

F 1503/1

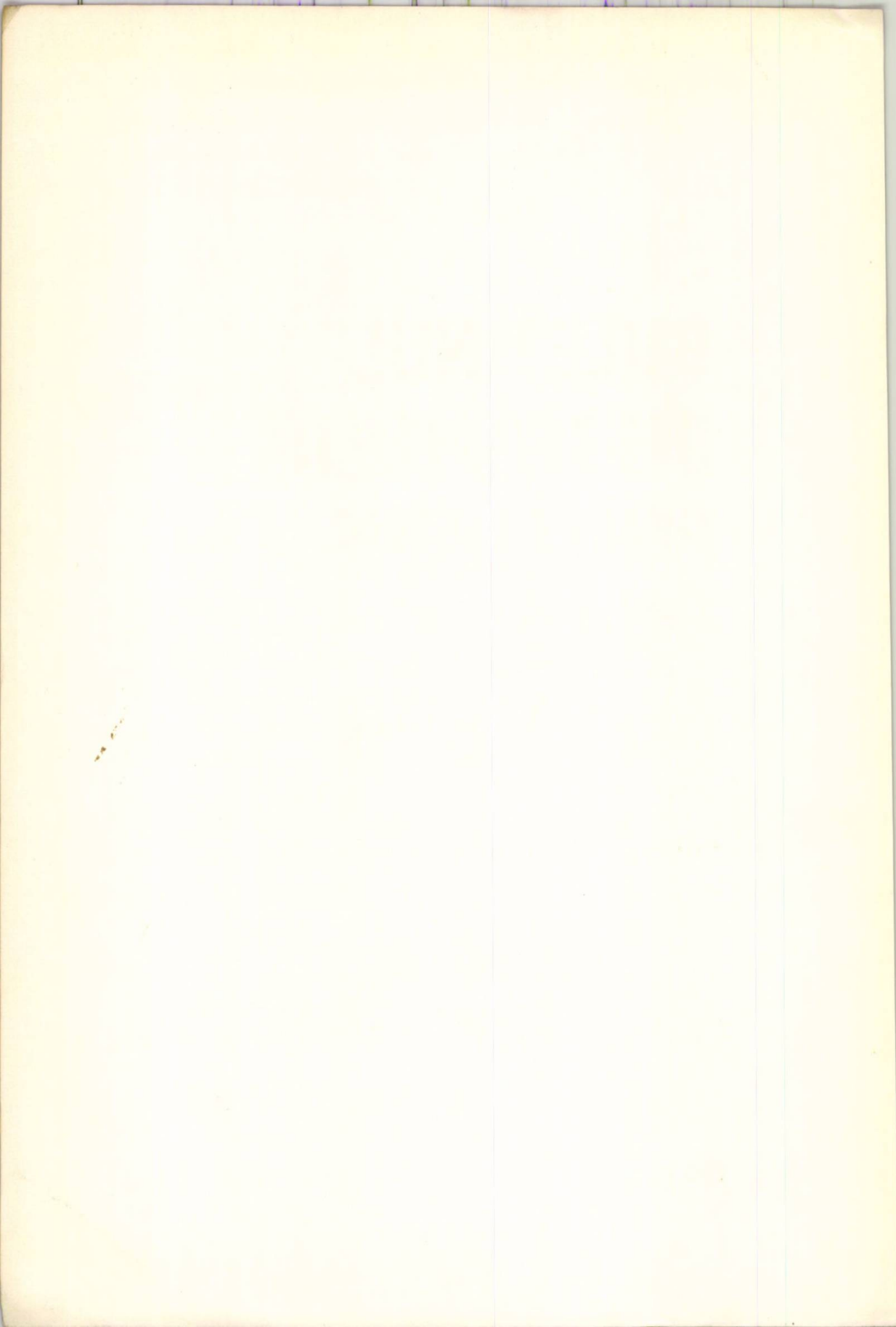
**BULETINUL
INSTITUTULUI
POLITEHNIC
DIN IAȘI**

Tomul XXIII (XXVII)

Fasc. 1—2

**MATEMATICĂ
SECȚIA I MECANICĂ TEORETICĂ
FIZICĂ**

1977

BULETINUL INSTITUTULUI POLITEHNIC DIN IAȘI

Tomul XXIII (XXVII)

Fasc. 1-2

MATEMATICĂ
SECȚIA I MECANICĂ TEORETICĂ
FIZICĂ

1977

COLEGIUL DE REDACȚIE

Prof. dr. doc. VAL. BLIDARU, Prof. dr. doc. N. V. BOȚAN, prof. dr. ing. GH. CAȘLER,
prof. dr. ing. M. GAFIȚANU (președinte), prof. dr. P. MĂLCOMETE,
prof. dr. doc. D. MANGERON, prof. dr. ing. T. SILION,
acad. prof. dr. doc. CRISTOFOR SIMIONESCU, prof. dr. ing. I. VLAD

COMITETUL DE REDACȚIE AL SECȚIEI

MATEMATICĂ. MECANICĂ TEORETICĂ. FIZICĂ

Prof. dr. doc. AL. CLIMESCU
Prof. dr. doc. N. IRIMICIUC
Prof. dr. doc. EMIL LUCA

REDACȚIA

Prof. dr. doc. D. MANGERON (redactor responsabil)
Conf. dr. doc. ing. ALFRED BRAIER (secretar de redacție)
Asist. ing. ANETA BRAIER (redactor)

Secția I

MATEMATICĂ. MECANICĂ TEORETICĂ. FIZICĂ

S U M A R

	Pag.
FULGA POP și I. POP, Asupra acoperirilor spațiilor fibrante (II) (engl., rez. rom.)	7
I. ENESCU, Observații asupra unei familii de algebre neasociative (rom., rez. franc.)	13
DAN PETROVANU, Soluții periodice și aproape periodice ale ecuațiilor parabole și metoda lui Rothe (engl., rez. rom.)	17
FROM MARCUS (Israel), Asupra unor rezultate ale lui R. Mathar (franc., rez. rom.)	23
ELENA VAMANU, Conexiuni pe spații Riemann particulare (rom., rez. franc.)	27
ILIE BURDUJAN, O proprietate a operatorilor de structură ai unui loop Lie (rusă, rez. rom.)	33
I. ENESCU, Asupra unei clase de algebre neasociative (rom., rez. franc.)	39
PAVEL TALPALARU, Asupra stabilității sistemelor diferențiale neliniare (engl., rez. rom.)	43
N. GRĂDINARU, Asupra unui sistem de ecuații neliniare de evoluție în spații Banach (engl., rez. rom.)	49
I. GHINEA, Asupra spațiilor cu conexiune afină nesimetrică (rom., rez. franc.)	53
GH. ANDRICOAEI, Asupra tensorilor proiectivi în spații Finsler (u, a)-recurente și (v, b)-recurente (franc., rez. rom.)	59
I. ONCIULENCU și VIOREL GHIUȘ, Ecuații diferențiale cu singularități în spații Banach (rom., rez. franc.)	63
VIOREL GHIUȘ, Circulație în grafuri trasate arbitrar generalizate (rom., rez. franc.)	69
I. GHINEA, Asupra varietăților complexe cu conexiune nesimetrică dependentă de direcție (rom., rez. engl.)	75
I. RUSU, Proiecția centrală (perspectiva) prin corespondență de omologie afină (rom., rez. germ.)	83
DONALD GREENSPAN (SUA), Asupra bazelor aritmetice ale relativității restrinse (engl., rez. rom.)	89
SILVIA G. NEAGU, O metodă de aproximații succesive în teoria neliniară a solidului elastic dipolar simplu (II) (engl., rez. rom.)	93
ALAJDIN ABASI (Yugoslavia), Spectrul curentului de termostimulare la pelicule de polimeri încărcate prin injecție electronică (engl., rez. rom.)	97
C. COTAE, GH. CĂLUGARU, V. BĂDESCU și EMIL LUCA, Mișcarea ferofluidelor într-un cimp magnetic rotitor (germ., rez. rom.)	103
N. REZLESCU și EMIL LUCA, Comportarea dielectrică a feritelor Li-Zn și Li-Cd (engl., rez. rom.)	109

BULETINUL INSTITUTULUI POLITEHNIC DIN IAȘI
BULLETIN OF THE POLYTECHNIC INSTITUTE OF JASSY
ИЗВЕСТИЯ ЯССКОГО ПОЛИТЕХНИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА

Tome XXIII (XXVII), Fasc. 1-2

1977

Section I

MATHEMATICS. THEORETICAL MECHANICS. PHYSICS

C O N T E N T S

	Pp.
FULGA POP and I. POP, On the Covering of Fibrations (II) (English, Romanian summary)	7
I. ENESCU, Remarques sur une famille d'algèbres nonassociatives (Romanian, French summary)	13
DAN PETROVANU, Periodic and Almost Periodic Solutions of Parabolic Equations and E. Rothe's Method (English, Romanian summary)	17
FROIM MARCUS (Israel), Sur quelques résultats de R. Mathar (French, Romanian summary)	23
ELENA VAMANU, Connexions sur des espaces Riemann particuliers (Romanian, French summary)	27
ILIE BURDUJAN, A Property of the Structure Operators of a Lie Loop (Russian, Romanian summary)	33
I. ENESCU, Sur une classe d'algèbres nonassociatives (Romanian, French summary)	39
PAVEL TALPALARU, On Stability of Non-linear Differential Systems (English, Romanian summary)	43
N. GRĂDINARU, On a System of Evolution Nonlinear Equations in a Banach Space (English, Romanian summary)	49
I. GHINEA, Sur les espaces à connexion nonsymétrique (Romanian, French summary)	53
GH. ANDRICIOAEI, Sur les tenseurs projectifs dans les espaces Finsler (u, a)-récurrents et (v, b)-récurrents (French, Romanian summary)	59
I. ONCIULENCU et VIOREL GHIUȘ, Équations différentielles à singularités dans des espaces de Banach (Romanian, French summary)	63
VIOREL GHIUȘ, La circulation dans des graphes tracés arbitrairement, généralisés (Romanian, French summary)	69
I. GHINEA, On complex Manifolds with Nonsymmetric Direction dependent Connections (Romanian, English summary)	75
I. RUSU, Mittelprojektion (Perspektiv) durch affine Homologiekorrespondenz (Romanian, German summary)	83
DONALD GREENSPAN(USA), On the Arithmetic Basis of Special Relativity (English, Romanian summary)	89
SILVIA G. NEAGU, A Method of Successive Approximation in Nonlinear Theory of Simple Dipolar Elastic Solids (II) (English, Romanian summary)	93
ALAJDIN ABAZI (Yugoslavia), TSC Spectrum Obtained from Electron Beam Charged PET Films (English, Romanian summary)	97
C. COTAE, GH. CĂLUGĂRU, V. BĂDESCU und EMIL LUCA, Die Bewegung der Eisenflüssigkeiten in einem umlaufenden Magnetfeld (German, Romanian summary)	103
N. REZLESCU and EMIL LUCA, Dielectric Behaviour of Li-Zn and Li-Cd ferrites (English, Romanian summary)	109

Секция I

МАТЕМАТИКА. ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ МЕХАНИКА. ФИЗИКА

СОДЕРЖАНИЕ

	Стр.
ФУЛЬГА ПОП и И. ПОП, О покрывающие пространствах расслоений (II) (англ., рез. рум.)	7
И. ЭНЕСКУ, Некоторые замечания об одном неассоциативном классе алгебр (рум., рез. франц.)	13
ДАН ПЕТРОВАНУ, Периодические и почти периодические решения параболических уравнений и методе Роте (англ., рез. рум.)	17
ФРОИМ МАРКУС (Израиль), О некоторых результатов Р. Матара (франц., рез. рум.)	23
ЭЛЕНА ВАМАНУ, Связности над частными риманновыми пространствами (рум., рез. франц.)	27
ИЛИЕ БУРДУЖАН, Одно из свойств структурных операторов луп Ли (русс., рез. рум.)	33
И. ЭНЕСКУ, Об одном неассоциативном классе алгебр (рум., рез. франц.)	39
ПАВЕЛЬ ТАЛЫПАЛАРУ, Об устойчивости нелинейных дифференциальных систем (англ., рез. рум.)	43
Н. ГРЭДИНАРУ, Об одной системе нелинейных эволюционных уравнений в банаховом пространстве (англ., рез. рум.)	49
И. ГИНИЯ, О пространствах с несимметричными аффинными связностями (рум., рез. франц.)	53
Г. АНДРИЧОАЕИ, О проективных тензоров в финслеровых (u, a) -рекуррентных и (v, b) -рекуррентных пространствах (франц., рез. рум.)	59
И. ОНЧЮЛЕНКУ и ВИОРЕЛ ГЮШ, Дифференциальные уравнения с особенностями, в Банаховых пространствах (рум., рез. франц.)	63
ВИОРЕЛ ГЮШ, Движение в графах трасированно случайно генерально (рум., рез. франц.)	69
И. ГИНИЯ, О комплексных многообразиях с несимметричными связностями зависящими от направления (рум., рез. англ.)	75
И. РУСУ, Центральная проекция соотношением аффинной гомологии (рум., рез. нем.)	83
ДОНАЛД ГРИНШПАН (США), Об арифметических основах теории относительности (англ., рез. рум.)	89
СИЛВИЯ Г. НЯГУ, Последовательные приближения в теории простоты диполярного эластического тела (II) (англ., рез. рум.)	93
АЛАЖДИН АБАЗИ (Югославия), Спектр термостимулированного тока, полученного для ПЭТФ, нагруженный при электронной инжекций (англ., рез. рум.)	97
К. КОТАЕ, Г. КЭЛУГЭРУ, В. БЭДЕСКУ и ЭМИЛ ЛУКА, Движение ферромагнетиков в вращающем магнитном поле (нем., рез. рум.)	103
Н. РЕЗЛЕСКУ и ЭМИЛ ЛУКА, Диэлектрическое поведение ферритов Li-Zn и Li-Cd (англ., рез. рум.)	109

ON THE COVERINGS OF FIBRATIONS (II)

BY

FULGA POP and I. POP

The following corollary of the Theorem 1 of the first part [3] of this paper, generalizes the classification theorem for the covering spaces [2, Theorem 13, p. 109].

Corollary 1. *Let $F \xrightarrow{i} E \xrightarrow{p} B$ be a Hurewicz fibration with F, E, B connected, locally path connected and semi-locally 1-connected spaces. We suppose that $i_*: \pi_1(F) \longrightarrow \pi_1(E)$ is injective and there exists a right inverse $k: \pi_1(B) \longrightarrow \pi_1(E)$ of $p_*: \pi_1(E) \longrightarrow \pi_1(B)$.*

If H_1 is a subgroup of the group $\pi_1(F)$ and H_2 is a subgroup of the group $\pi_1(B)$ such that $H = i_*(H_1) \cdot k(H_2)$ is a subgroup of the group $\pi_1(E)$, then, there exists a connected covering fibration of p

$$\begin{array}{ccccc}
 \tilde{F} & \xrightarrow{\tilde{i}} & \tilde{E} & \xrightarrow{\tilde{p}} & \tilde{B} \\
 \pi \downarrow & & \tilde{\pi} \downarrow & & \pi' \downarrow \\
 F & \xrightarrow{i} & E & \xrightarrow{p} & B
 \end{array}$$

such that $\pi_*(\pi_1(\tilde{F})) = H_1$, $\tilde{\pi}_*(\pi_1(\tilde{E})) = H$ and $\pi'_*(\pi_1(\tilde{B})) = H_2$.

Proof. Let $\pi: \tilde{F} \longrightarrow F$ and $\pi': \tilde{B} \longrightarrow B$ be two covering maps such that $\pi^*(\pi_1(F)) = H_1$ and $\pi'_*(\pi_1(\tilde{B})) = H_2$. We define $h = k \circ \pi'_*: \pi_1(\tilde{B}) \longrightarrow \pi_1(E)$ and we can apply the Theorem 1 of [3].

Corollary 2. *Let E, F be two connected locally path connected and semi-locally 1-connected spaces and let $F \xrightarrow{i} E \xrightarrow{p} B$ be a Hurewicz fibration.*

Suppose that B has a contractible covering space $\tilde{B}$. Then, every connected covering space $\tilde{F}$ of the space F is homotopically equivalent with a covering space of the space E .

Proof. Consider the covering maps $\pi: \tilde{F} \longrightarrow F$ and $\pi': \tilde{B} \longrightarrow B$. We have $\pi_1(B) = \{1\}$ and $\pi_2(B) \simeq \pi_2(\tilde{B}) = \{1\}$. According to the exact homotopy sequence of the fibration p it follows that $i_*: \pi_1(F) \longrightarrow \pi_1(E)$ is injective and, since $\tilde{B}$ is a simple connected space, we

can apply the Theorem 1 of [3]. Hence, there exists a Hurewicz fibration $\tilde{F} \xrightarrow{i} \tilde{E} \xrightarrow{p} \tilde{B}$, with $\tilde{E}$ a covering space of the space E . Since $\tilde{B}$ is a contractible space, it follows [2, Corollary 15, p. 137] that $\tilde{p}$ is homotopically equivalent with the trivial fibration $\tilde{F} \times \tilde{B} \longrightarrow \tilde{B}$. That is $\tilde{E}$ is homotopically equivalent with $\tilde{F} \times \tilde{B}$, hence with the space $\tilde{F}$.

Example. If $B = S^1$ then we have $\tilde{B} = R$.

Proposition 1. Let $F \xrightarrow{i} E \xrightarrow{p} B$ be a Hurewicz fibration, let $\pi: \tilde{F} \longrightarrow F$ be a covering map and let $f: B' \longrightarrow B$ be a continuous map.

If p has a 1_B -covering fibration extending π , then the pullback fibration f^*p has a $1_{B'}$ -covering fibration extending π .

Proof. Let $\tilde{F} \xrightarrow{i} \tilde{E} \xrightarrow{p} \tilde{B}$ be the covering fibration of p extending π . Then, the pullback fibration $f^*\tilde{p}$ is the required covering fibration of the fibration f^*p .

In order to illustrate the Theorem 1 of [3], we remember that a fibration $F \xrightarrow{i} E \xrightarrow{p} B$ is called oriented if the group $\pi_1(B)$ operates trivially on $\zeta(F)$, where $\zeta(F)$ is the group of homotopy classes of self homotopy equivalences.

Theorem 3. Let F be a finite CW-complex which is a connected space such that $\chi(F) \neq 0$.

Then, for every oriented Hurewicz fibration $F \xrightarrow{i} E \xrightarrow{p} B$, with B a connected CW-complex and for any two connected covering spaces $\pi: \tilde{F} \longrightarrow F$, $\pi': \tilde{B} \longrightarrow B$, there exists a π' -covering fibration of p extending π .

Proof. Under the conditions of the theorem, the spaces F , E are connected, locally path connected and since they are locally contractible spaces they are also semi-locally 1-connected spaces, [4]. By a theorem of J. Stasheff [4] we can consider the universal fibration $F \xrightarrow{i} UE \xrightarrow{u} B_{H(F)}$.

Since $B_{H(F)}$ is a connected, locally path connected and semilocally 1-connected space, it follows [2, Corollary 15, p. 112], that a universal covering space $\tilde{B}'$ of the space $B_{H(F)}$ is a simple connected space.

Let $\tilde{\pi}: \tilde{B}' \longrightarrow B_{H(F)}$ be a universal covering map and let $F \xrightarrow{i} D \xrightarrow{\tilde{\pi} \circ u} \tilde{B}'$ be the fibration classified by the map $\tilde{\pi}'$. We have the following exact sequence:

$$\dots \rightarrow \pi_2(\tilde{B}') \xrightarrow{d} \pi_1(F) \xrightarrow{i_*} \pi_1(D) \longrightarrow \pi_1(\tilde{B}') \rightarrow \dots$$

But

$$\pi_2(\tilde{B}') \simeq \pi_2(B_{H(F)}) \simeq \pi_1(H(F)),$$

[4], where $H(F)$ is the topological monoid of the self homotopy equivalences of F . Hence, we have the following exact sequence:

$$\dots \rightarrow \pi_1(H(F), 1_F) \xrightarrow{\bar{d}} \pi_1(F, x_0) \xrightarrow{i_*} \pi_1(D, x_0) \rightarrow \dots,$$

where $\bar{d}$ is defined in the following way: if $\theta: I = [0,1] \longrightarrow H(F)$ is a path satisfying the condition $\theta(0) = \theta(1) = 1_F$, that is $\theta(0)(x) = \theta(1)(x) = x$, for every point $x \in F$, we define the path $\omega: I \longrightarrow F$ by $\omega(t) = \theta(t)(x_0)$, with $x_0 \in F$ a fixed point, and then $\bar{d}([\theta]) = [\omega]$.

We have $\text{Ker } \tilde{i}_* = \text{Im } \bar{d} = G_1(F)$, where $G_1(F)$ is Gottlieb's group [5]. Since F is a compact space, the condition $\chi(F) \neq 0$ implies $G_1(F) = 0$ [1]. It follows that $\tilde{i}_*$ is injective. By the Theorem 1 of [3] the fibration $\tilde{\pi}'^* u$ has a $1_{\tilde{E}}$ -covering fibration extending π . We denote this covering fibration by $\tilde{F} \xrightarrow{\tilde{i}} \tilde{D} \xrightarrow{\tilde{u}} \tilde{B}$.

If p is an oriented fibration, then this fibration is a pullback $f^*(\tilde{\pi}'^* u)$ [1] for a continuous map $f: B \longrightarrow \tilde{B}$. By the Proposition 1, the fibration $f^* \tilde{u}$ is a 1_B -covering fibration of p extending π . Then, the pullback $\pi'^*(f^* \tilde{u})$ is a π' -covering fibration of p , extending π , in accordance with the following commutative diagram

$$\begin{array}{ccccc}
 F & \xrightarrow{i} & E & \xrightarrow{p} & B \\
 \uparrow \pi & & \uparrow & \nearrow f^* \tilde{u} & \uparrow \pi' \\
 \tilde{F} & \xrightarrow{\tilde{i}} & f^* \tilde{D} & & \tilde{B} \\
 & & \uparrow \pi'^*(f^* \tilde{u}) & & \\
 & & \pi'^*(f^* \tilde{D}) & \xrightarrow{\pi'^*(f^* \tilde{u})} & \tilde{B}
 \end{array}$$

and according to the fact that the composition of covering maps of connected locally path connected spaces is a covering map [6].

Corollary 3. *If in the Theorem 3, $F \xrightarrow{i} E \xrightarrow{p} B$ is a locally trivial bundle with B a polyhedron and such that p is oriented as a Hurewicz fibration, then there exists a π' -covering of p , extending π , which is a locally trivial bundle.*

Proof. By the Theorem 3 there exists $\tilde{F} \xrightarrow{\tilde{i}} \tilde{E} \xrightarrow{\tilde{p}} \tilde{B}$ a π' -covering of p extending π . By the Theorem 2 of [3] $\tilde{p}$ is a locally trivial bundle.

Lemma 1. *Let $F \xrightarrow{i} E \xrightarrow{p} B$ be a Hurewicz fibration. We suppose that F is a finite CW-complex which is a connected space and such that $\chi(F) \neq 0$.*

If B is a CW-complex, then $i_*: \pi_1(F) \longrightarrow \pi_1(B)$ is injective.

Proof. Let $F \xrightarrow{j} UE \xrightarrow{u} B_{H(F)}$ be the universal fibration [4]. Then, p is a pullback fibration $f^* u$, for a continuous map $f: B \longrightarrow B_{H(F)}$, and we have a commutative diagram:

$$\begin{array}{ccccc}
 F & \xrightarrow{j} & UE & \xrightarrow{u} & B_{H(F)} \\
 & \searrow i & \uparrow g & & \uparrow f \\
 & & E & \xrightarrow{p} & B
 \end{array}$$

Hence $g \circ i = j$, that is $g_* \circ i_* = j_*$. But $\chi(F) \neq 0$ implies that $j_* : \pi_1(F) \rightarrow \pi_1(UE)$ is injective (Theorem 3). It follows that i_* is also injective.

Proposition 2. Let (E, F) be a pair of CW-complexes such that F is a connected and finite CW-complex and such that $\chi(F) \neq 0$.

We suppose that F is the fibre of a Hurewicz fibration having E as the total space and as the base space a connected CW-complex B .

By these conditions, every connected covering space of the space F can be extended to a covering space of the space E .

Proof. Let $F \xrightarrow{i} E \xrightarrow{p} B$ be a Hurewicz fibration with B a connected CW-complex. By a theorem of J. Stasheff [4], it follows that E is a CW-complex and, since F and B are path connected spaces, it follows that E is a path connected space.

Let $\pi : \tilde{F} \rightarrow F$ be a connected covering space and let $\pi' : \tilde{B} \rightarrow B$ be a universal covering space. Since B is connected, locally path connected and semi-locally 1-connected space, it follows [2, Corollary 15, p. 112] that B is a simple connected space.

Using Lemma 1, we can apply the Theorem 1 of [3]. It follows that there exists a π' -covering fibration of $p, \tilde{F} \xrightarrow{\tilde{i}} \tilde{E} \xrightarrow{\tilde{p}} \tilde{B}$, extending π . That is, there exists a covering map $\tilde{\pi} : \tilde{E} \rightarrow E$ such that we have the commutative diagram :

$$\begin{array}{ccc}
 F & \xrightarrow{i} & E \\
 \uparrow \pi & & \uparrow \tilde{\pi} \\
 \tilde{F} & \xrightarrow{\tilde{i}} & \tilde{E}
 \end{array}$$

Corollary 4. Let F be a finite and connected CW-complex such that $\chi(F) \neq 0$ and let $F \xrightarrow{j} UE \xrightarrow{u} B_{H(F)}$ be the universal fibration.

If B is a CW-complex and $f : B \rightarrow B_{H(F)}$ is a continuous map, then we denote :

$$E_f = \{(b, x) \in B \times UE \mid f(b) = u(x)\}.$$

By these conditions, every connected covering space of the space F can be extended to a covering space of the space E_f .

Particularly, every connected covering space of the space F can be extended to a covering space of the total space UE of the universal fibration u .

Received September 19, 1976

Polytechnic Institute, Jassy,
and
University „Al. I. Cuza”, Jassy

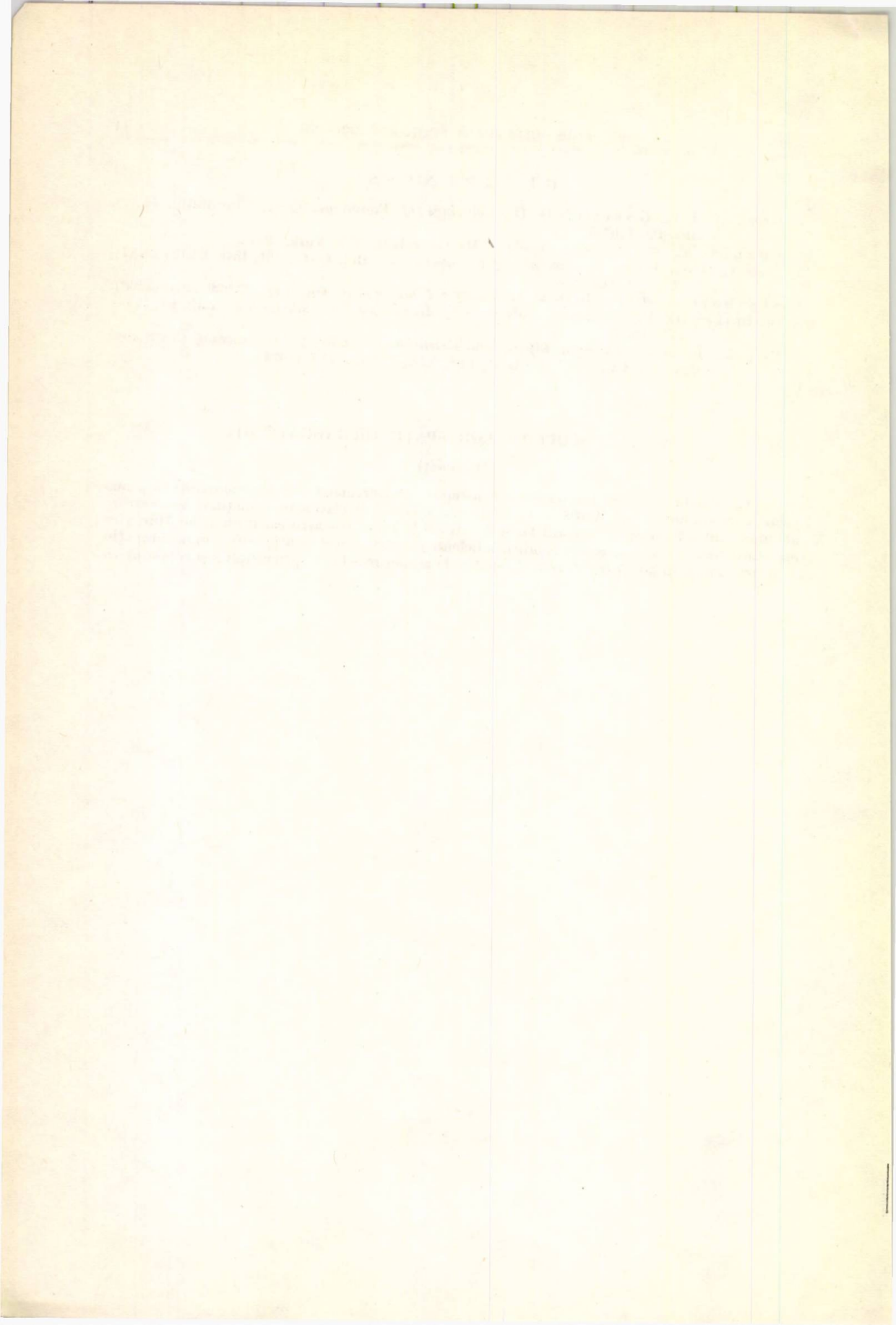
R E F E R E N C E S

1. Becker J. C., Gottlieb D. H., *Coverings of Fibrations*. Compositio Math., **26** (2), 119–128 (1973).
2. Spanier E. H., *Algebraic Topology*. Mc Graw-Hill, New York, 1966.
3. Pop I., Pop F., *On the Coverings of Fibrations* (I). Bul. Inst. polit. Iași, **XXII** (XXVI), 3–4, s. I (1976).
4. Stasheff J., *A Classifications Theorem for Fibre Spaces*. Topology, **2**, 239–246 (1963).
5. Gottlieb D. H., *Evaluation Subgroups of Homotopy Groups*. Amer. J. Math, **91**, 729–755 (1969).
6. Pop I., *On some Homotopy Lifting and Extension Properties for Sequences of Continuous Map*. An. Univ. „Al. I. Cuza“, Iași, **XIX**, 1, 103–112 (1973).

ASUPRA ACOPERIRILOR SPAȚIILOR FIBRATE (II)

(Rezumat)

În această Notă se prezintă unele consecințe ale teoremelor 1 și 2 demonstrate în prima parte a acestei lucrări [3]. Astfel, se generalizează teorema de clasificare a spațiilor de acoperire ale unui spațiu topologic (corolarul 1), se ilustrează teorema 1 pentru cazul fibrărilor Hurewicz orientate (teorema 3) și se găsesc condiții suficiente ca orice spațiu de acoperire a unui subspațiu F al spațiului E să poată fi extins la un spațiu de acoperire a lui E (propoziția 2 și corolarul 4).

OBSERVAȚII ASUPRA UNEI FAMILII DE ALGEBRE NEASOCIATIVE

DE

I. ENESCU

1. În [1] s-a cercetat familia de algebre reale de ordin trei, comutative dar neasociative, dată prin

$$(1) \quad e_i^2 = 0, \quad i = \overline{1, 3}, \quad e_1 e_2 = \lambda e_3, \quad e_1 e_3 = \nu e_2, \quad e_2 e_3 = \mu e_1$$

cu λ, μ, ν reali, supuși anumitor condiții.

Ne propunem acum determinarea tipurilor neizomorfe ale familiei (1), pentru toate valorile reale ale lui λ, μ, ν .

2. Vom considera următoarele posibilități:

- $\lambda > 0, \mu > 0, \nu > 0.$ 1) $\lambda \neq \mu \neq \nu \neq \lambda$;   2) $\lambda = \mu \neq \nu$;   3) $\lambda = \mu = \nu.$
 $\lambda > 0, \mu > 0.$ 4) $\lambda \neq \mu, \nu = 0$;   5) $\lambda = \mu, \nu = 0.$
 6) $\lambda = \mu = 0, \nu > 0$;
 7) $\lambda > 0, \mu < 0, \nu = 0$;   8) $\lambda > 0, \mu > 0, \nu < 0, \lambda \neq \mu$;
 9) $\lambda = \mu > 0, \nu < 0.$

Variantele ce se obțin prin schimbarea între ei a lui λ, μ, ν precum și acelea ce provin prin schimbarea simultană a semnelui celor trei parametri, conduc la tipuri izomorfe, [1], din care motiv nu au mai fost menționate. De asemenea, cazul $\lambda = \mu = \nu = 0$ conduce la algebra nulă de ordin trei.

3. Cazurile 1), 2), 3) sînt izomorfe și se pot reprezenta prin

$$(2) \quad u_i^2 = 0, \quad i = \overline{1, 3}; \quad u_i u_j = u_k, \quad i \neq j \neq k \neq i,$$

așa cum se constată prin respectiv schimbările de bază

$$u_1 = \frac{\nu}{\lambda^2 \sqrt{p}} e_1, \quad u_2 = \frac{\mu}{\lambda^3 \sqrt{q}} e_2, \quad u_3 = \frac{\mu \nu}{\lambda^3 \sqrt{pq}} e_3, \quad p = \left(\frac{\nu}{\lambda}\right)^3; \quad q = \left(\frac{\mu}{\lambda}\right)^3;$$

$$u_1 = \frac{1}{\lambda \sqrt{k}} e_1, \quad u_2 = \frac{1}{\lambda} e_2, \quad u_3 = \frac{1}{\lambda \sqrt{k}} e_3; \quad k = \frac{\nu}{\lambda};$$

$$u_1 = \frac{1}{\lambda} e_1, \quad u_2 = \frac{1}{\lambda} e_2, \quad u_3 = \frac{1}{\lambda} e_3.$$

4. Cazurile 4) și 5) sînt izomorfe și se reprezintă prin

$$(3) \quad u_i^2 = 0, \quad i = \overline{1, 3}; \quad u_1 u_2 = 0, \quad u_1 u_3 = u_2, \quad u_2 u_3 = u_1,$$

așa cum se vede schimbînd baza prin respectiv :

$$u_1 = \frac{1}{\lambda \sqrt{\lambda \mu}} e_1, \quad u_2 = \frac{1}{\lambda \mu} e_2, \quad u_3 = \frac{1}{\sqrt{\lambda \mu}} e_2;$$

$$u_1 = e_1, \quad u_2 = e_3, \quad u_3 = \frac{1}{\lambda} e_2.$$

5. Cazul 6) conduce la tipul

$$(4) \quad u_i^2 = 0; \quad i = 1, 2, 3; \quad u_1 u_2 = u_2 u_3 = 0, \quad u_1 u_3 = u_2,$$

cum arată schimbarea de bază

$$u_1 = \frac{1}{\sqrt{\nu}} e_1, \quad u_2 = e_2, \quad u_3 = \frac{1}{\sqrt{\nu}} e_3.$$

6. Cazul 7) conduce prin schimbarea de bază :

$$u_1 = \frac{1}{\lambda \sqrt{-\lambda \mu}} e_1, \quad u_2 = \frac{1}{\lambda \mu} e_3, \quad u_3 = \frac{1}{\sqrt{-\lambda \mu}}$$

la

$$(5) \quad u_i^2 = 0, \quad i = \overline{1, 3}; \quad u_1 u_2 = 0, \quad u_1 u_3 = -u_2, \quad u_2 u_3 = u_1.$$

7. Cazurile 8) și 9) conduc tot la un singur tip, anume :

$$(6) \quad u_i^2 = 0, \quad i = \overline{1, 3}; \quad u_1 u_2 = u_3, \quad u_1 u_3 = -u_2, \quad u_2 u_3 = u_1,$$

fapt dovedit prin respectiv transformările :

$$u_1 = \frac{\nu}{\lambda^2 \sqrt{-p}} e_1, \quad u_2 = \frac{\mu}{\lambda^2 \sqrt{q}} e_2, \quad u_3 = \frac{\mu \nu}{\lambda^3 \sqrt{-pq}} e_3; \quad p = \left(\frac{\nu}{\lambda} \right)^3; \quad q = \left(\frac{\mu}{\lambda} \right)^3;$$

$$u_1 = \frac{1}{\lambda \sqrt{-k}} e_1, \quad u_2 = \frac{1}{\lambda} e_2, \quad u_3 = \frac{1}{\lambda \sqrt{-k}} e_3; \quad k = \frac{\nu}{\lambda}.$$

Menționăm că, din eroare, în [1], algebra (6) a fost reprezentată prin (2).

8. Tipurile (2) și (5) sînt neizomorfe, [1]. Apoi, algebra (6) nu are idempotenți, în timp ce (2) are asemenea elemente, deci (6) și (2) nu sînt izomorfe. Algebra (6) nu este izomorfă nici cu (5), întrucît ultima are doi nilpotenți independenți ortogonali, iar prima nu. În algebra (4), patratul ei are ordinul unu, fapt ce atrage neizomorfismul față de toate tipurile în discuție. Existența în (3) a doi nilpotenți independenți ortogonali, arată că acest tip nu este izomorf cu (6) și nici cu (2) și, conform observației precedente, (3) nu este izomorf nici cu (4).

Deși au unele proprietăți comune, ca, de exemplu, aceea că $x^2 \cdot x^2 = 0$ oricare ar fi x arbitrar în respectiv (3) și (5), aceste algebre nu sînt izo-

morfe. Într-adevăr, în (3) suma nilpotenților ortogonali independenți u_1, u_2 este invariata prin produsul cu al treilea nilpotent u_3 , independent față de primii doi, în sensul că $u_3(u_1 + u_2) = u_1 + u_2$, în timp ce, în (5) nu există nilpotenți cu o asemenea proprietate, cu indicele doi de nilpotență.

În concluzie, familia (1) are, pentru λ, μ, ν reali, șase tipuri neizomorfe reprezentate prin respectiv algebra nulă de ordin trei și multiplicările (2) ... (6).

Primită la 25 august 1976

Institutul politehnic, Iași,
Catedra de matematici

BIBLIOGRAFIE

1. Enescu I., *Asupra unei familii de algebre neasociative*. Bul. Inst. polit. Iași, XXI (XXV), 3-4, s. I, 15-20 (1975).

REMARQUES SUR UNE FAMILLE D'ALGÈBRES NONASSOCIATIVES

(Résumé)

On détermine les types nonisomorphes de la famille (1), avec λ, μ, ν réels arbitraires.

PERIODIC AND ALMOST PERIODIC SOLUTIONS OF PARABOLIC EQUATIONS AND E. ROTHE'S METHOD

BY

DAN PETROVANU

0. Introduction. Consider the parabolic initial value problem

$$(0.1) \quad \Delta u = u_t + f(x, t, u),$$

$$(0.2) \quad u(x, 0) = u_0(x),$$

where Δ is the Laplace operator, $x = (x_1, \dots, x_n) \in R^n$, R^n is the euclidean n -dimensional space (n is an even number everywhere), $f(x, t, u)$ is a function, continuous in

$$(D): \quad -\infty < x_i < \infty, \quad 0 \leq t \leq T, \quad |u| \leq A, \quad (i = 1, \dots, n),$$

and satisfying in (D) the Lipschitz condition

$$(0.3) \quad |f(x, t, v) - f(x, t, w)| \leq L |v - w|.$$

A function $u(x, t)$ is said to be a (classical) solution of (0.1), (0.2) if $u_i, u_{x_i x_j}$ ($i, j = 1, \dots, n$) exist and are continuous functions in

$$(P): \quad -\infty < x_i < +\infty, \quad 0 < t \leq T \quad (i = 1, 2, \dots, n),$$

$u(x, t)$ is continuous in

$$(\bar{P}): \quad -\infty < x_i < +\infty, \quad 0 \leq t \leq T \quad (i = 1, \dots, n),$$

$u(x, t)$ satisfies (0.1) in (P) and (0.2) for any x . (Of course, $u_0(x)$ is a given, continuous function.)

The problem we are handling in this Note is the following one: Suppose $f(x, t, u)$ and $u_0(x)$ are periodic (almost periodic) in x . Can we conclude that the solution $u(x, t)$ of (0.1)–(0.2) is also periodic (almost periodic) with respect to x ?

In the case $n = 1$, that is x is a scalar argument, C. Corduneanu ([5], see also [6]) has shown that if $u(x, t)$ is bounded and uniformly continuous, then $f(x, t, u)$ and $u_0(x)$ almost periodic in x imply $u(x, t)$ almost periodic in x . The proof in [5] is obtained, mainly by using E.

Roth's method [8] and an a priori estimate of the bounded solution of equation $y'' - \lambda^2 y = g(x)$, with $g(x)$ bounded on the whole line.

So what we need for extending the result to the equation (0.1) is an a priori estimate of an analogous kind for the unique bounded solution of $\Delta u - \lambda^2 u = g(x)$, for $g(x)$ bounded (and $n = \text{even}$). Such an estimate is given in the sequel (see (1.6) below). Then, the proof of an analogous result is given in the case $n = 2j$, ($j = 1, 2, \dots$).

May we remark that we don't prove the existence of the solution but give only sufficient conditions for an existing solution to be periodic/almost periodic. For existence theorems of solutions in (D) see, for example, [7] and especially [10]. In this last paper, Roth's method is used in proving the existence of a solution to (0.1), (0.2).

1. Some Results Concerning the Equation $\Delta u - \lambda^2 u = g(x)$. We first state some lemmata (essentially known) which are necessary in the sequel. We emphasize that we take everywhere $n = 2j$, $j = 1, 2, \dots$ that is the dimension of the space R^n is even. Then $\lambda > 0$ and the functions we are considering are all real valued.

Definition. We shall say that a function $g(x)$, $g: R^n \rightarrow R^1$ is *Hölder continuous in R^n* if

$$|g(y) - g(x)| \leq H[d(x, y)]^\alpha, \quad 0 < \alpha \leq 1$$

on every compact set of R^n , where $d(x, y) = \left\{ \sum_{i=1}^n (x_i - y_i)^2 \right\}^{1/2}$, $x = (x_1, \dots, x_n)$, $y = (y_1, \dots, y_n)$, and H depends only on the compact set we are considering. We shall say that $f(x, t, u)$, $f: R^n \times [0, T] \times [-A, A] \rightarrow R^1$ is Hölder continuous with respect to x , if we have

$$|f(y, t, u) - f(x, t, u)| \leq H_1(d(x, y))^\alpha, \quad 0 < \alpha \leq 1$$

on every compact set of R^n , where H_1 does not depend on $(t, u) \in [0, T] \times [-A, A]$ but only of the compact set we are considering. Obviously, if $\partial g / \partial x_i$ are continuous in R^n , then $g(x)$ is Hölder continuous in R^n etc.

Lemma 1. Suppose $v(x)$ is a classical solution of

$$(1.1) \quad \Delta v - \lambda^2 v = 0, \quad (n = 2j),$$

bounded in the whole R^n . Then $v(x) \equiv 0$.

Lemma 2. Suppose $g(x)$, $g: R^n \rightarrow R^1$ is bounded and Hölder continuous in R^n , ($n = 2j$). Then the unique bounded in R^n (classical) solution of

$$(1.2) \quad \Delta u - \lambda^2 u = g(x)$$

is

$$(1.3) \quad U_g(x) = \frac{-\lambda^{(n-2)/2}}{(2\pi)^{n/2}} \int_{R^n} K_{\frac{n-2}{2}}(\lambda r) r^{(2-n)/2} g(\xi) d\xi.$$

Furthermore, we have

$$(1.4) \quad U_1(x) = \frac{-\lambda^{(n-2)/2}}{(2\pi)^{n/2}} \int_{R^n} K_{\frac{n-2}{2}}(\lambda r) r^{(2-n)/2} d\xi \equiv -\frac{1}{\lambda^2}.$$

Thus, denoting for $w(x)$, $w: R^n \rightarrow R^1$ continuous and bounded in R^n

$$(1.5) \quad \|w\| \stackrel{\text{def}}{=} \sup |w(x)| \quad \text{for } x \in R^n,$$

we have

$$(1.6) \quad \|U_g\| \leq \frac{\|g\|}{\lambda^2},$$

and $U_g(x)$ is also Hölder continuous in R^n , with the same exponent α as the one of $g(x)$.

Lemma 3. Under the assumptions of Lemma 2, if $g(x)$ is ω -periodic in x , then $U_g(x)$ is also ω -periodic in x ; if $g(x)$ is almost-periodic in x , then $U_g(x)$ is also almost-periodic in x .

Here $r = \left\{ \sum_{i=1}^n (x_i - \xi_i)^2 \right\}^{1/2}$ and $K_{(n-2)/2}(z) = K_{j-1}(z)$ is the well-known Bessel function (see [11], pp. 78–80).

Lemma 1 follows, for example, by applying Green's formula to the pair of functions $v(x)$, $K_{(n-2)/2}(\lambda r) r^{(2-n)/2}$ and by taking into account that

$$G(r) = \frac{-\lambda^{(n-2)/2}}{(2\pi)^{n/2}} K_{\frac{n-2}{2}}(\lambda r) r^{(2-n)/2} = \gamma_n K_{\frac{n-2}{2}}(\lambda r) r^{(2-n)/2}$$

is a fundamental solution of (1.1) (see also [1], [9], [11] p. 97). By usual means of potential theory we can easily prove that $U_g(x)$ is a bounded solution of (1.1) if $g(x)$ is bounded and Hölder continuous, whilst the uniqueness of $U_g(x)$ is a corollary to Lemma 1. (Let us mention for the interested reader, that the boundedness of solutions of more general than (1.1) or (1.2) equations (like $\Delta u - c(x)u = f(x)$, $c(x) \geq 0$) was investigated (especially for finite regions) by some authors, starting with the papers of M. Brelot ([2], [3], [4]).

Lemma 3 is obvious if we take into account that $U_g(x)$ is the convolution (with respect to ξ) of $G(r)$ and $g(\xi)$.

(For topics related to the use of the fundamental solution above, see also [9], [1]).

2. Periodic (almost periodic) Solutions of the Parabolic Initial Value Problem. Consider again the initial value problem (0.1)–(0.2) and suppose $f(x, t, u)$ is bounded and continuous in (D) , satisfies in (D) the Lipschitz condition (0.3), and is Hölder continuous with respect to the spatial variable x . Remark that $f(x, t, u)$ can be prolonged for any real u , such as to remain Lipschitzian in u , Hölder continuous in x and continuous in (x, t, u) .

Let $u(x, t)$ be the solution of problem (0.1), (0.2) and consider, as it is usual in Rothe's method ([8], [5], [6]) the „approximate system”,

$$(2.1) \quad \Delta u_s(x) = h^{-1} [u_s(x) - u_{s-1}(x)] + f(x, t_s, u_{s-1}(x)), \quad (s=1, \dots, m)$$

where $mh = T$ and $t_s = sh$. If $u_0(x)$ is supposed to be bounded and Hölder continuous with exponent α , then by Lemma 2 each of the $u_1(x), \dots, u_m(x)$ is uniquely determined as a bounded and Hölder continuous function with the same exponent α . Denote now

$$(2.2) \quad \varepsilon_s(x) \stackrel{\text{def}}{=} u(x, t_s) - u_s(x), \quad (s = 1, \dots, m),$$

and $\varepsilon_0(x) = 0$. We then obtain

$$(2.3) \quad \Delta \varepsilon_s(x) - h^{-1} \varepsilon_s(x) = -h^{-1} \varepsilon_{s-1}(x) + r_s(x),$$

($s = 1, \dots, m$), where

$$r_s(x) = u_t(x, t_s) - h^{-1} [u(x, t_s) - u(x, t_{s-1})] + f(x, t_s, u(x, t_s)) - f(x, t_s, u_{s-1}(x)),$$

($s = 1, \dots, m$). We can state now

Lemma 4. Suppose $f(x, t, u)$ is bounded and continuous in (D) , Hölder continuous with respect to x in R^n , and satisfies (0.3) in (D) . Let $u(x, t)$ be a (classical) solution of (0.1) — (0.2) and suppose $u_0(x)$ is Hölder continuous in R^n and bounded in R^n , $u(x, t)$ and $u_t(x, t)$ are uniformly continuous, whilst $u_t(x, t)$ is Hölder continuous in x . Then the process described by (2.1) is convergent. Moreover, if $\Omega(h)$ is the modulus of continuity of the functions $u(x, t)$ and $u_t(x, t)$, then there exists a constant M such that

$$(2.4) \quad \|\varepsilon_s\| \leq M\Omega(h), \quad (s = 1, \dots, m).$$

Proof. Under our assumptions, for any fixed s , the right hand side of (2.3) is bounded and Hölder continuous in x . Thus we can apply consecutively Lemma 2 for $s = 1, 2, \dots, m$. By (1.6) we obtain

$$(2.5) \quad \|\varepsilon_s\| \leq \|\varepsilon_{s-1}\| + h\|r_s\|, \quad (s = 1, \dots, m).$$

Now we have, as in [5],

$$r_s(x) = u_t(x, t_s) - u_t(x, 0_s) + f(x, t_s, u(x, t_s)) - f(x, t_s, u_{s-1}(x))$$

and we obtain from (2.5)

$$(2.6) \quad \|\varepsilon_s\| \leq (1 + hL)\|\varepsilon_{s-1}\| + (1 + L)h\Omega(h),$$

($s = 1, \dots, m$) and thus

$$(2.7) \quad \|\varepsilon_s\| \leq \Omega(h)(1 + L)L^{-1}[(1 + hL)^m - 1].$$

As $mh = T$, we can obviously take $M = (1 + L)L^{-1}[e^{LT} - 1]$.

Theorem. Let $u(x, t)$ be a (classical) solution of (0.1) — (0.2), $u: R^n \times [0, T] \rightarrow R^1$, (n is an even number). Suppose $u(x, t)$, $u_0(x)$, $f(x, t, u)$ satisfy the hypotheses of Lemma 4. Then A) $f(x, t, u)$ is almost periodic in x and $u_0(x)$ is almost periodic in x imply $u(x, t)$ is almost periodic in x also. B) $f(x, t, u)$ and $u_0(x)$ are ω -periodic in x imply $u(x, t)$ is ω -periodic in x also.

Proof A). Like in [5] take for an arbitrary $\varepsilon > 0$, h sufficiently small to have

$$(2.8) \quad 4(M+1)\Omega(h) < \varepsilon$$

where M is the constant of (2.4). By applying consecutively (like in [5]) Lemma 3 to the system (2.1) one finds that there exists a number $p(\varepsilon)$ such that any n -dimensional cube of side $p(\varepsilon)$ contains an $\varepsilon/2$ -almost period common to all $u_s(x)$, ($s = 1, \dots, m$).

For any $t \in [0, T]$ there exists $t_s = sh$ such that $|t - t_s| < h$. If η is an $\varepsilon/2$ -almost period common to $u_s(x)$, ($s = 0, 1, \dots, m$), then

$$\begin{aligned} |u(x + \eta, t) - u(x, t)| &\leq |u(x + \eta, t) - u(x + \eta, t_s)| + |u(x + \eta, t_s) - \\ &- |u_s(x + \eta) - u_s(x)| + |u_s(x) - u(x, t_s)| + |u(x, t_s) - \\ &- u(x, t)| < 2(M+1)\Omega(h) + |u_s(x + \eta) - u_s(x)| < \frac{\varepsilon}{2} + \frac{\varepsilon}{2} = \varepsilon. \end{aligned}$$

B). If now $f(x, t, u)$ and $u_0(x)$ are ω -periodic, then by (2.1) and Lemma 3 all the $u_s(x)$, ($s = 1, \dots, m$) are ω -periodic: $u_s(x + \omega) = u_s(x)$ for any $x \in R^n$. If h is taken such as to have

$$2(M+1)\Omega(h) < \varepsilon$$

and for every $t \in [0, T]$, $t_s = sh$ is taken such as to have $|t - t_s| < h$, we obtain

$$\begin{aligned} |u(x + \omega, t) - u(x, t)| &\leq |u(x + \omega, t) - u(x + \omega, t_s)| + |u(x + \omega, t_s) - u(x + \omega)| + \\ &+ |u_s(x) - u(x, t_s)| + |u(x, t_s) - u(x, t)| < 2(M+1)\Omega(h) < \varepsilon \end{aligned}$$

for any $x \in R^n$. As ε is arbitrary, and ω independent on ε , we obtain $u(x + \omega, t) = u(x, t)$.

Remark 1. If we take instead of (0.1) the equation

$$\sum_i \sum_j a_{ij} \frac{\partial^2 u}{\partial x_i \partial x_j} = u_t + f(x, t, u),$$

where a_{ij} are constant, $A = [a_{ij}]$ is positive definite, then all we have obtained before holds with obvious modifications. For example, instead of $G(r)$ we have to consider

$$\Gamma(R) = \beta_n K_{\frac{n-2}{2}}(\lambda R) R^{(2-n)/2}, \quad R = \left\{ \sum_i \sum_j a_{ij} (x_i - \xi_i)(x_j - \xi_j) \right\}^{1/2},$$

and β_n is a convenient constant. Then lemmata 1, 2, 3 hold with obvious, slight modifications etc..

Remark 2. Furthermore, the method used above works for an equation of the form $Lu = u_t + f(x, t, u)$, with L a linear differential operator, whenever it is possible to prove for the associated equation $Lu - \lambda^2 u = g$ results analogous to lemmata 1, 2, 3.

Received October 30, 1975

University „Al. I. Cuza”, Jassy

REFERENCES

1. Amerio L., *Sull'integrazione dell'equazione $\Delta_x u - \lambda^2 u = f$ in un dominio di connessione qualsiasi*. Rend. Ist. Lombardo, 78 (IX), 79-102 (1944-1945).
2. Brelot M., *Étude de l'équation de la chaleur $u = c(M)u(M)$, $c(M) \geq 0$ au voisinage d'un point singulier du coefficient*. Ann. Sci. de l'École Norm. Sup., 48, 153-246 (1931).

3. Brelot M., *Quelques propriétés générales des intégrales bornées de $\Delta u = cu$ sur un domaine borné ouvert où c est continu.* Bull. Sc. Math., **56**, 105—117 (1932).
4. Brelot M., *Sur l'allure à la frontière de la solution du problème de Dirichlet généralisé relatif à l'équation $\Delta u = cu + f$, $c \geq 0$, $|f|$ borné.* Rend. Ist. Lombardo, **65**, 119—128 (1932).
5. Corduneanu C., *Solutions presque-périodiques de certaines équations paraboliques.* Mathematica Cluj, **9** (32), 2, 241—244 (1967).
6. Corduneanu C., *Approximation des solutions d'une équation parabolique dans un domaine non borné.* Mathematica Cluj, **3** (26), 2, 217—224 (1961).
7. Олейник О. А., Вентцель Т. Д., *Первая краевая задача и задача Коши для квазилинейных уравнений параболического типа.* Матем. Сб., **41** (83), 105—128 (1957).
8. Rothe E., *Zweidimensionale parabolische Randwertaufgaben als Grenzfall eindimensionaler Randwertaufgaben.* Math. Ann., **102**, 650—670 (1930).
9. Schwartz L., *Théorie des Distributions*, Tome II, Actualit. Sci. et Ind., No. 1122, 1951.
10. Вентцель Т. Д., *Первая краевая задача и задача Коши для квазилинейного параболического уравнения со многими пространственными переменными.* Матем. Сб., **41** (83), 499—520 (1957).
11. Watson G. N., *Theory of Bessel Functions.* Cambridge University Press, 1922.

SOLUȚII PERIODICE ȘI APROAPE PERIODICE ALE ECUAȚILOR PARABOLICE ȘI METODA LUI ROTHE

(Rezumat)

Prin metoda lui Rothe și alte considerații se dau criterii de periodicitate în x sau aproape periodicitate în x pentru soluțiile (presupuse că există) ale problemei (0.1), (0.2).

SUR QUELQUES RÉSULTATS DE R. MATHAR

PAR

FROIM MARCUS

À la mémoire du prof. ANTON ȘESAN

1. Dans la Note „Sur une classe particulière de congruences“, M. R. Mathar [1] s'est proposé d'étudier les congruences telles que les tangentes asymptotiques à une nappe focale et les tangentes asymptotiques à l'autre nappe focale, forment un quatern harmonique. Il nomme ces congruences, congruences W^* .

Le but de cette Note est de montrer que les congruences W^* sont les congruences de Waelsch.

De cette dernière classe de congruences, nous nous sommes occupé dans diverses Notes. (Voir le troisième volume de l'excellent traité de géométrie projective différentielle de G. Bol [4]).

En effet, soit (G) une congruence de droites engendrée par une droite (g) dont y et z sont les points focaux et que nous supposons, avec R. Mathar, rapportée à ses développables u et v . On peut, avec une normalisation des coordonnées, réduire le système complètement intégrable satisfait par les coordonnées des points y et z à la forme suivante [3] :

$$(1.1) \quad y^{10} = mz, \quad z^{01} = ny, \\ y^{02} = ay + bz + cy^{01} + dz^{10}, \quad z^{20} = a_1 y + b_1 z + c_1^{01} + d_1 z^{10}, \quad mn \neq 0,$$

où avec la notation f^j nous notons les dérivées partielles de la fonction $f = f(u, v)$ i fois par rapport à u et j fois par rapport à v .

De (1.1), on tire

$$(1.2) \quad y^{11} - (\log m)^{01} y^{10} - mny = 0, \quad z^{11} - (\log n)^{10} z^{01} - nmz = 0, \\ y^{20} - \frac{m}{d} y^{02} + \left(\frac{b}{d} - (\log m)^{10} \right) y^{10} + \frac{mc}{d} y^{01} + \frac{am}{d} y = 0, \\ z^{20} - \frac{c_1}{n} z^{02} - d_1 z^{10} - \left(\frac{a_1}{n} - \frac{c_1}{n^2} n^{01} \right) z^{01} - b_1 z = 0.$$

Les invariants ponctuels et tangentiels des équations de Laplace qui correspondent aux nappes focales (y) et (z) sont respectivement :

$$h = mn - (\log m)^{11}, \quad k = mn,$$

$$(1.3) \quad \bar{h} = mn - c^{10}, \quad \bar{k} = mn + \left(\frac{b}{d}\right)^{01}$$

et

$$h_{-1} = mn, \quad k_{-1} = mn - (\log n)^{11},$$

$$(1.4) \quad \bar{h}_{-1} = mn + c + \frac{c_1^{01}}{c_1} + 2(\log n)^{11}, \quad \bar{k}_{-1} = mn - d_1^{01}.$$

Des conditions d'intégrabilité du système (1.1) que nous omettons, on a aussi les deux conditions suivantes :

$$(1.5) \quad \frac{c_1^{01}}{c_1} = -c - \frac{a_1}{c_1}, \quad d_1^{01} = mn - c_1 d.$$

Nous pouvons donc écrire les deux dernières conditions (1.4) sous la forme suivante :

$$(1.6) \quad \bar{h}_{-1} = mn + 2(\log n)^{11} - \frac{a^1}{c_1}, \quad \bar{k}_{-1} = c_1 d.$$

De (1.4) et (1.6), il résulte :

$$(A) \quad h_{-1} + k_{-1} = mn + c_1 d.$$

Mais si l'on suppose que les tangentes asymptotiques des deux nappes focales (y) et (z) forment un quatern harmonique, alors

$$(1.7) \quad mn + c_1 d = 0.$$

Par conséquent :

$$(A') \quad h_{-1} + \bar{k}_{-1} = 0,$$

et d'après (5) et [6] cela signifie que la congruence (G) est une congruence de Waelsh. Réciproquement, si la congruence engendrée par la droite (g) est une congruence de Waelsh, alors les tangentes asymptotiques des deux nappes focales (y) et (z) forment un quatern harmonique.

Il est utile de rappeler qu'une congruence de droites de Waelsh, est caractérisée par la propriété qu'aux lignes asymptotiques d'une nappe focale, correspond un système de lignes conjuguées sur l'autre nappe focale, (voire [4]). Et il est immédiat que dans ce cas les tangentes asymptotiques des deux nappes focales forment un quatern harmonique.

Donc les congruences W^* de R. Mathar sont des congruences de Waelsh.

2. Dans [1] on donne aussi les propriétés suivantes des congruences W^* .

1. Une congruence W^* n'est projectivement applicable que sur une congruence W^* .

2. Les surfaces focales d'une congruence W^* ne peuvent être simultanément des quadriques. Nous voulons faire les observations suivantes :

La première propriété découle des conditions de Fubini [2] (tome II, page 597), pour que deux congruences de droites à nappes focales données soient projectivement applicables.

La deuxième propriété est une conséquence du résultat suivant : *Les congruences à nappes focales de deux quadriques, appartiennent à des complexes linéaires. Elles sont donc des congruences W.*

Enfin nous voulons encore rappeler les résultats suivants (voir [7]).

a. *Un réseau isotherme-conjugué tel que les tangentes aux courbes du réseau engendrent des congruences de Waelsh, s'appelle réseau de Waelsh.*

b. *Les surfaces de Jonas [2] sont les seules surfaces sur lesquelles il pourrait exister un réseau de Waelsh.*

Théorème 1. *Il existe des surfaces Jonas non réglées qui possèdent un réseau Waelsh, mais le réseau u, v , est de type Koenigs. Ces surfaces dépendent de deux fonctions arbitraires d'un argument et d'une constante arbitraire.*

Théorème 2. *Il existe des surfaces Jonas réglées qui possèdent un réseau Waelsh, qui n'est pas de type Koenigs.*

Reçue la 8 septembre, 1976

Technion, Haifa,
Israel

BIBLIOGRAPHIE

1. Mathar R., *Sur une classe particulière de congruences*. Bull. des Sciences de Liège, 43e année, 11-12, 580-582 (1974).
2. Fubini G., Čech E., *Geometria proiettiva differenziale*. N. Zanichelli, Bologna.
3. Wilczynski E. J., *Sur la théorie générale des congruences*. Mém. de l'Académie Roy. de Belgique, 2e série, III, 1910-12, 86 pages.
4. Bol G., *Projektive Differential Geometrie*. Vandenhoeck et Ruprecht, Göttingen, 1967.
5. Marcus F., *Sur une propriété qui caractérise les surfaces de Jonas*. Mém. de l'Académie Roy. de Belgique, 5e série, 36, 906-910 (1950).
6. Marcus F., *Sur les invariants de la théorie projective différentielle des congruences de droites*. Gazeta Mat. Fizică, 409-416 (1955).
7. Marcus F., *Les réseaux Waelsh et les surfaces de Jonas*, Bul. Inst. polit. Iași, IX (XIII), 3-4 (1963).

ASUPRA UNOR REZULTATE ALE LUI R. MATHAR

(Rezumat)

Se arată că congruențele de drepte studiate de R. Mathar în [1], pe care le-a denumit congruențe W^* , sînt congruențe Waelsh.

CONEXIUNI PE SPAȚII RIEMANN PARTICULARE

DE

ELENA VAMANU

1. Introducere

1.1. Grupul spin (4). Fie V_4 varietatea spațiu-timp din relativitatea generală, $g_{\alpha\beta}$ ($\alpha, \beta, \gamma = 0, 1, 2, 3$), tensorul metric al varietății și $p_\alpha = (p_{ab}^a)$, ($a, b, c = 1, 2, 3, 4$), un sistem de matrice complexe de ordin 4.

Definiție. Se spune că matricele p_α formează un sistem de matrice Dirac dacă verifică relația :

$$(1) \quad p_\alpha p_\beta + p_\beta p_\alpha = -2g_{\alpha\beta} e,$$

e — matricea unitate de ordin 4.

Printre proprietățile matricelor Dirac p_α amintim : a) orice matrice $A_{4 \times 4}$ care comută cu p_α este de forma ce , cu c — număr complex ; b) dacă $p_{\alpha'}$ este un alt sistem de matrice Dirac, atunci există o matrice regulată λ (definită pînă la un factor complex) astfel încît

$$(2) \quad p_{\alpha'} = \lambda p_\alpha \lambda^{-1}$$

și c) $\text{Det } p_{\alpha'} = 1$.

Mulțimea matricelor complexe de ordin 4 formează un spațiu vectorial K peste R , de dimensiune 16. O bază în acest spațiu este dată de matricele : $e, p_\alpha p_\alpha p_\beta, p_\alpha p_\beta p_\gamma, p_\alpha p_\beta p_\gamma p_\delta$.

Spațiul vectorial K are structură de algebră asociativă ; aceasta este algebra Clifford generată de matricele p_α , pe care o vom nota tot prin K [5].

Elementele inversabile ale lui K definesc un grup multiplicativ K^* care are structură de grup Lie. Fie M subspațiul vectorial al spațiului K care admite ca bază pe p_α , și G subgrupul închis al lui K^* format din matricele λ ce verifică condițiile :

$$1^\circ. \quad \lambda M \lambda^{-1} \subset M; \quad 2^\circ. \quad \text{Det } \lambda = 1.$$

Din 1° rezultă că $\lambda p_\alpha \lambda^{-1}$ este o matrice tot din M , deci se descompune după p_α

$$(3) \quad \lambda p_\alpha \lambda^{-1} = A_\alpha^{\beta'} p_{\beta'},$$

unde $A = (A_\alpha^{\beta'})$ este o matrice reală de ordin 4.

Cum p_α verifică (1) rezultă

$$(4) \quad A_\alpha^{\beta'} A_\gamma^{\delta'} g_{\beta'\delta'} = g_{\alpha\gamma}$$

adică matricea A aparține grupului Lorentz omogen $L(4)$. Relația (3) definește un homomorfism f

$$(5) \quad f: G \rightarrow L(4).$$

Mai mult, se demonstrează că algebrele Lie ale celor două grupuri sînt izomorfe și că

$$(6) \quad f(G) = L(4).$$

Grupul G se mai notează $\text{Spin}(4)$ și se numește grup spinorial. Se demonstrează

Teoremă. Grupul spinorial $\text{Spin}(4)$ este o acoperire de ordin 2 a grupului Lorentz $L(4)$.

1.2. Noțiunea de spinor. Fie $E(V_4)$ spațiul fibrat principal al reperelor ortonormate de grup structural $L(4)$. Presupunem V_4 astfel încât din fibratul principal $E(V_4)$ se poate deduce prin extensie un fibrat principal $S(V_4)$ de grup structural $\text{Spin}(4)$. Când acest lucru e posibil, un punct $z \in S(V_4)$ se va numi reper spinorial, iar $S(V_4)$ — spațiul fibrat principal al reperelor spinoriale [4].

Dacă π este proiecția: $S(V_4) \rightarrow E(V_4)$, un tensor din V_4 se zice raportat la un reper spinorial z dacă este raportat la reperul ortonormat $y = \pi z$.

Fie V spațiul vectorial al matricelor complexe de tip 1×4 și V^* dualul său.

Definiția 1. Numim 1-spinor contravariant al spațiului V_4 aplicația $\psi: S(V_4) \rightarrow V^*$ cu proprietatea

$$(7) \quad \psi(z\lambda^{-1}) = \lambda\psi(z), \quad \lambda \in \text{Spin}(4).$$

Punînd $\psi(z) = (\psi^a)$, (7) ne dă

$$(8) \quad \psi^{b'} = \lambda_{a'}^{b'} \psi^a,$$

ψ^a — componentele lui ψ în raport cu reperul spinorial z .

Definiția 2. Numim 1-spinor covariant al spațiului V_4 aplicația $\theta: S(V_4) \rightarrow V^*$, cu proprietatea

$$(9) \quad \theta(z\lambda^{-1}) = \theta(z)\lambda^{-1}, \quad \lambda \in \text{Spin}(4).$$

Dacă $\theta(z) = (\theta_a)$, din (9) rezultă

$$(10) \quad \theta_{b'} = \lambda_{b'}^a \theta_a.$$

Am reamintit aici numai definițiile spinorilor de ordin 1, dar se pot defini și spinori de tip (p, q) . Mai mult, ținînd cont de homomorfismul canonic de la $\text{Spin}(4)$ la $L(4)$ se pot defini și spin-tensori de diferite tipuri [5].

De exemplu, din (3) rezultă

$$p_{\alpha b'}^{a'} = A_{\alpha'}^{\beta} \lambda_c^{a'} \lambda_{b'}^d p_{\beta d}^c, \quad A_{\alpha'}^{\beta} \in L(4), \quad \lambda \in \text{Spin}(4),$$

prin urmare $p_{\alpha b}^a$ sînt componentele unui spin-tensor: spinor de tip $(1,1)$ și tensor de tip $(0,1)$.

Spin-tensorul $p_{\alpha b}^a$ definit de matricele Dirac p_{α} se numește spin-tensorul fundamental al spațiului V_4 .

1.3. Conexiune spinorială. **Definiție.** Numim conexiune spinorială o conexiune infinitesimală pe fibratul principal $S(V_4)$ al reperelor spinoriale. O astfel de conexiune va fi dată de o 1-formă σ pe $S(V_4)$ cu valori în algebra Lie a grupului $\text{Spin}(4)$.

Dacă ω este 1-forma conexiunii riemanniene pe V_4 , ținînd cont de legătura între algebrele Lie ale grupurilor $\text{Spin}(4)$ și $L(4)$ se demonstrează că

$$(11) \quad \sigma_b^a = -\frac{1}{4} \omega_{\beta}^{\alpha} p_{\alpha d}^a p^{\beta d}_b, \quad \text{unde} \quad p^{\beta} = g^{\beta\alpha} p_{\alpha}.$$

Fie $\omega_{\beta\gamma}^{\alpha}$ și $\sigma_{b\bar{p}}^a$ coeficienții celor două conexiuni; din (11) rezultă

$$(12) \quad \sigma_{b\bar{p}}^a = -\frac{1}{4} \omega_{\beta\bar{p}}^{\alpha} p_{\alpha d}^a p^{\beta d}_b;$$

conexiunea σ se numește conexiune spinorială indusă de conexiunea riemanniană ω .

După teoria generală a conexiunilor se poate introduce derivata covariantă a spinorilor și spin-tensorilor, tensorul de curbură al conexiunii spinoriale etc. [3].

De exemplu, dacă V este simbolul derivării covariante în raport cu conexiunea σ , avem

$$(13) \quad \nabla_{\alpha} \psi^a = \partial_{\alpha} \psi^a + \sigma_{b\alpha}^a \psi^b,$$

$$(14) \quad \nabla_{\alpha} 0_a = \partial_{\alpha} 0_a - \sigma_{a\alpha}^b 0_b,$$

$$(15) \quad \nabla_{\alpha} p_{\beta b}^a = \partial_{\alpha} p_{\beta b}^a + \sigma_{c\alpha}^a p_{\beta b}^c - \sigma_{b\alpha}^c p_{\beta c}^a - \omega_{\beta\alpha}^c p_{cb}^a,$$

∂ — simbolul derivatei parțiale.

Dacă $p_{\beta b}^a$ este spin-tensorul fundamental, se demonstrează că

$$(16) \quad \nabla_{\alpha} p_{\beta b}^a = 0.$$

Curbura conexiunii spinoriale este dată de 2-forma Q a lui $S(V_4)$ de tip (1,1)

$$(17) \quad Q_b^a = d\sigma_b^a + \frac{1}{2} \sigma_c^a \wedge \sigma_b^c.$$

Dacă $Q_{b,\lambda\mu}^a$ și $r_{\beta,\lambda\mu}^{\alpha}$ sînt tensorii de curbura pentru σ respectiv ω , din (12) și (17) rezultă

$$(18) \quad Q_{b,\lambda\mu}^a = -\frac{1}{4} r_{\beta,\lambda\mu}^{\alpha} (p_{\alpha c}^a p_{cb}^{\beta}).$$

În această Notă se arată că conexiunii spinoriale σ i se poate asocia în mod unic o conexiune liniară și se studiază o serie de proprietăți ale acestei conexiuni.

2. Conexiunea liniară asociată unei conexiuni spinoriale

2.1. Determinarea conexiunii Γ . Fie V_4 varietatea spațiu-timp considerată mai sus. Presupunem că pe V_4 avem și o structură aproape produs definită de tensorul nedegenerat φ_{β}^{α} , [1], [7], deci

$$(19) \quad \varphi_{\beta}^{\alpha} \varphi_{\gamma}^{\beta} = \delta_{\gamma}^{\alpha}.$$

Tensorului φ i se poate asocia tensorul simetric covariant $\varphi_{\alpha\beta}$ dat de

$$(20) \quad \varphi_{\alpha\beta} = \varphi_{\alpha}^{\gamma} g_{\gamma\beta}.$$

Tensorul structurii aproape produs φ și tensorul metric g verifică relația

$$(21) \quad \varphi_{\alpha}^{\rho} \varphi_{\beta}^{\tau} g_{\rho\tau} = g_{\alpha\beta}.$$

Cu ajutorul matricelor Dirac p_{α} și a tensorului φ definim matricele h_{β} date de

$$(22) \quad h_{\beta} = p_{\alpha} \varphi_{\beta}^{\alpha} \quad \text{sau} \quad (22') \quad h_{\beta\delta}^a = p_{ab}^a \varphi_{\beta}^{\alpha}.$$

Teorema 1. Matricele h_{β} formează un sistem de matrice Dirac.

Demonstrație. În adevăr, avem

$$\begin{aligned} h_{\beta} h_{\gamma} + h_{\gamma} h_{\beta} &= (p_{\alpha} \varphi_{\beta}^{\alpha}) (p_{\rho} \varphi_{\gamma}^{\rho}) + (p_{\rho} \varphi_{\gamma}^{\rho}) (p_{\alpha} \varphi_{\beta}^{\alpha}) = \varphi_{\beta}^{\alpha} \varphi_{\gamma}^{\rho} (p_{\alpha} p_{\rho} + p_{\rho} p_{\alpha}) = \\ &= \varphi_{\beta}^{\alpha} \varphi_{\gamma}^{\rho} (-2g_{\alpha\rho} e) = -2 \varphi_{\beta}^{\alpha} \varphi_{\gamma}^{\rho} g_{\alpha\rho} e = -2 g_{\beta\gamma} e. \end{aligned}$$

Am obținut astfel un nou sistem de matrice Dirac. Matricele p_α determină spin-tensorul fundamental $p_{\alpha b}^\alpha$ a cărui derivată covariantă în raport cu perechea de conexiuni (σ, ω) este nulă. Matricele h_α determină spin-tensorul $h_{\alpha b}^a$ a cărui derivată covariantă în raport cu perechea (σ, ω) nu mai este nulă ci este dată de :

$$(23) \quad \nabla_\beta h_{\alpha b}^a = \partial_\beta h_{\alpha b}^a + \sigma_{c\beta}^a h_{\alpha b}^c - \sigma_{b\beta}^c h_{\alpha c}^a - \omega_{\alpha\beta}^c h_{\rho c}^a = p_{\rho b}^a \mathring{\nabla}_\beta \varphi_\alpha^\rho,$$

unde $\mathring{\nabla}$ este simbolul derivării covariante în raport cu conexiunea riemanniană ω .

Dată conexiunea spinorială σ ne propunem să determinăm conexiunea liniară Γ , astfel încât derivata covariantă a spin-tensorului $h_\alpha^{\beta b}$ în raport cu perechea de conexiuni (σ, Γ) să fie nulă. Dacă $\Gamma_{\beta\gamma}^\alpha$ sînt componentele conexiunii liniare căutate, avem :

$$(24) \quad D_\alpha h_{\beta b}^{\beta a} = \partial_\alpha h_{\beta b}^{\beta a} + \sigma_{c\alpha}^a h_{\beta b}^c - \sigma_{b\alpha}^c h_{\beta c}^a - \Gamma_{\rho\alpha}^\beta h_{\beta b}^{\rho a} = 0,$$

unde $h^\beta = g^{\beta\alpha} h_\alpha$.

Din (24) rezultă imediat

$$(25) \quad \Gamma_{\varepsilon\alpha}^\beta = \frac{1}{4} h_{\varepsilon a}^b (\partial_\alpha h_{\beta b}^{\beta a} + \sigma_{c\alpha}^a h_{\beta b}^c - \sigma_{b\alpha}^c h_{\beta c}^a),$$

deci, conexiunea Γ cu proprietatea cerută este unic determinată. Cum h_α sînt matrice Dirac și verifică (21), un calcul simplu ne dă conexiunea căutată sub forma

$$(26) \quad \Gamma_{\varepsilon\alpha}^\beta = \omega_{\varepsilon\alpha}^\beta + \varphi_\rho^\beta \mathring{\nabla}_\alpha \varphi_\varepsilon^\rho,$$

exprimată cu ajutorul conexiunii riemanniene ω și a tensorului structurii aproape produs φ .

Deci, conexiunii spinoriale σ i-am asociat conexiunea liniară Γ .

2.2. Proprietăți ale conexiunii Γ . P_1 . Conexiunea Γ coincide cu conexiunea ω dacă și numai dacă ω este conexiune complet reductibilă [7].

În adevăr, din (26) rezultă că Γ coincide cu ω dacă și numai dacă $\mathring{\nabla}_\alpha \varphi_\varepsilon^\rho = 0$.

P_2 . Γ este o conexiune cu torsiune. Dacă $T_{\beta\gamma}^\alpha$ sînt componentele tensorului de torsiune a conexiunii Γ , din (26) rezultă

$$(27) \quad T_{\beta\gamma}^\alpha = \varphi_\gamma^\alpha (\mathring{\nabla}_\gamma \varphi_\beta^\varepsilon - \mathring{\nabla}_\beta \varphi_\gamma^\varepsilon).$$

P_3 . Γ este o conexiune metrică, adică

$$(28) \quad D_\alpha g_{\beta\gamma} = 0.$$

În adevăr $D_\alpha g_{\beta\gamma} = \partial_\alpha g_{\beta\gamma} - \Gamma_{\beta\alpha}^\rho g_{\rho\gamma} - \Gamma_{\gamma\alpha}^\rho g_{\beta\rho}$.

Folosind (19), (20), (21) și faptul că $\mathring{\nabla}_\alpha g_{\beta\gamma} = 0$, un calcul simplu ne dă $D_\alpha g_{\beta\gamma} = 0$.

P_4 . Fie $N_{\beta\gamma}^\alpha$ tensorul de torsiune al structurii aproape produs (tensorul lui Nijenhuis). Se știe că $N_{\beta\gamma}^\alpha$ se exprimă cu ajutorul tensorului φ_β^α și a derivatelor sale prin :

$$(29) \quad N_{\beta\gamma}^{\alpha} = \varphi_{\beta}^{\rho} (\partial_{\rho} \varphi_{\gamma}^{\alpha} - \partial_{\gamma} \varphi_{\rho}^{\alpha}) - \varphi_{\gamma}^{\rho} (\partial_{\rho} \varphi_{\beta}^{\alpha} - \partial_{\beta} \varphi_{\rho}^{\alpha}).$$

Din (27) și (29) rezultă

$$(30) \quad \varphi_{\alpha}^{\rho} \varphi_{\varepsilon}^{\beta} N_{\beta\gamma}^{\alpha} = -2 \Phi_3 T_{\varepsilon\gamma}^{\rho},$$

legătura între tensorul de torsione al conexiunii Γ și tensorul de torsione al structurii aproape produs, unde Φ_3 este operatorul Obata definit prin [6]

$$(31) \quad \Phi_3 T_{\varepsilon\gamma}^{\rho} = \frac{1}{2} (T_{\varepsilon\gamma}^{\rho} + \varphi_{\varepsilon}^{\beta} \varphi_{\gamma}^{\delta} T_{\beta\delta}^{\rho}).$$

Avem

Teorema 2. *O condiție necesară și suficientă ca structura aproape produs să fie integrabilă este ca tensorul de torsione T al conexiunii Γ să verifice relația*

$$(32) \quad \Phi_3 T = 0$$

P₅. Definiție. Spunem că perechea de conexiuni $(\overset{1}{\Gamma}, \overset{2}{\Gamma})$ este compatibilă cu structura aproape produs dată de φ , dacă transportând prin paralelism de-a lungul unei curbe oarecare din V_4 un vector arbitrar v^{α} în raport cu conexiunea $\overset{2}{\Gamma}$, vectorul $u^{\alpha} = \varphi_{\beta}^{\alpha} v^{\beta}$ se transportă prin paralelism în raport cu conexiunea $\overset{1}{\Gamma}$ pe aceeași curbă [2].

Să demonstrăm că *perechea (ω, Γ) formează o pereche de conexiuni compatibilă cu structura aproape produs în sensul definiției de mai sus.*

În adevăr dacă

$$(33) \quad \frac{Dv^{\alpha}}{dt} = \frac{dv^{\alpha}}{dt} + \Gamma_{\beta\gamma}^{\alpha} v^{\beta} \frac{dx^{\gamma}}{dt} = 0$$

și $u^{\alpha} = \varphi_{\beta}^{\alpha} v^{\beta}$, să arătăm că

$$\frac{\overset{\circ}{D}u^{\alpha}}{dt} = \frac{du^{\alpha}}{dt} + \omega_{\beta\gamma}^{\alpha} u^{\beta} \frac{dx^{\gamma}}{dt} = 0.$$

Avem

$$\frac{\overset{\circ}{D}u^{\alpha}}{dt} = \frac{d(\varphi_{\beta}^{\alpha} v^{\beta})}{dt} + \omega_{\beta\gamma}^{\alpha} \varphi_{\rho}^{\beta} v^{\rho} \frac{dx^{\gamma}}{dt} = \frac{d\varphi_{\beta}^{\alpha}}{dt} v^{\beta} + \varphi_{\beta}^{\alpha} \frac{dv^{\beta}}{dt} + \omega_{\beta\gamma}^{\alpha} \varphi_{\rho}^{\beta} v^{\rho} \frac{dx^{\gamma}}{dt}.$$

Folosind (19), (26) și (33) rezultă

$$(34) \quad \frac{\overset{\circ}{D}u^{\alpha}}{dt} = 0 \quad \text{c.c.t.d.}$$

P₆. Fie

$$(35) \quad \overset{m}{\Gamma}_{\beta\gamma}^{\alpha} = \frac{1}{2} (\Gamma_{\beta\gamma}^{\alpha} + \omega_{\beta\gamma}^{\alpha})$$

conexiunea medie a perechii (Γ, ω) și

$$(36) \quad \rho_{\beta, \lambda \mu}^{\alpha} = \frac{1}{2} [\Gamma_{\beta \mu}^{\rho} \omega_{\rho \lambda}^{\alpha} - \Gamma_{\beta \lambda}^{\rho} \omega_{\rho \mu}^{\alpha} + \omega_{\beta \mu}^{\rho} \Gamma_{\rho \lambda}^{\alpha} - \omega_{\beta \lambda}^{\rho} \Gamma_{\rho \mu}^{\alpha} + \partial_{\alpha} \Gamma_{\beta \mu}^{\alpha} - \\ - \partial_{\mu} \Gamma_{\beta \lambda}^{\alpha} + \partial_{\lambda} \omega_{\beta \mu}^{\alpha} - \partial_{\mu} \omega_{\beta \lambda}^{\alpha}]$$

tensorul de curbură mixtă al perechii (Γ, ω) .

Un calcul simplu ne dă că *legătura între tensorii de curbură ai conexiunilor ω și Γ și tensorul de curbură mixtă al perechii (Γ, ω) este*

$$(37) \quad \rho_{\beta, \lambda \mu}^{\alpha} + \Phi_1 r_{\beta, \lambda \mu}^{\alpha} = 2 R_{\beta, \lambda \mu}^{\alpha},$$

unde Φ_1 — operator Obata definit prin [6]

$$(38) \quad \Phi_1 r_{\beta, \lambda \mu}^{\alpha} = \frac{1}{2} (r_{\beta, \lambda \mu}^{\alpha} + \varphi_{\beta}^{\alpha} \varphi_{\lambda}^{\delta} r_{\delta, \mu}^{\epsilon}).$$

Observație. Dacă conexiunea ω este complet reductibilă, atunci

$$R_{\beta, \lambda \mu}^{\alpha} = r_{\beta, \lambda \mu}^{\alpha} = \rho_{\beta, \lambda \mu}^{\alpha}.$$

Primită la 14 aprilie 1976

Institutul politehnic, Iași,
Catedra de matematică

BIBLIOGRAFIE

1. Cattaneo-Gasparini I., *Connessioni adattate a una struttura quasi prodotto*. Ann. di Mat. pura ed applicata, **63**, 133–149 (1963).
2. Cruceanu V., Miron R., *Sur les couples de connexions compatibles avec les structures presque complexes*. An. Șt. Univ. „Al. I. Cuza”, Iași, **XIII**, 1, 79–88 (1967).
3. Guy R., *Sur la dérivation covariante des spineurs*. Acad. Naz. Lincei, Sci. Fiz. Mat. Nat., Atte. Ren. 8, **29**, 512 (1958).
4. Haefliger A., *Sur l'extension du groupe structural d'un espace fibré*. C. R. Acad. Sci. Paris, **243**, 558 (1956).
5. Lichnerowicz A., *Champs spinoriels et propagateurs en relativité générale*. Bull. Soc. Math. France, **92**, 11–100 (1964).
6. Obata M., *Affine Connections on Manifolds with almost Complex, Quaternion or Hermitian Structure*. Japanese J. Math., **26**, 43–77 (1956).
7. Vamanu E., *Despre structuri aproape produs și conexiuni liniare complet reductibile asociate*. An. Șt. Univ. „Al. I. Cuza”, Iași, **XIII**, 1, 393 (1967).

CONNEXIONS SUR DES ESPACES RIEMANN PARTICULIERS

(Résumé)

Soit V_4 l'espace-temps de la relativité générale muni d'une structure presque-produit et σ une connexion spinorielle dans V_4 .

Dans cette Note on montre que à la connexion spinorielle on peut associer uniquement une connexion linéaire. On étudie quelques propriétés de cette connexion linéaire.

УДК 51.383

ОДНО ИЗ СВОЙСТВ СТРУКТУРНЫХ ОПЕРАТОРОВ ЛУП ЛИ

ИЛИЕ БУРДУЖАН

В [1] были локально характеризованы лупы Ли при помощи векторных l -полей $X_i(u)$ структурных операторов $A_j^i(\bar{u}, u)$. С помощью l -полей мы ввели структурные функции $C_{jk}^i(u)$. Одновременно был доказан тот факт, что векторные l -поля, структурные операторы и структурные функции локальной лупы Ли удовлетворяют условиям:

$$\begin{aligned} (1) \quad & A_j^i(\bar{u}, 0) = A_j^i(u, u) = \delta_j^i, \\ & - A_j^m(\bar{u}, u) A_k^n(\bar{u}, u) C_{mn}^i(\bar{u}) + A_j^m(\bar{u}, u) (X_m(\bar{u}) A_k^i(\bar{u}, u)) - \\ (2) \quad & - A_k^m(\bar{u}, u) (X_m(\bar{u}) A_j^i(\bar{u}, u)) + X_j(u) A_k^i(\bar{u}, u) - X_k^i(u) A_j^i(\bar{u}, u) = - \\ & = - C_{jk}^m(u) A_m^i(\bar{u}, u). \end{aligned}$$

Если $u = e$ в (2), получим

$$C_{kj}^i(\bar{u}) - C_{kj}^i(0) = \frac{\partial A_j^i(\bar{u}, 0)}{\partial u^k} - \frac{\partial A_k^i(\bar{u}, 0)}{\partial u^j}.$$

Это значит, что структурные функции, лупы, известны тогда, когда известны $C_{jk}^i(0)$ и структурные операторы $A_j^i(\bar{u}, u)$. Легко устанавливается, что $C_{jk}^i(0)$ совпадают со структурными постоянными „касательной алгебры“, которая была введена Мальцевым для локальных луп Ли. Ниже мы докажем, что структурные операторы одной лупы Ли определяют и векторные l -поля лупы.

Пусть $(Q; \cdot, /, \backslash)$ — лупа Ли класса C^∞ , $e \in Q$ — её единица и (h, U) — карта центрирована в e . Тогда имеем $h^i(e) = 0$, т.е. $(0, \dots, 0)$ — координаты единицы. Пусть теперь W — столь малая окрестность единицы лупы Q , что для всяких двух элементов x и y из W определены $x \cdot y$, x/y , $x \backslash y$ и $x \cdot y$, x/y , $x \backslash y \in U$. Это положение, в координатной форме, переписывается:

$$\begin{aligned} (3) \quad & z^i = \varphi^i(x^1, \dots, x^r; y^1, \dots, y^r), \quad z^i = \chi^i(x^1, \dots, x^r; y^1, \dots, y^r), \\ & z^i = \psi^i(x^1, \dots, x^r; y^1, \dots, y^r), \quad i = 1, 2, \dots, r. \end{aligned}$$

Так как $x \cdot e = x$, $e \cdot y = y$, $x/x = x \backslash x = e$, имеем:

$$(4) \quad \begin{aligned} \varphi^i(x^1, \dots, x^r; 0, \dots, 0) &= x^i; \quad \varphi^i(0, \dots, 0; y^1, \dots, y^r) = y^i; \\ \chi^i(x^1, \dots, x^r; x^1, \dots, x^r) &= \psi^i(x^1, \dots, x^r; x^1, \dots, x^r) = 0, \quad i = 1, \dots, r. \end{aligned}$$

Из этих соотношений непосредственно следует

$$(5) \quad \frac{\partial \varphi^i}{\partial x^j}(0, 0) = \delta_j^i, \quad \frac{\partial \varphi^i}{\partial y^j}(0, 0) = \delta_j^i, \quad i, j = 1, \dots, r.$$

Соотношения (5) показывают, что вблизи e , уравнения (1₁) разрешимы относительно координат $x^1, \dots, x^r$ (соотв. $y^1, \dots, y^r$) элемента $\chi(z^1, \dots, z^r; y^1, \dots, y^r)$ (соотв. $\psi(x^1, \dots, x^r; z^1, \dots, z^r)$). Эти координаты являются C^∞ -дифференцируемыми функциями координат y и z . Это значит, что когда локально работаем, тогда достаточно требовать только C^∞ -дифференцируемость функций φ^i . Вводим вспомогательные функции:

$$u_j^i(x) = u_j^i(x^1, \dots, x^r) = \frac{\partial \varphi^i}{\partial y^j}(x^1, \dots, x^r; 0, \dots, 0).$$

Рассмотрим кривые, уравнения которых являются решениями системы

$$\frac{dg^i(t)}{dt} = u_j^i(g(t)) a^j$$

при начальных условиях $g^i(0) = 0$. Кривую соответствующую фиксированному вектору $\bar{a}(a^1, \dots, a^r)$ назовём геодезической кривой с направляющим вектором $\bar{a}$, является интегральная кривая l -поля, ассоциированного вектору $\bar{a}$, удовлетворяющая начальным условиям $g^i(0) = 0$. Так как строение l -полей — инварианта, следует что геодезические кривые имеют инвариантный характер. Пусть Q — локальная луна Li и (h, U) — уже учтена карта центрирована в e . Область $V \subset U$ будет называть звездной, если вместе с каждой точкой $(x^1, \dots, x^r)$ в V имеются и все точки $(tx^1, \dots, tx^r)$ где $|t| < 1$. Карту определим в звездной области U , будем называть канонической системой первого рода, если всякая система уравнений $x^i = a^i t$ дает геодезическую кривую определенную этими уравнениями для всех значений t , при которых в U имеется точка $(a^1 t, \dots, a^r t)$.

Предложение 1. Пусть Q — локальная луна Li и (h, U) — каноническая система первого рода. Всякая геодезическая кривая $g = g(t)$, определенная при $|t| \leq \alpha$ и удовлетворяющая тому условию, что $g(t) \in U$ при $|t| \leq \alpha$, в координатной форме имеет вид $g^i(t) = ta^i$ (при $|t| \leq \alpha$), где a^i — компоненты направляющего вектора $\bar{a}$ геодезической кривой g .

Доказательство этого предложения аналогично доказательству утверждения С) из [2] стр. 297. Следует аналогичным путем доказательства теоремы 59 из [2] стр. 298, можно доказать:

Теорема 1. Пусть $(\bar{h}, \bar{U})$ — карта центрирована в единице e луны Li так что закон лун, выражен в этой карте при помощи C^∞ -дифференцируемых функций. Существует тогда каноническая система первого рода (h, U) центрированная в e , так что функция $\bar{h}^{-1} \circ h|_{U \cap h(\bar{U})}$ будет

$$C^\infty\text{-дифференцируема и } \frac{\partial (\bar{h}^{-1} \circ h)^i}{\partial x^j}(0) = \delta_j^i.$$

Обозначим с $v_j^i(x)$ обратную матрицу матрицы $u_j^i(x)$. Как и в ([2], В) стр. 407) показывается, что (h, U) — каноническая система первого рода тогда и только тогда, когда $v_j^i(x)$ удовлетворяют условиям

$$(6) \quad v_j^i(x) x^j = x^i, \quad i, j = 1, 2, \dots, r.$$

Пусть теперь Q — лупа Ли, (h, U) — каноническая система первого рода и $v_j^i(x)$ — выражение вспомогательных функций в этой карте. Положим

$$(7) \quad w_j^i(t) = w_j^i(t, \bar{a}) = tv_j^i(ta^1, \dots, ta^r) = tv_j^i(t\bar{a}), \quad i, j = 1, 2, \dots, r,$$

где a — фиксированный вектор, а $t\bar{a}$ обозначает элемент с координатами ta^i .

Тогда имеют место следующие соотношения:

$$(8) \quad v_j^i(x) = w_j^i(1, x),$$

$$(9) \quad w_j^i(0, \bar{a}) = 0,$$

$$(10) \quad \frac{dw_j^i(t)}{dt} = \delta_j^i + C_{kl}^i(ta) a^k w_j^l(t), \quad i, j, k, l = 1, 2, \dots, r.$$

Соотношения (8) и (9) очевидны, а соотношение (10) доказывается так же и соотношение (29) в [2], стр. 408.

Считаем теперь $C_{jk}^i(x)$ — выражения структурных функций лупы Ли в данной карте (h, U) (центрирована в e). Они удовлетворяют соотношением

$$(11) \quad C_{jk}^i(x) = -C_{kj}^i(x), \quad i, j, k = 1, 2, \dots, r.$$

Тождеству Якоби и ряду следствий тождества Якоби. Положим

$$(12) \quad \bar{h}_{i_3 i_2 i_1}^i = C_{i_3 s}^i C_{i_2 i_1}^s + C_{i_2 s}^i C_{i_1 i_3}^s + C_{i_1 s}^i C_{i_3 i_2}^s - X_{i_3} C_{i_2 i_1}^i - X_{i_2} C_{i_1 i_3}^i - X_{i_1} C_{i_3 i_2}^i,$$

и, индуктивно, определим функции

$$(13) \quad \bar{h}_{i_n \dots i_2 i_1}^i = X_{i_n} \bar{h}_{i_{n-1} \dots i_2 i_1}^i - C_{i_n j}^i h_{i_{n-1} \dots i_2 i_1}^j.$$

Тогда тождество Якоби и его следствия $[X_{i_n}, [\dots [X_{i_4}, [X_{i_3}, [X_{i_2}, X_{i_1}]]] + [X_{i_2}, [X_{i_1}, X_{i_3}]] + [X_{i_1}, [X_{i_3}, X_{i_2}]]] \dots] = 0$ имеют вид:

$$(14) \quad \bar{h}_{i_n \dots i_2 i_1}^i(x) = 0, \quad n \geq 3.$$

Очевидно, имеем и соотношения

$$(15) \quad \bar{h}_{i_n \dots i_2 i_1}^i(0) = 0, \quad n \geq 3.$$

Считаем теперь выражения $C_{jk}^i(x)$ — структурных функций лупы в канонической системе координат первого рода, ассоциированной карте (h, U) . Согласно теореме 1, имеем:

$$(16) \quad C_{jk}^i(0) = C_{jk}^i(0), \quad \frac{\partial^\alpha C_{jk}^i(0)}{\partial (x^1)^{\alpha_1} \dots \partial (x^r)^{\alpha_r}} = \frac{\partial C_{jk}^i(0)}{\partial (x^1)^{\alpha_1} \dots \partial (x^r)^{\alpha_r}},$$

$$\alpha = \alpha_1 + \dots + \alpha_r, \quad \alpha_i \geq 0, \quad i = 1, 2, \dots, r.$$

Можно ввести и в эту карту выражения определенные функций в (12) и их обозначаем $\bar{h}_{i_n \dots i_1}^i(x)$. Очевидно имеем:

$$(17) \quad \bar{h}_{i_n \dots i_1}^i(0) = \bar{h}_{i_n \dots i_1}^i(0) = 0.$$

Нас интересует теперь следующий вопрос. Пусть $C_{jk}^i(x)$ — выражение структурных функций лупы Ли в канонической системе координат первого рода. Тогда имеем:

$$(10') \quad \bar{h}_{i_n \dots i_1}^i(0) = 0, \quad n \geq 3,$$

$$(13') \quad C_{jk}^i(0) = -C_{kj}^i(0), \quad i, j, k, i_1, \dots, i_n = 1, 2, \dots, r.$$

Рассмотрим систему обыкновенных дифференциальных уравнений,

$$(17) \quad \frac{dw_j^i}{dt} = \delta_j^i + C_{kl}^i(ta) a^k w_j^l,$$

где a — это фиксированный вектор, а w_j^i неизвестные функции параметра t . Система (17) линейная, и поэтому ее решение C^∞ -дифференцируемо. Обозначим через $w_j^i(t, a)$ решение системы (17) с начальным условием

$$(18) \quad w_j^i(0, a) = 0.$$

Положим далее

$$(19) \quad v_j^i(x) = w_j^i(1, x).$$

Мы хотим доказать, что функции $v_j^i(x)$ удовлетворяют соотношениям:

$$(20) \quad v_j^i(0) = \delta_j^i,$$

$$(21) \quad \frac{\partial v_k^i(x)}{\partial x^j} - \frac{\partial v_j^i(x)}{\partial x^k} = C_{is}^i(x) v_j^s(x) v_k^s(x),$$

$$(22) \quad v_j^i(x) x^j = x^i.$$

Для установления этих соотношений действуем так же как в доказательстве теоремы 87 из [2], стр. 409. Положим

$$(23) \quad h^i(t) = w_j^i(t, a) a^j - t a^i.$$

Очевидно, $h^i(t) \equiv 0$ и непосредственно установим

$$\frac{dh^i}{dt} = C_{jk}^i(ta) a^j h^k.$$

Получим тогда $h^i(t) \equiv 0$. Это значит что

$$(24) \quad w_j^i(t, a) a^j = t a^i$$

и $h^i(1) \equiv 0$ даст нам соотношение (22). Рассмотрим теперь функции

$$(25) \quad h_j^i(\tau) = w_j^i(t\tau, a) - t w_j^i(\tau, ta).$$

Вычислим производную функций $h_j^i(\tau)$. Получаем, применяя во внимание соотношение (17):

$$\frac{dh_j^i(\tau)}{d\tau} = t C_{ki}^i(t\tau, a) a^k h_j^i(\tau).$$

Потому что $h_j^i(0) = 0$ следует что $h_j^i(\tau) \equiv 0$, т.е.

$$(26) \quad w_j^i(t\tau, a) = t w_j^i(\tau, ta).$$

Следовательно $w_j^i(t, 0) = t w_j^i(1, 0) = t \delta_j^i$, т.е. $w_j^i(1, 0) = \delta_j^i$. Это значит, что для столь мало значения параметра t ($t \neq 0$), $w_j^i(t, a)$ имеет обратную матрицу т.е. $\bar{w}_j^i(t, a)$ имеет обратную матрицу. Имеет $\bar{w}_j^i(t, a) = \frac{1}{t} \bar{w}_j^i(1, ta)$, или

$$(27) \quad \bar{w}_j^i(1, ta) = t \bar{w}_j^i(t, a),$$

где $\bar{w}_j^i$ значит $(w_j^i)^{-1}$. Строим теперь вспомогательные функции

$$(28) \quad h_{i_2 i_1}^i(t) = \frac{\partial w_{i_1}^i(t, a)}{\partial a^{i_2}} - \frac{\partial w_{i_2}^i(t, a)}{\partial a^{i_1}} - C_{jk}^i(ta) w_{i_1}^j(t, a) w_{i_2}^k(t, a),$$

$$(29) \quad h_{i_3 i_2 i_1}^i(t) = C_{i_2 j}^i(ta) C_{i_1 i_2}^j(ta) + C_{i_2 j}^i(ta) C_{i_1 i_3}^j(ta) + C_{i_1 j}^i(ta) C_{i_2 i_3}^j(ta) - \\ - \bar{w}_{i_3}^i(1, ta) \frac{\partial C_{i_2 i_1}^i(ta)}{\partial a^j} - \bar{w}_{i_2}^i(1, ta) \frac{\partial C_{i_1 i_3}^i(ta)}{\partial a^j} - \bar{w}_{i_1}^i(1, ta) \frac{\partial C_{i_2 i_3}^i(ta)}{\partial a^j}$$

а потом, индуктивно, функции

$$(30) \quad h_{i_n \dots i_2 i_1}^i(t) = \bar{w}_{i_n}^i(t, a) \frac{\partial h_{i_{n-1} \dots i_2 i_1}^i(t)}{\partial a^k} - C_{i_n k}^i(ta) h_{i_{n-1} \dots i_2 i_1}^k.$$

Скажем, что функция $f(t, a)$ имеет свойство А, если она выражается как сумма произведений, имеющих как факторы функции $C_{jk}^i(ta)$, $\bar{w}_j^i(1, ta)$ или их производные. В силу определения, индуктивно устанавливается функции $h_{i_n \dots i_2 i_1}^i$ имеют свойство А. Тогда получим:

$$(31) \quad \frac{dh_{i_n \dots i_2 i_1}^i}{dt} = \frac{1}{t} \frac{\partial h_{i_n \dots i_2 i_1}^i}{\partial a^j} a^j, \quad n \geq 3.$$

Из соотношения (30) получим:

$$h_{i_{n+1} i_n \dots i_2 i_1}^i a^{i_{n+1}} = \bar{w}_{i_{n+1}}^i(1, ta) a^{i_{n+1}} \left(\frac{1}{t} \frac{\partial h_{i_n \dots i_2 i_1}^i}{\partial a^k} \right) - C_{i_{n+1} k}^i a^{i_{n+1}} h_{i_n \dots i_2 i_1}^k(t) = \\ = \frac{1}{t} a^k \frac{\partial h_{i_n \dots i_2 i_1}^i}{\partial a^k} - C_{i_{n+1} k}^i a^{i_{n+1}} h_{i_n \dots i_2 i_1}^k(t) = \frac{dh_{i_n \dots i_2 i_1}^i}{dt} - C_{i_{n+1} k}^i a^{i_{n+1}} h_{i_n \dots i_2 i_1}^k(t).$$

Следовательно имеем:

$$(32) \quad \frac{dh_{i_n \dots i_2 i_1}^i}{dt} = C_{i_{n+1}k}^i(ta) a^{i_{n+1}} h_{i_n \dots i_2 i_1}^k(t) + h_{i_{n+1} i_n \dots i_2 i_1}^i a^{i_{n+1}}.$$

Вычислим теперь производную функции $h_{i_2 i_1}^i(t)$. Принимая в внимание соотношения (17) и (24) мы получаем:

$$\begin{aligned} \frac{dh_{i_2 i_1}^i}{dt} &= \frac{\partial^2 w_{i_1}^i(t, a)}{\partial t \partial a^i} - \frac{\partial^2 w_{i_2}^i(t, a)}{\partial t \partial a^i} - \frac{\partial C_{jk}^i(ta)}{\partial a^l} a^l w_{i_2}^j(t, a) w_{i_1}^k(t, a) - \\ &- C_{jk}^i(ta) \frac{\partial w_{i_2}^j(t, a)}{\partial t} w_{i_1}^k(t, a) - C_{jk}^i(ta) w_{i_2}^j(t, a) \frac{\partial w_{i_1}^k(t, a)}{\partial t} = \\ &\equiv t \frac{\partial C_{jk}^i(ta)}{\partial a^{i_2}} a^j w_{i_1}^k(t, a) + C_{i_2 j}^i(ta) w_{i_1}^j(t, a) + C_{jk}^i(ta) a^j \frac{\partial w_{i_1}^k(t, a)}{\partial a^{i_2}} - \\ &- t \frac{\partial C_{jk}^i(ta)}{\partial a^{i_1}} a^j w_{i_2}^k(t, a) - C_{jk}^i(ta) a^j \frac{\partial w_{i_2}^k(t, a)}{\partial a^{i_1}} - C_{i_1 j}^i(ta) w_{i_2}^j(t, a) - \\ &- \frac{\partial C_{jk}^i(ta)}{\partial a^s} a^s w_{i_2}^j(t, a) w_{i_1}^k(t, a) - C_{i_2 s}^i(ta) w_{i_1}^s(t, a) - C_{ji_1}^i(ta) w_{i_2}^j(t, a) - \\ &- C_{jk}^i(ta) C_{is}^j(ta) a^l w_{i_2}^s(t, a) w_{i_1}^k(t, a) - C_{js}^i(ta) C_{kl}^s(ta) w_{i_2}^j(t, a) w_{i_1}^l(t, a). \end{aligned}$$

Это возможно писать в виде:

$$(33) \quad \frac{dh_{i_2 i_1}^i}{dt} = C_{kj}^i(ta) a^k h_{i_2 i_1}^j + h_{jkl}^i a^j w_{i_2}^k(t, a) w_{i_1}^l(t, a).$$

Соотношения (32) и (33) показывают, что функции $h_{i_n \dots i_2 i_1}^i$, $n \geq 2$ являются решениями определенного линейного однородного дифференциального уравнения первого порядка, удовлетворяющими начальным условиям (16). Тогда, согласно теоремы из [2], стр. 153, следует что $h_{i_n \dots i_2 i_1}^i(t) \equiv 0$, т.е. $h_{i_n \dots i_2 i_1}^i(1) \equiv 0$. Это значит, что функции $w_j^i(x) = w_j^i(1, x)$ удовлетворяют соотношениям (21). Итак, наш вопрос решен.

Поступила в 5 VII 1976 г.

Ясский политехнический институт,
Кафедра математики

Л И Т Е Р А Т У Р А

1. Burdujan I., *Asupra algebrei Lie a cimpurilor de vectori ale unui loop Lie*. Ann. şt. Univ. „Al. I. Cuza”, Iaşi, Sect. I, Mat., XX, 107–121 (1974).
2. Hogben Lend H., *Théorie des Bornologies et Applications*. Lecture Notes in Mathematics, Nr. 213, Springer-Verlag, 1971.
3. Понтрягин Л. С., *Непрерывные группы*. Изд. „Наука”, М., 1973.

O PROPRIETATE A OPERATORILOR DE STRUCTURĂ AI UNUI LOOP LIE

(Rezumat)

În această notă se stabileşte faptul că operatorii de structură ai unui loop Lie determină local l-cimpurile loopului.

ASUPRA UNEI CLASE DE ALGEBRE NEASOCIATIVE

DE

I. ENESCU

1. Considerînd algebra A , comutativă cu scalari reali, al cărei produs este dat prin tabela

		e_1	e_2	e_3
(1)	e_1	0	e_3	e_2
	e_2	e_3	0	e_1
	e_3	e_2	e_1	0

se constată imediat că această algebra este neasociativă și nu este cu puteri asociative, nici alternativă și nici Jordan. În schimb, în algebra A are loc proprietatea

$$(2) \quad x^2 \cdot x^2 = 8abcx,$$

oricare ar fi elementul $x = ae_1 + be_2 + ce_3$ din A .

Specific algebrei A , este faptul că ea are o bază formată din nilpotenți de indice doi, cu proprietatea că, produsul oricăror două elemente ale acestei baze este egal cu un singur alt element din bază diferit de cele două care s-au înmulțit :

$$(3) \quad e_i e_j = e_j e_i = \begin{cases} e_k & i \neq j \\ 0 & i = j \end{cases} \quad i \neq k, j \neq k; \quad i, j, k = \overline{1, 3}.$$

Vom spune că algebra A are proprietatea P ; se vede imediat că această proprietate este exprimată prin (3).

Modul de construcție al algebrei A , sugerează generalizarea acestei structuri pentru dimensiuni superioare lui trei. Dată fiind complexitatea problemei, vom prezenta, în această notă, un procedeu de construcție a unor algebre cu proprietatea P , de ordin patru și respectiv cinci, algebre pentru care se vor pune în evidență și unele proprietăți de structură.

2. Să considerăm algebra de ordin patru, dată prin tabela

	e_1	e_2	e_3	e_4
(4) e_1	0	$e_3 + e_4$	$e_2 + e_4$	$e_2 + e_3$
e_2	$e_3 + e_4$	0	$e_1 + e_4$	$e_1 + e_3$
e_3	$e_2 + e_4$	$e_1 + e_4$	0	$e_1 + e_2$
e_4	$e_2 + e_3$	$e_1 + e_3$	$e_1 + e_2$	0

Vom obține două algebre de ordin patru, cu proprietatea P , considerînd în (4) numai cîte un termen din respectiv fiecare produs $e_i e_j$.

Notînd cu B_1 și B_2 aceste două algebre, ele sînt date prin respectiv tabelele :

	u_1	u_2	u_3	u_4
(5) u_1	0	u_3	u_2	u_2
u_2	u_3	0	u_1	u_1
u_3	u_2	u_1	0	u_1
u_4	u_2	u_1	u_1	0

	v_1	v_2	v_3	v_4
(6) v_1	0	v_4	v_4	v_3
v_2	v_4	0	v_4	v_3
v_3	v_4	v_4	0	v_2
v_4	v_3	v_3	v_2	0

Schimbînd baza în (6) după : $\varepsilon_1 = v_4$, $\varepsilon_2 = v_3$, $\varepsilon_3 = v_2$, $\varepsilon_4 = v_1$, se obține o tabelă identică cu (5), ceea ce stabilește

Teorema 1. *Algebrele B_1 și B_2 sînt izomorfe și, ele, se pot reprezenta prin tabela (5).*

Se vede că algebra (5) are un ideal de ordin trei izomorf cu A . Mai mult, produsul oricăror două elemente din (5) este conținut în idealul A . De asemenea, la fel cu A , algebra (5) este neasociativă și nu este alternativă, nici cu puteri asociative și nici Jordan.

Fie acum

$$(7) \quad x = \alpha u_1 + \beta u_2 + \gamma u_3 + \delta u_4,$$

un element arbitrar din B_1 . Calculînd produsul $xx = x^2$, după tabela (5), se obține $y = x^2 = au_1 + bu_2 + cu_3$, unde

$$(8) \quad a = 2(\beta\gamma + \beta\delta + \gamma\delta), \quad b = 2\alpha(\gamma + \delta), \quad c = 2\alpha\beta.$$

Întrucît elementul y aparține idealului A , el satisface relația (2), dovînd astfel

Teorema 2. *Orice element x al algebrei B_1 satisface relația*

$$(9) \quad (x^2)^2 \cdot (x^2)^2 = 8abcx^2,$$

unde a, b, c se exprimă prin (8) cu semnificația din (7).

3. În cazul dimensiunii cinci, fie algebra

	e_1	e_2	e_3	e_4	e_5
(10) e_1	0	$e_3 + e_4 + e_5$	$e_2 + e_4 + e_5$	$e_2 + e_3 + e_5$	$e_2 + e_3 + e_4$
e_2	$e_3 + e_4 + e_5$	0	$e_1 + e_4 + e_5$	$e_1 + e_3 + e_5$	$e_1 + e_3 + e_4$
e_3	$e_2 + e_4 + e_5$	$e_1 + e_4 + e_5$	0	$e_1 + e_2 + e_5$	$e_1 + e_2 + e_4$
e_4	$e_2 + e_3 + e_5$	$e_1 + e_3 + e_5$	$e_1 + e_2 + e_5$	0	$e_1 + e_2 + e_3$
e_5	$e_2 + e_3 + e_4$	$e_1 + e_3 + e_4$	$e_1 + e_2 + e_4$	$e_1 + e_2 + e_3$	0

Obținem trei algebre C_1, C_2, C_3 de ordin cinci, cu proprietatea P , considerînd în (10), ca și în cazul patru-dimensional, numai cîte un termen din respectiv fiecare produs $e_i e_j$. În acest mod, algebrele C_1, C_2, C_3 sînt date prin respectiv tabelele :

$$(11) \quad \begin{array}{c|ccccc} & u_1 & u_2 & u_3 & u_4 & u_5 \\ \hline u_1 & 0 & u_3 & u_2 & u_2 & u_2 \\ u_2 & u_3 & 0 & u_1 & u_1 & u_1 \\ u_3 & u_2 & u_1 & 0 & u_1 & u_1 \\ u_4 & u_2 & u_1 & u_1 & 0 & u_1 \\ u_5 & u_2 & u_1 & u_1 & u_1 & 0 \end{array}, \quad (12) \quad \begin{array}{c|ccccc} & v_1 & v_2 & v_3 & v_4 & v_5 \\ \hline v_1 & 0 & v_4 & v_4 & v_3 & v_3 \\ v_2 & v_4 & 0 & v_4 & v_3 & v_3 \\ v_3 & v_4 & v_4 & 0 & v_2 & v_2 \\ v_4 & v_3 & v_3 & v_2 & 0 & v_2 \\ v_5 & v_3 & v_3 & v_2 & v_2 & 0 \end{array},$$

$$(13) \quad \begin{array}{c|ccccc} & w_1 & w_2 & w_3 & w_4 & w_5 \\ \hline w_1 & 0 & w_5 & w_5 & w_5 & w_4 \\ w_2 & w_5 & 0 & w_5 & w_5 & w_4 \\ w_3 & w_5 & w_5 & 0 & w_5 & w_4 \\ w_4 & w_5 & w_5 & w_5 & 0 & w_3 \\ w_5 & w_4 & w_4 & w_4 & w_3 & 0 \end{array}.$$

Efectuînd în (13) schimbarea de bază : $\varepsilon_1 = w_5, \varepsilon_2 = w_4, \varepsilon_3 = w_3, \varepsilon_4 = w_1, \varepsilon_5 = w_2$, se obține o tabelă identică cu (11), fapt care arată că algebrele C_1 și C_2 sînt izomorfe.

Se pune, în mod natural, întrebarea dacă și algebra C_2 este izomorfă cu C_1 și C_3 . Răspunsul este negativ, așa cum se constată, observînd că în algebra C_1 au loc relațiile $u_i u_j = u_1, i \neq j; i, j = \overline{2, 5}$, în timp ce, în algebra C_2 oricare patru nilpotenți liniar independenți nu au această proprietate. Am demonstrat astfel

Teorema 3. *Există două tipuri neizomorfe de algebre $C_i, i = \overline{1, 3}$, și ele se pot reprezenta prin respectiv tabelele (11) și (12).*

Dacă în algebra C_2 schimbăm baza după : $\varepsilon_1 = v_1, \varepsilon_2 = v_3, \varepsilon_3 = v_2, \varepsilon_4 = v_1, \varepsilon_5 = v_5$, obținem tabela

$$(14) \quad \begin{array}{c|ccccc} & \varepsilon_1 & \varepsilon_2 & \varepsilon_3 & \varepsilon_4 & \varepsilon_5 \\ \hline \varepsilon_1 & 0 & \varepsilon_3 & \varepsilon_2 & \varepsilon_2 & \varepsilon_3 \\ \varepsilon_2 & \varepsilon_3 & 0 & \varepsilon_1 & \varepsilon_1 & \varepsilon_3 \\ \varepsilon_3 & \varepsilon_2 & \varepsilon_1 & 0 & \varepsilon_1 & \varepsilon_2 \\ \varepsilon_4 & \varepsilon_2 & \varepsilon_1 & \varepsilon_1 & 0 & \varepsilon_2 \\ \varepsilon_5 & \varepsilon_3 & \varepsilon_3 & \varepsilon_2 & \varepsilon_2 & 0 \end{array}.$$

Se vede direct din (11) și respectiv (14), că algebrele C_1 și C_2 conțin ca ideal, algebra B_1 dată prin (5). La rîndu-i, aceasta din urmă are ca ideal algebra A . Evident, idealul A este minimal pentru algebrele C_1 și C_2 .

Fie $x = \sum_{i=1}^5 \alpha_i u_i$ un element arbitrar din C_1 . După (11) avem $x^2 = au_1 + bu_2 + cu_3$, unde

$$(15) \quad \begin{cases} a = 2(\alpha_2 \alpha_3 + \alpha_2 \alpha_4 + \alpha_2 \alpha_5 + \alpha_3 \alpha_4 + \alpha_3 \alpha_5 + \alpha_4 \alpha_5), \\ b = 2(\alpha_1 \alpha_3 + \alpha_1 \alpha_4 + \alpha_1 \alpha_5), \\ c = 2\alpha_1 \alpha_2. \end{cases}$$

La fel, dacă $x = \sum_{i=1}^5 \beta_i \varepsilon_i$ este arbitrar în C_2 , utilizând (14) avem $x^2 = au_1 + bu_2 + cu_3$, unde, de data aceasta,

$$(16) \quad \begin{cases} a = 2(\beta_2 \beta_3 + \beta_2 \beta_4 + \beta_2 \beta_5), \\ b = 2(\beta_1 \beta_3 + \beta_1 \beta_4 + \beta_1 \beta_5 + \beta_3 \beta_5 + \beta_4 \beta_5), \\ c = 2(\beta_1 \beta_2 + \beta_1 \beta_5 + \beta_2 \beta_5). \end{cases}$$

Cum, în ambele algebre considerate elementul x^2 aparține idealului A , rezultă

Teorema 4. *Oricare element din respectiv fiecare algebră C_1 , C_2 , satisface relația (9), în care a , b , c sînt dați de respectiv expresiile (15) și (16).*

4. Deși nu este exhaustiv, procedeul prin care am obținut algebre cu proprietatea P a condus la algebre care au ca ideal minimal algebra A . În consecință, deși neizomorfe, algebrele C_1 și C_2 au proprietatea de a conține algebra B_1 ca ideal de ordin patru. Mai mult, toate algebrele cercetate, satisfac identitatea (9).

Printre problemele deschise care rămîn, semnalăm pe aceea care constă în determinarea tuturor tipurilor neizomorfe de algebre de ordin patru și respectiv cinci, care, avînd proprietatea P , au și proprietatea (9).

Primită la 10 septembrie 1976

Institutul politehnic, Iași,
Catedra de matematici

SUR UNE CLASSE D'ALGÈBRES NONASSOCIATIVES

(Résumé)

En considérant la propriété P , exprimée par (3), de l'algèbre (1), on construit certaines algèbres d'ordre quatre et respectivement cinq qui ont la même propriété P . On détermine les types non isomorphes de ces algèbres, en mettant aussi en évidence certaines propriétés de structure.

ON STABILITY OF NON-LINEAR DIFFERENTIAL SYSTEMS

BY

PAVEL TALPALARU

1. Introduction. Many papers in differential equations have studied the stability and asymptotic stability of the non-linear time-varying differential equations of the form

$$(1.1) \quad \dot{x} = A(t)x + g(t, x),$$

where x, f are real n -dimensional vectors, $A(t)$ is an $n \times n$ real matrix and $g(t, x)$ is a continuous function of t and x . One of the frequently used method in studying stability problems is the Lyapunov direct method but there is no systematic technique for the construction of Lyapunov functions. C. V. Pao [4] has considered a different approach, motivated by the concept of an equivalent inner product and a dissipative operator, which not only maintains the advantage of the Lyapunov direct method in the study of the stability but also offers a direct technique in estimating the stability region without relying on the construction of the Lyapunov function. Similar results have been given earlier also by B. P. Demidovič [1], [2].

In this paper we will extend some of the results of C. V. Pao to the non-linear systems of the form

$$(1.2) \quad \dot{x} = f(t, x) + g(t, x),$$

by using the method of B. Demidovič. We shall establish sufficient conditions to insure the stability and asymptotic stability of a solution.

2. Preliminary Results. Let R^n be the n -dimensional Euclidean space. For any two column vectors $x = (x_1, \dots, x_n)'$, $y = (y_1, \dots, y_n)'$ in R^n the inner product is defined by

$$(2.1) \quad \langle x, y \rangle = x^* y = \sum_{i=1}^n x_i y_i,$$

where a star denotes the transpose of a vector in R^n . The norm induced by the inner product $\langle \cdot, \cdot \rangle$ is given by $\|x\| = \sqrt{\langle x, x \rangle}$. Throughout this paper, we shall reserve $\langle \cdot, \cdot \rangle$ as the inner product defined by (2.1) and $\|\cdot\|$ as the norm of the Hilbert space $X = (R^n, \langle \cdot, \cdot \rangle)$.

To establish our results we need the following three lemmas.

Lemma 2.1 ([4]). Let V be a real symmetric positive definite matrix. Then the inner product $\langle \cdot, \cdot \rangle_v$ defined by

$$(2.2) \quad \langle x, y \rangle_v = \langle x, Vy \rangle, \quad x, y \in R^n$$

is equivalent to $\langle \cdot, \cdot \rangle$.

Lemma 2.2 ([4]). Let $\langle \cdot, \cdot \rangle_v$ be the inner product defined by (2.2). If $z(t)$ is differentiable in the interval $[t_0, \infty)$ then $\|z(t)\|_v^2$ is differentiable and

$$(2.3) \quad \frac{d}{dt} \|z(t)\|_v^2 = 2 < \frac{d}{dt} z(t), z(t) >_v, \quad t \in [t_0, \infty),$$

where $\|\cdot\|_v$ is the norm induced by $\langle \cdot, \cdot \rangle$.

A more general formulation of Lemma 2.2 has been given by T. Kato [3].

Lemma 2.3 ([1]). Assume that $x = (x_1, \dots, x_n) \in R^n$, $\Omega \subset R^n$ and $f(t, x) = (f_1(t, x), \dots, f_n(t, x))$ belongs to $C^1([t_0, \infty) \times \Omega)$. Let us denote through $\lambda(t, x)$ and $\Lambda(t, x)$ respectively the smallest and the largest characteristic numbers of a symmetrised Jacobi's matrix

$$(2.4) \quad J_s(t, x) = \frac{1}{2} \left[f'_x(t, x) + f'^*_x(t, x) \right] = \frac{1}{2} \left[\frac{\partial f_i}{\partial x_j} + \frac{\partial f_j}{\partial x_i} \right].$$

Then for any points (t, x) and $(t, x+h)$ such that $\xi = x + \tau h \in \Omega$ with $\tau \in [0, 1]$ an inequality

$$(2.5) \quad \lambda_m < h, h > \leq \langle f(t, x+h) - f(t, x), h \rangle \leq \Lambda_M < h, h >,$$

is fulfilled, where $\lambda_m = \min_{\xi} \lambda(\xi)$ and $\Lambda_M = \max_{\xi} \Lambda(\xi)$.

3. Main Results. In this section we shall investigate the non-linear system (1.2). It is known that if $f(t, x)$ and $g(t, x)$ are continuous on $\{t_0 \leq t < \infty, \|x\| < \infty\}$ and if, in addition, they are Lipschitz continuous in x , then given any initial value $x_0 \in R^n$ there exists a unique solution $x = x(t)$ such that $x(t_0) = x_0$. Actually the Lipschitz continuity can be weakened to some extent. Because of its close relationship with the stability problem we first state a uniqueness result by weakening the Lipschitz condition.

Theorem 3.1. Assume that $f(t, x)$ and $g(t, x)$ are continuous for $t_0 \leq t < \infty, \|x\| < \infty$. If there exists a continuous function $k(t)$ on $[t_0, \infty)$ such that for any $x, y \in X, t \in [t_0, \infty)$

$$(3.1) \quad \langle g(t, x) - g(t, y), x - y \rangle \leq k(t) \|x - y\|^2,$$

and if, in addition, there exists continuous functions $f'_x(t, x)$ and $\gamma(t)$ such that

$$(3.2) \quad \Lambda(f'_x(t, x)) \leq \gamma(t), \quad \text{for } t \in [t_0, \infty) \text{ and } \|x\| < \infty,$$

then given any initial value x_0 there exists a unique solution $x = x(t)$ with $x(t_0) = x_0$. Moreover, for any two solutions $x(t)$ and $y(t)$ with $x(t_0) = x_0, y(t_0) = y_0$

$$(3.3) \quad \|x(t) - y(t)\| \leq \|x_0 - y_0\| \exp \left(\int_{t_0}^t (\gamma(s) + k(s)) ds \right).$$

Proof. Let $x(t), y(t)$ be any two solutions of (1.2) with $x(t_0) = x_0, y(t_0) = y_0$ and let $z(t) = x(t) - y(t)$. Then $\dot{z}(t) = f(t, x) - f(t, y) + g(t, x) - g(t, y)$ and $z(t_0) = x_0 - y_0$. By Lemma 2.2

$$\begin{aligned} \frac{d}{dt} \|z(t)\|^2 &= 2 \langle f(t, x) - f(t, y), z(t) \rangle + \\ &+ 2 \langle g(t, x) - g(t, y), z(t) \rangle = \\ &= 2 \langle f(t, x) - f(t, y), z(t) \rangle + 2k(t) \|z(t)\|^2. \end{aligned}$$

By Lemma 2.3 we have

$$2 < f(t, x) - f(t, y), x - y > \leq 2 \Lambda(f'_x(t, x)) \|x - y\|^2 \leq 2\gamma(t) \|z(t)\|^2.$$

Therefore,

$$\frac{d}{dt} \|z(t)\|^2 \leq 2(\gamma(t) + k(t)) \|z(t)\|^2,$$

from where

$$\|z(t)\| \leq \|z(t_0)\| \exp\left(\int_{t_0}^t (\gamma(s) + k(s)) ds\right),$$

that is relation (3.3).

To show the uniqueness of a solution, let $x_0 = y_0$. Since both $\gamma(t)$ and $k(t)$ are bounded on any finite interval $[t_0, T]$ it follows from (3.3) that $\|x(t) - y(t)\| = 0$ for all $t \in [t_0, T]$. Since T can be arbitrarily it follows that $\|x(t) - y(t)\| = 0$ for $t \in [t_0, \infty)$. Hence the theorem is proved.

Remarks. 1. When $f(t, x) = A(t)x$, where $A(t)$ is a continuous on the interval $[t_0, \infty)$ matrix, the condition (3.2) becomes $\Lambda(A(t)) \leq \gamma(t)$, where $\Lambda(A(t))$ is the largest eigenvalue of $\frac{1}{2}[A(t) + A^*(t)]$.

2. If $g(t, x)$ is Lipschitz continuous in x with a non-negative on $[t_0, \infty)$ Lipschitz function $k(t)$, then (3.1) is satisfied since

$$< g(t, x) - g(t, y), x - y > \leq \|g(t, x) - g(t, y)\| \|x - y\| \leq k(t) \|x - y\|^2.$$

3. From the inequality (3.3) it follows that if $\lim_{t \rightarrow \infty} \int_{t_0}^t (\gamma(s) + k(s)) ds < \infty$

(or $= -\infty$), then any solution of (1.2) is stable (asymptotically stable).

It is known that in studying the stability of an equilibrium solution x_e we can always assume that $x_e = 0$. Moreover, condition (3.1) can be weakened to some extent. For the sake of convenience and to insure the existence of a solution, we make the following *assumption (A)*:

a) $f(t, x)$ and $g(t, x)$ are defined and continuous for $t_0 \leq t < \infty$, $\|x\| < \infty$ and there exists $f'_x(t, x)$ continuous on the same set;

b) $f(t, 0) = g(t, 0) = 0$ and there exists a continuous function $k(t)$ on $[t_0, \infty)$ such that

$$(3.4) \quad < g(t, x), x > \leq k(t) \|x\|^2, \quad \text{for } x \in X, \quad t \in [t_0, \infty).$$

The stability and asymptotic stability of a solution in the following theorems are in the sense of global stability, that is, the stability region is the whole space X .

Theorem 3.2. Assume that assumption (A) is satisfied. If there exist non-negative continuous functions $\beta(t)$ and $\gamma(t)$ such that for some $T > t_0$

$$(3.5) \quad \Lambda(f'_x(t, x)) \leq \gamma(t), \quad \text{for } t \in [t_0, T], \quad x \in X,$$

$$(3.6) \quad \Lambda(f'_x(t, x)) \leq -\beta(t), \text{ for } t \in [T, \infty), \quad x \in X,$$

with $\beta(t) \geq k(t)$ for $t \in [T, \infty)$ then the null solution is stable. If, in addition,

$$(3.7) \quad \lim_{t \rightarrow \infty} \int_T^t (\beta(s) - k(s)) ds = \infty$$

it is asymptotically stable.

Proof. By the assumption (A), given any initial value x_0 there exists a solution of (1.2) $x = x(t)$ such that $x(t_0) = x_0$. We have

$$(3.8) \quad \begin{aligned} \frac{d}{dt} \|x(t)\|^2 &= 2 \langle f(t, x(t)) + g(t, x(t)), x(t) \rangle = \\ &= 2 \langle f(t, x(t)), x(t) \rangle + 2 \langle g(t, x(t)), x(t) \rangle, \quad t \in [t_0, \infty). \end{aligned}$$

Since

$$\langle f(t, x(t)), x(t) \rangle = \langle f(t, x(t)) - f(t, 0), x(t) \rangle,$$

according to Lemma 2.3 and (3.5), (3.6) we have

$$\begin{aligned} \langle f(t, x(t)), x(t) \rangle &\leq \gamma(t), \quad \text{for } t \in [t_0, T], \\ \langle f(t, x(t)), x(t) \rangle &\leq -\beta(t), \quad \text{for } t \in [T, \infty), \end{aligned}$$

and by (3.4)

$$\langle g(t, x(t)), x(t) \rangle \leq k(t) \|x(t)\|^2.$$

We take $\alpha(t) = \gamma(t)$ for $t \in [t_0, T]$ and $\alpha(t) = -\beta(t)$ for $t \in [T, \infty)$. Then (3.8) becomes

$$\frac{d}{dt} \|x(t)\|^2 \leq 2(\alpha(t) + k(t)) \|x(t)\|^2, \quad t \in [t_0, \infty),$$

and by integration

$$\|x(t)\| \leq \|x_0\| \exp \int_{t_0}^t (\alpha(s) + k(s)) ds, \quad t \in [t_0, \infty),$$

or still

$$\|x(t)\| \leq \|x_0\| \exp \left(\int_{t_0}^T (\gamma(s) + k(s)) ds \right) \exp \left(- \int_T^t (\beta(s) - k(s)) ds \right)$$

for $t \in [T, \infty)$.

Since $\gamma(t) + k(t)$ is bounded on $[t_0, T]$ we have $\int_{t_0}^T (\gamma(s) + k(s)) ds = M$ and therefore

$$(3.9) \quad \|x(t)\| \leq M \exp \left(- \int_T^t (\beta(s) - k(s)) ds \right), \quad t \in [T, \infty).$$

From this relation it follows the conclusion of the theorem.

Remark. The inequality (3.6) implies that the matrix $-J_s(t, x)$ is positive definite (or semi-definite) on $[T, \infty)$ with its smallest eigenvalue $\beta(t)$.

COROLLARY. Assume that assumption (A) is satisfied and (3.5) holds for $t \in [t_0, \infty)$, $x \in X$. If $k(t) \leq 0$ on $[T, \infty)$ and $\gamma(t) \leq -k(t)$ for $t \in [T, \infty)$, then the null solution is stable. If, in addition, $\lim_{t \rightarrow \infty} \int_T^t (\beta(s) + k(s)) ds = -\infty$ it is asymptotically stable.

THEOREM 3.3. Assume that the assumption (A) holds except with (3.4) replaced by

$$(3.10) \quad \langle g(t, x), Vx \rangle \leq k(t) \|x\|^2, \quad x \in X, \quad t \in [t_0, \infty),$$

where V is a positive definite matrix. If the largest eigenvalue $\Lambda(Vf'_x(t, x))$ is such that

$$(3.11) \quad \Lambda(Vf'_x(t, x)) \leq -\beta, \quad x \in X, \quad t \in [t_0, \infty)$$

where $\beta \geq 0$ and $\sup_{t \in [T, \infty)} k(t) < \beta$ for some T , then the null solution is asymptotically stable.

PROOF. Let $x = x(t)$ be any solution of (1.2) with the initial condition $x(t_0) = x_0$. Let $\|x(t)\|_v^2 = \langle x(t), Vx(t) \rangle$ be. By Lemma 2.2

$$\frac{d}{dt} \|x(t)\|_v^2 = 2 \langle f(t, x(t)), Vx(t) \rangle + 2 \langle g(t, x(t)), Vx(t) \rangle.$$

On the other hand by Lemma 2.3 and (3.1) we have

$$\begin{aligned} 2 \langle f(t, x(t)), Vx(t) \rangle &= 2 \langle Vf(t, x(t)), x(t) \rangle = \\ &= 2 \langle Vf(t, x(t)) - Vf(t, 0), x(t) - 0 \rangle \leq \Lambda(Vf'_x(t, x(t))) \|x(t)\|^2 \leq -\beta \|x(t)\|^2. \end{aligned}$$

From here and taking into account (3.10) we get

$$(3.12) \quad \frac{d}{dt} \|x(t)\|_v^2 \leq -2(\beta - k(t)) \|x(t)\|^2, \quad t \in [t_0, \infty).$$

Since V is positive definite there exist two positive constants $\delta, \bar{\delta}$ such that

$$(3.13) \quad \bar{\delta} \|x\|^2 \leq \|x\|_v^2 = \langle x, Vx \rangle \leq \delta \|x\|^2,$$

and by hypothesis for some T $k = \sup_{t \in [T, \infty)} k(t) < \beta$ it follows

$$\frac{d}{dt} \|x(t)\|_v^2 \leq -2(\beta - k) \|x(t)\|^2 \leq -2\lambda_1 \|x(t)\|_v^2, \quad t \in [T, \infty)$$

where $\lambda_1 = (\beta - k)/\delta > 0$. Integrating this inequality leads to

$$(3.14) \quad \|x(t)\|_v \leq \|x(T)\|_v \exp(-\lambda_1(t - T)), \quad t \in [T, \infty).$$

On the other hand, for $t \in [t_0, T]$ from (3.12) it follows

$$(3.15) \quad \|x(t)\|_v \leq \|x_0\|_v \exp\left(\frac{1}{\delta} \int_{t_0}^t (k(s) - \beta) ds\right) \leq M_1 \|x_0\|_v$$

$$\text{where } M_1 = \sup_{t \in [t_0, T]} \left(\exp \frac{1}{\delta} \int_{t_0}^t (k(s) - \beta) ds \right).$$

From (3.13), (3.14) and (3.15) we get

$$\|x(t)\| \leq M \|x_0\|, \quad t \in [t_0, T]$$

and

$$\|x(t)\| \leq M \exp(-\lambda_1(t - T)) \|x_0\|, \quad t \in [T, \infty)$$

with a different constant M . From these two inequalities it follows that the null solution is asymptotically stable.

Corollary. *Under the same assumptions as in Theorem 3.3 except with (3.10) replaced by*

$$(3.16) \quad \|g(t, x)\| \leq \varphi(t) \|x\|, \quad x \in X, \quad t \in [t_0, \infty)$$

where $\varphi(t)$ is a continuous function on $[t_0, \infty)$, if for some $T \geq t_0$ $\sup \varphi(t) < \beta/\delta$, then the null solution is asymptotically stable.

Indeed, by (3.13) and (3.16) we have

$$\begin{aligned} \langle g(t, x), Vx \rangle &= \langle g(t, x), x \rangle_v \leq \|g(t, x)\|_v \|x\|_v \leq \\ &\leq \delta \|x\| \|g(t, x)\| \leq \delta \varphi(t) \|x\|^2, \end{aligned}$$

that is (3.10) with $k(t) = \delta \varphi(t)$.

Received October 13, 1976

Polytechnic Institute, Jassy,
Department of Mathematics

REFERENCES

1. Demidovič B. P., *On some Non-linear Systems with Levinson's D-property*. Proc. International Symp. Non-linear Vibrations, Kiev, 2 (1961), pp. 156–160.
2. Demidovič B. P., *On Dissipativity of a Certain Non-linear System of Differential Equations (I)*. V.M.U., 19–27 (1961).
3. Kato T., *Non-linear Semigroup and Evolution Equations*. J. Math. Soc. Jap., 19, 508–520 (1967).
4. Pao C. V., *On Stability of Non-linear Differential Systems*. Int. J. Non-linear Mech., 8, 219–238 (1973).

ASUPRA STABILITĂȚII SISTEMELOR DIFERENȚIALE NELINIARE

(Rezumat)

Se extind unele rezultate ale lui C. V. Pao la sistemele neliniare de forma (1.2) utilizând o metodă a lui B. P. Demidovič privind construirea de produse scalare echivalente.

ON A SYSTEM OF EVOLUTION NONLINEAR EQUATIONS
IN A BANACH SPACE

BY

N. GRĂDINARU

Let A_1 and A_2 be two nonlinear operators with the domain and the range in a Banach space Y . Denote $E_2^+ = \{x = (x_1, x_2) \neq \theta = (0, 0), x_1 \geq 0, x_2 \geq 0\}$, $\Delta = [0, a_1] \times [0, a_2]$, where a_1, a_2 are arbitrary numbers.

Consider the problem [1]:

$$(1) \quad \begin{cases} u_{x_1} = A_1(u), \\ u_{x_2} = A_2(u), \end{cases} \quad x \in E_2^+,$$

$$(2) \quad u(\theta) = u_0.$$

As in scalar case [2], we prove the following

Theorem. Suppose $A_1(u), A_2(u) : Y \rightarrow Y$ to be nonlinear, Fréchet differentiable operators, such that:

$$(i) \quad \frac{\partial A_1(u)}{\partial u}, \frac{\partial A_2(u)}{\partial u} \text{ are bounded linear operators on } Y,$$

$$(ii) \quad \left\| \frac{\partial A_1}{\partial u} \right\|, \left\| \frac{\partial A_2}{\partial u} \right\| \leq M \quad (M \text{ non depending on } u),$$

$$(iii) \quad \frac{\partial A_1}{\partial u} A_2 = \frac{\partial A_2}{\partial u} A_1.$$

Then the problem (1)–(2) has a unique solution in $C^1(\Delta, Y)$.

Proof. Consider the integral equation

$$(3) \quad u(x_1, x_2) = u_0 + \int_0^{x_1} A_1(u(s_1, 0)) ds_1 + \int_0^{x_2} A_2(u(x_1, s_2)) ds_2$$

and the metric complete space $Z = C(\Delta, Y)$ metrized by $\rho(u_1, u_2) = \sup_{x \in \Delta} \|u_1 - u_2\| \exp(-\tau(x_1 + x_2))$, $\tau > 0$. The operator K defined on Z by

$$Ku = u_0 + \int_0^{x_1} A_1(u(s_1, 0)) ds_1 + \int_0^{x_2} A_2(u(x_1, s_2)) ds_2$$

applies Z on Z and for $L/\tau < 1$, it is a strictly-contraction, where L is the Lipschitz constant of A_1 and A_2 .

Indeed,

$$\begin{aligned} \|Ku_1 - Ku_2\| &\leq \int_0^{x_1} \|A_1(u_1(s_1, 0)) - A_1(u_2(s_1, 0))\| ds_1 + \\ &+ \int_0^{x_2} \|A_2(u_1(x_1, s_2)) - A_2(u_2(x_1, s_2))\| ds_2 \leq \\ &\leq L \int_0^{x_1} \|u_1(s_1, 0) - u_2(s_1, 0)\| \exp(-\tau s_1) \exp(\tau s_1) ds_1 + \\ &+ L \int_0^{x_2} \|u_1(x_1, s_2) - u_2(x_1, s_2)\| \exp(-\tau(x_1 + s_2)) \exp(\tau(x_1 + s_2)) ds_2 \leq \\ &\leq \rho(u_1, u_2) \frac{L}{\tau} \exp(\tau(x_1 + x_2)). \end{aligned}$$

Therefore

$$\rho(Ku_1, Ku_2) \leq \frac{L}{\tau} \rho(u_1, u_2).$$

Using the fixed point theorem of Banach, there exists a unique solution of the equation (3).

Let now prove the equivalence of the problem (1)–(2) with the equation (3). Being a solution of the problem (1)–(2) the function u satisfies the equation (3):

$$u(x_1, x_2) = u_0 + \int_0^{x_1} \frac{\partial u(s_1, 0)}{\partial s_1} ds_1 + \int_0^{x_2} \frac{\partial u(x_1, s_2)}{\partial s_2} ds_2.$$

Conversely, if u is a solution of the equation (3), then

$$\frac{u(x_1, x_2 + h) - u(x_1, x_2)}{h} = \frac{1}{h} \int_{x_2}^{x_2+h} A_2(u(x_1, s_2)) ds_2 \xrightarrow{h \rightarrow 0} A_2(u(x_1, x_2))$$

and therefore there exists $\partial u / \partial x_2$ and the second equation of (1) is satisfied. Because of the Fréchet differentiability of A_1, A_2 , we obtain:

$$u(x_1 + h, x_2) - u(x_1, x_2) = \int_{x_1}^{x_1+h} A_1(u(s_1, 0)) ds_1 + \\ + \int_0^{x_2} \left[\frac{\partial A_2(u(x_1, s_2))}{\partial u} \eta(x_1, s_2) + \omega(u(x_1, s_2), \eta) \right] ds_2$$

where

$$\eta(x_1, s_2) = u(x_1 + h, s_2) - u(x_1, s_2), \quad \omega(u(x_1, s_2), \eta) / \|\eta\| \rightarrow \theta_y, \quad \eta \rightarrow \theta_y.$$

We can write $\omega = \alpha(u, \eta) \|\eta\|$, where $\|\alpha\| \rightarrow 0$ for $\|\eta\| \rightarrow 0$. Therefore

$$\left\| \frac{\eta(x_1, x_2)}{h} \right\| \leq \|A_1(u(s'_1, 0))\| + \int_0^{x_2} (M + \|\alpha\|) \left\| \frac{\eta(x_1, s_2)}{h} \right\| ds_2,$$

where $s'_1 \in (x_1, x_1 + h)$ and for any $\varepsilon_1 > 0$, there exists $h_0(\varepsilon_1)$ such that

$$\|\alpha\| < \varepsilon_1 \quad \text{for} \quad h \leq h_0(\varepsilon_1).$$

Remember the lemma of Gronwall: if $z(t)$ is a real continuous function

for $0 \leq t \leq a$ and if $0 \leq z(t) \leq \int_0^t [M_0 z(\sigma) + A] d\sigma + B$, with constants

M_0, A, B , and $M_0 > 0$, then $0 \leq z(t) \leq (Aa + B) \exp(M_0 a)$, $0 < t < a$. Taking in this lemma $z = \|\eta/h\|$ we have: $\|\eta/h\| \leq M_1 \exp(M_0 + \varepsilon_1) a_2 = P = \text{const.}$ Accordingly (iii), we can write:

$$\frac{\eta(x_1, x_2)}{h} = \frac{1}{h} \int_{x_1}^{x_1+h} A_1(u(s_1, 0)) ds_1 + \int_0^{x_2} \left[\frac{\partial A_2}{\partial u} \frac{\eta(x_1, s_2)}{h} + \right. \\ \left. + \alpha(u, \eta) \left\| \frac{\eta(x_1, s_2)}{h} \right\| - \frac{\partial A_2}{\partial u} A_1(u(x_1, s_2)) + \frac{\partial A_1(u(x_1, s_2))}{\partial u} \frac{\partial u}{\partial s_2} \right] ds_2 = \\ = A_1(u(s'_1, 0)) + \int_0^{x_2} \left[\frac{\partial A_2}{\partial u} \frac{\eta(x_1, s_2)}{h} + \alpha(u, \eta) \left\| \frac{\eta(x_1, s_2)}{h} \right\| - \right. \\ \left. - \frac{\partial A_2}{\partial u} A_1(u(x_1, s_2)) \right] ds_2 + A_1(u(x_1, x_2)) - A_1(u(x_1, 0)).$$

By continuity of $u(x_1, x_2)$ and $A_1(u)$, it follows that for any $\varepsilon > 0$, there exists a $\delta(\varepsilon) > 0$ such that for $h < \delta(\varepsilon)$ we have

$$\|A_1(u(s'_1, 0)) - A_1(u(x_1, 0))\| < \varepsilon, \quad s'_1 \in (x_1, x_1 + h), \quad \|\alpha(u, \eta)\| \leq \varepsilon.$$

Using (ii) we obtain

$$\left\| \frac{\eta(x_1, x_2)}{h} - A_1(u(x_1, x_2)) \right\| \leq \varepsilon + \\ + \int_0^{x_2} \left[M \left\| \frac{\eta(x_1, s_2)}{h} - A_1(u(x_1, s_2)) \right\| + \varepsilon P \right] ds_2.$$

Using again the lemma of Gronwall for

$$z = \left\| \frac{\eta(x_1, x_2)}{h} - A_1(u(x_1, x_2)) \right\|$$

we obtain

$$\left\| \frac{u(x_1 + h, x_2) - u(x_1, x_2)}{h} - A_1(u(x_1, x_2)) \right\| \leq (\varepsilon P a_2 + \varepsilon) \exp(M a_2)$$

and therefore there exists $\partial u(x_1, x_2) / \partial x_1 \in Z$ and the function u verifies also the first equation of (1). We have also, $u(0, 0) = u_0$.

The theorem is completely proved.

Received September 24, 1976

Polytechnic Institute, Jassy,
Department of Mathematics

REFERENCES

1. Grădinaru N., *A Difference Scheme for a System of Nonlinear Equation of Evolution in Banach Spaces*. Bul. Inst. polit. Iași, XXII (XXVI), 3-4, s. I, 73-74 (1976).
2. Haimovici A., *Ecuatii diferențiale și ecuații integrale*. EDP, Buc., 1965.

ASUPRA UNUI SISTEM DE ECUAȚII NELINIARE DE EVOLUȚIE ÎN SPAȚII BANACH

(Rezumat)

Se demonstrează o teoremă de existență a soluției problemei Cauchy (1)-(2), din [1] ca în [2, cap. XXVI], pentru sisteme de ecuații de evoluție neliniare în spații Banach.

ASUPRA SPAȚIILOR CU CONEXIUNE AFINĂ NESIMETRICĂ

DE

I. GHINEA

1. În această lucrare ne propunem să stabilim unele relații pentru spații cu conexiune afină nesimetrică, cu ajutorul conexiunii simetrice asociate și al tensorului simetric de curbura introdus de Gh. V r ă n c e a n u [1].

După cum se știe [1], unui spațiu A_n cu conexiune afină Γ nesimetrică, de coeficienți Γ_{jk}^i , i se poate asocia o conexiune simetrică S , ai cărui coeficienți S_{jk}^i sînt definiți prin relațiile

$$(1) \quad S_{jk}^i = \frac{1}{2} (\Gamma_{jk}^i + \Gamma_{kj}^i) = \Gamma_{(jk)}^i,$$

și un tensor de torsiune ale cărui componente T_{jk}^i sînt [2]¹⁾

$$(2) \quad T_{jk}^i = \frac{1}{2} (\Gamma_{jk}^i - \Gamma_{kj}^i) = \Gamma_{[jk]}^i.$$

Din relațiile (1) și (2) rezultă

$$(3) \quad \Gamma_{jk}^i = S_{jk}^i + T_{jk}^i.$$

Dacă ținem seama de (3) în expresia tensorului de curbură

$$(4) \quad \Gamma_{jkl}^i = \partial_l \Gamma_{jk}^i - \partial_k \Gamma_{jl}^i + \Gamma_{sk}^i \Gamma_{jl}^s - \Gamma_{sl}^i \Gamma_{jk}^s$$

al spațiului A_n , obținem [1]

$$(5) \quad \Gamma_{jkl}^i = S_{jkl}^i + T_{jkl}^i,$$

unde

$$(6) \quad S_{jkl}^i = \partial_l S_{jk}^i - \partial_k S_{jl}^i + S_{sk}^i S_{jl}^s - S_{sl}^i S_{jk}^s$$

este tensorul de curbură corespunzător conexiunii simetrice S , care este antisimetric în indicii k, l , iar

$$(7) \quad T_{jkl}^i = \partial_l T_{jk}^i - \partial_k T_{jl}^i + T_{sk}^i T_{jl}^s - T_{sl}^i T_{jk}^s + T_{sk}^i S_{jl}^s - T_{sl}^i S_{jk}^s + T_{jl}^s S_{sk}^i - T_{jk}^s S_{sl}^i$$

sînt componentele unui tensor de asemenea antisimetric în indicii k, l .

¹⁾ În [1] Gh. V r ă n c e a n u definește $T_{jk}^i = \Gamma_{jk}^i - \Gamma_{kj}^i$. Am preferat relația (2) folosită de J. A. S c h o u t e n ([2], p. 126), deoarece conduce la relații mai simple în cele ce urmează.

2. În cele ce urmează se stabilesc câteva relații între tensorul T_{jkl}^i , tensorul de curbura Γ_{jkl}^i și tensorul de torsiune T_{jk}^i , cu ajutorul conexiunii simetrice S .

Fie

$$(8) \quad T_{jk/l}^i = \partial_l T_{jk}^i - T_{jk}^s \Gamma_{sl}^i + T_{sk}^i \Gamma_{jl}^s + T_{js}^i \Gamma_{kl}^s$$

derivata covariantă a tensorului T_{jk}^i în raport cu conexiunea Γ și

$$(9) \quad T_{jk,l}^i = \partial_l T_{jk}^i - T_{jk}^s S_{sl}^i + T_{sk}^s S_{jl}^i + T_{js}^i S_{kl}^s$$

derivata covariantă a lui T_{jk}^i în raport cu conexiunea simetrică S .

Dacă în (8) ținem seama de (3) și (9) rezultă

$$(10) \quad T_{jk/l}^i = T_{jk,l}^i - T_{jk}^s T_{sl}^i + T_{sk}^i T_{jl}^s + T_{js}^i T_{kl}^s.$$

Relația (10) exprimă legătura între derivatele covariante ale tensorului T_{jk}^i în raport cu cele două conexiuni Γ și S .

Permutând circular indicii j, k, l și sumând, se obține

$$(11) \quad T_{jk/l}^i + T_{kl/j}^i + T_{lj/k}^i = T_{jk,l}^i + T_{kl,j}^i + T_{lj,k}^i - 3(T_{sj}^i T_{kl}^s + T_{sk}^i T_{lj}^s + T_{sl}^i T_{jk}^s).$$

Dacă se ține seama de (9), expresia lui $T_{jk/l}^i$ dată de (7) devine

$$(12) \quad T_{jk,l}^i = T_{jk,l}^i - T_{jl,k}^i + T_{sk}^i T_{jl}^s - T_{sl}^i T_{jk}^s.$$

Prin permutarea indicilor de covarianță și sumare, din (12) rezultă

$$(13) \quad T_{jk,l}^i + T_{kl,j}^i + T_{lj,k}^i = 2(T_{jk,l}^i + T_{kl,j}^i + T_{lj,k}^i) - 2(T_{sj}^i T_{kl}^s + T_{sk}^i T_{lj}^s + T_{sl}^i T_{jk}^s).$$

Formulele (12) și (13) dau relații între tensorul T_{jkl}^i și tensorul de torsiune, independente de tensorul de curbura al conexiunii simetrice.

Dacă în (5) se permută indicii j, k, l și se sumează, ținând seama că conexiunea S este simetrică, se obține

$$(14) \quad \Gamma_{jkl}^i + \Gamma_{kjl}^i + \Gamma_{ljk}^i = T_{jkl}^i + T_{kjl}^i + T_{ljk}^i,$$

care oferă o relație între tensorul de curbura și tensorul T_{jkl}^i independentă de tensorul S_{jkl}^i .

Din (13) și (14) rezultă formulele

$$(15) \quad \Gamma_{jkl}^i + \Gamma_{kjl}^i + \Gamma_{ljk}^i = 2(T_{jk,l}^i + T_{kl,j}^i + T_{lj,k}^i) - 2(T_{sj}^i T_{kl}^s + T_{sk}^i T_{lj}^s + T_{sl}^i T_{jk}^s),$$

care stabilesc o relație între tensorul de curbura și tensorul de torsiune.

Fie

$$(16) \quad \Gamma_{jkl/r}^i = \partial_r \Gamma_{jkl}^i - \Gamma_{jkl}^s \Gamma_{sr}^i + \Gamma_{skl}^i \Gamma_{jr}^s + \Gamma_{jrl}^i \Gamma_{ks}^s + \Gamma_{jks}^i \Gamma_{lr}^s$$

și

$$(17) \quad \Gamma_{jkl,h}^i = \partial_r \Gamma_{jkl}^i - \Gamma_{jkl}^s S_{sr}^i + \Gamma_{skl}^i S_{jr}^s + \Gamma_{jrl}^i S_{ks}^s + \Gamma_{jks}^i S_{lr}^s$$

derivatele covariante ale lui Γ_{jkl}^i în raport cu conexiunea Γ , respectiv S .

Dacă în (16) ținem seama de (3) rezultă că

$$(18) \quad \Gamma_{jkl/r}^i = \Gamma_{jkl,r}^i - \Gamma_{jkl}^s T_{sr}^i + \Gamma_{skl}^i T_{jr}^s + \Gamma_{jrl}^i T_{ks}^s + \Gamma_{jks}^i T_{lr}^s,$$

care exprimă legătura între derivatele covariante ale tensorului în raport cu cele două conexiuni, Γ și S .

Prin permutarea circulară a indicilor k, l, r și sumare se obțin relațiile

$$(19) \quad \Gamma_{j[kl]r}^i = \Gamma_{j[kl,r]}^i + \Gamma_{j[kl]}^s T_{rs}^i - \Gamma_{s[kl]}^i T_{rj}^s - 2 \Gamma_{js[k]}^i T_{lr}^s.$$

Să considerăm acum derivatele covariante ale relației (5) în raport cu conexiunea simetrică S :

$$(20) \quad \Gamma_{jkl,r}^i = S_{jkl,r}^i + T_{jkl,r}^i.$$

Dacă se face o permutare circulară a indicilor k, l, r și se sumează ținând seama că derivatele covariante ale tensorului de curbura S_{jkl}^i satisfac identitățile lui Bianchi, se obține

$$(21) \quad B_{jklr}^i \equiv \Gamma_{jkl,r}^i + \Gamma_{jlr,k}^i + \Gamma_{jrk,l}^i - (T_{jkl,r}^i + T_{jlr,k}^i + T_{jrk,l}^i) = 0.$$

Analog, din (5), prin derivare covariantă în raport cu conexiunea simetrică S și ținând seama de identitățile lui Veblen pentru S_{jkl}^i , rezultă

$$(22) \quad V_{jklr}^i \equiv \Gamma_{jkl,r}^i + \Gamma_{ljk,r}^i + \Gamma_{rjk,l}^i + \Gamma_{krj,l}^i - (T_{jkl,r}^i + T_{ljk,r}^i + T_{rjk,l}^i + T_{krj,l}^i) = 0.$$

Utilizând derivatele covariante ale formulelor (14) în raport cu conexiunea simetrică S , se verifică următoarele relații:

$$(23) \quad B_{jklr}^i + B_{lrjk}^i = V_{kjlr}^i, \quad 2B_{jklr}^i = V_{jklr}^i + V_{jlrk}^i + V_{jrkl}^i.$$

Rezultatul (16) arată că identitățile (21) și (22) sînt echivalente. Această echivalență este analogă cu echivalența identităților lui Bianchi și Veblen, valabilă pentru tensorii de curbura în cazul spațiilor A_n fără torsiune, echivalență stabilită în [3].

3. Să asociem acum, după Gh. V r ă n c e a n u [1], spațiului A_n tensorul

$$(24) \quad G_{jkl}^i = \Gamma_{jkl}^i + \Gamma_{kjl}^i = \Gamma_{jkl}^i - \Gamma_{klj}^i,$$

numit tensor simetric de curbura, deoarece este simetric în indicii j, k .

Dacă în relațiile (24) se ține seama de (4), (3) și (10), se obține

$$(25) \quad G_{jkl}^i = 2\partial_l S_{jk}^i - \partial_k S_{jl}^i - \partial_j S_{kl}^i - (T_{jl,k}^i + T_{kl,j}^i) + \\ + (T_{sk}^i T_{jl}^s + T_{sj}^i T_{kl}^s) + S_{sk}^i S_{jl}^s + S_{sj}^i S_{kl}^s - 2S_{sl}^i S_{jk}^s.$$

Folosind pe (6) în (25) rezultă

$$(26) \quad G_{jkl}^i = S_{jkl}^i + S_{kjl}^i - (T_{jl,k}^i + T_{kl,j}^i) + (T_{sk}^i T_{jl}^s + T_{sj}^i T_{kl}^s).$$

Formulele (26) dau tensorul simetric de curbura G_{jkl}^i în funcție de tensorul de curbura S_{jkl}^i al conexiunii simetrice S , de tensorul de torsiune T_{jk}^i și de derivatele covariante ale acestuia în raport cu conexiunea S .

Notînd

$$(27) \quad T_{sj}^i T_{kl}^s = T_{kl}^s T_{sj}^i = U_{jkl}^i$$

rezultă că U_{jkl}^i este un tensor antisimetric în ultimii doi indici de covarianță, iar (26) devine

$$(26') \quad G_{jkl}^i = S_{jkl}^i + S_{kjl}^i - (T_{jl,k}^i + T_{kl,j}^i) + (U_{jkl}^i + U_{kjl}^i).$$

În cazul particular când conexiunea Γ este simetrică, din (26) rezultă

$$G_{jkl}^i = S_{jkl}^i + S_{kjl}^i.$$

Dacă se permută acum în formula (26), circular, indicii de covarianță și se sumează, rezultă

$$(28) \quad G_{jkl}^i + G_{kjl}^i + G_{ljk}^i = 0,$$

fapt stabilit în [1], dar folosind relația de definiție (24) a lui G_{jkl}^i .

Ținând seama de (15), relația (24) conduce la

$$(29) \quad G_{jkl}^i = \bar{S}_{jkl}^i + T_{jkl}^i,$$

în care

$$(30) \quad \bar{S}_{jkl}^i = S_{jkl}^i + S_{kjl}^i = S_{jkl}^i - S_{klj}^i$$

este tensorul simetric de curbura corespunzător conexiunii simetrice asociate S , iar

$$(31) \quad \bar{T}_{jkl}^i = T_{jkl}^i + T_{kjl}^i = T_{jkl}^i - T_{klj}^i$$

este un tensor de ordinul patru, cu valențele indicate de poziția indicilor, simetric în raport cu primii doi indici de covarianță.

Din proprietățile tensorilor S_{jkl}^i și T_{jkl}^i rezultă cele ale tensorilor $\bar{S}_{jkl}^i$ și $\bar{T}_{jkl}^i$. Astfel, relațiile

$$(32) \quad S_{jkl}^i + \bar{S}_{klj}^i + \bar{S}_{ljk}^i = 0 \quad \text{și} \quad \bar{T}_{jkl}^i + \bar{T}_{klj}^i + \bar{T}_{ljk}^i = 0$$

rezultă imediat. De asemenea, dacă în (31) se ține seama de (12), se obține

$$(33) \quad T_{jkl}^i = - (T_{jl,k}^i + T_{kl,j}^i) + T_{sk}^i T_{jl}^s + T_{sj}^i T_{kl}^s.$$

Dacă în (29) se ține seama de (30) și (33), se regăsește (26).

Fie acum derivată relația (24), covariant în raport cu conexiunea Γ . Având în vedere rezultatele (18) și (24) se obține

$$(34) \quad G_{jkl|r}^i = G_{jkl,r}^i - G_{jkl}^s T_{sr}^i + G_{skl}^i T_{jr}^s + G_{jkl}^s T_{kr}^s + G_{jks}^i T_{lr}^s,$$

care dă legătura între derivatele covariante ale tensorului simetric G_{jkl}^i în raport cu conexiunile Γ și S . Se observă analogia cu (18).

Prin adunarea lui (14), respectiv (15), cu

$$\Gamma_{jkl}^i - \Gamma_{klj}^i = G_{jkl}^i \quad \text{și} \quad -\Gamma_{ljk}^i + \Gamma_{jkl}^i = -G_{jlk}^i,$$

care rezultă din (24), se obține

$$(35) \quad 3\Gamma_{jkl}^i = G_{jkl}^i - G_{jlk}^i + (T_{jkl}^i + T_{klj}^i + T_{ljk}^i)$$

respectiv

$$(36) \quad 3\Gamma_{jkl}^i = G_{jkl}^i - G_{jlk}^i + 2(T_{jk,l}^i + T_{kl,j}^i + T_{lj,k}^i) - 2(T_{sj}^i T_{kl}^s + T_{sk}^i T_{lj}^s + T_{sl}^i T_{jk}^s).$$

Formulele (35) și (36) denotă că curbura spațiului A_n poate fi definită cu ajutorul tensorilor G_{jkl}^i și T_{jkl}^i sau al tensorilor G_{jkl}^i și T_{jk}^i .

Dacă în relația (21), amplificată cu 3, se înlocuiesc derivatele covariante conținute prin expresiile corespunzătoare obținute din (35), rezultă

$$(37) \quad \mathcal{B}_{jklr}^i \equiv G_{i[kl,r]}^i - G_{j[lk,r]}^i + (T_{[jk]l,r}^i + T_{[jl]r,k}^i + T_{[jr]k,l}^i) - 3T_{j[kl,r]}^i = 0.$$

Aceste formule dau relațiile dintre derivatele covariante în raport cu conexiunea simetrică ale tensorilor G_{jkl}^i și T_{jkl}^i .

În cazul particular când conexiunea Γ este simetrică, se obțin relațiile

$$(38) \quad G_{j[kl,r]}^i - G_{j[lk,r]}^i = 0,$$

adică identitățile lui Bianchi pentru tensorul de curbură G_{jkl}^i obținute în [4] în ipoteza că conexiunea Γ este simetrică.

În mod analog, dacă în (22) înmulțită cu 3 se înlocuiesc derivatele covariante prin expresiile corespunzătoare obținute din (35), rezultă

$$(39) \quad \mathcal{O}_{jklr}^i \equiv G_{jkl,r}^i + G_{ljk,r}^i + G_{rjk,l}^i + G_{krj,l}^i - G_{jlk,r}^i - G_{lrj,k}^i - G_{rkl,j}^i - G_{kjr,l}^i + 3[T_{[jk]l,r}^i + T_{[lj]r,k}^i + T_{[rl]k,j}^i + T_{[kr]j,l}^i] - 3(T_{jkl,r}^i + T_{ljk,r}^i + T_{rjk,l}^i + T_{krj,l}^i) = 0.$$

În cazul particular când conexiunea Γ este simetrică se obțin identitățile lui Veblen pentru tensorul simetric de curbură:

$$(40) \quad G_{jkl,r}^i + G_{ljk,r}^i + G_{rjk,l}^i + G_{krj,l}^i - G_{jlk,r}^i - G_{lrj,k}^i - G_{rkl,j}^i - G_{kjr,l}^i = 0,$$

stabilite în [4], în ipoteza că conexiunea este simetrică. Și în acest caz, ținând seama de derivatele covariante ale lui (35), se verifică relațiile

$$(41) \quad \mathcal{B}_{jklr}^i + \mathcal{B}_{lrjk}^i = \mathcal{O}_{kjl,r}^i, \quad 2\mathcal{B}_{jklr}^i = \mathcal{O}_{jkl,r}^i + \mathcal{O}_{jlr,k}^i + \mathcal{O}_{jrk,l}^i,$$

care arată că identitățile (37) și (39) sînt echivalente.

Primită la 25 noiembrie 1976

Institutul politehnic, Iași,
Catedra de matematică

BIBLIOGRAFIE

1. Vrănceanu Gh., *Leçons de géométrie différentielle*. V. I, Ed. de l'Académie, Bucarest, 1957.
2. Schouten J. A., *Ricci-Calculus*. Second ed., Springer Verlag, Berlin - Göttingen - Heidelberg, 1954.
3. Blum R., *Sur les identités de Bianchi et Veblen*. C.r. Acad. Sc. Paris, **224**, 889 (1947).
4. Ispas C., *Identitățile lui Bianchi și Veblen pentru tensorul simetric de curbură al unui spațiu cu conexiune afină. Echivalența lor*. St. și cerc. mat., Buc., **19**, 461-467 (1967)

SUR LES ESPACES À CONNEXION AFFINE NONSYMÉTRIQUE

(Résumé)

On établit une série de relations concernant les espaces à connexion affine nonsymétrique, en utilisant une connexion symétrique associée et le tenseur symétrique de courbure introduit par Gh. Vrănceanu [1],

SUR LES TENSEURS PROJECTIFS DANS LES ESPACES FINSLER (u, a)-RÉCURRENTS ET (v, b)-RÉCURRENTS

PAR

GH. ANDRICIOAEI

0. Cette note est une continuation de notre précédent travail [3]. Ici, nous allons étudier les (u, a)-réurrence et (v, b)-réurrence des tenseurs projectifs.

1. Les tenseurs projectifs de l'espace Finsler donnés par [1]

$$(1.1) \quad W_{jkh}^i = H_{jkh}^i + \frac{\delta_j^i}{n+1} (H_{kh} - H_{hk}) + \frac{\dot{x}^i}{n+1} \left(\frac{\partial H_{kh}}{\partial \dot{x}^j} - \frac{\partial H_{hk}}{\partial \dot{x}^j} \right) + \\ + \frac{\delta_k^i}{n^2-1} \left(nH_{jh} + H_{hj} + \dot{x}^r \frac{\partial H_{hr}}{\partial \dot{x}^j} \right) - \frac{\delta_h^i}{n^2-1} \left(nH_{jk} + H_{kj} + \dot{x}^r \frac{\partial H_{kr}}{\partial \dot{x}^j} \right)$$

$$(1.2) \quad W_{jk}^i = H_{jk}^i + \frac{\dot{x}^i}{n+1} (H_{jk} - H_{kj}) + \\ + \frac{\delta_j^i}{n^2-1} (nH_k + \dot{x}^r H_{kr}) - \frac{\delta_k^i}{n^2-1} (nH_j + \dot{x}^r H_{jr}),$$

$$(1.3) \quad W_k^i = H_k^i - H\delta_k^i - \frac{1}{n+1} \left(\frac{\partial H_k^i}{\partial \dot{x}^j} - \frac{\partial H}{\partial \dot{x}^k} \right) \dot{x}^j,$$

satisfont les relations

$$(1.4) \quad W_{jkh}^i \dot{x}^j = W_{kh}^i, \quad W_{jk}^i \dot{x}^j = W_k^i, \quad W_k^i \dot{x}^k = 0, \quad \frac{\partial W_k^i}{\partial \dot{x}^r} \dot{x}^k = -W_r^i.$$

Dans ce qui suit, nous utiliserons la formule de commutation

$$(1.5) \quad \left(\frac{\partial T_j^i}{\partial \dot{x}^k} \right)_{(h)} - \frac{\partial T_{j(h)}^i}{\partial \dot{x}^k} = T_r^i G_{jkh}^r - T_j^r G_{rkh}^i,$$

où

$$G_{hjk}^i = \frac{\partial G_{hj}^i}{\partial \dot{x}^k} = \frac{\partial G_{kj}^i}{\partial \dot{x}^h}.$$

2. Dans [3] nous avons introduit les notions d'espace Finsler (u, a) -récurrent et (v, b) -récurrent, par

$$(2.1 \text{ a}) \quad H_{hj(k)(m)}^i = u_m H_{hj(k)(l)}^i + a_{lm} H_{hj(k)}^i$$

et respectivement

$$(2.1 \text{ b}) \quad H_{hj(k)(m)}^i = v_l H_{hj(k)(m)}^i + b_{lm} H_{hj(k)}^i.$$

De ces relations il résulte

$$(2.2 \text{ a}) \quad H_{jk(l)(m)}^i = u_m H_{jk(l)}^i + a_{lm} H_{jk}^i,$$

$$(2.2 \text{ b}) \quad H_{jk(l)(m)}^i = v_l H_{jk(m)}^i + b_{lm} H_{jk}^i$$

et

$$(2.3 \text{ a}) \quad H_{hj(l)(m)} = u_m H_{hj(l)} + a_{lm} H_{hj},$$

$$(2.3 \text{ b}) \quad H_{hj(l)(m)} = v_l H_{hj(m)} + b_{lm} H_{hj}.$$

En ce qui concerne les tenseurs projectifs W_{jk}^i et W_k^i , nous avons le

Théorème 2.1. *Dans les espaces Finsler (u, a) -récurrent et (v, b) -récurrent, les tenseurs projectifs W_{jk}^i et W_k^i satisfont les relations de récurrence*

$$(2.4) \quad \begin{cases} \text{a)} & W_{jk(l)(m)}^i = u_m W_{jk(l)}^i + a_{lm} W_{jk}^i, \\ \text{b)} & W_{jk(l)(m)}^i = v_l W_{jk(m)}^i + b_{lm} W_{jk}^i; \end{cases}$$

$$(2.5) \quad \begin{cases} \text{a)} & W_{k(l)(m)}^i = u_m W_{k(l)}^i + a_{lm} W_k^i, \\ \text{b)} & W_{k(l)(m)}^i = v_l W_{k(m)}^i + b_{lm} W_k^i. \end{cases}$$

En effet, en dérivant covariant (1.2) par rapport à x^l et x^m et en tenant compte de (2.2 a) et (2.2 b), on obtient les relations (2.4 a) et (2.4 b).

Puis, en multipliant (2.4 a) et (2.4 b) avec $\dot{x}^j$ et en utilisant (1.4), on obtient (2.5 a) et (2.5 b).

Pour la bi-récurrence du tenseur W_{jkh}^i nous avons le

Théorème 2.2. *Si dans les espaces Finsler (u, a) -récurrent et (v, b) -récurrent, les vecteurs u, v , et les tenseurs a et b sont indépendants des arguments directionnels et si la relation*

$$(2.6) \quad G_{jkh}^i = 0$$

est satisfaite, alors le tenseur W_{jkh}^i satisfait aussi les relations (2.1 a) et (2.1 b).

Démonstration. En dérivant covariant deux fois la relation (1.1), on a

$$(2.7) \quad \begin{aligned} W_{jkh(l)(m)}^i &= H_{jkh(l)(m)}^i + (H_{kh(l)(m)} - H_{hk(l)(m)}) + \\ &+ \frac{\dot{x}^i}{n+1} \left[\left(\frac{\partial H_{kh}}{\partial \dot{x}^j} \right)_{(l)(m)} - \left(\frac{\partial H_{hk}}{\partial \dot{x}^j} \right)_{(l)(m)} \right] + \\ &+ \frac{\delta_k^i}{n^2-1} \left(nH_{jh} + H_{hj} + \dot{x}^r \frac{\partial H_{hr}}{\partial \dot{x}^j} \right)_{(l)(m)} - \frac{\delta_h^i}{n^2-1} \left(nH_{jk} + H_{kj} + \dot{x}^r \frac{\partial H_{kr}}{\partial \dot{x}^j} \right)_{(l)(m)} \end{aligned}$$

D'après la formule de commutation (1.5) et de (2.6), nous avons

$$(2.8) \quad \left(\frac{\partial H_{kh}}{\partial \dot{x}^j} \right)_{(l)} = \frac{\partial H_{kh(l)}}{\partial \dot{x}^j} + H_{rh} G_{kj}^r + H_{kr} G_{hj}^r = \frac{\partial H_{kh(l)}}{\partial \dot{x}^j}$$

et

$$(2.9) \quad \left(\frac{\partial H_{kh}}{\partial \dot{x}^j} \right)_{(l)(m)} = \frac{\partial H_{kh(l)(m)}}{\partial \dot{x}^j}.$$

Si on tient compte de ces relations, de (2.3 a), (2.3 b) et du fait que u, v, a et b sont indépendants des arguments directionels, la relation (2.7) donne

$$(2.10) \quad W_{jkh(l)(m)}^i = u_m W_{jkh(l)}^i + a_{lm} W_{jkh}^i$$

et

$$(2.11) \quad W_{jkh(l)(m)}^i = v_l W_{jkh(m)}^i + b_{lm} W_{jkh}^i, \quad \text{c.q.f.d.}$$

Remarque. Si dans un espace Finsler on a des relations (2.10) et (2.11), alors en multipliant successivement ces relations avec $\dot{x}^j$ et $\dot{x}^k$, on obtient les relations (2.4) et (2.5).

Reçue le 20 Mai, 1976

Institut Polytechnique, Jassy
Chaire de Mathématiques

B I B L I O G R A P H I E

1. Rund H., *The Differential Geometry of Finsler Spaces*. Springer-Verlag, 1959.
2. Sinha B. B., Singh S. P., *Recurrent Finsler Spaces of Second Order* (II). Indian J. Pure Appl. Math., 4, 1, 45–50 (1973)
3. Andricioaei Gh., *Sur les espaces Finsler bi-récurrents*. Bull. Inst. polit. Iași, XXII (XXVI), 3–4, s. I (1976).

ASUPRA TENSORILOR PROIECTIVI ÎN SPAȚII FINSLER

(u, a)-RECURENTE ȘI (v, b)-RECURENTE

(Rezumat)

Se studiază tensorii proiectivi ai spațiilor Finsler (u, a)-recurente și (v, b)-recurente introduse în lucrarea anterioară [3], arătându-se că tensorii W_{jk}^i și W_k^i satisfac relațiile de recurență (2.1 a) și (2.1 b), iar tensorul W_{hjk}^i satisface relațiile respective în condiția (2.6).

ECUAȚII DIFERENȚIALE CU SINGULARITĂȚI, ÎN SPAȚII BANACH

DE

I. ONCIULENCU și VIOREL GHIUȘ

Ecuția pe care o vom studia în această notă reprezintă o generalizare în spații Banach a ecuației diferențiale de ordinul doi, de tip Fuchs, de la cazul scalar.

Fie ecuația :

$$(1) \quad y'' + \varphi_1(p_1(z), y') + \varphi_2(p_2(z), y) = 0,$$

în care

$$a) \quad \varphi_1 : E \times E \rightarrow E \quad \text{și} \quad \varphi_2 : E \times E \rightarrow E$$

sînt forme biliniare continue, E fiind un spațiu Banach oarecare peste C (cîmpul complex)

$$b) \quad p_1 : U \setminus \{0\} \rightarrow E, \quad p_1(z) = \frac{1}{z} \sum_{i=0}^{\infty} A_i z^i, \quad A_i \in E,$$

$$p_2 : U \setminus \{0\} \rightarrow E, \quad p_2(z) = \frac{1}{z^2} \sum_{i=0}^{\infty} B_i z^i, \quad B_i \in E,$$

iar $\sum_{i=0}^{\infty} A_i z^i$ și $\sum_{i=0}^{\infty} B_i z^i$ sînt convergente în vecinătatea U a originii din C .

În anumite ipoteze despre φ_1 și φ_2 , vom arăta că ecuația (1) are soluții de forma

$$(2) \quad y = z^r \sum_{i=0}^{\infty} C_i z^i, \quad C_0 \neq 0, \quad C_i \in E.$$

Pentru aceasta, derivăm formal relația (2), de două ori și înlocuim apoi rezultatele în (1). Obținem :

$$y' = z^{r-1} \sum_{i=0}^{\infty} C_i (r+i) z^i, \quad y'' = z^{r-2} \sum_{i=0}^{\infty} C_i (r+i)(r+i-1) z^i$$

și

$$\sum_{i=0}^{\infty} (r+i)(r+i-1)z^i + \varphi_1 \left(\sum_{i=0}^{\infty} A_i z^i, \sum_{i=0}^{\infty} C_i (r+i) z^i \right) + \\ + \varphi_2 \left(\sum_{i=0}^{\infty} B_i z^i, \sum_{i=0}^{\infty} C_i z^i \right) = 0;$$

grupînd convenabil se obține

$$\sum_{n=0}^{\infty} [(r+n)(r+n-1)C_n + \sum_{m=0}^n (\varphi_1(A_{n-m}, (r+m)C_m) + \\ + \varphi_2(B_{n-m}, C_m))] z^n = 0.$$

Se impun astfel condițiile :

$$(3) \quad (r+n)(r+n-1)C_n + \sum_{m=0}^n (\varphi_1(A_{n-m}, (r+m)C_m) + \\ + \varphi_2(B_{n-m}, C_m)) = 0 \quad (n=0, 1, 2, \dots).$$

Condițiile (3) le scriem în forma :

$$(3') \quad C_n(r+n)(r+n-1) + (r+n)\varphi_1(A_0, C_n) + \varphi_2(B_0, C_n) + \\ + \sum_{m=0}^{n-1} [\varphi_1(A_{n-m}, (r+m)C_m) + \varphi_2(B_{n-m}, C_m)] = 0.$$

Făcînd în (3') $n=0$ obținem ecuația :

$$(4) \quad r(r-1)C_0 + r\varphi_1(A_0, C_0) + \varphi_2(B_0, C_0) = 0.$$

Ecuația (4) o numim ecuația caracteristică a ecuației diferențiale (1).
Fie acum : $T : C \setminus \{0, 1\} \rightarrow L(E, E)$,

$$T(z) = -\frac{1}{z(z-1)} [z\varphi_1(A_0, \cdot) + \varphi_2(B_0, \cdot)].$$

Presupunem că operatorul T are următoarea proprietate :

$$(I_1) \quad \exists r_0, \text{ încît } T(r_0) = I \in L(E, E), \text{ unde } Ix = x, \quad \forall x \in E.$$

Asta înseamnă că are loc egalitatea :

$$(4') \quad r_0(r_0-1)C + r_0\varphi_1(A_0, C) + \varphi_2(B_0, C) = 0, \quad \forall C \in E.$$

Fie $C = C_0 \neq 0$, fixat pentru cele ce urmează. Atunci ecuațiile (3) în care înlocuim pe r cu r_0 , devin, ținînd seama de (4'),

$$n(2r_0+n-1)C_n + n\varphi_1(A_0, C_n) + \sum_{m=0}^{n-1} [\varphi_1(A_{n-m}, (r+m)C_m) + \\ + \varphi_2(B_{n-m}, C_m)] = 0,$$

de unde

$$(3'') \quad C_n = -\frac{1}{2r_0 + n - 1} \varphi_1(A_0, C_n) - \frac{1}{n(2r_0 + n - 1)} \sum_{m=0}^{n-1} [\varphi_1(A_{n-m}, (r+m)C_m) + \varphi_2(B_{n-m}, C_m)].$$

Notînd :

$$b_{n-1} = -\frac{1}{n(2r_0 + n - 1)} \sum_{m=0}^{n-1} [\varphi_1(A_{n-m}, (r+m)C_m) + \varphi_2(B_{n-m}, C_m)]$$

și cu T_n operatorul :

$$T_n: E \rightarrow E, \quad T_n X = -\frac{1}{2r_0 + n - 1} \varphi_1(A_0, x),$$

(3'') se scrie în forma :

$$(5) \quad C_n = T_n C_n + b_{n-1}.$$

Avem :

$$\begin{aligned} \|T_n x - T_n y\| &= \frac{1}{|2r_0 + n - 1|} \|\varphi_1(A_0, x - y)\| \leq \\ &\leq \frac{\|\varphi_1\| \|A_0\|}{|2r_0 + n - 1|} \|x - y\| \end{aligned}$$

și evident, pentru

$$u \geq u_0, \quad \frac{\|\varphi_1\| \|A_0\|}{|2r_0 + n - 1|} \leq \alpha < 1.$$

Mai presupunem că φ_1 , satisface condițiile :

$$(I_2) \quad \frac{\|\varphi_1\| \|A_0\|}{|2r_0 + n - 1|} \leq \alpha < 1, \quad n = 1, 2, \dots$$

adică operatorii $T_1, T_2, \dots, T_n, \dots$ sînt contractanți.

Ipotezele (I_1) și (I_2) asigură determinarea seriei formale

$$y = z^{r_0} \sum_{t=0}^{\infty} C_t z^t.$$

Vom demonstra în continuare convergența seriei formale găsită anterior.

Din (5) rezultă :

$$\|C_n\| \leq \|T_n\| \|C_n\| + \|b_{n-1}\|$$

și cum

$$\|T_n\| \leq \frac{\|\varphi_1\| \|A_0\|}{|2r_0 + n - 1|} \leq \alpha < 1$$

obținem că

$$\|C_n\| \leq \frac{1}{1-\alpha} \|b_{n-1}\| = \frac{1}{1-\alpha} \frac{1}{|2r_0+n-1|} \left\| \sum_{m=0}^{n-1} [\varphi_1(A_{n-m}, (r_0+m)C_m + \right. \\ \left. + \varphi_2(B_{n-m}, C_m)] \right\| \leq \frac{1}{1-\alpha} \frac{1}{n^2} \frac{n}{|2r_0+n-1|} \sum_{m=0}^{n-1} [\|\varphi_1\| \|A_{n-m}\| (|r_0|+m) + \\ + \|\varphi_2\| \|B_{n-m}\|] \|C_m\|.$$

Însă

$$\frac{n}{|2r_0+n-1|} \leq k, \quad n=1, 2, \dots, \quad \|A_n\| \leq \frac{M}{\rho^n}, \quad n=1, 2, \dots$$

$$\|B_n\| \leq \frac{N}{\rho^n}, \quad ([2]), M, N, K, \text{ depinzînd de vecinătatea } U.$$

Aceste ultime evaluări conduc la inegalitățile :

$$\|\varphi_1\| \|A_n\| \leq \frac{M_1}{\rho^n}, \quad n=1, 2, \dots \quad \text{și} \quad \|\varphi_2\| \|B_n\| \leq \frac{N_1}{\rho^n}, \quad n=1, 2, \dots$$

și de aici la

$$(6) \quad \|C_n\| \leq \frac{k}{1-\alpha} \sum_{m=0}^{n-1} \frac{M_1(|r_0|+m) + N_1}{\rho^{n-m}}, \quad n=1, 2, \dots$$

Datorită inegalităților (6) rezultă că seria $\sum_{n=0}^{\infty} \|C_n\| z^n$ este convergentă pentru $z \in U' = \{z \mid z \in C, |z| \leq \rho\}$. Astfel, în ipotezele (I₁) și (I₂), ecuația (1) admite soluții

$$y = z^r \sum_{n=0}^{\infty} C_n z^n, \quad z \in U' \setminus \{0\},$$

U' fiind o vecinătate a originii din C .

Exemplu. Fie $E = C^2$. Dacă $x = (x_1, x_2) \in E$, $y = (y_1, y_2) \in E$ atunci

$$a) \quad \varphi_1(x, y) = (\lambda_1^1(x) y_1 + \lambda_2^1(x) y_2, \quad \lambda_1^2(x) y_1 + \lambda_2^2(x) y_2),$$

unde

$$\lambda_i^j(x) = \lambda_{i1}^j x_1 + \lambda_{i2}^j x_2, \quad i, j = 1, 2, \quad \lambda_{ij}^k \in C,$$

iar

$$\varphi_2(x, y) = (\gamma_1^1(x) y_1 + \gamma_2^1(x) y_2, \quad \gamma_1^2(x) y_1 + \gamma_2^2(x) y_2),$$

cu

$$\gamma_i^j(x) = \gamma_{i1}^j x_1 + \gamma_{i2}^j x_2, \quad i, j = 1, 2, \quad \gamma_{ij}^k \in C.$$

$$b) \quad p_1(z) = (p_1^1(z), p_2^1(z)), \quad z \in C,$$

cu

$$p_1^1(z) = \frac{1}{z} (A_0^1 + A_1^1 z + \dots),$$

$$p_2^1(z) = \frac{1}{z} (A_0^2 + A_1^2 z + \dots); \quad A_0 = (A_0^1, A_0^2),$$

ar

$$p_2(z) = (p_1^1(z), p_2^2(z)),$$

cu

$$p_1^2(z) = \frac{1}{z^2} (B_0^1 + B_1^1 z + B_2^1 z^2 + \dots),$$

$$p_2^2(z) = \frac{1}{z^2} (B_0^2 + B_1^2 z + B_2^2 z^2 + \dots); \quad B_0 = (B_0^1, B_0^2).$$

Ecuția caracteristică (4) se scrie acum în forma

$$r(r-1)(C_0^1, C_0^2) + r(\lambda_1^1(A_0) C_0^1 + \lambda_2^1(A_0) C_0^2, \lambda_1^2(A_0) C_0^1 + \lambda_2^2(A_0) C_0^2) + \\ + (\gamma_1^1(B_0) C_0^1 + \gamma_2^1(B_0) C_0^2, \gamma_1^2(B_0) C_0^1 + \gamma_2^2(B_0) C_0^2) = 0.$$

Condiția (I₁) devine echivalentă cu sistemul:

$$(4') \quad \begin{cases} r(r-1) + r\lambda_1^1(A_0) + \gamma_1^1(B_0) = 0, \\ r\lambda_2^1(A_0) + \gamma_2^1(B_0) = 0, \\ r(r-1) + r\lambda_2^2(A_0) + \gamma_2^2(B_0) = 0, \\ r\lambda_1^2(A_0) + \gamma_1^2(B_0) = 0, \end{cases}$$

care se scrie în formă echivalentă

$$(4'') \quad \begin{cases} r(r-1) + r\lambda_1^1(A_0) + \gamma_1^1(B_0) = 0, \\ r(\lambda_1^1(A_0) - \lambda_2^2(A_0)) + \gamma_1^1(B_0) - \gamma_2^2(B_0) = 0, \\ r\lambda_2^1(A_0) + \gamma_2^1(B_0) = 0, \\ r\lambda_1^2(A_0) + \gamma_1^2(B_0) = 0. \end{cases}$$

Dacă:

$$r_0 = \frac{\gamma_2^2(B_0) - \gamma_1^1(B_0)}{\lambda_1^1(A_0) - \lambda_2^2(A_0)}, \quad \gamma_2^1(B_0) = -r_0 \lambda_2^1(A_0),$$

$$\gamma_1^2(B_0) = -r_0 \lambda_1^2(A_0), \quad r_0(r_0 - 1) + r_0 \lambda_1^1(A_0) + \gamma_1^1(B_0) = 0$$

atunci sistemul (4') este compatibil și deci ipoteza (I₁) îndeplinită, cu λ_1^1 , λ_2^2 , γ_1^1 , γ_2^2 arbitrari.

Dacă în plus $|\lambda_{1i}^1|$ și $|\lambda_{2i}^2|$ se aleg suficient de mici, atunci $|r_0|$ devine suficient de mare, încât operatorii T_n să fie contractanți. În acest mod putem satisface și ipoteza (I₂).

Am demonstrat astfel că dacă $E = C^2$ se pot construi ecuații de forma (1) care să satisfacă ipotezele (I_1) și (I_2) .

Primită la 20 aprilie 1976

Institutul politehnic, Iași,
Catedra de matematică

B I B L I O G R A F I E

1. Haimovici A., *Ecuații diferențiale și ecuații integrale*. E.D.P., Buc., 1965.
2. Gheorghiu N., *Introducere în analiza funcțională*. Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1974.

ÉQUATIONS DIFFÉRENTIELLES À SINGULARITÉS DANS DES ESPACES DE BANACH (Résumé)

On montre que l'équation

$$1) \quad y'' + \varphi_1(p_1(z), y') + \varphi_2(p_2(z), y) = 0$$

où :

$$a) \quad \varphi_1: E \times E \rightarrow E \quad \text{et} \quad \varphi_2: E \times E \rightarrow E,$$

— E un espace de Banach sur C (le champ complexe) — sont bilinéaires et

$$p_1: U \setminus \{0\} \rightarrow E, \quad p_1(z) = \frac{1}{z} \sum_{i=0}^{\infty} A_i z^i, \quad A_i \in E,$$

b)

$$p_2: U \setminus \{0\} \rightarrow E, \quad p_2(z) = \frac{1}{z^2} \sum_{i=0}^{\infty} B_i z^i, \quad B_i \in E,$$

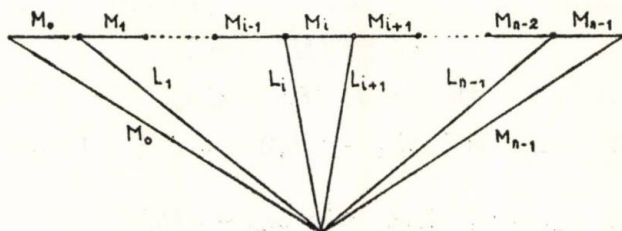
U un voisinage de $0 \in C$, a des solutions $y = z^r \sum_{i=0}^{\infty} C_i z^i$, $C_0 \neq 0$, $C_i \in E$, en supposant (I_1) et (I_2) .

CIRCULAȚIE ÎN GRAFURI TRASATE ARBITRAR GENERALIZATE

DE

VIOREL GHIUȘ

Definiție. Numim graf evantai, un graf lob de forma :

unde M_i ($i = 0, 1, \dots, n-1$) și L_j ($j = 1, 2, \dots, n-1$) sînt muchii sau drumuri simple.

Vrem să studiem circulația în acest graf neorientat, știind că :

$$(1) \quad \begin{cases} 0 \leq m_i \leq F(M_i) \leq c(M_i), & i = 0, 1, \dots, n-1 \\ 0 \leq l_j \leq F(L_j) \leq c(L_j), & j = 1, 2, \dots, n-1. \end{cases}$$

Definim cantitățile :

$$m'_{n-1} = m_{n-1}$$

$$m'_i = \max(m_i, l_{i+1} + m'_{i+1}), \quad i = 0, 1, \dots, n-2;$$

$$m''_{n-1} = c(M_{n-1})$$

$$m''_j = \min(c(M_j), m''_{j+1} + c(L_{j+1})), \quad j = 0, \dots, n-2.$$

Observația 1. $m_i \leq m'_i$, $i = 0, 1, \dots, n-1$.

Observația 2. $m'_i \leq c(M_i)$, $i = 0, 1, \dots, n-1$.

Observația 3. $m'_i \geq m'_{i+1}$, $i = 0, 1, \dots, n-2$.

Pentru a dovedi ultima observație, vom deosebi două cazuri :

- dacă $m_i > l_{i+1} + m'_{i+1}$ rezultă $m'_i = m_i$ și $m_i > m'_{i+1}$, adică $m'_i > m'_{i+1}$.
- dacă $m_i \leq l_{i+1} + m'_{i+1}$ rezultă $m'_i = l_{i+1} + m'_{i+1}$, adică $m'_i \geq m'_{i+1}$.

Observația 4. În general nu este îndeplinită condiția $m'_i \leq m''_i$.

Teorema 1. *Condiția necesară și suficientă ca într-un graf evantai să existe o circulație de forma*

$$F(M_i) = F(M_{i+1}) + F(L_{i+1}), \quad i = 0, 1, \dots, n-2$$

satisfăcând condițiile (1) este ca

$$m'_i \leq m''_i, \quad i = 0, 1, \dots, n-1.$$

Necesitatea. Evident $m'_{n-1} \leq F(M_{n-1}) \leq m''_{n-1}$. Presupunem că $m'_{i+1} \leq F(M_{i+1}) \leq m''_{i+1}$.

Din $F(M_i) = F(M_{i+1}) + F(L_{i+1})$ rezultă :

$$m'_{i+1} + l_{i+1} \leq F(M_i) \leq m''_{i+1} + c(L_{i+1});$$

în plus

$$m_i \leq F(M_i) \leq c(M_i).$$

Deci $\max(m_i, m'_{i+1} + l_{i+1}) \leq F(M_i) \leq \min(c(M_i), m''_{i+1} + c(L_{i+1}))$, sau

$$m'_i \leq F(M_i) \leq m''_i.$$

Suficiența. Definim $F(M_0) = m'_0 \alpha_0$,

$$F(M_i) = \max(m'_i, \alpha_{i-1} - c(L_i)) = \alpha_i, \quad i = 1, 2, \dots, n-2$$

și

$$F(L_i) = \begin{cases} \alpha_{i-1} - m'_i & \text{dacă } m'_i \geq \alpha_{i-1} - c(L_i), \\ c(L_i) & \text{dacă } m'_i < \alpha_{i-1} - c(L_i), \end{cases} \quad i = 1, 2, \dots, n-1.$$

Se verifică, că $m'_1 \leq F(M_1) \leq m''_1$ și $l_1 \leq F(L_1) \leq c(L_1)$.

Presupunem că $m'_{i-1} \leq F(M_{i-1}) = \alpha_{i-1} \leq m''_{i-1}$.

Vom deosebi cazurile : A) $m'_i \geq \alpha_{i-1} - c(L_i)$ și B) $m'_i < \alpha_{i-1} - c(L_i)$.
Pe de o parte :

$$\left. \begin{array}{l} \text{A) } \alpha_i = m'_i \leq m''_i, \\ \text{B) } \alpha_i = \alpha_{i-1} - c(L_i) > m'_i; \\ \text{cum } \alpha_{i-1} \leq m''_{i-1} \text{ și } m''_{i-1} \leq m''_i + c(L_i) \\ \text{avem } \alpha_{i-1} - c(L_i) \leq m''_{i-1} - c(L_i) \leq m''_i \end{array} \right\} \Rightarrow m'_i \leq \alpha_i \leq m''_i.$$

Pe de altă parte :

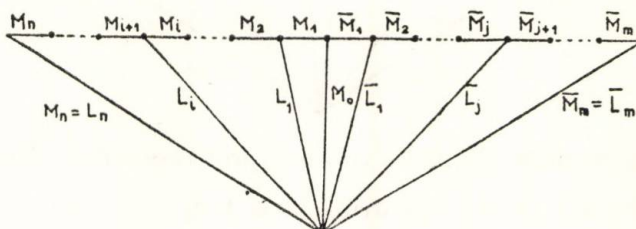
$$\left. \begin{array}{l} \text{A) } F(L_i) = \alpha_{i-1} - m'_i \leq c(L_i); \\ \text{cum } m'_{i-1} \geq l_i + m'_i \text{ sau } m'_{i-1} - m'_i \geq l_i \\ \text{avem } F(L_i) = \alpha_{i-1} - m'_i \geq m'_{i-1} - m'_i \geq l_i, \\ \text{B) } F(L_i) = c(L_i) \end{array} \right\} \Rightarrow l_i \leq F(L_i) \leq c(L_i).$$

Este satisfăcută relația $F(M_i) = F(M_{i+1}) + F(L_{i+1})$, $i = 0, 1, 2, \dots, n-2$.

Se verifică în sfârșit că $F(M_0) = \sum_{i=1}^n F(L_i)$.

Fie un graf evantai de forma :

Vrem să studiem circulația în acest graf neorientat, știind că :

$$(2) \begin{cases} 0 \leq m_i \leq F(M_i) \leq c(M_i), & i = 0, 1, \dots, n, \\ 0 \leq l_i \leq F(L_i) \leq c(L_i), & i = 1, 2, \dots, n-1, \\ 0 \leq \bar{m}_j \leq F(\bar{M}_j) \leq c(\bar{M}_j), & j = 1, 2, \dots, m, \\ 0 \leq \bar{l}_j \leq F(\bar{L}_j) \leq c(\bar{L}_j), & j = 1, 2, \dots, m, \end{cases} \quad \begin{aligned} & (m_n = l_n \text{ și } c(M_n) = c(L_n)), \\ & (\bar{m}_n = \bar{l}_n \text{ și } c(\bar{M}_m) = c(\bar{L}_m)) \end{aligned}$$

Definim cantitățile :

$$\begin{aligned} m'_n &= m_n & \text{și} & & m''_n &= c(M_n) \\ m'_i &= \max(m_i, 1 + m'_{i+1}) & & & m''_i &= \min(c(M_i), m'_{i+1} + c(L_i)), \quad i = 1, 2, \dots, n-1, \\ \bar{m}'_m &= \bar{m}_m & & & \bar{m}''_m &= c(\bar{M}_m) \\ \bar{m}'_j &= \max(\bar{m}_j, \bar{t}_j + \bar{m}'_{j+1}) & \text{și} & & \bar{m}''_j &= \min(c(\bar{M}_j), \bar{m}'_{j+1} + c(\bar{L}_j)), \quad j = 1, 2, \dots, m-1; \\ m'_0 &= \max(m_0, m'_1 + \bar{m}'_1) & & & m''_0 &= \min(c(M_0), m'_1 + \bar{m}''_1). \end{aligned}$$

Teorema 2. Condiția necesară și suficientă ca într-un graf evantai să existe o circulație de forma :

$$\begin{aligned} F(M_0) &= F(M_1) + F(M_1), \\ F(M_i) &= F(M_{i+1}) + F(L_i) & \text{pentru} & & i &= 1, 2, \dots, n \\ F(\bar{M}_j) &= F(\bar{M}_{j+1}) + F(\bar{L}_j) & \text{pentru} & & j &= 1, 2, \dots, m \end{aligned}$$

satisfăcînd condițiile (2), este ca

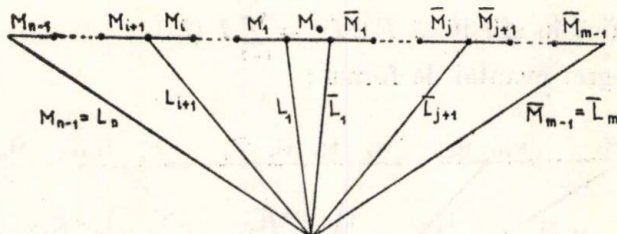
$$m'_i \leq m''_i \quad \text{pentru} \quad i = 0, 1, 2, \dots, n$$

și

$$\bar{m}'_j \leq \bar{m}''_j \quad \text{pentru} \quad j = 1, 2, \dots, m.$$

Demonstrația este analogă cu cea de la teorema 1.

Fie un graf evantai de forma :

Vrem să studiem circulația în acest graf neorientat, știind că

$$(3) \begin{cases} 0 \leq m_i \leq F(M_i) \leq c(M_i) & \text{pentru } i = 0, 1, 2, \dots, n-1 \\ 0 \leq \bar{m}_j \leq F(\bar{M}_j) \leq c(\bar{M}_j) & \text{pentru } j = 1, 2, \dots, m-1 \\ 0 \leq l_i \leq F(L_i) \leq c(L_i) & \text{pentru } i = 1, \dots, n \text{ } (l_n = m_{n-1} \text{ și } c(L_n) = c(M_n)). \\ 0 \leq \bar{l}_j \leq F(\bar{L}_j) \leq c(\bar{L}_j) & \text{pentru } j = 1, \dots, m \text{ } (\bar{l}_m = \bar{m}_{m-1} \text{ și } c(\bar{L}_m) = c(\bar{M}_m)). \end{cases}$$

Definim cantitățile :

$$\begin{aligned} m'_{n-1} &= m_{n-1} & m''_{n-1} &= c(M_{n-1}) \\ m'_i &= \max(m_i, l_{i+1} + m'_{i+1}) & \text{și } m''_i &= \min(c(M_i), c(L_{i+1}) + m''_{i+1}), \\ \bar{m}'_{m-1} &= \bar{m}_{m-1} & \bar{m}''_{m-1} &= c(\bar{M}_{m-1}), \quad i = 1, 2, \dots, n-2 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \bar{m}'_j &= \max(\bar{m}_j, \bar{l}_{j+1} + \bar{m}'_{j+1}) & \bar{m}''_j &= \min(c(\bar{M}_j), c(\bar{L}_{j+1}) + \bar{m}''_{j+1}), \\ m'_0 &= \max(m_0, m'_1 + l_1, \bar{m}'_1 + l_1) & \text{și } m''_0 &= \min(c(M_0), m''_1 + c(L_1), \bar{m}''_1 + c(\bar{L}_1)) \\ & & j &= 1, \dots, m-2. \end{aligned}$$

Teorema 3. Condiția necesară și suficientă ca într-un graf evantai să existe o circulație de forma :

$$\begin{aligned} F(M_1) + F(L_1) &= F(M_0) = F(\bar{M}_1) + F(\bar{L}_1) \\ F(M_i) &= F(M_{i+1}) + F(L_{i+1}) \quad i = 1, 2, \dots, n-1 \\ F(\bar{M}_j) &= F(\bar{M}_{j+1}) + F(\bar{L}_{j+1}) \quad j = 1, 2, \dots, m-1 \end{aligned}$$

satisfăcând condițiile (3) este ca

$$m'_i \leq m''_i, \quad i = 0, 1, \dots, n-1,$$

și

$$\bar{m}'_j \leq \bar{m}''_j, \quad j = 1, 2, \dots, m-1.$$

Demonstrația este analogă cu cea de la teorema 1.

Presupunem că avem un graf stea G_a și un nod b diferit de orice nod al lui G_a . Dacă unim b cu toate nodurile lui G_a prin muchii (drumuri simple), se formează un graf scul.

Se știe [3] că orice graf trasat arbitrar se obține dintr-un arbore, ale cărui noduri se unesc prin muchii (drumuri simple) cu un nou nod.

Deci, orice subgraf, format din noul nod și un nod neterminal oarecare al arborelui, este un subgraf scul. Nodurile neterminale ale arborelui și noul nod le vom numi noduri esențiale.

În general ne putem pune problema existenței unei circulații într-un graf evantai în care oricare două noduri esențiale, adiacente, determină un graf trasat arbitrar generalizat.

Teorema 4. *Dacă într-un graf trasat arbitrar generalizat G , există o circulație, atunci această circulație se poate descompune într-o sumă de circulații: o circulație în graful evantai la care se poate reduce G și la câte o circulație în fiecare graf scul.*

Reciproca este de asemenea adevărată.

Primită la 8 mai 1976

Institutul politehnic, Iași,
Catedra de matematică

B I B L I O G R A F I E

1. Ford L. R., Fulkerson D. R., *Flows in Networks*. Princeton University Press, 1962.
2. Ghiuș V., *Circulație în grafuri trasate arbitrar*. Bul. Inst. polit. Iași, XXII (XXVI), 3-4, s. I (1976).
3. Ore O., *Theory of Graphs*. American Society Colloquium Publications, Providence, Rhode Island, vol XXXVIII, 1962.

LA CIRCULATION DANS LES GRAPHS TRACÉS ARBITRAIREMENT, GÉNÉRALISÉS

(Résumé)

On définit la notion de graphe éventail et on étudie le problème de la circulation dans tel graphe. En utilisant ce fait on peut poser et résoudre le problème de la circulation dans des graphes tracés arbitrairement généralisés à l'aide de la circulation dans des graphes tracés arbitrairement de deux sommets et des graphes éventails.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
1215 EAST 58TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
U.S.A.
LONDON: ROUTLEDGE Kegan Paul
27, AVONDALE AVENUE
PORTLAND, OREGON 97130
U.S.A.
LONDON: ROUTLEDGE Kegan Paul
27, AVONDALE AVENUE
PORTLAND, OREGON 97130
U.S.A.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
1215 EAST 58TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
U.S.A.
LONDON: ROUTLEDGE Kegan Paul
27, AVONDALE AVENUE
PORTLAND, OREGON 97130
U.S.A.
LONDON: ROUTLEDGE Kegan Paul
27, AVONDALE AVENUE
PORTLAND, OREGON 97130
U.S.A.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
1215 EAST 58TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
U.S.A.
LONDON: ROUTLEDGE Kegan Paul
27, AVONDALE AVENUE
PORTLAND, OREGON 97130
U.S.A.
LONDON: ROUTLEDGE Kegan Paul
27, AVONDALE AVENUE
PORTLAND, OREGON 97130
U.S.A.

ASUPRA VARIETĂȚILOR COMPLEXE CU CONEXIUNE NESIMETRICĂ DEPENDENTĂ DE DIRECȚIE

DE

I. GHINEA

1. În această lucrare, care continuă și extinde rezultatele obținute în [9], se stabilesc unele relații pentru varietăți complexe cu conexiune nesimetrică, depinzând de direcție, folosind în acest scop o conexiune simetrică asociată și tensorii simetrici de curbura asociați.

Fie X_{2n} o varietate reală $2n$ -dimensională, raportată la coordonatele reale (x^j, y^j) , $j = 1, 2, \dots, n$. Fiecărui punct P din X_{2n} , de coordonate (x^j, y^j) îi corespund numerele complexe

$$(1) \quad z^j = x^j + i y^j, \quad z^{j*} = x^j - i y^j, \quad (i^2 = -1)$$

unde z^j se numesc coordonatele complexe ale lui P .

După cum se știe [1], [2], [3], varietatea X_{2n} raportată la sistemul de coordonate complexe se numește spațiu complex sau varietate complexă și se notează cu C_n , iar o transformare de coordonate pe C_n este de forma

$$(2) \quad \tilde{z}^j = \tilde{z}(\tilde{z}^j), \quad \tilde{z}^{j*} = \tilde{z}^{j*}(\tilde{z}^{j*}).$$

Să considerăm acum, după H. Rund [4], [5], [6] că pe varietatea complexă C_n este definită o conexiune Γ depinzând de direcție, ai cărei coeficienți

$$(3) \quad \Gamma_{h^j k}^i(z^l, z^{l*}, \dot{z}^l, \dot{z}^{l*}), \quad \Gamma_{h^{j*} k^*}^{i*}(z^l, z^{l*}, \dot{z}^l, \dot{z}^{l*})$$

satisfac următoarea lege de transformare prin (1):

$$(4) \quad B_m^l{}^i = B_i^l \bar{\Gamma}_m^l{}^i - \Gamma_p^l{}^i B_m^p B_k^h,$$

$$(4') \quad B_{m^*}^{l^*}{}_{k^*} = B_{l^*}^{l^*} \bar{\Gamma}_{m^*}^{l^*}{}_{k^*} - \Gamma_{p^*}^{l^*}{}_{k^*} B_{m^*}^{p^*} B_{k^*}^{h^*},$$

sau echivalenta sa

$$(5) \quad A_l^m{}^i = A_i^m \Gamma_l^l{}^i - \bar{\Gamma}_r^m{}^i A_l^r A_k^q$$

și conjugata respectivă, unde

$$\begin{aligned} \frac{\partial \bar{z}^j}{\partial z^h} &= A_h^j(z), & \frac{\partial \bar{z}^{j*}}{\partial z^{h*}} &= A_{h*}^{j*}(z^*), & \frac{\partial^2 \bar{z}^j}{\partial z^h \partial z^k} &= A_{hk}^j(z), \\ \frac{\partial z^h}{\partial \bar{z}^j} &= B_j^h(\bar{z}), & \frac{\partial z^{h*}}{\partial \bar{z}^{j*}} &= B_{j*}^{h*}(\bar{z}^*), & \frac{\partial^2 z^h}{\partial \bar{z}^j \partial \bar{z}^m} &= B_{jm}^h(\bar{z}). \end{aligned}$$

Vom presupune în continuare că conexiunea Γ este nesimetrică.

Din condițiile de integrabilitate a legii de transformare (4) și (4') rezultă doi tensori de curbura [5], [6]; primul are componentele

$$(6) \quad K_m^j{}_{hk} = \frac{\partial \Gamma_m^j{}^h}{\partial \bar{z}^{k*}} - \frac{\partial \Gamma_m^j{}^h}{\partial \bar{z}^{l*}} \Gamma_k^{l*}$$

și corespunzătorul său „stelat” (conjugat), în timp ce al doilea are componentele

$$(7) \quad K_h^j{}_{km} = \frac{\partial \Gamma_h^j{}^k}{\partial z^m} - \frac{\partial \Gamma_h^j{}^k}{\partial z^l} \Gamma_m^l - \left(\frac{\partial \Gamma_h^j{}^m}{\partial z^k} - \frac{\partial \Gamma_h^j{}^m}{\partial z^l} \Gamma_k^l \right) + \Gamma_{pm}^j \Gamma_h^p{}^k - \Gamma_{rk}^j \Gamma_h^p{}^m$$

și corespunzătorul său „stelat” (conjugat).

2. Să stabilim acum unele relații pentru o varietate complexă C_n , cu conexiune generalizată Γ , nesimetrică, cu ajutorul conexiunii simetrice asociate S .

Prin analogie cu cazul spațiilor reale, cu conexiune afină nesimetrică [8], [9] vom asocia conexiunii generalizate nesimetrice Γ , o conexiune simetrică S ai cărui coeficienți sînt dați de relațiile

$$(8) \quad S_h^j{}^k = \frac{1}{2}(\Gamma_h^j{}^k + \Gamma_k^j{}^h) = \Gamma_{(h}^j{}_{k)}, \quad S_{h*}^{j*}{}_{k*} = \frac{1}{2}(\Gamma_{h*}^{j*}{}_{k*} + \Gamma_{k*}^{j*}{}_{h*}) = \Gamma_{(h*}^{j*}{}_{k*)}$$

și un tensor de torsiune Ω cu componentele

$$(9) \quad \Omega_h^j{}^k = \frac{1}{2}(\Gamma_h^j{}^k - \Gamma_k^j{}^h) = \Gamma_{[h}^j{}_{k]}, \quad \Omega_{h*}^{j*}{}_{k*} = \frac{1}{2}(\Gamma_{h*}^{j*}{}_{k*} - \Gamma_{k*}^{j*}{}_{h*}) = \Gamma_{[h*}^{j*}{}_{k*)}$$

Din (8) și (9) obținem

$$(10) \quad \Gamma_h^j{}^k = S_h^j{}^k + \Omega_h^j{}^k, \quad \Gamma_{h*}^{j*}{}_{k*} = S_{h*}^{j*}{}_{k*} + \Omega_{h*}^{j*}{}_{k*}.$$

Introducînd notațiile [5], [6]

$$(11) \quad \Gamma_k^j = \Gamma_{hk}^j \bar{z}^h, \quad \Gamma_{k*}^{j*} = \Gamma_{h*}^{j*} \bar{z}^{h*}$$

și notații analoge pentru S și Ω , rezultă următoarele relații

$$(12) \quad S_k^j = \frac{1}{2}(\Gamma_k^j + \Gamma_{k*}^j \bar{z}^h), \quad (13) \quad S_k^j \bar{z}^k = \Gamma_k^j \bar{z}^k,$$

respectiv

$$(14) \quad \Omega_k^j = \frac{1}{2}(\Gamma_k^j - \Gamma_{k*}^j \bar{z}^h), \quad (15) \quad \Omega_k^j \bar{z}^k = 0$$

precum și formele analoge pentru componentele „stelate” (conjugate). Din (12) și (14) se obține

$$(16) \quad S_k^j + \Omega_k^j = \Gamma_k^j, \quad (17) \quad S_k^j - \Omega_k^j = \Gamma_{k^*}^j \hat{z}^h.$$

Fie

$$(18) \quad \Omega_{m^*h/k^*}^j = \frac{\partial \Omega_{m^*h}^j}{\partial \hat{z}^{k^*}} - \frac{\partial \Omega_{m^*h}^j}{\partial \hat{z}^{l^*}} \Gamma_{k^*}^{l^*},$$

derivata covariantă a tensorului de torsione $\Omega_{m^*h}^j$ în raport cu conexiunea nesimetrică Γ și

$$(19) \quad \Omega_{m^*k^*}^j = \frac{\partial \Omega_{m^*h}^j}{\partial \hat{z}^{k^*}} - \frac{\partial \Omega_{m^*h}^j}{\partial \hat{z}^{l^*}} S_{k^*}^{l^*},$$

derivata covariantă a lui $\Omega_{m^*h}^j$ în raport cu conexiunea simetrică S .

Dacă în (18) se ține seama de (19) se obține relația

$$(20) \quad \Omega_{m^*h/k^*}^j = \Omega_{m^*h,k^*}^j - \frac{\partial \Omega_{m^*h}^j}{\partial \hat{z}^{l^*}} \Omega_{k^*}^{l^*},$$

care exprimă legătura între derivatele covariante ale tensorului $\Omega_{m^*h}^j$ în raport cu cele două conexiuni Γ și S .

Dacă se introduce (10) în (6) rezultă

$$(21) \quad K_{m^*hk^*}^j = S_{m^*hk^*}^j + T_{m^*hk^*}^j$$

și analog pentru corespunzătorul „stelat” (conjugat), unde

$$(22) \quad S_{m^*hk^*}^j = \frac{\partial S_{m^*h}^j}{\partial \hat{z}^{k^*}} - \frac{\partial S_{m^*h}^j}{\partial \hat{z}^{l^*}} S_{k^*}^{l^*}$$

și conjugata sa, sînt componentele primului tensor de curbura corespunzător conexiunii simetrice S , care este un tensor simetric în raport cu indicii m și h , iar

$$(23) \quad T_{m^*hk^*}^j = \left(\frac{\partial \Omega_{m^*h}^j}{\partial \hat{z}^{k^*}} - \frac{\partial \Omega_{m^*h}^j}{\partial \hat{z}^{l^*}} S_{k^*}^{l^*} \right) - \left(\frac{\partial S_{m^*h}^j}{\partial \hat{z}^{l^*}} + \frac{\partial \Omega_{m^*h}^j}{\partial \hat{z}^{l^*}} \right) \Omega_{k^*}^{l^*}$$

și conjugata sa, sînt componentele unui tensor, cu valențele indicate de poziția indicilor.

Din (23) și (19) rezultă următoarea expresie pentru $T_{m^*hk^*}^j$:

$$(24) \quad T_{m^*hk^*}^j = \Omega_{m^*h,k^*}^j - \left(\frac{\partial S_{m^*h}^j}{\partial \hat{z}^{l^*}} + \frac{\partial \Omega_{m^*h}^j}{\partial \hat{z}^{l^*}} \right) \Omega_{k^*}^{l^*}.$$

Dacă în (24) se schimbă m cu h , prin adunare și scădere se obține

$$(25) \quad T_{m^*hk^*}^j + T_{h^*mk^*}^j = -2 \frac{\partial S_{h^*m}^j}{\partial \hat{z}^{l^*}} \Omega_{k^*}^{l^*},$$

$$(26) \quad T_m^j{}_{hk^*} - T_h^j{}_{mk^*} = 2\Omega_m^j{}_{h,l^*} - 2\frac{\partial\Omega_m^j{}_{h,l^*}}{\partial\dot{z}^l} \Omega_k^{l^*}$$

iar din (26) și (20)

$$(27) \quad T_m^j{}_{hk^*} - T_h^j{}_{mk^*} = 2\Omega_m^j{}_{h/l^*}.$$

Dacă se multiplică (24) cu $\dot{z}^{k^*}$ și se ține seama de (15) se obține

$$(28) \quad T_m^j{}_{hk^*} \dot{z}^{k^*} = \Omega_m^j{}_{h,l^*} \dot{z}^{k^*}.$$

Prin înmulțirea lui (25) cu $\dot{z}^{k^*}$ rezultă

$$(29) \quad (T_m^j{}_{hk^*} + T_h^j{}_{mk^*}) \dot{z}^{k^*} = 0.$$

Din (21), ținând seama de (25) respectiv (26) sau (27) rezultă

$$(30) \quad K_m^j{}_{hk^*} + K_h^j{}_{mk^*} = 2S_m^j{}_{hk^*} - 2\frac{\partial S_m^j{}_{hk^*}}{\partial\dot{z}^l} \Omega_k^{l^*}$$

și

$$(31) \quad K_m^j{}_{hk^*} - K_h^j{}_{mk^*} = 2\Omega_m^j{}_{h,l^*} - 2\frac{\partial\Omega_m^j{}_{h,l^*}}{\partial\dot{z}^l} \Omega_k^{l^*} = 2\Omega_m^j{}_{h/l^*}.$$

Să considerăm acum derivatele covariante ale lui $K_r^m{}_{hk^*}$ în raport cu Γ ([5], [6])

$$(32) \quad K_r^m{}_{hk^*/j} = \frac{\partial K_r^m{}_{hk^*}}{\partial z^j} - \frac{\partial K_r^m{}_{hk^*}}{\partial \dot{z}^l} \Gamma_j^l + K_r^p{}_{hk^*} \Gamma_p^m{}_j - K_p^m{}_{hk^*} \Gamma_r^p{}_j - K_r^m{}_{pk^*} \Gamma_h^p{}_j$$

și în raport cu S

$$(33) \quad K_r^m{}_{hk^*,j} = \frac{\partial K_r^m{}_{hk^*}}{\partial \dot{z}^j} - \frac{\partial K_r^m{}_{hk^*}}{\partial \dot{z}^l} S_j^l + K_r^p{}_{hk^*} S_p^m{}_j - K_p^m{}_{hk^*} S_r^p{}_j - K_r^m{}_{pk^*} S_h^p{}_j.$$

Dacă se ține seama de (10) și (33) în (32) rezultă

$$(34) \quad K_r^m{}_{hk^*/j} = K_r^m{}_{hk^*,j} - \frac{\partial K_r^m{}_{hk^*}}{\partial \dot{z}^l} \Omega_j^l + K_r^p{}_{hk^*} \Omega_p^m{}_j - K_p^m{}_{hk^*} \Omega_r^p{}_j - K_r^m{}_{pk^*} \Omega_h^p{}_j$$

care stabilește o legătură între derivatele covariante ale tensorului de curbura $K_r^m{}_{hk^*}$ în raport cu cele două conexiuni Γ și S .

Prin permutarea indicilor j, k^*, h în relația (34) și sumare, se obține

$$(35) \quad \begin{aligned} & K_r^m{}_{jk^*/h} + K_r^m{}_{hk^*/j} + K_r^m{}_{hj/k^*} = K_r^m{}_{jk^*,h} + K_r^m{}_{hk^*,j} + K_r^m{}_{hj,k^*} - \\ & - \left(\frac{\partial K_r^m{}_{jk^*}}{\partial \dot{z}^l} \Omega_h^l + \frac{\partial K_r^m{}_{hk^*}}{\partial \dot{z}^l} \Omega_j^l + \frac{\partial K_r^m{}_{hj}}{\partial \dot{z}^{l^*}} \Omega_k^{l^*} \right) + \\ & + (K_r^p{}_{jk^*} \Omega_p^m{}_h - K_p^m{}_{jk^*} \Omega_r^p{}_h) + (K_r^p{}_{hk^*} \Omega_p^m{}_j - K_p^m{}_{hk^*} \Omega_r^p{}_j). \end{aligned}$$

Relații analoge se pot obține din (32) și (33) prin permutarea indicilor j, k^*, h și sumare.

Fie ([5], [6])

$$(36) \quad \Omega_{h\,k/m}^j = \frac{\partial \Omega_{h\,k}^j}{\partial z^m} - \frac{\partial \Omega_{h\,k}^j}{\partial z^l} \Gamma_m^l + \Omega_{h\,p\,k}^j \Gamma_{p\,m}^j - \Omega_{p\,k}^j \Gamma_{h\,m}^p - \Omega_{h\,p}^j \Gamma_{k\,m}^p$$

derivata covariantă a tensorului de torsiune $\Omega_{h\,k}^j$ în raport cu conexiunea nesimetrică Γ și

$$(37) \quad \Omega_{h\,k,m}^j = \frac{\partial \Omega_{h\,k}^j}{\partial z^m} - \frac{\partial \Omega_{h\,k}^j}{\partial z^l} S_m^l + \Omega_{h\,p\,k}^j S_{p\,m}^j - \Omega_{p\,k}^j S_{h\,m}^p - \Omega_{h\,p}^j S_{k\,m}^p$$

derivata covariantă a lui $\Omega_{h\,k}^j$ în raport cu conexiunea simetrică S .

Dacă în (36) ținem seama de (10) și (37) obținem relația

$$(38) \quad \Omega_{h\,k/m}^j = \Omega_{h\,k,m}^j - \frac{\partial \Omega_{h\,k}^j}{\partial z^l} \Omega_m^l + \Omega_{h\,p\,k}^j \Omega_{p\,m}^j - \Omega_{p\,k}^j \Omega_{h\,m}^p - \Omega_{h\,p}^j \Omega_{k\,m}^p$$

care exprimă legătura între derivatele covariante ale tensorului $\Omega_{h\,k}^j$ în raport cu cele două conexiuni Γ și S .

Din (7) și (10) rezultă

$$(39) \quad K_{h\,km}^j = S_{h\,km}^j + T_{h\,km}^j$$

unde

$$(40) \quad S_{h\,km}^j = \frac{\partial S_{h\,k}^j}{\partial z^m} - \frac{\partial S_{h\,k}^j}{\partial z^l} S_m^l - \left(\frac{\partial S_{h\,m}^j}{\partial z^k} - \frac{\partial S_{h\,m}^j}{\partial z^l} S_k^l \right) + S_{p\,m}^j S_{h\,k}^p - S_{p\,k}^j S_{h\,m}^p$$

este al doilea tensor de curbura corespunzător conexiunii simetrice S , tensor care este antisimetric în indicii k și m , iar

$$(41) \quad T_{h\,km}^j = \left(\frac{\partial \Omega_{h\,k}^j}{\partial z^m} - \frac{\partial \Omega_{h\,k}^j}{\partial z^l} S_m^l \right) - \left(\frac{\partial \Omega_{h\,m}^j}{\partial z^k} - \frac{\partial \Omega_{h\,m}^j}{\partial z^l} S_k^l \right) + \left(\frac{\partial S_{h\,m}^j}{\partial z^l} \Omega_k^l - \frac{\partial S_{h\,k}^j}{\partial z^l} \Omega_m^l \right) + \left(\frac{\partial \Omega_{h\,m}^j}{\partial z^l} \Omega_k^l - \frac{\partial \Omega_{h\,k}^j}{\partial z^l} \Omega_m^l \right) + (\Omega_{p\,m}^j S_{h\,k}^p - \Omega_{p\,k}^j S_{h\,m}^p + S_{p\,m}^j \Omega_{h\,k}^p - S_{p\,k}^j \Omega_{h\,m}^p) + (\Omega_{p\,m}^j \Omega_{h\,k}^p - \Omega_{p\,k}^j \Omega_{h\,m}^p)$$

sînt componentele unui tensor, cu valențele indicate de poziția indicilor, tensor care este antisimetric în raport cu indicii k și m .

Dacă punem în evidență în expresia lui $T_{h\,km}^j$ dată de (41) derivatele covariante $\Omega_{h\,k,m}^j$ și $\Omega_{h\,m,k}^j$ date de (37), rezultă relația

$$(42) \quad T_{h\,km}^j = \Omega_{h\,k,m}^j - \Omega_{h\,m,k}^j + \left(\frac{\partial S_{h\,m}^j}{\partial z^l} + \frac{\partial \Omega_{h\,m}^j}{\partial z^l} \right) \Omega_k^l - \left(\frac{\partial S_{h\,k}^j}{\partial z^l} + \frac{\partial \Omega_{h\,k}^j}{\partial z^l} \right) \Omega_m^l + \Omega_{p\,m}^j \Omega_{h\,k}^p - \Omega_{p\,k}^j \Omega_{h\,m}^p,$$

care exprimă tensorul $T_{h\,km}^j$ cu ajutorul tensorilor de curbura și al conexiunii simetrice.

Dacă în (42) ținem seama de (16) obținem

$$(43) \quad T_{hkm}^j = \Omega_{h,k,m}^j - \Omega_{h,m,k}^j + \frac{\partial \Gamma_{hm}^j}{\partial z^l} \Omega_k^l - \frac{\partial \Gamma_{hk}^j}{\partial z^l} \Omega_m^l + \Omega_{pm}^j \Omega_{hk}^p - \Omega_{pk}^j \Omega_{hm}^p.$$

Prin permutarea circulară a indicilor inferiori ai lui S_{hkm}^j din relația (40) rezultă

$$(44) \quad S_{hkm}^j + S_{kjh}^j + S_{mjh}^j = 0.$$

Dacă permutăm circular indicii inferiori în relația (39) și sumăm, ținând seama și de (44) rezultă

$$(45) \quad K_{hkm}^j + K_{kjh}^j + K_{mjh}^j = T_{hkm}^j + T_{kjh}^j + T_{mjh}^j,$$

care constituie o relație între tensorul de curbura și tensorul T_{hkm}^j independentă de tensorul S_{hkm}^j .

Dacă permutăm acum circular indicii h, k, m în (42) și sumăm obținem relația

$$(46) \quad \begin{aligned} T_{hkm}^j + T_{kjh}^j + T_{mjh}^j &= 2(\Omega_{h,k,m}^j + \Omega_{k,m,h}^j + \Omega_{m,h,k}^j) - \\ &- 2\left(\frac{\partial \Omega_{hk}^j}{\partial z^l} \Omega_m^l + \frac{\partial \Omega_{km}^j}{\partial z^l} \Omega_h^l + \frac{\partial \Omega_{mh}^j}{\partial z^l} \Omega_k^l\right) + 2(\Omega_{ph}^j \Omega_{km}^p + \\ &+ \Omega_{pk}^j \Omega_{mh}^p + \Omega_{pm}^j \Omega_{hk}^p), \end{aligned}$$

care exprimă o legătură între tensorul T_{hkm}^j și Ω_{hk}^j .

Din (45) și (46) rezultă

$$(47) \quad \begin{aligned} K_{hkm}^j + K_{kjh}^j + K_{mjh}^j &= 2(\Omega_{h,k,m}^j + \Omega_{k,m,h}^j + \Omega_{m,h,k}^j) - \\ &- 2\left(\frac{\partial \Omega_{hk}^j}{\partial z^l} \Omega_m^l + \frac{\partial \Omega_{km}^j}{\partial z^l} \Omega_h^l + \frac{\partial \Omega_{mh}^j}{\partial z^l} \Omega_k^l\right) + 2(\Omega_{ph}^j \Omega_{km}^p + \\ &+ \Omega_{pk}^j \Omega_{mh}^p + \Omega_{pm}^j \Omega_{hk}^p). \end{aligned}$$

Permutând indicii de covarianță h, k, m în (7) și sumând, dacă se ține seama de (9) și de expresia derivatei covariante $\Omega_{h k/m}^j$ dată de (36) se găsește relația

$$(48) \quad \begin{aligned} K_{hkm}^j + K_{kjh}^j + K_{mjh}^j &= 2(\Omega_{h k/m}^j + \Omega_{k m/h}^j + \Omega_{m h/k}^j) - \\ &- 4(\Omega_{ph}^j \Omega_{km}^p + \Omega_{pk}^j \Omega_{mh}^p + \Omega_{pm}^j \Omega_{hk}^p). \end{aligned}$$

Din (47) și (48) rezultă

$$(49) \quad \begin{aligned} \Omega_{h k/m}^j + \Omega_{k m/h}^j + \Omega_{m h/k}^j &= \Omega_{h k,m}^j + \Omega_{k m,h}^j + \Omega_{m h,k}^j - \\ &- \left(\frac{\partial \Omega_{hk}^j}{\partial z^l} \Omega_m^l + \frac{\partial \Omega_{km}^j}{\partial z^l} \Omega_h^l + \frac{\partial \Omega_{mh}^j}{\partial z^l} \Omega_k^l\right) + 3(\Omega_{ph}^j \Omega_{km}^p + \\ &+ \Omega_{pk}^j \Omega_{mh}^p + \Omega_{pm}^j \Omega_{hk}^p). \end{aligned}$$

(Același rezultat se obține permutând circular indicii inferiori în (38) și sumând.)

Fie

$$(50) \quad K_r^m{}_{jk|h} = \frac{\partial K_r^m{}_{jk}}{\partial z^h} - \frac{\partial K_r^m{}_{jk}}{\partial z^i} \Gamma_h^i + K_r^p{}_{jk} \Gamma_p^m{}_h - K_p^m{}_{jk} \Gamma_r^p{}_h - \\ - K_r^m{}_{pk} \Gamma_j^p{}_h - K_r^m{}_{jp} \Gamma_k^p{}_h$$

derivata covariantă a lui $K_r^m{}_{jk}$ în raport cu conexiunea nesimetrică Γ și

$$(51) \quad K_r^m{}_{jk,h} = \frac{\partial K_r^m{}_{jk}}{\partial z^h} - \frac{\partial K_r^m{}_{jk}}{\partial z^i} S_h^i + K_r^p{}_{jk} S_p^m{}_h - K_p^m{}_{jk} S_r^p{}_h - \\ - K_r^m{}_{pk} S_j^p{}_h - K_r^m{}_{jp} S_k^p{}_h$$

derivata covariantă în raport cu conexiunea simetrică S .

Dacă se ține seama de (10) și (51) în (50) rezultă

$$(52) \quad K_r^m{}_{jk|h} = K_r^m{}_{jk,h} - \frac{\partial K_r^m{}_{jk}}{\partial z^i} \Omega_h^i + K_r^p{}_{jk} \Omega_p^m{}_h - K_p^m{}_{jk} \Omega_r^p{}_h - \\ - K_r^m{}_{pk} \Omega_j^p{}_h - K_r^m{}_{jp} \Omega_k^p{}_h.$$

Prin permutarea indicilor j, k, h în relația (52) și sumare se obține

$$(53) \quad K_r^m{}_{jlc|h} + K_r^m{}_{khlj} + K_r^m{}_{hjl} = K_r^m{}_{k,h} + K_r^m{}_{kh,j} + K_r^m{}_{hj,k} - \\ - \left(\frac{\partial K_r^m{}_{jk}}{\partial z^i} \Omega_p^i + \frac{\partial K_r^m{}_{kh}}{\partial z^i} \Omega_j^i + \frac{\partial K_r^m{}_{hj}}{\partial z^i} \Omega_k^i \right) + (K_r^p{}_{jk} \Omega_p^m{}_h + K_r^p{}_{kh} \Omega_p^m{}_j + \\ + K_r^p{}_{hj} \Omega_p^m{}_k) - (K_p^m{}_{jk} \Omega_r^p{}_h + K_p^m{}_{kh} \Omega_r^p{}_j + K_p^m{}_{hj} \Omega_r^p{}_k) + \\ + 2 (K_r^m{}_{pj} \Omega_k^p{}_h + K_r^m{}_{pk} \Omega_h^p{}_j + K_r^m{}_{ph} \Omega_j^p{}_k).$$

Relații analoge se pot obține din (51) respectiv (52) prin permutarea circulară a indicilor j, k, h și sumare.

Primită la 2 decembrie 1976

Institutul politehnic, Iași,
Catedra de matematică

BIBLIOGRAFIE

1. Yano K., *Differential Geometry of Complex and Almost Complex Spaces*. Pergamon Press, Oxford, 1965.
2. Gheorghiu Gh. Th., *Sur les espaces à structure complexe*. Rev. roum. de mathém. pures et appl., XV, 9 (1970).
3. Gheorghiu Gh. Th., *Sur les espaces de Kähler*. Boll. U.M.I. (4), 4, 153–163 (1971).
4. Rund H., *Generalized Metrics of Complex Manifolds*. Math. Nachrichten, 34, 55–77 (1967).
5. Rund H., *The Theory of Generalized Connections and Curvature of Complex Manifolds*. Joint Math. Coll., The University of S.A. and the University of the Witwatersrand, pp. 47–49, 1967.
6. Rund H., *The Curvature Theory of Direction Dependent Connections on Complex Manifolds*. Tensor N.S., 24 (1972).
7. Rund H., *The Differential Geometry of Finsler Spaces*. Springer Verlag, Berlin–Göttingen–Heidelberg, 1959.

8. Vrănceanu Gh., *Leçons de géométrie différentielle*. Vol. I, Éd. de l'Acad., Bucarest, 1957.
9. Ghinea I., *Asupra spațiilor cu conexiune afină nesimetrică*. Bul. Inst. polit. Iași, XXIII (XXVII), 1-2, s. I, 53-58 (1977).

ON COMPLEX MANIFOLDS WITH NONSYMMETRIC DIRECTION DEPENDENT CONNECTIONS

(Summary)

One establishes some relations for complex manifolds, with nonsymmetric direction dependent connections, using an associated symmetric connection and the associated symmetric curvature tensors.

PROIECȚIA CENTRALĂ (PERSPECTIVA) PRIN CORESPONDENȚĂ DE OMOLOGIE AFINĂ

DE

I. RUSU

1. **Introducere.** Se consideră planele $[H]$ și $[P]$ concurente după dreapta $(\Delta) \equiv (\delta)$. Planul $[H]$ este planul reprezentării pe care obiectul considerat este figurat prin proiecția sa ortogonală. Al doilea plan $[P]$ se numește planul de proiecție, tabloul sau ecranul pe care se construiește proiecția centrală sau perspectiva obiectului. Dreapta de intersecție (Δ) dintre aceste plane se numește în acest caz, axă de omologie, fig. 1.

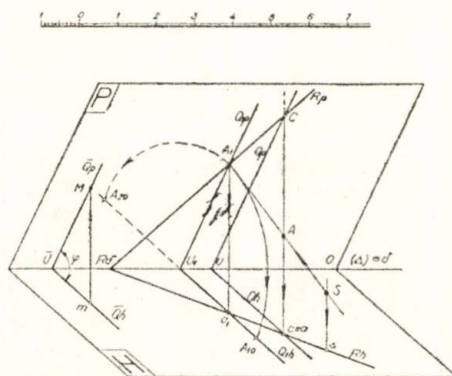

Fig. 1

Este știut că, construcția imaginii (perspectivei) unui obiect cunoaște mai multe metode printre care și aceea denumită „dependentă” sau metodă descriptivă. Aceasta constă în a intersecta, succesiv, fiecare rază vizuală ce aparține conului vizual, cu planul de proiecție $[P]$, punctele de intersecție astfel obținute conducând la determinarea și deci la construcția plană a perspectivei căutate.

În lucrarea de față se utilizează această metodă numai pentru determinarea omologiei afine. Adică se intersectează numai una din razele vizuale (proiectante) cu planul de proiecție $[P]$.

2. **Perspectiva punctului.** Se consideră $(SA) \cap [P] = A_1$, în care (SA) este raza vizuală determinată de centrul de proiecție S (s ; 1,5) și de punctul A (a ; 2,5). Prin urmare punctul de intersecție A_1 este de fapt, proiecția centrală sau perspectiva punctului A .

Atît în schița din fig. 1, cît și în epura din fig. 2, acest punct se găsește considerînd planul $[R] = (SA) \cap (Aa)$, în care SA este proiectanta (raza vizuală) a punctului A în raport cu planul de proiecție P , iar (Aa) este proiectanta ortogonală a aceluiași punct față de planul repre-

zentării $[H]$, deci planul $[R]$ este un plan ajutător vertical. Urma (Rh) de pe planul reprezentării este determinată de proiecțiile de pe acest plan $[H]$, a și respectiv s ale punctelor din spațiu A și S . Fiind plan vertical, prin faptul că trece prin verticala (Aa) , în epură, urma pe planul $[P]$ a planului $[R]$, adică dreapta (Rp) se confundă cu urma (Rh) a aceluiași plan. Deci $(Rh) \equiv (Rp)$.

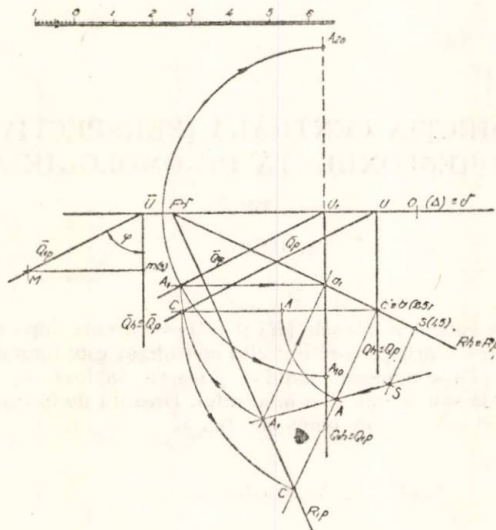

Fig. 2

Pentru construcția urmei (Rp) , ca pentru oricare dreaptă, trebuie cunoscute două puncte distincte ce-i aparțin. Unul din acestea este $R = (Rh) \cap (\Delta)$.

Al doilea punct utilizat este C , care rezultă din intersecția verticalei (Aa) , ce aparține planului $[R]$ considerat, cu planul de proiecție $[P]$. Deci $C = (Aa) \cap [P]$.

Pentru efectuarea acestei intersecții s-a considerat planul ajutător $[Q]$ perpendicular atît pe planul $[H]$ cît și pe planul $[P]$ și care trece prin punctul $[A]$.

Urmele (Qh) și (Qp) ale acestui plan sînt perpendiculare pe axa (Δ) , iar urma (Qh) trece prin proiecțiile $c \equiv a$ ale punctelor C și A situate pe aceeași proiectantă față de planul reprezentării $[H]$. Așa cum se observă în prima figură proiectanta menționată a punctului A este intersectată de urma (Qp) în punctul căutat C . Acest punct împreună cu urma (punctul) $R_s = (Rh) \cap (\Delta)$ determină dreapta (Rp) , ce intersectează raza vizuală (SA) în A_1 . Prin urmare: $A_1 = (SA) \cap [P]$, astfel încît punctul A_1 este proiecția centrală — perspectiva — punctului A pe planul de proiecție $[P]$ numit și tablou. Tot pe urma (Rh) a planului vertical $[R]$ se găsește și proiecția a_1 și anume la intersecția proiectantei punctului perspectivă A_1 , față de planul reprezentării $[H]$, cu urma (Rh) .

Trecerea la epură, la reprezentarea plană, se efectuează rabătînd planul de proiecție $[P]$ în jurul axei (Δ) , spre a se confunda cu planul reprezentării $[H]$. De aceea se consideră planul $[Q_1]$ prin proiectanta $(A_1 a_1)$, deci prin punctul A_1 și prin proiecția sa ortogonală a_1 de pe planul $[H]$, perpendicular pe axa (Δ) reprezentată prin urmele $(Q_1 h)$ și $(Q_1 p)$. Efectuarea rabaterii menționate a planului $[P]$ face ca și punctul (perspectiva) A_1 să descrie în spațiu un cerc cu centrul în $U_1 = [Q_1] \cap (\Delta)$ și de rază $U_1 A_1$. Aceasta este traiectoria rabaterii perspectivei A_1 , cercul menționat din planul ajutător $[Q_1]$ și care intersectează urma $(Q_1 h)$ în punctele A_{10} și A_{20} , care sînt pozițiile punctului A_1 după rabatare.

În epură, fig. 2, cele două plane $[Q]$ și $[Q_1]$ s-au reprezentat prin urmele lor, care sînt confundate și perpendiculare pe (Δ) .

Planul $[P]$ este determinat de dreapta (Δ) și de punctul $M(m; 3)$.

Prin punctul M s-a considerat planul $[Q]$ perpendicular de asemenea pe dreapta (Δ) , deci paralel cu planele ajutoare Q și Q_1 și care este apoi rabătut, împreună cu punctul M , pe planul reprezentării $[H]$. Se observă că $(Qh) \equiv (Qp)$, (Qp) ca dreaptă perpendiculară pe axa (Δ) . Ducând prin proiecția m perpendiculara la $(Qh) \equiv (Qp)$ și măsurind pe aceasta $m\overline{M} = Z_M = 3$ unități se obține punctul M rabătut pe planul $[H]$. Unind printr-o dreaptă punctele U și M , se obține urma $(Q_1 p)$, rabătută pe același plan al reprezentării $[H]$. Cu această ocazie se găsește unghiul φ cu vârful în U și de laturi (Qh) și (Qp) , care este unghiul dintre planele $[H]$ și $[P]$.

În mod analog se procedează și cu planele $[Q]$ și $[Q_1]$ menționate mai sus. Astfel în epură se duc urmele (Qh) , (Qp) prin proiecția a , care intersectează axa în punctul U . Apoi prin a se duce proiectanta (perpendiculara) la $(Qh) \equiv (Qp)$ pe care se măsoară începând din a distanța $a\overline{A} = Z_A = 2,5$ unități. Această proiectantă aparține și planului vertical R pentru că $(Aa) = [Q] \cap [R]$.

De aceea tot prin a se duce perpendiculara la urma (Rh) pe care se măsoară distanța $a\overline{A}$, în epură aceasta realizându-se prin trasarea unui arc de cerc cu centrul în proiecția a și de rază egală cu $Z_A = 2,5$ unități. Aceasta s-a făcut în ipoteza rabaterii planului $[R]$ cu elementele conținute pe planul $[H]$.

În același fel se rabate și centrul de proiecție $S(s; 1,5)$, astfel încât dreapta (SA) este raza vizuală a punctului A rabătută în planul $[H]$. Se observă din prima rabateră că proiectanta $(CA) \cap [Q_1 p] = C$. Punctul C , găsit astfel, este figurat și pe perpendiculara (proiectanta) (aA) , dusă în raport cu (Rh) , prin trasarea arcului de cerc cu centrul în $c = a$ și de rază $c\overline{C}$.

În acest fel $(R_\delta C) \equiv (R_1 p)$, care este urma planului $[R]$ pe planul de proiecție $[P]$ rabătută în planul reprezentării $[H]$. Dreptele (SA) și $(R_1 p)$ se intersectează în punctul A_1 , perspectiva punctului A în rabateră pe planul $[H]$. Deci $A_1 = (SA) \cap (R_1 p)$.

Prin A_1 se duce proiectanta la urma (Rh) , piciorul acesteia fiind punctul a_1 , proiecția ortogonală pe planul reprezentării a perspectivei A_1 .

Pentru reprezentarea rabaterii în epură s-au dus prin a_1 urmele $(Q_1 h) \equiv (Q_1 p)$; ca drepte perpendiculare pe axă ele fiind urmele planului ajutător $[Q_1]$ în care este situată traiectoria circulară a rabaterii perspectivei A_1 .

Tot prin proiecția a_1 se duce acum perpendiculara la $(Q_1 h) \parallel (Q_1 p)$, pe care se măsoară, începând din a_1 , cota $Z_A = a_1 \overline{A_1}$ și care rezultă și prin intersecția perpendicularei indicate cu urma $(Q_1 p)$. Cu centrul în punctul $U_1 = [Q_1] \cap (\Delta)$ și cu raza $U_1 \overline{A_1}$ se trasează cercul corespunzător, care se intersectează cu urma $(Q_1 h) \equiv (Q_1 p)$ în punctele A_{10} și A_{20} . Aceste puncte reprezintă pozițiile pe care le ocupă punctul A_1 după efectuarea rabaterii planului $[P]$ spre a se confunda cu planul reprezentării $[H]$, deci sînt soluțiile rabaterii utilizată pentru trecerea la epură.

3. Construcția perspectivei unui pătrat situat în planul reprezentării $[H]$ sau într-un plan paralel cu acesta. Fie pătratul $ABCE$ ($abce; 0$) și punctul $S(s; 2,5)$ centrul de proiecție, fig. 3. Planul $[P]$ este determinat, ca și în alte cazuri, de axa de omologie $(\Delta) \equiv (\delta)$ și de punctul $M(m; 2,9)$. Conul vizual se consideră proiectat ortogonal pe planul reprezentării $[H]$. De aceea se unesc prin linii drepte proiecția s cu proiecțiile a, b, c și e ale vîrfurilor pătratului considerat.

Pentru determinarea omologiei este necesar să se intersecteze una din razele vizuale cu planul $[P]$. În acest scop se consideră, spre exemplu raza vizuală, proiectanta, (SA) prin care se duce planul vertical $[R]$, astfel încît în epură se notează $(SA) \equiv (Rh) \equiv (Rp)$.

Pentru găsirea punctului de intersecție se rabate planul $[R]$ pe planul $[H]$ al reprezentării, axa de rabateră fiind considerată urma (Rh) . Astfel, prin proiecția s se duce perpendiculara la (sa) , pe care se măsoară, începând din s , distanța $s\overline{S} = Z_S = 2,5$ unități.

Planul $[R]$ se intersectează cu tabloul $[P]$ după urma (Rp) , care trebuie rabătută în același plan $[H]$. Pentru aceasta se consideră orizontala $D(d; 2,9)$ a punctului $M(m; 2,9)$.

Cum toate punctele unei orizontale au aceeași cotă rezultă că și punctul $M_1 = (D) \cap (Rp)$ va avea aceeași cotă, deci $Z_M = Z_{M_1} = 2,9$ unități.

Prin urmare, rabătînd planul $[R]$ pe planul $[H]$, se rabate și urma (Rp) . Pentru aceasta este suficient să se rabată punctul M_1 pe planul $[H]$, care aparține și urmei (Rp) . Se duce, dar, perpendiculara din $m_1(2,9)$ la proiecția (sa) pe care se măsoară $m_1 \overline{M_1} = m\overline{M} = 2,9$ unități.

rază $Z_{A_1} = \overline{a_1 A_1}$. Apoi cu centrul în punctul $U_0 = [Q_1] \cap (\Delta)$ și de rază $\overline{U_0 A_1}$ se trasează un cerc, care intersectează urma $(Q_1 h) \equiv (Q_1 p)$ în punctul A_{10} și respectiv A_{20} . Acestea sînt soluțiile rabaterii perspectivei A_1 a vîrfului A pe planul reprezentării $[H]$.

Se remarcă faptul că rabateră planului $[P]$, așa cum s-a arătat, face ca vîrfurile A_1 ; B_1 ; C_1 și E_1 , ale perspectivei conținute, să descrie în spațiu cercuri situate în plane perpendiculare pe axa de omologie $(\Delta) \equiv (\delta)$. De aceea, prin a_1 (așa cum s-a arătat) și prin b_1 ; c_1 și e_1 se duc perpendiculare pe (Δ) , care se intersectează cu dreptele afine astfel. Dreapta (IA_{10}) se intersectează cu perpendiculara la (Δ) ce trece prin b_1 în B_{10} , iar dreapta (IA_{20}) se intersectează cu aceeași perpendiculară în punctele B_{20} ș.a.m.d.

Patrulatele $A_{10} B_{10} C_{10} E_{10}$ și $A_{20} B_{20} C_{20} E_{20}$ reprezintă perspectiva reală a pătratului $ABCE$ dat pe tabloul $[P]$ în cele două soluții.

Construcția perspectivei unui pătrat conduce într-un mod simplu și la construcția perspectivei cercului înscris, care este o conică. Astfel s-a considerat cercul ω înscris în pătratul proiectiei $abce$, în care s-au figurat diagonalele și apotemele. Extremitățile apotemelor sînt punctele în care laturile pătratului sînt tangente la cercul ω . De asemenea, același cerc intersectează diagonalele pătratului circumscris încă în patru puncte. Cele opt puncte indicate se iau în considerare la construcția elipsei ca perspectivă a cercului.

Astfel, apotemele prelungite întîlnesc axa de omologie în punctele α și β . Aceste puncte unite prin drepte cu intersecția ω_{10} a diagonalelor din perspectiva $A_{10} B_{10} A_{10} E_{10}$ conduc la găsirea punctelor de intersecție cu laturile perspectivei menționate. Prin aceste puncte trece elipsa $\Omega(\omega; 0)$, care este tangentă la patrulaterul perspectivă $A_{10} B_{10} C_{10} E_{10}$. Considerînd razele vizuale prin punctele în care diagonala pătratului intersectează cercul înscris, acestea se intersectează cu diagonalele în paralelogramul proiectiei $a_1 b_1 c_1 e_1$ în punctele prin care ducîndu-se linii de ordine în raport cu (Δ) se găsesc pe diagonalele din perspectiva menționată (perspectivele acestor puncte). Se pot utiliza și liniile afine ca drepte ale acestor puncte. Prin cele opt puncte perspectivă găsite se poate trasa elipsa Ω_{10} , ca perspectivă a cercului $\omega(\Omega; 0)$.

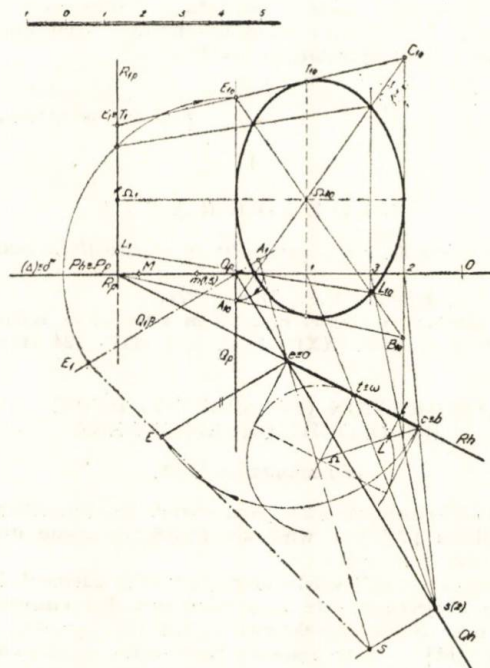

Fig. 4

4. **Perspectiva figurilor geometrice situate în plane verticale.** Se consideră același sistem de referință format din planul $[H]$ al reprezentării și planul de proiecție $[P]$ un plan vertical, care se intersectează cu primul după dreapta $(\Delta) = [H] \cap [P]$. În fig. 4, aceasta trece prin punctul $M(m; 1,5)$.

S-a considerat pătratul $ABCE$ și cercul Ω înscris, ambele figuri geometrice fiind situate în planul vertical $[R]$. Așa fiind proiecția pe planul $[H]$ al reprezentării a figurilor plane date se face pe urma (Rh) a planului ce le conține, proiecție notată cu $abce\omega f$. Primele patru puncte proiecții reprezintă vîrfurile pătratului considerat, proiecția ω reprezintă centrul cercului înscris, t este proiecția punctelor în care cercul înscris este tangent la laturile pătratului, iar l reprezintă proiecția punctelor în care cercul ω este intersectat de diagonalele pătratului $ABCE$.

Din figură se desprinde faptul că latura AB este o orizontală de cotă zero și este proiectată pe urma (Rh) . Prin urmare, două din laturile pătratului sînt orizontale și celelalte două sînt verticale.

Fie centrul de proiecție $S(s; 2)$. Acest punct și cu dreptele verticale (laturi, coarde etc.) ale figurilor plane date, determină planele vizuale $[Q]$, care se intersectează cu tabloul vertical $[P]$ după verticalele (Qp) , ce reprezintă locul perspectivelor (proiecțiilor centrale) ale dreptelor indicate. Pe aceste drepte se găsesc proiecțiile centrale $A_{10}; B_{10}; C_{10}; E_{10}; I_{10}; T_{10}$ și L_{10} , care determină perspectiva celor două figuri plane date.

Se consideră planul vertical $[Q]$ determinat de razele vizuale (SA) și (SE) . Acest plan vertical se intersectează cu tabloul după dreapta $(Qp) = [Q] \cap [P]$.

Se rabate planul $[Q]$ în planul reprezentării, axa de rabatare fiind urma (Qh) , împreună cu dreapta $(Qp) \rightarrow (Q_1p)$ și razele vizuale (SA) și (SE) . Intersecția acestora cu (Q_1p) conduce la găsirea punctelor A_1 și E_1 , care sînt proiecțiile centrale (perspectivele) punctelor A și respectiv E rabătute în planul reprezentării. Aplicînd metoda ridicării, aceste puncte ajung pe urma (Qp) în pozițiile A_{10} și E_{10} , care reprezintă perspectiva pe tabloul $[P]$ a vîrfurilor menționate.

Celelalte puncte caracteristice figurilor plane date se găsesc considerînd corespondența de omologie afină dintre figurile date (pătratul și cercul înscris) și proiecțiile centrale ca și figurile conținute, urma (Rp) fiind axa lor de omologie.

5. **Concluzii.** Prin folosirea corespondenței de omologie afine, perspectiva elementelor și figurilor geometrice plane se construiește cu ușurință și cu un grad de precizie corespunzător. Atît metoda indicată în acest sens, cît și diedrul de referință variabil adoptate reprezintă elementul original, util în proiectare, cercetare și învățămînt.

Primită la 25 ianuarie 1973

Institutul politehnic, Iași,
Catedra de geometrie descriptivă și desen

BIBLIOGRAFIE

1. Gheorghiu A., *Tehnica desenului perspectiv în construcții și arhitectură*. E.T.B., Buc., 1963.
2. Tănăsescu A., *Perspectiva*. E.D.P., Buc., 1971.
3. Rusu I., *Asupra adaptării proiecției centrale în sistemul de referință plan-axial*. Bul. Instit. polit. Iași, XVII (XXI), 1-2, s. I, 117-124 (1971).

MITTELPROJEKTION (PERSPEKTIV) DURCH AFFINE HOMOLOGIEKORRESPONDENZ

(Zusammenfassung)

Die Arbeit legt die Perspektivkonstruktion ebener geometrischer Elemente und Figuren am $[P]$ -Bild dar. Dieses $[P]$ -Bild wird als Projektionsebene des als Referenzsystem verwendeten variablen Dieders betrachtet.

Auf der Darstellungsebene $[H]$ wird das geometrische Element durch seine senkrechte Projektion gegeben. Die Projektionsmitte zusammen mit den einzelnen den vorgegebenen geometrischen Element oder Figur charakterisierenden Raumpunkte, bestimmt den Sichtkegel. Dessen Schnitt mit Bild $[P]$ ist die gesuchte Perspektive, welche man auf Grund der affinen Homologiekorrespondenz die zwischen den beiden Projektionen besteht, konstruieren kann.

ON THE ARITHMETIC BASIS OF SPECIAL RELATIVITY

BY

DONALD GREENSPAN

1. Introduction. It is known [1]—[3] that in special relativity many of the concepts can be formulated and many of the results deduced using only arithmetic processes, and, in particular, differences. The complete arithmetization has not been achieved because of the absence of an arithmetic force law which not only converges to the continuous force law in the limit, but is also invariant under the Lorentz transformation. Our purpose is to produce such an arithmetic formula.

2. Basics. Consider two Euclidean coordinate systems XYZ and $X'Y'Z'$ which, at some initial time, coincide. Let the $X'Y'Z'$ system, called the rocket frame, be in constant uniform motion relative to the XYZ frame, called the lab frame. Assume the constant relative speed is u and that axes Y and Y' are always parallel, as are axes Z and Z' . For $\Delta t > 0$, an observer in the lab frame makes observations at the distinct times $t_k = k\Delta t$, $k = 0, 1, 2, \dots$. Using an identical clock, an observer in the rocket frame makes observations at the times t'_k , $k = 0, 1, 2, \dots$, where t'_k on the rocket clock corresponds to t_k on the lab clock. Now, if particle P is at (x_k, y_k, z_k) in the lab frame at time t_k , while it is at (x'_k, y'_k, z'_k) in the rocket frame at time t'_k , then the events (x_k, y_k, z_k, t_k) and (x'_k, y'_k, z'_k, t'_k) are related by the Lorentz transformation

$$(2.1) \quad x'_k = \frac{c(x_k - ut_k)}{(c^2 - u^2)^{1/2}}, \quad \text{or} \quad x_k = \frac{c(x'_k + ut'_k)}{(c^2 - u^2)^{1/2}},$$

$$(2.2) \quad y'_k = y_k,$$

$$(2.3) \quad z'_k = z_k,$$

$$(2.4) \quad t'_k = \frac{c^2 t_k - ux_k}{c(c^2 - u^2)^{1/2}}, \quad \text{or} \quad t_k = \frac{c^2 t'_k + ux'_k}{c(c^2 - u^2)^{1/2}},$$

where c is the speed of light.

In the lab frame, let particle P be in motion in the X -direction. Then at time t_k , P 's velocity $v(t_k) = v_k$ and acceleration $a(t_k) = a_k$ are defined by

$$(2.5) \quad v_k = \frac{\Delta x_k}{\Delta t_k},$$

$$(2.6) \quad a_k = \frac{\Delta v_k}{\Delta t_k},$$

where Δ is the usual forward difference operator defined by

$$(2.7) \quad \Delta F(k) = F(k+1) - F(k).$$

Similarly, in the rocket frame, at time t'_k one defines v'_k and a'_k by

$$(2.8) \quad v'_k = \frac{\Delta x'_k}{\Delta t'_k},$$

$$(2.9) \quad a'_k = \frac{\Delta v'_k}{\Delta t'_k}.$$

In order to find the relationships between v_k and v'_k , and between a_k and a'_k , note first that the linearity of (2.1)–(2.4) implies

$$(2.10) \quad \Delta x'_k = \frac{c(\Delta x_k - u \Delta t_k)}{(c^2 - u^2)^{1/2}},$$

$$(2.11) \quad \Delta y'_k = \Delta y_k,$$

$$(2.12) \quad \Delta z'_k = \Delta z_k,$$

$$(2.13) \quad \Delta t'_k = \frac{c^2 \Delta t_k - u \Delta x_k}{c(c^2 - u^2)^{1/2}}.$$

Thus, (2.8), (2.10) and (2.13) imply

$$(2.14) \quad v'_k = \frac{c^2(v_k - u)}{c^2 - uv_k},$$

while (2.9), (2.13) and (2.14) imply

$$(2.15) \quad a'_k = \frac{c^3(c^2 - u^2)^{3/2}}{(c^2 - uv_k)^2(c^2 - uv_{k+1})} a_k.$$

Assume also that particle P has mass m at time t_k in the lab frame and mass m' at the corresponding time t'_k in the rocket frame, and that

$$(2.16) \quad m = \frac{cm_0}{(c^2 - v_k^2)^{1/2}},$$

$$(2.17) \quad m' = \frac{cm_0}{(c^2 - v_k'^2)^{1/2}},$$

where m_0 is a constant called the rest mass of P .

3. An Invariant Arithmetic Force Formula. From the dynamical point of view, the actual motion of a particle in, say, the lab frame can be determined from (2.5) and (2.6) once an equation which relates force and acceleration is given. We now take this equation to be

$$(3.1) \quad F_k = \frac{c^2 m}{[(c^2 - v_k^2)(c^2 - v_{k+1}^2)]^{1/2}} \frac{\Delta v_k}{\Delta t_k}.$$

By the principle of relativity, however, we must have in the rocket frame

$$(3.2) \quad F'_k = \frac{c^2 m'}{[(c^2 - v_k'^2)(c^2 - v_{k+1}'^2)]^{1/2}} \frac{\Delta v'_k}{\Delta t'_k}.$$

But this is valid only if the right-hand side of (3.2) transforms into the right-hand side of (3.1) under the Lorentz transformation. This is, indeed, the case, since

$$\begin{aligned} \frac{c^2 m'}{[(c^2 - v_k'^2)(c^2 - v_{k+1}'^2)]^{1/2}} \frac{\Delta v'_k}{\Delta t'_k} &= \frac{c^3 m_0}{(c^2 - v_k'^2)(c^2 - v_{k+1}'^2)^{1/2}} a'_k = \\ &= \frac{c^3 m_0}{(c^2 - v_k^2)(c^2 - v_{k+1}^2)^{1/2}} = \frac{c^2 m}{[(c^2 - v_k^2)(c^2 - v_{k+1}^2)]^{1/2}} \frac{\Delta v_k}{\Delta t_k}. \end{aligned}$$

Note that taking limits in (3.1) yields the particular form

$$(3.3) \quad F = \frac{c^2 m}{c^2 - v^2} \frac{dv}{dt}$$

of the classical Einstein equation

$$(3.4) \quad F = \frac{d}{dt}(mv),$$

where

$$m = \frac{cm_0}{(c^2 - v^2)^{1/2}}.$$

Finally, it should be noted that arithmetic formulas (3.1) and (3.2) enable one to use identical modern computers in both the lab and rocket frames with the assurance that the resulting numerical calculations will be Lorentz related.

REFERENCES

1. Taylor E. F., Wheeler J. A., *Space-Time Physics*. Freeman, San Francisco, 1966.
2. Greenspan D., *A Finite Difference Proof that $E = mc^2$* . Amer. Math. Mo., 80, 289—292 (1973).
3. Greenspan D., *The Arithmetic Basis of Special Relativity*. Tech. Rpt. 232, Dept. Comp. Sci., Univ. Wis., Madison, Dec., 1974.

ASUPRA BAZELOR ARITMETICE ALE RELATIVITĂȚII RESTRÂNSE

(Rezumat)

Se deduc formulele aritmetice (3.1), (3.2) pentru exprimarea forței în sisteme de referință aflate în mișcare relativă rectilinie și uniformă, care nu numai converg la limită către forța continuă, dar sînt și invariante în raport cu transformarea Lorentz.

A METHOD OF SUCCESSION APPROXIMATION IN NONLINEAR THEORY OF SIMPLE DIPOLAR ELASTIC SOLIDS (II)

BY

SILVIA G. NEAGU

This paper is a continuation of [1]. Here we present a procedure for the calculation of the displacement field and of the microdeformation field corresponding to the equations of n -th order elasticity theory for dipolar solids, following Rivlin and Topaloglu [2], [3].

We assume that W , which was defined in [1] is an analytic function of $U_{K,L}$, Φ_{KL} , $\Phi_{KL,M}$. Let us introduced the notations $H = (U_{K,L})$, $\Phi = (\Phi_{KL})$, $\Phi_M = (\Phi_{KL,M})$. Thus we can write $W = W(H, \Phi, \Phi_M)$ and

$$(3.1) \quad W = \sum_{n=1}^{\infty} W_n$$

where W_n is a homogeneous polynomial of degree n in H , Φ and Φ_M .

Since the components T_{Ki} , $\bar{\sigma}_{Ki}$, μ_{Mij} are given by [1, (1.8)–(1.9)] they are also analytical functions of H , Φ , Φ_M .

Let us denote

$$(3.2) \quad \begin{cases} T = t(H, \Phi, \Phi_M), \\ \bar{\sigma} = Z(H, \Phi, \Phi_M), \\ \mu = \gamma(H, \Phi, \Phi_M). \end{cases}$$

Obviously we can write

$$(3.3) \quad \begin{cases} t(H, \Phi, \Phi_M) = \sum_{s=1}^{\infty} t_s(H, \Phi, \Phi_M), \\ Z(H, \Phi, \Phi_M) = \sum_{s=1}^{\infty} Z_s(H, \Phi, \Phi_M), \\ \gamma(H, \Phi, \Phi_M) = \sum_{s=1}^{\infty} \gamma_s(H, \Phi, \Phi_M), \end{cases}$$

where t_s , Z_s , γ_s are homogeneous polynomials of degree n in H , Φ and Φ_M .

The equations of motion and boundary conditions for the deformation of the dipolar elastic body are given by [1, (1.11)–(1.12)]. If the deformation is such that $U_{i,K}$, Φ_{KL} , $\Phi_{KL,M}$ are sufficiently small compared with unity, it can approximate to W by the expression W_1 .

To a higher degree of approximation we can take $W = W_2 + W_3$ and so on. Let us denote the partial sums of the expansions [1, (2.1)–(2.2)], (3.2), (3.3) by T_1^n , T_2^n , f^n , F^n , U^n , Φ^n , H^n , Φ_M^n , T^n , $\bar{\sigma}^n$, μ^n , t^n , Z^n and γ^n respectively. For example

$$(3.4) \quad t^n(H, \Phi, \Phi_M) = \sum_{s=1}^n t_s(H, \Phi, \Phi_M), \quad f^n = \sum_{r=1}^n \varepsilon^r f^{(r)}.$$

From (3.3) and (2.6) we have

$$\begin{aligned} t^n(H^n, \Phi^n, \Phi_M^n) &= \sum_{s=1}^n t_s \left[\sum_{r=1}^n \varepsilon^r H^{(r)}, \sum_{r=1}^n \varepsilon^r \Phi^{(r)}, \sum_{r=1}^n \varepsilon^r \Phi_M^{(r)} \right] = \\ &= T^n + O(\varepsilon^{n+1}) = \sum_{r=1}^n \varepsilon^r [t_1(H^{(r)}, \Phi^{(r)}, \Phi_M^{(r)}) + N^{(r)}(H^{(1)}, \dots, H^{(r-1)}, \\ &\quad \Phi^{(1)}, \dots, \Phi^{(r-1)}, \Phi_M^{(1)}, \dots, \Phi_M^{(r-1)})] + O(\varepsilon^{n+1}), \\ (3.5) \quad Z^n(H^n, \Phi^n, \Phi_M^n) &= \bar{\sigma}^n + O(\varepsilon^{n+1}) = \sum_{r=1}^n \varepsilon^r [Z_1(H^{(r)}, \Phi^{(r)}, \Phi_M^{(r)}) + \\ &\quad + S^{(r)}(H^{(1)}, \dots, H^{(r-1)}, \Phi^{(1)}, \dots, \Phi^{(r-1)}, \Phi_M^{(1)}, \dots, \Phi_M^{(r-1)})] + O(\varepsilon^{n+1}), \\ \gamma^n(H^n, \Phi^n, \Phi_M^n) &= \mu^n + O(\varepsilon^{n+1}) = \sum_{r=1}^n \varepsilon^r [\gamma_1(H^{(r)}, \Phi^{(r)}, \Phi_M^{(r)}) + \\ &\quad + R^{(r)}(H^{(1)}, \dots, H^{(r-1)}, \Phi^{(1)}, \dots, \Phi^{(r-1)}, \Phi_M^{(1)}, \dots, \Phi_M^{(r-1)})] + O(\varepsilon^{n+1}), \end{aligned}$$

where $O(\varepsilon^{n+1})$ indicates terms of order ε^{n+1} and superior to $n+1$. From (2.7) it follows that

$$(3.6) \quad \begin{cases} \text{Div } T^n + \text{Div } \bar{\sigma}^n + \rho_0 f^n = 0, \\ \bar{\sigma}^n = \rho_0 F^n + \text{Div } \mu^n - (\bar{\sigma}H)^{n-1}, \\ (T^n + \bar{\sigma}^n)N = T_1^n, \quad \mu^n N = T_2^n. \end{cases}$$

So, it follows from (3.5)

$$(3.7) \quad \begin{cases} \text{Div } t^n(H^n, \Phi^n, \Phi_M^n) + \text{Div } Z^n(H^n, \Phi^n, \Phi_M^n) + \rho_0 f^n = O(\varepsilon^{n+1}), \\ Z^n(H^n, \Phi^n, \Phi_M^n) = \rho_0 F^n + \text{Div } \gamma^n(H^n, \Phi^n, \Phi_M^n) - (ZH)^{n-1} + O(\varepsilon^{n+1}), \\ [t^n(H^n, \Phi^n, \Phi_M^n) + Z^n(H^n, \Phi^n, \Phi_M^n)]N = T_1^n + O(\varepsilon^{n+1}), \\ \gamma^n(H^n, \Phi^n, \Phi_M^n)N = T_2^n + O(\varepsilon^{n+1}). \end{cases}$$

These equations may be called the equations of equilibrium and boundary conditions of n -th order elasticity theory for dipolar solid. We

shall say we have solved the equations of n -th order elasticity for dipolar solid if we have found a polynomial solution

$$(3.8) \quad U^n = \sum_{r=1}^n \varepsilon^r U^{(r)}, \quad \Phi^n = \sum_{r=1}^n \varepsilon^r \Phi^{(r)}.$$

Now, we will give the procedure for obtaining a solution of the equations (3.7). We suppose that we have a solution U^{n-1} , Φ^{n-1} of the equations of $n-1$ -th order in the above defined sense. We introduce U^{n-1} , Φ^{n-1} in the equations (3.7) of n -th order and calculate the body and dipolar body forces and surface and dipolar surface tractions corresponding to the solution U^{n-1} , Φ^{n-1} according to the equations of equilibrium and boundary conditions of n -th order in the theory of dipolar elastic solid. Hence, we obtain

$$\begin{aligned} & \text{Div } t^n [H^{n-1}, \Phi^{n-1}, \Phi_M^{n-1}] + \text{Div } Z^n [H^{n-1}, \Phi^{n-1}, \Phi_M^{n-1}] + \\ & \quad + \rho_0 (f^n - \varepsilon^n \dot{f}^{(n)}) = O(\varepsilon^{n+1}), \\ & Z^n [H^{n-1}, \Phi^{n-1}, \Phi_M^{n-1}] = \rho_0 (I^n - \varepsilon^n \dot{F}^{(n)}) + \text{Div } \gamma^n [H^{n-1}, \Phi^{n-1}, \Phi_M^{n-1}] - \\ (3.9) \quad & \quad - (ZH)^{n-2} + O(\varepsilon^{n+1}), \\ & [t^n (H^{n-1}, \Phi^{n-1}, \Phi_M^{n-1}) + Z^n (H^{n-1}, \Phi^{n-1}, \Phi_M^{n-1})] N = \\ & \quad = T_1^n - \varepsilon^n \dot{T}^{(n)} + O(\varepsilon^{n+1}), \\ & \gamma^n (H^{n-1}, \Phi^{n-1}, \Phi_M^{n-1}) N = T_2^n - \varepsilon^n \dot{T}^{(n)} + O(\varepsilon^{n+1}), \end{aligned}$$

where $-\varepsilon^n \dot{T}^{(n)}$, $-\varepsilon^n \dot{T}^{(n)}$, $-\varepsilon^n \dot{f}^{(n)}$, $-\varepsilon^n \dot{F}^{(n)}$ are given by [1, (2.9)] and represent the surface and dipolar surface and the body and dipolar body force, which would be required in addition, in order to maintain the displacement U^{n-1} and microdeformation Φ^{n-1} in equilibrium according to the order theory.

Equations [1, (2.8)] show that $\varepsilon^n U^{(n)}$, $\varepsilon^n \Phi^{(n)}$ represent a solution in the infinitesimal theory corresponding to the loads $\varepsilon^n \dot{T}^{(n)}$, $\varepsilon^n \dot{T}^{(n)}$, $\varepsilon^n \dot{f}^{(n)}$, $\varepsilon^n \dot{F}^{(n)}$.

Then we can show that $U^n = U^{n-1} + \varepsilon^n U^{(n)}$, $\Phi^n = \Phi^{n-1} + \varepsilon^n \Phi^{(n)}$ satisfies the equations of equilibrium and boundary conditions of n -th order theory.

Consequently, by repeating successively the procedure described with n equal to 1, 2, 3, ..., $n-2$ we can calculate the displacement field U^{n-1} and the microdeformation field Φ^{n-1} corresponding to the equations of $n-1$ -th order elasticity theory for dipolar solid.

Then the partial sums U^n , Φ^n of expansion [1, (2.2)] gives a solution of the equations of n -th order and every solution is of this form.

Received August 10, 1976

Polytechnic Institute, Jassy
Department of Mechanics

REFERENCES

1. Neagu G. S., *A Method of Successive Approximation in Nonlinear Theory of Simple Dipolar Elastic Solid* (I). Bul. Inst. polit. Iași, XXII (XXVI), 3-4, s. I (1976)
2. Rivlin R. S., Topaloglu C., *A Theorem in the Theory of finite Elastic Deformations*. J. of Rat. Mech. and Analysis, 3, 581-589 (1954).
3. Truesdell C., Noll W., *The Nonlinear Field Theories of Mechanics*. Handbuch der Physik, III, 3, Springer Verlag, Berlin, 1965.

O METODĂ DE APROXIMAȚII SUCCESIVE ÎN TEORIA NELINIARĂ
A SOLIDULUI ELASTIC DIPOLAR SIMPLU (II)

(Rezumat)

Lucrarea, care este o continuare a lui [1], prezintă un procedeu pentru calcularea soluției corespunzând ecuațiilor de ordinul n în teoria elasticității pentru solide dipolare, urmînd pe Rivlin și Topaloglu [2], [3].

TSC SPECTRUM OBTAINED FROM ELECTRON BEAM CHARGED PET FILM

BY

ALAJDIN ABAZI

1. Introduction. One of the methods of charging a polymer film e.g. to produce an electret is to bombard with electron beams. As is shown the advantages of electron beam charging is that by scanning the beam over the surface a very uniform charge distribution can be obtained, and that charges be deposited at a known depth. In this paper samples of 23 μm PET film bombarded with a 5 kV, 10^{-7} A beam current for ~ 3 minutes in the O.C. configuration are presented. A typical T.S.C. spectrum is obtained and 3 peaks are apparent.

As is known the electron beam is a very powerful diagnostic tool in materials analysis. One needs only to consider this first diagram (Fig. 1).

Transmitted electrons — transmission microscopy, energy loss microscopy, Backscattered electrons — scanning electron microscopy; photons X-ray microprobe analysis, cathodoluminescence. In the bulk electron beam produces hole electron pairs by ionisation and so can conduct time of flight measurements to determine carrier mobility.

In addition to all this, if the target material is relatively insulating, e.g. a polymer, then the rate of accumulation of charge can exceed the rate of dissipation and so the target charges up. After terminating the bombardment polymeric materials retain this excess charge for significant periods of time. It is this ability to retain charge that makes polymers such good electret materials.

One of the standard methods of charging, a polymer to produce an electret is to expose one surface to a corona discharge. However, this leads to a fairly non-uniform charge distribution over the surface.

One of the advantages of electron beam charging is that by scanning the beam over the surface a very uniform charge distribution can be obtained even over areas of $5 \times 5 \text{ cm}^2$ (fig. 2).

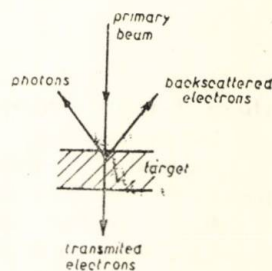
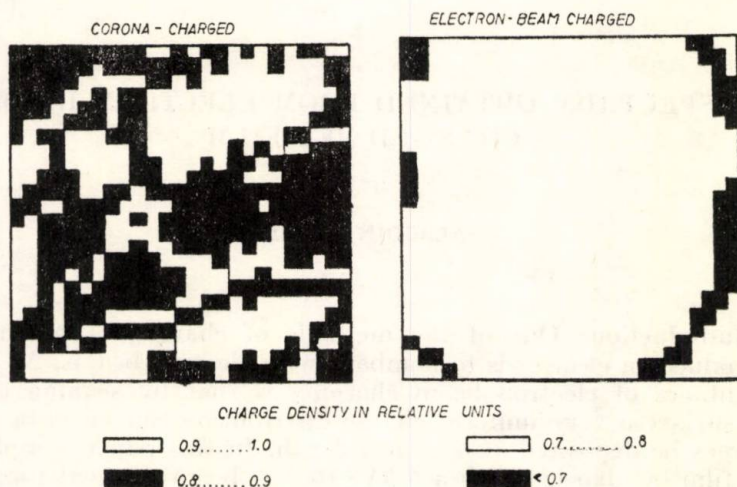

Fig. 1

Another advantage of the electron beam is that charge can be deposited at a known depth below the sample surface. The range of an electron beam in a material follows an empirical law of the form

$$(1) \quad X_R = AE_p^n,$$

after Sessler & West 1973

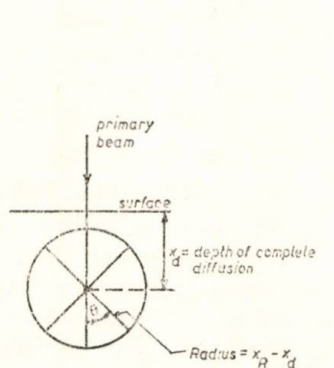
Fig. 2

where A and n depend on the target material. In general $n=1.3$ for metals and 1.7 for polymers. Although A and n can be determined experimentally they can also be determined theoretically using the energy loss relation developed by Bethe, Rose and Smith (Fig. 3). Their calculation was based on the complete diffusion model.

Electrons are assumed to travel in straight lines to a depth X_d —depth of complete diffusion. At this depth an electron undergoing a collision has an equal probability of being scattered in any direction. The scattered electron diffuses to the outer circumference of the circle radius $X_R - X_d$. To find X_R integrate from E_p to 0. Rule of thumb for organics need a few kV per μm of penetration. For efficient charging need to choose a beam energy that ensures that the range is less than sample thickness. Furthermore from the mode operation of an electret is important to ensure that the charge is located nearer the upper surface than the lower surface (ensures large external field for given electrode spacing).

The sample can be sandwiched between evaporated metal electrodes (the upper being almost transparent to the beam) short-circuited to earth. We have included two electrometers in the circuit (Fig. 4) because it is instructive to monitor the current flow in the circuit during the bombardment.

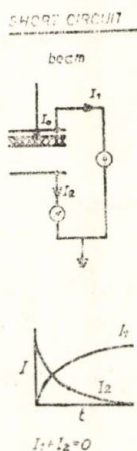
A beam current I is deposited in the sample (strictly $I_0 = I_{\text{beam}} - I_{\text{backscattered}}$). When the beam is first switched on $I_1 = 0$ and $I_2 = 0$ and is entirely a displacement current. But very quickly as the space-charge grows, a field builds up causing a leakage current I_1 to flow to the front electrode through the more conductive irradiated layer. This causes I_2 to diminish. As time progresses I_1 builds up $\sim I_0$ while I_2 decreases $\sim 10^{-3} \dots 10^{-5} I_0$ and represents the leakage through the unirradiated region. The time to reach saturation is probably a few seconds.

BETHE, ROSE AND SMITH ENERGY LOSS RELATION

$$\frac{dEp(x)}{dx} = \frac{2\pi N_a P Z e^4}{Ep(x) A} \ln \left[\frac{2Ep(x)}{\epsilon} \right]$$

Fig. 3

 $I_1 + I_2 = 0$

OPEN CIRCUIT

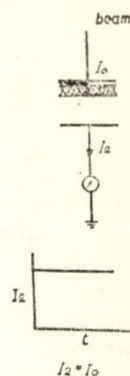
 $I_2 = I_0$

Fig. 4

The second option is to bombard with the front electrode disconnected from earth and allowed to float. In this situation $I_2 \approx I_0$ and measures the rate of interception of charge by the front surface. Obviously the potential of the front surface will rise negatively. This increasing negative potential will probably cause a decrease in penetration depth, and cause an increase in secondary emission which then will probably decrease I_0 . So in practice I_2 will show a slow decrease. Increased emission and increased leakage through the sample will ultimately limit the amount of charge trapped. This limit is probably reached over a period of a few minutes.

So immediately we can infer that more is likely to be injected into the polymer using the open-circuit charging procedure.

Gross, Sessler and West have also shown that by a simple modification the O.C. charging method can lead to a method for determining the approximate depth of the charge layer.

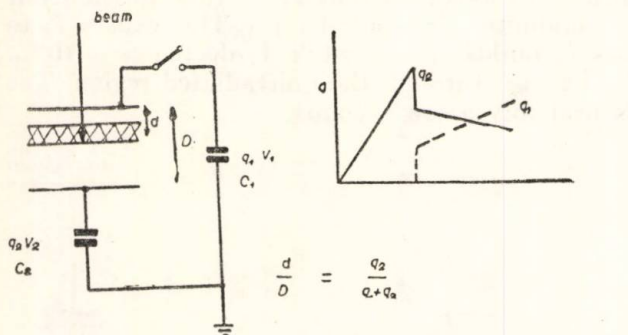
The sample is charged in O.C. with capacitor C_2 to replace the electrometer. During bombardment q_2 builds up linearly. If the bombardment is terminated and the switch closed then due to field rearrangements in the sample a displacement charge q_1 appears on C_1 and q_2 decreases. This is due to the field rearrangements within the sample after short circuiting.

From their equation found $d \approx 2R$.

So it is comforting to know that the charge is centered somewhere near the practical range of the beam (Fig. 5).

The charge lifetime in electron bombarded samples have been determined by Sessler and West and have been found to be as long

(after Gross, Sessler and West 1973)

Fig. 5

if not longer than from corona charged samples. In fact some polymers have shown a projected lifetime in excess of 200 years. The exact nature of the trapping sites is unclear and many workers including Van Turnhout, Creswell

and Perlman, Sessler and West have attempted to use the thermally stimulated current (TSC) method to analyse the trapping process.

2. Experimental Work. In the present work samples bombarded in both S.C. and O.C. configuration were studied but it was soon apparent that the TSC from S.C. samples was far smaller than from the O.C. charging.

Samples of 23 μm PET film were charged with a 5 kV, 10^{-7} A beam current for 3 minutes. The range 0.8 μm . The beam was defocussed to a spot size $\sim 1 \text{ cm}^2$ (Fig. 6). After bombarding, the contact to the front electrode was remade and the sample heated and the current from the sample monitored as a function of temperature. The heating rate was of the order of 2°C/min .

A typical TSC spectrum is shown from two different samples and gives some idea of the reproducibility (Fig. 7).

Several points worthy of mention.

1° The current flow during discharge is consistent with the flow of electrons back to the front electrode.

2° 3 peaks are apparent. Using the initial rise and peak cleaning the first two peaks found to be $0.4 \pm 0.05 \text{ eV}$ and $0.8 \pm 0.05 \text{ eV}$. The third peak has not been entirely isolated yet but seems to be 1.5 eV.

The existence of these levels in PET has been confirmed by several workers, e.g. from TSC of corona charged PET Creswell and Perlman found levels at 0.55, 0.8 and 1.4 eV, Lilly at all from the TSC of PET charged with high fields found traps at 0.5–0.6, 0.7–0.8, 1.4 eV. While Hirsch in his studies of electron mobility in PET found a mobility activation energy rising to 0.35 eV as the sample temperature increased to 100°C .

3° Since we believe that the TSC peaks are due to electron activation release from the irradiated area to the front electrode then an estimate of the total charge trapped can be made.

This is done by estimating the total charge released during the TSC and then multiplying by D/d . Where D = thickness, d = range.

It is found that some 10% of the intercepted charge was released during the TSC. This may mean that more charge remains in the sample presumably in very deep traps or, as is more likely, only some 10% of the primary beam current was trapped in the sample. From the charge released however it is estimated that the trap density in the present samples of PET is $\sim 10^{17} \text{ cm}^{-3}$.

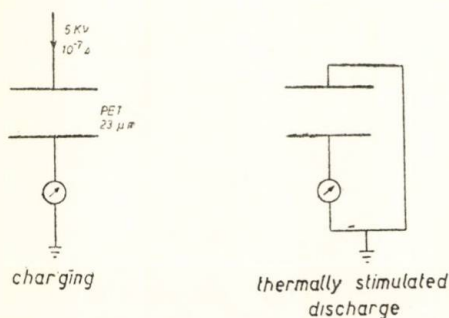

Fig. 6

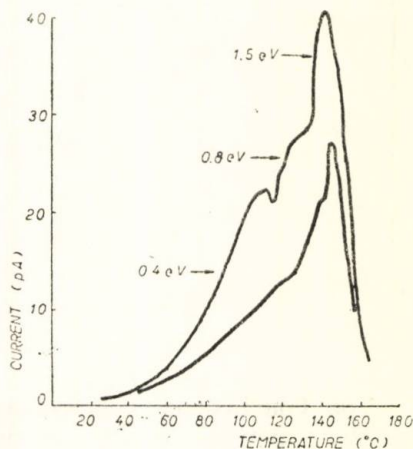

Fig. 7

This is in good agreement with the figures of 10^{17} — 10^{20} predicted by Fowler from his measurements of X ray induced conductivity.

If the total radiation dose during bombarding is increased for $\sim 10^5$ Mrads it is found that the discharge current is reversed.

However, we could not rise the temperature sufficiently high to enable the TSC peak to be observed. However, the discharge current behaved in all other respects like a charge release, e.g. if the temperature held at 175°C the current decreases with time and if the temperature cycle was repeated the current remains small. From the initial rise the trap depth would appear to be $1.65 \pm 0.1 \text{ eV}$ (Fig. 8).

We believe that the explanation for this is as follows. Because of the high radiation dose radiation damage occurs in the formation of deep traps thus rendering the intercepted charge immobile in the time scale and temperature range of the experiment. This is in fact a model proposed by Calerman and Bohm in 1953 to account for a permanent decrease in radiation induced conductivity after a small initial rise.

The current flow during the heating cycle is then seen to be a neutralisation of the trapped charge by the flow of thermally generated carriers (or dipole orientation) in the bulk of the sample and so the assumed trap depth of 1.65 eV refers to the activation energy for conduction in the PET (Fig. 9). In this connection it is interesting that Reddish many years ago reported that a low frequency process with an activation energy of

1.6 eV occurred in PET. He attributed this to a d.c. conduction process. This activation energy may also be related to the 1.5 eV trap found in the previous slide. Finally the current flow up to 175°C represents a neutralisation of only 10% of the trapped charge, and in part may explain why radiation hardening of polymers leads to better charge stability.

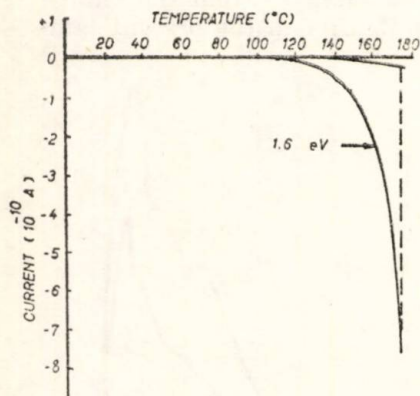

Fig. 8

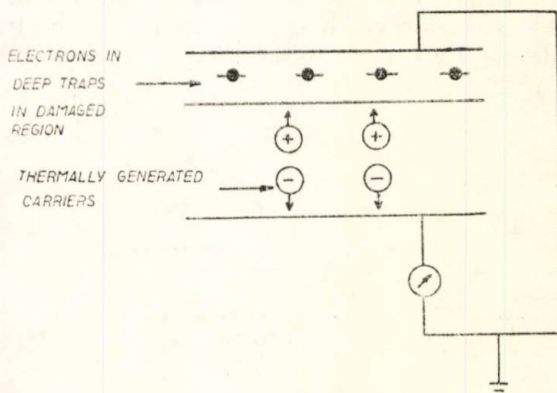

Fig. 9

3. Conclusion. The present work confirms the presence of three of the trapping levels previously reported in PET. The density of traps has been estimated to be at least 10^{17} cm^{-3} . Further work is necessary to clarify the nature and location of these traps.

Acknowledgements. The present work has been supported by the research council of Kosove. I wish to thank professor T. J. Lewis and D. M. Taylor from U.C.N.W. for numerous helpful discussions.

Received November 6, 1976

Technical Faculty of Prishtine,
Yugoslavia

REFERENCES

1. Sessler G. M., West J. E., Appl. Phys. Lett., 17, 507 (1970).
2. Van Turnhout J., Polymer J., 2, 173 (1971).
3. Perlman M. M., Creswell R. A., J. Phys., 42, 531 (1971).
4. Perlman M. M., J. Electrochem. Soc., 119, 892 (1972).
5. Perlman M. M., Unger S., J. Appl. Phys., 5, 2115 (1972).
6. Creswell R. A., Perlman M. M., Kabayama M. A., Dielectric properties of Polymers, 295 (1972).
7. Abazi A. Y., Elektronsko Bombardiranje Polimera. Kongres Matematičara, Fizičara i Astronata Jugoslavije, Novi Sad, 1975.

SPECTRUL CURENTULUI DE TERMOSTIMULARE LA PELICULE DE POLIMERI ÎNCĂRCATE PRIN INECȚIE ELECTRONICĂ

(Rezumat)

Se studiază spectrul curentului de termostimulare pentru pelicule de polimer de 23 μm încărcate prin inecție electronică cu 10^{-7} A la 5 kV, timp de cca 3 minute. Se confirmă prezența a trei virfuri și se discută procesele fizice care au loc.

DIE BEWEGUNG DER EISENFLÜSSIGKEITEN IN EINEM UMLAUFENDEN MAGNETFELD

VON

C. COTAE, GH. CĂLUGĂRU, V. BĂDESCU and
EMIL LUCA

1. Einführung. Die Bewegung der Eisenflüssigkeiten (feinverteilte Aufschwemmungen die von ferromagnetischen Partikeln in Grundflüssigkeiten stabilisiert sind) in einem umlaufenden Magnetfeld wurde sowohl in theoretischen Werke [1]...[6] als auch in Werke mit experimentellen Charakter studiert [1], [7]...[9].

So zum Beispiel behandelt das Werk von I. A. K a g a n und seine Mitarbeiter [7] die Änderung der Drehrichtung der Eisenflüssigkeit bei einem gewissen Wert des umlaufenden Magnetfeld mit einer ungleichmässigen raumartigen Verteilung und in dem Werk [9] wird angegeben dass der Wert des Magnetfeldes, der die Drehrichtung der Eisenflüssigkeit umstellt, sowohl von der Magnetisierung der Eisenflüssigkeit (d.h. von der Volumenkonzentration der festen Phase) als auch von der Viskosität der Grundflüssigkeit abhängig ist.

Die Meinungen über die Ursache der Drehung einer Eisenflüssigkeit in einem umlaufenden Magnetfeld sind widersprüchlich.

In diesem Werk stellt man ein Phänomen vor, das bis jetzt noch nicht angezeigt war. Dieses Phänomen besteht aus einer doppelten Änderung der Drehrichtung einer Eisenflüssigkeit mit ferromagnetischen Partikeln, die ungleichmässige Dimensionen haben und man bestimmt den Einfluss der Konzentration der grossen Partikel aus der Eisenflüssigkeit auf die Rotationsfrequenz der Eisenflüssigkeit und auf die kritischen Felder, bei denen die Änderung der Drehrichtung stattfindet.

2. Experimentelle Technik. Die Eisenflüssigkeitsproben, die in den experimentellen Messungen benutzt wurden, enthalten Partikeln von verschiedenen Grössen in verschiedenen Konzentrationen und diese Proben bestehen aus Aufschwemmungen von Fe_2O_4 in Erdöl ($\eta = 2,25 \cdot 10^{-3}$ Ns/m²) und Transformatorenöl ($\eta = 22 \cdot 10^{-3}$ Ns/m²). Die Volumenkonzentration der magnetischen Partikeln aus diesen Proben ist $\epsilon_s = 0,01$ und die Magnetisierungsstärke ist $M = 4 \cdot 10^3$ A/m. Dafür wurden vier Arten von Eisenflüssigkeiten vorbereitet. Bei diesen Eisenflüssigkeiten haben die magnetischen Partikeln verschiedene Mitteldimensionen ($d_A = 200 \text{ \AA}$; $d_B = 1\,000 \text{ \AA}$; $d_C = 800 \text{ \AA}$; $d_D = 600 \text{ \AA}$).

Durch eine paarweise Zusammenstellung dieser Eisenflüssigkeiten (A , B , C , D) in verschiedenen Proportionen haben wir Eisenflüssigkeitsproben erhalten, die magnetische Partikeln von zwei verschiedenen Größen in Proportion von 0 ; 20 ; 50 ; 80 und 100% enthalten.

So wurden die Proben aus der Tabelle 1 erhalten. Die Proben $I-V$ wurden aus den Proben $(A_0 - C_{100}) - (A_{100} - C_0)$ durch die Flockung der magnetischen Partikeln aus Erdöl und durch den Wechsel des Erdölgrundes durch Transformatorenöl erhalten.

Tabelle 1

Probe	A%	B%	Probe	A%	C%
$A_0 - B_{100}$	0	100	$A_0 - C_{100}$	0	100
$A_{20} - B_{80}$	20	80	$A_{20} - C_{80}$	20	80
$A_{50} - B_{50}$	50	50	$A_{50} - C_{50}$	50	50
$A_{80} - B_{20}$	80	20	$A_{80} - C_{20}$	80	20
$A_{100} - B_0$	100	0	$A_{100} - C_0$	100	0

Probe	A%	D%	Probe	A%	C%
$A_0 - D_{100}$	0	100	I	0	100
$A_{20} - D_{80}$	20	80	II	20	80
$A_{50} - D_{50}$	50	50	III	50	50
$A_{80} - D_{20}$	80	20	IV	80	20
$A_{100} - D_0$	100	0	V	100	0

Die Eisenflüssigkeitsproben wurden in einem zylindrischen Glasgefäß untergebracht. Der Durchmesser des Gefäßes beträgt 60 mm und die Höhe 20 mm. Dieses Gefäß befindet sich linienflüchtig im Innere eines Stators eines asynchronischen Motors mit dreiphasigen Wicklung. So entsteht ein umlaufendes Magnetfeld, der auch axial auch radial eine ungleichmässige räumliche Verteilung hat. Die freie Fläche der Eisenflüssigkeit befindet sich in der Zone von axial Höchstfeld. Die Erforschungen der Drehung der freien Fläche fand mit Hilfe von drei dielektrischen Ringflächen, deren Halbdurchmesser 8, 11 und 15 mm beträgt, in verschiedenen Gebieten von Radialfeld statt.

Weil im Inneren der Probe die Verteilung des umlaufenden Magnetfeldes ungleichmässig ist, alle Schaubilder stellen die Abhängigkeit der Rotationsfrequenz von dem Strom I aus dem Stator vor. Es wird nicht die Abhängigkeit der Rotationsfrequenz von der Stärke des Magnetfeldes H vorgestellt. (Die Abhängigkeit zwischen dem Strom aus dem Stator und dem Magnetfeld ist linear weil der Stator nicht die magnetische Sättigung erreicht.)

3. Experimentelle Ergebnisse und Diskussionen. In der Abb. 1 ist die Abhängigkeit der Rotationsfrequenz einer Ringfläche mit einem Halbdurchmesser von 15 mm von dem Wert des umlaufenden Magnetfeldes für die Proben *A—B* dargestellt. Es wurde festgestellt, dass bei einer Radialentfernung von 15 mm gegenüber von Zentrum, die Drehrichtung der Eisenflüssigkeit zwei Richtungsänderungen hat, nicht nur eine Änderung,

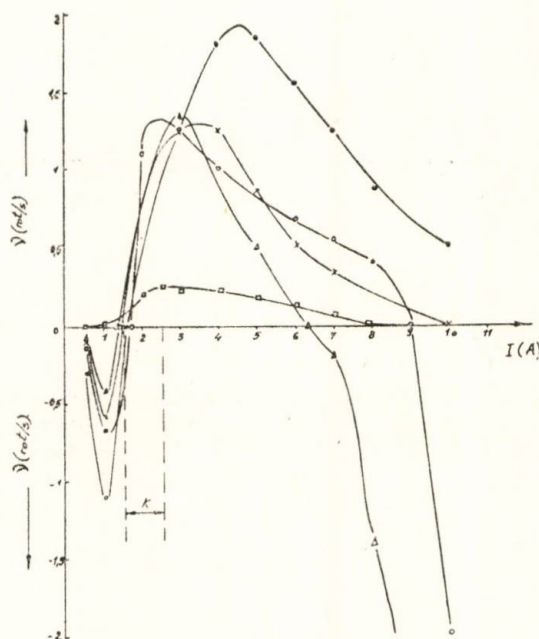

Abb. 1. — Die Abhängigkeit der Rotationsfrequenz von dem umlaufenden Magnetfeld I für die Proben:

• ($A_0 - B_{100}$); × ($A_{20} - B_{80}$); ° ($A_{50} - B_{50}$);
Δ ($A_{80} - B_{20}$) und □ ($A_{100} - B_0$).

wie in dem Werk [7] angezeigt wurde. Das Feld, bei dem die erste Änderung der Drehrichtung stattfindet, hat ungefähr den selben Wert für alle *A—B* Proben. Das Feld bei dem die zweite Richtungsänderung stattfindet, hat verschiedene Werte, die gleichzeitig mit der Erhöhung der Konzentration von grossen Partikeln ansteigt. Man stellt fest, dass für positive Geschwindigkeit (d. h. die selbe Richtung mit der Richtung des umlaufenden Magnetfeldes) die Höchstgeschwindigkeit von Proben, die die grösste Konzentration von grossen Partikeln $A_0 - B_{100}$ haben, erreicht wird. Nach der zweiten Richtungsänderung alle Eisenflüssigkeitproben haben eine plötzliche Steigerung der Rotationsfrequenz. I. A. Kagan und seine Mitarbeiter [7] haben die Drehung nur in dem Gebiet des Magnetfeldes erforscht (Abb. 1) und sie haben nur eine Änderung der Drehrichtung der Eisenflüssigkeit festgestellt. Zum Unterschied haben wir fest-

gestellt dass $v = f(H)$ zwei Höchstwerte und zwei Richtungsänderungen hat.

So wie aus der Tabelle 1 hervorgeht, die Proben $A-C$ und $A-D$ enthalten die selben Proportionen von grossen Partikeln in Aufschwemmung aber die Dimensionen sind kleiner als in den Proben $A-B$. Die

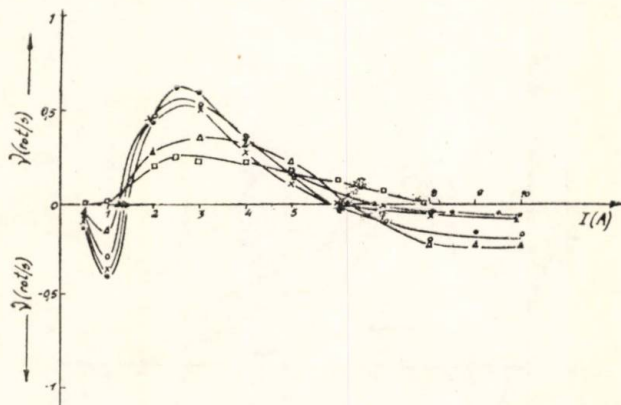

Abb. 2. — Die Abhängigkeit der Rotationsfrequenz von dem umlaufenden Magnetfeld I für die Proben:

● ($A_0 - C_{100}$), × ($A_{20} - C_{80}$); ○ ($A_{50} - C_{50}$); △ ($A_{80} - C_{20}$);
□ ($A_{100} - C_0$).

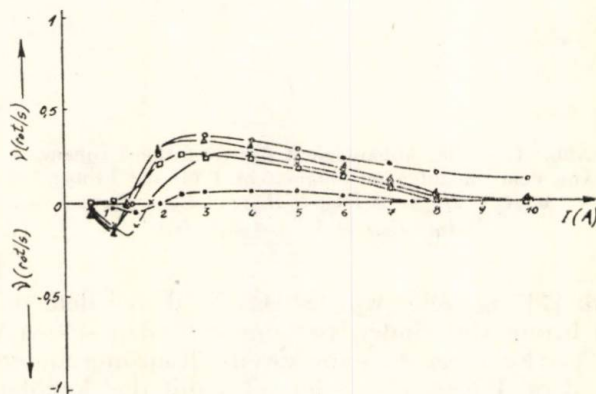

Abb. 3. — Die Abhängigkeit der Rotationsfrequenz von dem umlaufenden Magnetfeld I für die Proben:

● ($A_0 - D_{100}$); × ($A_{20} - D_{80}$); ○ ($A_{50} - D_{50}$); △ ($A_{80} - D_{20}$);
□ ($A_{100} - D_0$).

Abhängigkeit der Rotationsfrequenz von dem umlaufenden Magnetfeld der Proben $A-C$ und $A-D$ ist in der Abb. 2 und 3 dargestellt. Es ist zu bemerken, dass bei den $A-D$ Proben (Abb. 3) die zweite Richtungsänderung verschwindet. Daraus ergibt sich dass die Differenz zwischen den Dimensionen der Partikeln kleiner ist, also die Eisenflüssigkeit ist

homogen, hat die Rotationsfrequenz, bei jenem Feld, kleinere Werte und die zweite Änderung der Drehrichtung findet nicht mehr statt.

Die Abb. 4 stellt die Abhängigkeit der Rotationsfrequenz von dem Magnetfeld I bei drei Werte der Strahldistanz gegenüber vom Zentrum ($R = 8, 11, 15$ mm) für die Eisenflüssigkeit $A_{50}-C_{50}$ dar.

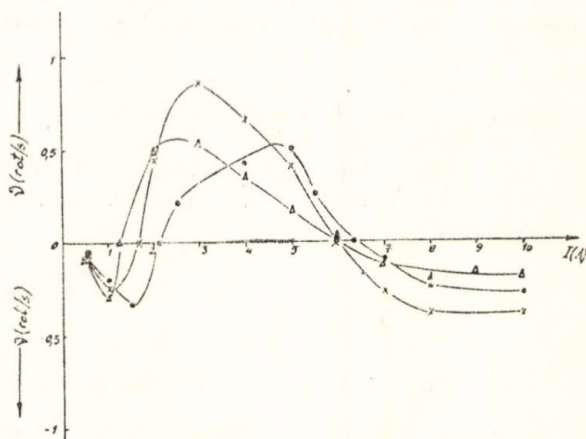

Abb. 4. — Die Abhängigkeit der Rotationsfrequenz von dem unlaufenden Magnetfeld für drei radiale Werte gegenüber von Zentrum: ● $R = 8$ mm, × $R = 11$ mm, Δ $R = 15$ mm für die Probe ($A_{50}-C_{50}$).

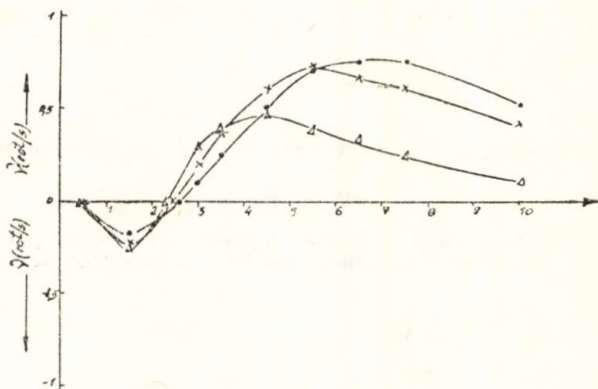

Abb. 5. — Die Abhängigkeit der Rotationsfrequenz von dem unlaufenden Magnetfeld I für drei radiale Werte gegenüber von Zentrum: ● $R = 8$ mm, × $R = 11$ mm, Δ $R = 15$ mm für die Probe III.

Die Abb. 5 stellt die selbe Abhängigkeit der Rotationsfrequenz von dem Magnetfeld dar, wie in der Abb. 4 aber die Proben III haben die selbe Konzentration wie $A_{50}-C_{50}$ nur die Grundflüssigkeit (Transformatoröl) hat eine grössere Viskosität. Wenn wir die Abb. 4 und 5 vergleichen er-

gibt sich hervor dass der Wert des Feldes, bei dem die Frequenz den Höchstwert nach der ersten Richtungsänderung hat, grösser ist wenn die Viskosität der Grundflüssigkeit grösser ist. Ebenfalls beide Felder, bei denen die Richtungsänderungen stattfinden, sind gegen grössere Werte verrückt wenn die Viskosität der Grundflüssigkeit grösser ist.

Wir ziehen in Betracht, dass die Forschungen fortgesetzt werden müssen um das Verhalten der Eisenflüssigkeit in einem umlaufenden Magnetfeld erklären zu können.

4. Schlussfolgerungen. 1. Es wurde zum ersten mal eine doppelte Änderung der Drehrichtung einer Eisenflüssigkeit in einem ungleichmässigen umlaufenden Magnetfeld festgestellt.

2. Es wurde der Einfluss der ungleichmässigen Verteilung der magnetischen Partikeln und der Viskosität der Eisenflüssigkeit auf die Rotationsfrequenz dargestellt.

Eingegangen am 20. September, 1976

*Technische Hochschule, Jassy,
Lehrstuhl von Physik*

L I T E R A T U R V E R Z E I C H N I S

1. Moskowitz R., Rosenzweig R. E., Appl. Physics Letters, **11**, 10, 301 (1967)•
2. Заичев В. М., Слюмис Л. И., ПМТФ, **5**, 11 (1969).
3. Jenkins J. T., Le journal de physique, **32**, 931 (1971).
4. Гласов О. А., М. Г., **2**, 14 (1975).
5. Теберс О. А., М. Г., **3**, 151 (1974).
6. Суязов В. М., ПМТФ, **4**, 40 (1970).
7. Каган И. Я., Рыков В. Г., Яитовский Е. И., М. Г., **2**, 135 (1973).
8. Mailfert R., Martinet A., Le journal de physique, **34**, 197 (1973).
9. Călugăru Gh., Cotaș C., Bădescu R., Bădescu V., Luca E., Rev. Rom. Phys., **21**, 4, 439 (1976).

MIȘCAREA FEROFUIDELOR ÎNTR-UN CÎMP MAGNETIC ROTITOR

(Rezumat)

Se studiază influența mărimii particulelor magnetice, a concentrației acestora și a viscozității lichidului de bază asupra mișcării ferofluidului într-un câmp magnetic rotitor.

DIELECTRIC BEHAVIOUR OF Li-Zn AND Li-Cd FERRITES

BY

N. REZLESCU and EMIL LUCA

Keeping in view that Zn^{2+} ions have a clear preference for tetrahedral sites [1], in a previous work [2] we are studied the influence of substitution of Zn by Cd on Curie temperature, saturation magnetization and resistivity in ferrites with lithium.

The aim of the present work was to investigate the dielectric behaviour of same ferrites. The measurements were carried out in the frequency range 50 to 10^6 Hz and only on slowly cooled samples in previous work [2]. The dielectric constant ϵ_r' and the loss tangent $\text{tg } \delta$ were measured on disk-shaped samples by means of a capacity bridge. The surfaces of the disks were covered with silver by thermal evaporation in vacuum.

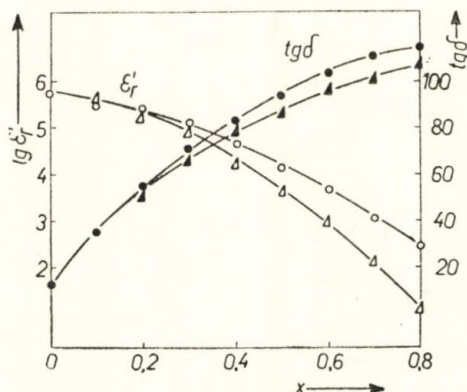

Fig. 1. — ϵ_r' (○△) and $\text{tg } \delta$ (●△) as a function of composition for $(\text{Li}_{0.5}\text{Fe}_{0.5})_{1-x}\text{Me}_x\text{Fe}_2\text{O}_4$ ferrites: ○●, Me = Zn; △▲, Me = Cd.

Fig. 1 shows the variation of the dielectric constant ϵ_r' and the loss tangent $\text{tg } \delta$ as a function of composition at room temperature and at frequency of 1 kHz for Li-Zn and Li-Cd ferrites. One can observe that the dielectric constant ϵ_r' decreases continuously with increase of Zn or

Cd in lithium ferrite. This decrease of dielectric constant can be explained by the decrease of number of Fe^{2+} ions with the departure from Li ferrite, keeping in view the supposition that the mechanism of the polarization process in ferrites is similar to that of the conduction process [3] (By the electronic exchange $\text{Fe}^{2+} \rightleftharpoons \text{Fe}^{3+}$ one obtains local displacement of electrons in the direction of the applied electrical field; these displacements determine the polarization of the ferrite). The appearance of Fe^{2+} ions in ferrites with lithium is explained in terms of Li evaporation during sintering [4]. It is assumed that the number of cation vacancies appearing after Li loss is equal to the number of Fe^{3+} ions which become divalent (Fe^{2+}). Therefore, the diminution of Li in ferrites will determine a decrease of Fe^{2+} concentration and a decrease of ϵ_r' .

From Fig. 1 it may be observed also that beginning with $x = 0.2$ the values of dielectric constant ϵ_r' for Li-Zn ferrites are higher than those of Li-Cd ferrites. This fact is probable due to a higher concentration of Fe^{2+} ions in Li-Zn ferrites. In these ferrites we can explain the presence of a more concentration of Fe^{2+} ions in terms of Zn evaporation during sintering [1]. Contrary, for Li-Cd ferrites a similar assumption is less probable because of ionic radius of Cd^{2+} which is 20% greater than of Zn^{2+} , and the mobility and, consequently, the possibility of Cd evaporation is reduced in comparison with Zn evaporation.

Concerning the dielectric loss (Fig. 1), these increase continuously with Li diminution in mixed ferrite. One can observe the same difference as for ϵ_r' between the values of $\text{tg } \delta$ for Li-Zn and Li-Cd ferrites.

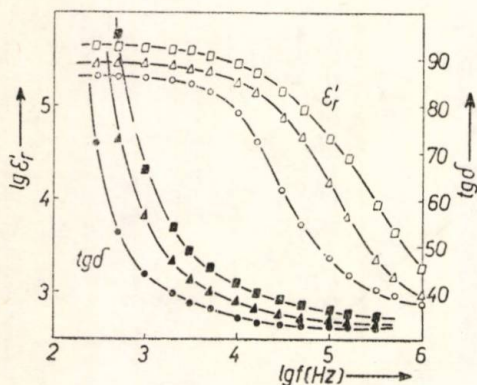

Fig. 2 - ϵ_r' ($\circ$ $\triangle$ $\square$) and $\text{tg } \delta$ ($\bullet$ $\blacktriangle$ $\blacksquare$) as a function of frequency at different temperatures for $\text{Li}_{0.4}\text{Zn}_{0.2}\text{Fe}_{2.3}$ ferrite: $\circ$ $\bullet$, $T = 22^\circ\text{C}$; $\triangle$ $\blacktriangle$, $T = 68^\circ\text{C}$; $\square$ $\blacksquare$, $T = 126^\circ\text{C}$.

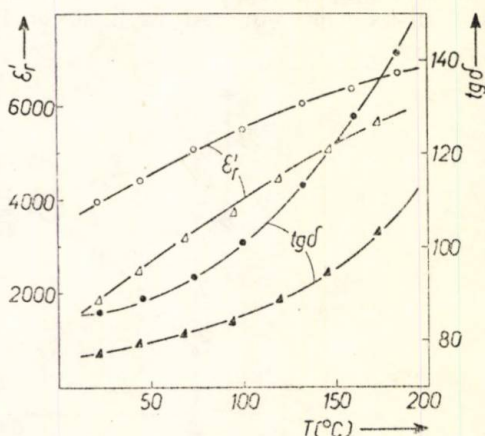

Fig. 3 - ϵ_r' ($\circ$ $\triangle$) and $\text{tg } \delta$ ($\bullet$ $\blacktriangle$) as a function of temperature at different frequencies for $\text{Li}_{0.25}\text{Cd}_{0.3}\text{Fe}_{2.25}\text{O}_4$ ferrite: $\circ$ $\bullet$, $f = 1$ kHz; $\triangle$ $\blacktriangle$, $f = 10$ kHz.

The dielectric behaviour as a function of frequency for Li-Zn and Li-Cd ferrites is the same, similar to the well-known frequency dependence of ϵ_r' for spinel ferrites [5], [6]: ϵ_r' decreases with increasing frequency showing a dispersion region in a certain frequency range (Fig. 2).

The dispersion region it displaces to the higher frequencies with increase of the measuring temperature. The loss factor $\operatorname{tg} \delta$ decreases at the beginning very rapidly with increasing frequency and then remains practically constant.

The temperature dependence of the dielectric parameters is also similar for Li-Zn and Li-Cd ferrites (Fig. 3): the ϵ_r' and $\operatorname{tg} \delta$ increase continuously with increasing temperature.

In conclusion, the substitution of Zn by Cd in ferrites with lithium has no influence on the dielectric behaviour of these ferrites. Therefore, it exist the possibility of this substitution in some ferrites.

Received September 10, 1976

Polytechnic Institute, Jassy,
Department of Physics

REFERENCES

1. Smit J., Wijn H. P. J., *Les Ferrites*. Bibl. Tech. Philips, Dunod, Paris, 1961.
2. Rezlescu N., Condurache D., *Phys. Stat. Sol. (a)*, **26**, k 41 (1974).
3. Рабкин Л. И., Новикова З. И., *Ферриты*. Минск, 1960.
4. Rezlescu N., Condurache D., Petrariu P., Luca E., *J. Amer. Ceram. Soc.*, **56** (1973).
5. Kröttsch M., *Phys. Stat. Sol.*, **6**, 479 (1964).
6. Haberey F., Wijn H. P. J., *Phys. Stat. Sol.*, **26**, 231 (1968).

COMPORTAREA DIELECTRICĂ A FERITELOR Li-Zn și Li-Cd

(Rezumat)

Se măsoară constanta dielectrică și tangenta unghiului de pierderi, urmărind influența înlocuirii Zn din feritele Li-Zn prin Cd asupra proprietăților dielectrice ale feritelor cu litiu. Se constată că această înlocuire nu modifică comportarea lor dielectrică. Zn și Cd au, din acest punct de vedere, o influență similară asupra feritelor cu litiu.

Nr. coli tipar : 7

Tiparul executat la Intreprinderea poligrafică
lași, str. Vasile Alecsandri nr. 6,
sub comanda nr. 32
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

2

1978 APR 2 1

40822

F 1503/1

BULETINUL INSTITUTULUI POLITEHNIC DIN IAȘI

Tomul XXIII (XXVII)

Fasc. 3—4

MATEMATICĂ
SECȚIA I MECANICĂ TEORETICĂ
FIZICĂ

1977

BULETINUL INSTITUTULUI POLITEHNIC DIN IAȘI

Tomul XXIII (XXVII)

Fasc. 3—4

MATEMATICĂ
SECȚIA I MECANICĂ TEORETICĂ
FIZICĂ

1977

COLEGIUL DE REDACȚIE

Prof. dr. doc. VAL. BLIDARU, prof. dr. doc. N. V. BOȚAN, prof. dr. ing. GH. CAȘLER,
prof. dr. ing. M. GAFIȚANU (președinte), prof. dr. P. MÂLCOMETE,
prof. dr. doc. D. MANGERON, prof. dr. ing. T. SILION,
acad. prof. dr. doc. CRISTOFOR SIMIONESCU, prof. dr. ing. I. VLAD

COMITETUL DE REDACȚIE AL SECȚIEI

I. MATEMATICĂ. MECANICĂ TEORETICĂ. FIZICĂ

Prof. dr. doc. AL. CLIMESCU
Prof. dr. doc. N. IRIMICIUC
Prof. dr. doc. EMIL LUCA

REDACȚIA

Prof. dr. doc. D. MANGERON (redactor responsabil)
Prof. dr. doc. ALFRED BRAIER (secretar)
Asist. ing. ANETA BRAIER (redactor)

Secția I

MATEMATICĂ. MECANICĂ TEORETICĂ. FIZICĂ

S U M A R

	Pag.
AL. CLIMESCU și M. GONTINEAC, O clasă de operatori și ecuații corespunzătoare. (II) Operatori de derivare de ordin superior (rom., rez. engl.) . . .	7
B. A. BONDARENKO (URSS), K. V. LEUNG (Canada), D. MANGERON și M. N. OGUTORELI (Canada), Studiul ecuațiilor poliliniare cu derivate parțiale. (I) Soluții polinomiale pentru o clasă de ecuații poliliniare (rusă, rez. rom.) . . .	15
VLADIMIR V. TOPENCIAROV și KETTY G. PEEVA (Bulgaria), O subcategorie reflexivă a categoriei automatelor stochastice (engl., rez. rom.) .	21
GH. COSTOVICI, Unele proprietăți elementare ale aplicațiilor de spații topologice (engl., rez., rom.) . . .	29
ȘTEFANIA RUSCIOR, O extindere a noțiunii de transport prin paralelism în S_4 (rom., rez. franc.) . . .	33
I. GHINEA, Conexiuni finisleriene conform aproape simplectice (rom., rez. franc.)	37
MARICA LEWIN, Asupra unei ecuații stochastice de tip Volterra (engl., rez. rom.) . . .	43
VICTOR FLORIN POTERAȘU, Sinteza sensibilității strategiilor optimale pentru jocuri diferențiale cu parametri distribuiți. (I) Funcții de sensibilitate, ecuații de sensibilitate, sisteme combinate (engl., rez. rom.) . . .	49
NORMAN J. FINIZIO (SUA), Soluții armonice ale ecuației Duffing produse de impulsuri periodice (engl., rez. rom.) . . .	53
GH. NISTOR și ANETA BRAIER, Determinarea vectorului deplasării construcțiilor prin măsurări indirecte ponderate (rom., rez. rusă) . . .	61
C. FETECĂU, Asupra termodinamicii unor curgeri liniare ale fluidelor simple cu memorie (engl., rez. rom.) . . .	67
GH. ZET și I. GOTTLIEB, Formule de extensiune pentru $SL(n, C)$: seria principală nedegenerată (engl., rez. rom.) . . .	71
CORNELIU D. CIUBOTARIU, Tetrade fizice și o nouă deducere a metricei lui Schwarzschild (engl., rez. rom.) . . .	77
GH. MAFTEI și G. POPESCU-BOTEZ, Căldura specifică a cristalelor diamagnetice în cimpuri magnetice (engl., rez. rom.) . . .	81
EMIL LUCA, V. BĂDESCU, C. COTAE și R. RABINOVICI, Asupra efectelor de autoconcentrare în ferofluide (franc., rez. rom.) . . .	89
GH. TACU, Cercetări asupra utilizării unor tipuri de electrozi și a probelor pastă în analiza spectrografică de emisie (franc., rez. rom.) . . .	93
SOFIA MELINTE, M. LEANCĂ, MARCEL MOISE și N. MATEESCU, Interdependența între structură și contracția termică a unor fire de polietilen-tereftelat (PET) (rom., rez. franc.) . . .	105

Section I

MATHEMATICS. THEORETICAL MECHANICS. PHYSICS

C O N T E N T S

	Pp.
AL. CLIMESCU and M. GONTINEAC, A Class of Operators and Corresponding Equations. (II) The Higher-order Derivatives (Romanian, English summary)	7
B. A. BONDARENKO (USSR), K. V. LEUNG (Canada), D. MANGERON and M. N. OGUZTORELI (Canada), Studies of Polylinear Equations with Partial Derivatives. (I) Polynomial Solutions of a Class of Polylinear Equations (Russian, Romanian summary)	15
VLADIMIR V. TOPENČAROV and KETTY G. PEEVA (Bulgaria), A Reflexive Subcategory of the Category of Stochastic Automata (English, Romanian summary)	21
GH. COSTOVICI, Some Elementary Properties of the Mappings of Topological Spaces (English, Romanian summary)	29
ȘTEFANIA RUSCIOR, Sur le transport par parallélisme dans un E_4 affine (Romanian, French summary)	33
I. GHINEA, Connexions finsleriennes conformes presque symplectiques (Romanian, French summary)	37
MARICA LEWIN, On a Stochastic Volterra Equation (English, Romanian summary)	43
VICTOR FLORIN POTERAȘU, Sensitivity Synthesis of Optimal Strategies for Distributed Parameter Differential Games. (I) Sensitivity Functions, Sensitivity Equations, Combined Systems (English, Romanian summary)	49
NORMAN J. FINIZIO (USA), Harmonic Solutions of Duffing's Equation Forced by Periodic Impulses (English, Romanian summary)	53
GH. NISTOR et ANETA BRAIER, Détermination du vecteur déplacement des constructions par des mesures indirectes pondérées (Romanian, Russian summary)	61
C. FETECĂU, On the Thermodynamics of some Linear Flows of Simple Fluids with Memory (English, Romanian summary)	67
GH. ZET and I. GOTTLIEB, Extension Formulas for $SL(n, C)$: the Principal Nondegenerate Series (English, Romanian summary)	71
CORNELIU D. CIUBOTARIU, Physical Tetrads and a New Derivation of Schwarzschild's Metric (English, Romanian summary)	77
GH. MAFTEI and G. POPESCU-BOTEZ, Specific Heat of Diamagnetic Crystals in Magnetic Field (English, Romanian summary)	81
EMIL LUCA, V. BĂDESCU, C. COTAE et R. RABINOVICI, Sur les effets d'autoconcentration dans les ferrofluides (French, Romanian summary)	89
GH. TACU, Recherches sur l'emploi de certaines types d'électrodes et sur les échantillons de pâte dans l'analyse spectrographique des émissions des minéraux (French, Romanian summary)	93
SOFIA MELINTE, M. LEANCĂ, MARCEL MOISE et N. MATEESCU, L'interdépendance entre la structure des fibres de PET et la contraction thermique (Romanian, French summary)	105

Секция I

МАТЕМАТИКА. ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ МЕХАНИКА. ФИЗИКА

СОДЕРЖАНИЕ

	Стр.
АЛ. КЛИМЕСКУ и М. ГОНТИНЯК, Класс операторов и соответствующие уравнения. (I) Дифференцированные операторы высшего порядка (рум., рез. англ.)	7
Б. А. БОНДАРЕНКО (СССР), К. В. ЛЕН (Канада), Д. МАНЖЕРОН и М. Н. ОГЮЗТОРЕЛИ (Канада), К исследованию полилинейных уравнений с частными производными. (I) Полиномиальные решения некоторых классов полилинейных уравнений (русс., рез. рум.)	15
ВЛАДИМИР В. ТОПЕНЧАРОВ и КЭТТИ Г. ПЕЕВА (Булгария), Об рефлексивной подкатегории категории стохастических автоматов (англ., рез. рум.)	21
Г. КОСТОВИЧ, Элементарные свойства отображения топологических пространств (англ., рез. рум.)	29
ШТЕФАНИЯ РУЦИОР, Расширение понятие паралельного транспорта в S_4 (рум., рез. франц.)	33
И. ГИНИЯ, Финслеровые связности конформные почти симплектические (рум., рез. франц.)	37
МАРИКА ЛЕВИН, Об одном стохастическом уравнении типа Вольтерра (англ., рез. рум.)	43
ВИКТОР ФЛОРИН ПОТЕРАШУ, Чувствительности синтез оптимальных стратегий для дифференциальных игры с распределенными параметрами. (I) Функции чувствительности, уравнения чувствительности, комбинированные системы (англ., рез. рум.)	49
НОРМАН ДХ. ФИНИЦИО (США), Гармонические решения уравнения Дуффинга произведенные периодических импульсов (англ., рез. рум.)	53
Г. НИСТОР и АНЕТА БРАИЕР, Определение вектора смещения сооружений при помощи косвенных весовых измерений (рум., рез. русск.)	61
К. ФЕТЕКЭУ, О термодинамике линейных течений простых жидкостей с памятью (англ., рез. рум.)	67
Г. ЗЕТ и И. ГОТТЛИБ, Экстенсионные формулы для $SL(n, C)$: основная невырожденная серия (англ., рез. рум.)	71
КОРНЕЛИУ Д. ЧЮБОТАРЮ, Физические тетрады и новый вывод метрики Шварцшильда (англ., рез. рум.)	77
Г. МАФТЕИ и Г. ПОПЕСКУ - БОТЕЗ, Тепловая емкости диамагнитических кристаллов в магнитном поле (англ., рез. рум.)	81
ЭМИЛ ЛУКА, В. БЭДЕСКУ, К. КОТАЕ и Р. РАВИНОВИЧ, Об эффектах самоконцентрации в феррожидкостях (франц., рез. рум.)	89
Г. ТАКУ, Изучение использования некоторых типов электродов и пастных проб эмиссионном спектрографическом анализе минералов (франц., рез. рум.)	93
СОФИЯ МЕЛИНТЕ, М. ЛЕАНКЭ, МАРЧЕЛ МОЙСЕ и Н. МАТЕ-ЕСКУ, Взаимозависимость между структурой волокон ПЭТ и термического сокращения (рум., рез. франц.)	105

O CLASĂ DE OPERATORI ȘI ECUAȚII CORESPUNZĂTOARE

II. OPERATORI DE DERIVARE DE ORDIN SUPERIOR

DE

AL. CLIMESCU și M. GONTINEAC

Într-o lucrare anterioară [2] s-a definit o clasă de operatori liniari, operînd asupra șirurilor numerice a_n cu $n \in \mathbb{Z}$, pe care i-am numit convențional operatori de derivare de ordinul I. Definim operatori de ordin superior k , $k \in \mathbb{N}$, pe mulțimea șirurilor $\{a_n\}$ cu $n \in \mathbb{Z}$ cu valori în aceeași mulțime.

Definiția 1. Numim derivată de ordin $k \in \mathbb{N}$ a lui a_n , oare-, care $n \in \mathbb{Z}$, în modul $-p, q$ operatorul notat $\Delta_{-p,q}^k a_n$ definit prin

$$\Delta_{-p,q}^k a_n = \sum_{i=-p}^q \alpha_i a_{n+i}$$
 unde coeficienții $\alpha_{-p}, \alpha_{-p+1}, \dots, \alpha_{-1}, \alpha_0, \alpha_1, \dots, \alpha_{q-1}, \alpha_q \in \mathbb{R}$ fixați și satisfăcînd condițiile :

$$(1.1) \sum_{i=-p}^q i^j \alpha_i = 0 \text{ pentru } j=0, 1, 2, \dots, k-1, \quad \text{și} \quad (1.2) \sum_{i=-p}^q i^k \alpha_i = k!$$

Șirul $\Delta_{-p,q}^k a_n$ îl putem interpreta ca imaginea șirului inițial printr-un operator evident liniar.

Dacă $p=0$ $\Delta_q^k a_n$ se vor numi derivate de ordin k la dreapta lui a_n , iar dacă $q=0$ $\Delta_{-p}^k a_n$ se vor numi derivate de ordinul k la stînga lui a_n .

Operatorii de ordin k ai lui a_n , oarecare $n \in \mathbb{Z}$, dați de

$$(1) \quad d_m^k a_n = \frac{\sum_{i=0}^{k-1} (-1)^i C_{k-1}^i [a_{n+m+k-i-1} - a_{n+k-i-1}]}{m},$$

cu $m \in \mathbb{Z} - \{0\}$, îi vom numi operatorii bază de ordin k ai lui a_n , denu-
mire care va fi justificată ulterior.

Considerațiile ulterioare se vor face aproape exclusiv pentru $n=0$ transpunîndu-se fără dificultate pentru oarecare $n \in \mathbb{Z}$ și se va utiliza limbajul comod de operatori aplicați lui a_0 .

Lema 1. O combinație liniară de doi operatori de ordin k de deri-
vare a lui a_0 , avînd suma coeficienților 1 este de asemenea un operator de
ordinul k de derivare a lui a_0 .

Fie $\Delta_{-p_j, q_j}^k a_0$ cu $j = 1, 2$ doi operatori de derivare de ordin k a lui a_0 . Să arătăm că $\lambda \Delta_{-p_1, q_1}^k a_0 + (1 - \lambda) \Delta_{-p_2, q_2}^k a_0$ este tot un operator de ordin k a lui a_0 . Conform Definiției 1 $\Delta_{-p_j, q_j}^k a_0 = \sum_{i=-p_j}^{q_j} \alpha_{ij} a_i$, coeficienții α_{ij} satisfacînd condițiile

$$(2.1) \sum_{i=-p_j}^{q_j} i^m \alpha_{ij} = 0 \text{ pentru } m = 0, 1, \dots, k-1 \text{ și } (2.2) \sum_{i=-p_j}^{q_j} i^k \alpha_{ij} = k!$$

unde $j = 1, 2$. Atunci

$$\lambda \Delta_{-p_1, q_1}^k a_0 + (1 - \lambda) \Delta_{-p_2, q_2}^k a_0 = \lambda \sum_{i=-p_1}^{q_1} \alpha_{i1} a_i + (1 - \lambda) \sum_{i=-p_2}^{q_2} \alpha_{i2} a_i.$$

Să arătăm că coeficienții lui a_i satisfac condițiile de tip (1.1), (1.2),

$$\lambda \sum_{i=-p_1}^{q_1} i^m \alpha_{i1} + (1 - \lambda) \sum_{i=-p_2}^{q_2} i^m \alpha_{i2} = 0$$

cu $m = 0, 1, \dots, k-1$ datorită condițiilor (2.1).

$$\lambda \sum_{i=-p_1}^{q_1} i^k \alpha_{i1} + (1 - \lambda) \sum_{i=-p_2}^{q_2} i^k \alpha_{i2} = \lambda k! + (1 - \lambda) k! = k!$$

datorită condițiilor (2.2).

Propoziția 1. O combinație liniară de s , cu $s \in N$, operatori de ordin k a lui a_0 , avînd suma coeficienților 1 este un operator de ordinul k de derivare a lui a_0 .

Fie $\Delta_{-p_j, q_j}^k a_0$ cu $j = 1, 2, \dots, s$, s operatori de ordinul k a lui a_0 . Să arătăm că $\sum_{j=1}^s \lambda_j \Delta_{-p_j, q_j}^k a_0$ cu $\sum_{j=1}^s \lambda_j = 1$ este un operator de ordinul k a lui a_0 .

Vom demonstra prin inducție. Pentru $s = 2$ conform Lemei 1 propoziția este adevărată. Presupunem că $\sum_{j=1}^{s-1} \lambda'_j \Delta_{-p_j, q_j}^k a_0$ cu $\sum_{j=1}^{s-1} \lambda'_j = 1$ este un operator de ordin k de derivare a lui a_0 . Atunci

$$\begin{aligned} \sum_{j=1}^s \lambda_j \Delta_{-p_j, q_j}^k a_0 &= \sum_{j=1}^{s-1} \lambda_j \Delta_{-p_j, q_j}^k a_0 + \lambda_s \Delta_{-p_s, q_s}^k a_0 = \sum_{j=1}^{s-1} \mu \lambda'_j \Delta_{-p_j, q_j}^k a_0 + \\ &+ \lambda_s \Delta_{-p_s, q_s}^k a_0 = \mu \sum_{j=1}^{s-1} \lambda'_j \Delta_{-p_j, q_j}^k a_0 + \lambda_s \Delta_{-p_s, q_s}^k a_0 \end{aligned}$$

unde

$$(3) \quad \lambda'_j = \frac{\lambda_j}{\mu} \text{ și } \mu = \sum_{j=1}^{s-1} \lambda_j \text{ cu ipoteza } \sum_{j=1}^{s-1} \lambda'_j = 1$$

care nu restrînge generalitatea. Din (3) rezultă $\sum_{j=1}^{s-1} \lambda'_j = 1$ și deci conform ipotezei inductive $\sum_{j=1}^{s-1} \lambda'_j \Delta_{-p_j, q_j}^k a_0$ este un operator de ordinul k a lui a_0 . Evident

$\mu + \lambda_s = 1$ și atunci conform Lemei 1 $\sum_{j=1}^s \lambda_j \Delta_{-p_j, q_j}^k a_0$ este un operator de ordin k a lui a_0 .

Propoziția 2. Operatorii de ordin 2 a lui a_0 se obțin prin aplicarea a doi operatori de ordinul 1 lui a_0 .

Considerăm șirul a_n cu oarecare $n \in \mathbb{Z}$. Fiecărui termen al șirului îi aplicăm operatorul $\Delta_{-p, q}$ de ordin unu, $\Delta_{-p, q} a_n = \sum_{i=-p}^q \alpha_i a_{n+i}$ oarecare $n \in \mathbb{Z}$, coeficienții α_i satisfăcând condițiile (1.1) și (1.2) pentru $k = 1$. Obținem șirul $\dots, \Delta_{-p, q} a_{-p}, \Delta_{-p, q} a_{-p+1}, \dots, \Delta_{-p, q} a_{-1}, \Delta_{-p, q} a_0, \Delta_{-p, q} a_1, \dots, \dots, \Delta_{-p, q} a_q, \dots$. Aplicăm termenului $\Delta_{-p, q} a_0$ operatorul $\Delta_{-r, s}$ obținind:

$$\Delta_{-r, s} (\Delta_{-p, q} a_0) = \sum_{j=-r}^s \beta_j \Delta_{-p, q} a_j$$

unde

$$(3.1) \quad \sum_{j=-r}^s \beta_j = 0 \quad \text{și} \quad (3.2) \quad \sum_{j=-r}^s j \beta_j = 1.$$

$$\text{Deci } \Delta_{-r, s} (\Delta_{-p, q} a_0) = \sum_{j=-r}^s \beta_j \sum_{i=-p}^q \alpha_i a_{j+i} = \sum_{j=-r}^s \sum_{i=-p}^q \beta_j \alpha_i a_{j+i}.$$

Pentru ca $\Delta_{-r, s} (\Delta_{-p, q} a_0)$ să fie un operator de ordin 2 va trebui să arătăm că coeficienții α_i, β_j satisfac condițiile (1.1), (1.2) pentru $k = 2$.

$$\sum_{j=-r}^s \sum_{i=-p}^q \beta_j \alpha_i = \sum_{j=-r}^s \beta_j \sum_{i=-p}^q \alpha_i = 0 \quad \text{din (1.1) pentru } k = 1.$$

$$\sum_{j=-r}^s \sum_{i=-p}^q (i+j) \beta_j \alpha_i = \sum_{j=-r}^s \beta_j \sum_{i=-p}^q i \alpha_i + \sum_{j=-r}^s j \beta_j \sum_{i=-p}^q \alpha_i = \sum_{j=-r}^s \beta_j + \sum_{i=-p}^q \alpha_i = 0$$

din (1.1), (1.2) pentru $k = 1$ și (3.1), (3.2).

$$\begin{aligned} \sum_{j=-r}^s \sum_{i=-p}^q (i+j)^2 \beta_j \alpha_i &= \sum_{j=-r}^s \sum_{i=-p}^q i^2 \beta_j \alpha_i + 2 \sum_{j=-r}^s \sum_{i=-p}^q i j \beta_j \alpha_i + \sum_{j=-r}^s \sum_{i=-p}^q j^2 \beta_j \alpha_i = \\ &= \sum_{j=-r}^s \beta_j \sum_{i=-p}^q i^2 \alpha_i + 2 \sum_{j=-r}^s j \beta_j \sum_{i=-p}^q i \alpha_i + \sum_{j=-r}^s j^2 \beta_j \sum_{i=-p}^q \alpha_i = 2. \end{aligned}$$

Am folosit (1.1), (1.2) pentru $k = 1$ și (3.1), (3.2).

Observația 1. Deci $\Delta_{-r, s} (\Delta_{-p, q} a_0) = \Delta_{-r-p, s+q}^2 a_0$ și deoarece expresia constructivă a lui $\Delta_{-r-p, s+q} a_0$ este o sumă dublă, care poate fi calculată în două moduri, ajungem la concluzia că aplicarea operatorilor este permutabilă.

Observația 2. Propoziția se poate extinde pentru aplicare a k operatori de ordinul 1 a lui a_0 .

Operatorului $\Delta_{-p, q}^k a_0$ îi facem să corespundă funcția rațională $F_0^k(x) = \sum_{i=-p}^q \alpha_i x^i$ cu $x \in R - \{0\}$ care satisface evident condițiile (1.1) și (1.2).

Orice funcție rațională $F_0^k(x) = \sum_{i=-p}^q \alpha_i x^i$ cu $x \in R - \{0\}$ satisfăcând condițiile

$$(4.1) \quad F_0^k(1) = 0,$$

$$(4.2) \quad \frac{d^i F_0^k}{dx^i}(1) = 0,$$

cu $i = 1, 2, \dots, k-1$ și

$$(4.3) \quad \frac{d^k F_0^k}{dx^k}(1) = k!$$

corespunde operatorului $\Delta_{-p,q}^k a_0$. Funcțiile raționale

$$(5) \quad f_m^k(x) = \frac{(x-1)^{k-1}(x^m-1)}{m},$$

cu $x \in R - \{0\}$, $m \in Z - \{0\}$ și $k \in N$ corespund operatorilor bază $d_m^k a_0$. Operatorului $\Delta_{-p,q}^k a_n$ îi corespunde funcția rațională $F_n^k(x) = x^n F_0^k(x)$.

Propoziția 3. *Produsul a două funcții raționale corespunzătoare la doi operatori de ordinul unu de derivare a lui a_0 este o funcție rațională corespunzătoare unui operator de derivare de ordin 2 a lui a_0 , operator care se obține ca în Propoziția 2.*

Fie $F_0(x) = \sum_{i=-p}^q \alpha_i x^i$ satisfăcând condițiile $F_0(1) = 0$ și $\frac{dF_0}{dx}(1) = 1$ și $G_0(x) = \sum_{j=-r}^s \beta_j x^j$ satisfăcând condițiile $G_0(1) = 0$ și $\frac{dG_0}{dx}(1) = 1$ două funcții raționale corespunzătoare operatorilor de ordin unu $\Delta_{-p,q} a_0$ și $\Delta_{-r,s} a_0$.

Atunci $F_0(x)G_0(x) = \sum_{i=-p}^q \sum_{j=-r}^s \alpha_i \beta_j x^{i+j} = F_0^2(x)$. Să arătăm că este o funcție rațională corespunzătoare unui operator de ordin doi a lui a_0 .

$$F_0^2(1) = \sum_{i=-p}^q \sum_{j=-r}^s \alpha_i \beta_j = \sum_{i=-p}^q \alpha_i \sum_{j=-r}^s \beta_j = 0 \text{ datorită lui (4.1) pentru } k=1$$

$$\frac{dF_0^2}{dx}(1) = \sum_{i=-p}^q \sum_{j=-r}^s (i+j) \alpha_i \beta_j = 0 \text{ datorită lui (4.2) pentru } k=1;$$

$$\frac{d^2 F_0^2}{dx^2}(1) = \sum_{i=-p}^q \sum_{j=-r}^s (i+j)(i+j-1) \alpha_i \beta_j = \sum_{i=-p}^q i^2 \alpha_i \sum_{j=-r}^s \beta_j +$$

$$+ 2 \sum_{i=-p}^q i \alpha_i \sum_{j=-r}^s j \beta_j + \sum_{i=-p}^q \alpha_i \sum_{j=-r}^s j^2 \beta_j - \sum_{i=-p}^q \sum_{j=-r}^s (i+j) \alpha_i \beta_j = 2,$$

datorită condițiilor (4.1), (4.2), (4.3) pentru $k=1$.

Propoziția 4. *Orice funcție rațională $F_0^k(x) = \sum_{i=-p}^q \alpha_i x^i$ cu $x \in R - \{0\}$ și satisfăcând condițiile (4.1), (4.2), (4.3) se poate scrie ca un produs de k funcții raționale corespunzătoare unui operator de ordin unu a lui a_0 .*

Datorită condițiilor (4.1), (4.2), (4.3) $F_0^k(x) = (x-1)^k \Phi(x)$ cu $\Phi(1) \neq 0$,

$$\frac{d^k F_0^k(x)}{dx^k} = k! \Phi(x) + C_k^1 k(k-1) \dots 2 (x-1) \frac{d\Phi(x)}{dx} + \dots$$

$$\dots + C_k^{k-1} k(k-1)(x-1)^{k-1} \frac{d^{k-1}\Phi(x)}{dx^{k-1}} + (x-1)^k \frac{d^k \Phi(x)}{dx^k}.$$

Atunci pentru $x = 1$ obținem $\frac{d^k F_0^k}{dx^k}(1) = k! \Phi(1)$, dar din (4.3) rezultă

$k! \Phi(1) = k!$ și deci $\Phi(1) = 1$.

$F_0^k(x) = (x-1)^{k-1} [(x-1)\Phi(x)]$; notăm $f_1(x) = x-1$ și

$$F_0(x) = (x-1)\Phi(x), \quad \frac{dF_0(x)}{dx} = \Phi(x) + (x-1)\frac{d\Phi(x)}{dx},$$

$$\text{atunci } F_0(1) = 0 \text{ și } \frac{dF_0}{dx}(1) = \Phi(1) = 1.$$

Din condițiile satisfăcute de $F_0(x)$ și deoarece $f_1(x) = x-1$ rezultă că $f_1(x)$ și $F_0(x)$ sînt funcții raționale corespunzătoare unui operator de ordin unu a lui a_0 .

Propoziția 5. *Produsul a k funcții raționale $\varphi_1(x), \varphi_2(x), \dots, \varphi_k(x)$ cu $x \in \mathbb{R} - \{0\}$ corespunzătoare la k operatori de ordin unu, este o funcție rațională corespunzătoare unui operator de ordin k .*

Din ipoteză rezultă

$$(6.1) \quad \varphi_i(1) = 0 \quad \text{și} \quad (6.2) \quad \frac{d\varphi_i}{dx}(1) = 1, \quad i = 1, 2, \dots, k.$$

Să arătăm că $F_0^k(x) = \varphi_1(x) \varphi_2(x) \dots \varphi_k(x)$ satisface condițiile (4.1), (4.2), (4.3). Vom demonstra prin inducție. Pentru $k = 2$, $F_0^2(x) = \varphi_1(x) \varphi_2(x)$. Atunci

$$\frac{dF_0^2(x)}{dx} = \varphi_2(x) \frac{d\varphi_1(x)}{dx} + \varphi_1(x) \frac{d\varphi_2(x)}{dx}$$

și

$$\frac{d^2 F_0^2(x)}{dx^2} = \varphi_2(x) \frac{d^2 \varphi_1(x)}{dx^2} + 2 \frac{d\varphi_1(x)}{dx} \frac{d\varphi_2(x)}{dx} + \varphi_1(x) \frac{d^2 \varphi_2(x)}{dx^2}.$$

$$\text{Din (6.1) și (6.2) rezultă } F_0^2(1) = 0, \quad \frac{dF_0^2}{dx}(1) = 0, \quad \frac{d^2 F_0^2}{dx^2}(1) = 2 \text{ și}$$

deci $F_0^2(x)$ este o funcție rațională corespunzătoare unui operator de ordin doi. Presupunem că $F_0^{k-1}(x) = \varphi_1(x) \varphi_2(x) \dots \varphi_{k-1}(x)$ este o funcție rațională corespunzătoare unui operator de ordin $k-1$, deci satisface condițiile

$$(7.1) \quad F_0^{k-1}(1) = 0, \quad (7.2) \quad \frac{d^i F_0^{k-1}}{dx^i}(1) = 0, \quad i = 1, 2, \dots, k-1$$

$$(7.3) \quad \frac{d^{k-1} F_0^{k-1}}{dx^{k-1}}(1) = (k-1)!$$

Atunci $F_0^k(x) = F_0^{k-1}(x) \varphi_k(x)$ și $F_0^k(1) = 0$ deci este satisfăcută condiția (4.1).

$$\frac{d^i F_0^k(x)}{dx^i} = \frac{d^i}{dx^i} [F_0^{k-1}(x) \varphi_k(x)] = \sum_{j=0}^i C_i^j \frac{d^{i-j} F_0^{k-1}(x)}{dx^{i-j}} \frac{d^j \varphi_k(x)}{dx^j} \text{ cu } i = 1, 2, \dots, k.$$

$$\text{Pentru } i = 1, \dots, k-1 \text{ și } x = 1, \text{ avem: } \frac{d^i F_0^k}{dx^i}(1) = \sum_{j=0}^i C_i^j \frac{d^{i-j} F_0^{k-1}}{dx^{i-j}}(1) \frac{d^j \varphi_k}{dx^j}(1)$$

și datorită condițiilor (6.1), (6.2), (7.1), (7.2), obținem $\frac{d^i F_0^k}{dx^i}(1) = 0, i = 1, \dots, k-1$

deci satisfăcute condițiile (4.2). Pentru $i = k$ și $x = 1$ avem: $\frac{d^k F_0^k}{dx^k}(1) =$

$$= \sum_{j=0}^k C_k^j \frac{d^{k-j} F_0^k}{dx^{k-j}}(1) \frac{d^j \varphi_k}{dx^j}(1) \text{ și datorită condițiilor (6.1), (6.2), (7.1), (7.2),}$$

$$(7.3), \text{ obținem } \frac{d^k F_0^k}{dx^k}(1) = C_k^1 (k-1)! = k! \text{ deci satisfăcută condiția (4.3).}$$

Propoziția 6. Orice funcție rațională $F_0^k(x)$ satisfăcând condițiile (4.1), (4.2), (4.3) se poate exprima ca o combinație liniară unică cu suma coeficienților 1 de funcții raționale bază $f_m^k(x)$ date de (5).

Din Propoziția 2 rezultă că $F_0^k(x) = (x-1)^{k-1} F_0(x)$ unde $F_0(x)$ este o funcție rațională corespunzătoare unui operator de ordin unu și deci $F_0(x) = \sum_{i=-p}^q \beta_i x^i$ satisfăcând condițiile $F_0(1) = 0$ și $\frac{dF_0}{dx}(1) = 1$. Atunci coeficienții $\beta_i \in R$ satisfac condițiile

$$(8.1) \quad \sum_{i=-p}^q \beta_i = 0 \quad \text{și} \quad (8.2) \quad \sum_{i=-p}^q i \beta_i = 1.$$

Din (5) $f_m^k(x) = \frac{(x-1)^{k-1} (x^m - 1)}{m}$ de unde $x^m = \frac{m f_m^k(x)}{(x-1)^{k-1}} + 1$. Atunci

$$F_0^k(x) = (x-1)^{k-1} \sum_{i=-p}^q \beta_i x^i = (x-1)^{k-1} \sum_{i=-p}^q \beta_i \left[\frac{i f_i^k(x)}{(x-1)^{k-1}} + 1 \right] = \sum_{i=-p}^q i \beta_i f_i^k(x) + (x-1)^{k-1} \sum_{i=-p}^q \beta_i = \sum_{i=-p}^q i \beta_i f_i^k(x). \text{ Am ținut seama de (8.1).}$$

Din (8.2) rezultă că $\sum_{i=-p}^q i \beta_i = 1$ și deci $F_0^k(x) = \sum_{i=-p}^q \gamma_i f_i^k(x)$ cu $\sum_{i=-p}^q \gamma_i = 1$.

Unicitatea descompunerii rezultă din proprietatea funcțiilor raționale de acest tip care sînt liniar independente.

Observația 1. Propoziția 6 justifică denumirea pentru $d_m^k a_0$ de bază. Ca și pentru operatorii de ordin unu există o infinitate de baze.

Considerăm șirurile de pas h notate a_{nh} cu $n \in \mathbb{Z}$ și $h > 0$ oarecare. Un operator de derivare de ordin k în modul $-p, q$ a lui a_{0h} va fi $\Delta_{-p,q}^k a_{0h} =$

$$= \sum_{i=-p}^q \alpha_i a_{ih}, \text{ coeficienții } \alpha_i \in R \text{ satisfăcând condițiile:}$$

$$(9.1) \quad \sum_{i=-p}^q i^j \alpha_i = 0 \text{ cu } j = 0, 1, \dots, k-1 \quad \text{și} \quad (9.2) \quad \sum_{i=-p}^q i^k \alpha_i = \frac{k!}{h^k}.$$

Derivatele de ordin k bază a lui a_{0h} sînt:

$$d_m^k a_{0h} = \frac{\sum_{i=0}^{k-1} C_{k-1}^i [a_{nh+k-i-1} - a_{k-i-1}]}{m h^k}.$$

Fracțiile raționale $F_{0h}^k(x) = \sum_{i=-p}^q \alpha_i x^i$ cu $x \in R - \{0\}$ satisfăcând

$$(10.1) \quad F_{0h}^k(1) = 0,$$

$$(10.2) \quad \frac{d^i F_{0h}^k}{dx^i}(1) = 0 \quad \text{cu } i = 1, 2, \dots, (k-1) \quad \text{și}$$

$$(10.3) \quad \frac{d^k F_{0h}^k}{dx^k}(1) = \frac{k!}{h^k}$$

corespund operatorilor $\Delta_{p,q}^k a_{0h}$.

Operatorilor de ordin k bază a lui a_0 , $d_m^k a_{0h}$ le atașăm funcțiile raționale $f_{mh}^k(x) = \frac{(x-1)^{k-1}(x^m-1)}{mh^k}$ cu $m \in Z - \{0\}$ și $x \in R - \{0\}$.

Propozițiile demonstrate pentru pasul 1 se demonstrează analog pentru pasul h .

Primită la 6 iunie 1977

Institutul politehnic, Iași,
Catedra de matematici

BIBLIOGRAFIE

1. Climescu Al., Gontineac M., Motreanu D., *O clasă de operatori și ecuații corespunzătoare*. Bul. Inst. polit. Iași, XX (XXIV), 3-4, s.I (1974).
2. Climescu Al., Gontineac M., *O clasă de operatori și ecuații corespunzătoare. (I) Operatori de derivare de ordin unu*. Bul. Inst. polit. Iași, XXII (XXVI), 3-4, s.I (1976).

A CLASS OF OPERATORS AND CORRESPONDING EQUATIONS

II. The Higher-order Derivatives

(Summary)

Developping the programme sketched in [1] we define the higher-order derivatives and establish some of their properties.

Practical applications of the proposed method are given in Section 4.

10.1. $\lambda = 1.0$

$$(10.2) \quad \frac{d^2 \lambda}{d\lambda^2} = \frac{d}{d\lambda} \left(\frac{d\lambda}{d\lambda} \right) = \frac{d}{d\lambda} (1) = 0$$

$$(10.3) \quad \frac{d^2 \lambda}{d\lambda^2} = \frac{d}{d\lambda} \left(\frac{d\lambda}{d\lambda} \right) = \frac{d}{d\lambda} (1) = 0$$

Proposed method: The proposed method is based on the assumption that the distribution of the data is normal.

Proposed method: The proposed method is based on the assumption that the distribution of the data is normal.

The results are given in Table 1.

Proposed method: The proposed method is based on the assumption that the distribution of the data is normal.

APPENDIX A

1. The proposed method is based on the assumption that the distribution of the data is normal. The proposed method is based on the assumption that the distribution of the data is normal.

APPENDIX B: CORRESPONDING FOR OTHERS

1. The proposed method is based on the assumption that the distribution of the data is normal.

Proposed method:

The proposed method is based on the assumption that the distribution of the data is normal.

УДК 517.944

К ИССЛЕДОВАНИЮ ПОЛИЛИНЕЙНЫХ УРАВНЕНИЙ С ЧАСТНЫМИ ПРОИЗВОДНЫМИ

1. ПОЛИНОМИАЛЬНЫЕ РЕШЕНИЯ НЕКОТОРЫХ КЛАССОВ ПОЛИЛИНЕЙНЫХ УРАВНЕНИЙ

Б. А. БОНДАРЕНКО, К. В. ЛЕН, Д. МАНЖЕРОН и М. Н. ОГЮЗТОРЕЛИ

*Посвящается светлой памяти
МАУРО ПИКОНЕ,
Почетному члену Академии
Социалистической Республики
Румынии*

1. В рамках замечательных калитативных скачков развития чистых и прикладных математических наук Мира, а в частности их обширнейшей области дифференциальных уравнений, непрестанно и многогранно используемых для моделирования все более и более сложных явлений органической и неорганической природы, неоценимый и непрерывный шестидесятилетний вклад академика Мауро Пиконе в науку и технику [1] включает в себя опубликованный пол века тому назад труд [2], послуживший основой всех последующих исследований по полигармоническим [3], [4], [5], политепловым [6], [7] и поливолновым [8] системам уравнений, частично завершающихся теперь в ряде исследовании авторов и их сотрудников посвященных дифференциальным системам сложной структуры [9]—[18].

К таким системам принадлежат и поливолновые уравнения вида

(1) $K^{(n)}u(x, y) \equiv (M_\mu^{(r)} - L)^{(n)}u(x, y) = F(x, y)$, $K^{(j)} = K(K^{j-1})$, $K^{(0)} = 1$, где $x = (x_1, x_2, \dots, x_\mu) \in R^\mu$, $y = (y_1, y_2, \dots, y_\nu) \in R^\nu$, $M_\mu^{(r)}$ — полная производная r -го порядка в смысле Пиконе [19]—[20], $\partial^{\mu r} / \partial x_1^r \partial x_2^r \dots \partial x_\mu^r$, L — линейный дифференциальный оператор оперирующий лишь над переменными y , а $F(x, y)$ — известная непрерывная функция в области $D = R^\mu \times R^\nu$, исследованные в [21] с точки зрения операционного представления решений этих уравнений.

В настоящей заметке приводятся классы полиномиальных решений уравнения [1], пресставляющие собою определенный интерес как с теоретической так и с практической точек зрения.

2. На основании формул (2) и (3) работы [21] имеет место следующее утверждение:

1. — Пусть $y^b = y_1^{b_1} y_2^{b_2} \dots y_\nu^{b_\nu}$ — одночлен. Если для некоторого $b = \{b_1, b_2, \dots, b_\nu\}$ с целочисленными значениями b_j можно указать такое целое положительное число m , что $L^m y^b = 0$, то уравнение (1) имеет полиномиальные решения.

Более подробные исследования полиномиальных решений можно провести при конкретных операторах $M_\mu^{(r)}$ и L . Рассмотрим, например, уравнение

$$(2) \quad K^{(n)} u(x, y) \equiv \left(\frac{\partial^2}{\partial x_1 \partial x_2} \pm \Delta_\nu \right)^{(n)} u(x, y) = 0,$$

где $x = (x_1, x_2)$, $y = (y_1, y_2, \dots, y_\nu)$, $\Delta_\nu = \partial^2/\partial y_1^2 + \partial^2/\partial y_2^2 + \dots + \partial^2/\partial y_\nu^2$.

Если в формулах (2) и (3) работы [21] положить $r=1$, $s=0$, $L=\Delta_\nu$,

$$g(y) = m! \frac{y^b}{b!} \equiv m! \frac{y_1^{b_1}}{b_1!} \frac{y_2^{b_2}}{b_2!} \dots \frac{y_\nu^{b_\nu}}{b_\nu!}, \quad |b| = b_1 + b_2 + \dots + b_\nu = m - \alpha - 2p + 2$$

и ввести множитель $(\mp 1)^{i-p+1}$ под знак суммы, то получим систему полиномиальных решений уравнения (1) в виде

$$(3) \quad P_{1,0,\alpha;b}^{m,p,1}(x, y) = m! \sum_{i=p-1}^{\left[\frac{m-\alpha}{2}\right]} (\mp 1)^{i-p+1} \frac{x_1^i}{i!} \frac{x_2^{i+\alpha}}{(i+\alpha)!} \Delta_\nu^{i-p+1} \left(\frac{y^b}{b!} \right),$$

$$(4) \quad P_{1,0,\alpha;b}^{m,p,2}(x, y) = m! \sum_{i=p-1}^{\left[\frac{m-\alpha}{2}\right]} (\mp 1)^{i-p+1} \frac{x_1^{i+\alpha}}{(i+\alpha)!} \frac{x_2^i}{i!} \Delta_\nu^{i-p+1} \left(\frac{y^b}{b!} \right).$$

В равенствах (3) и (4) $\alpha=0, 1, 2, \dots, m-2p+2$, $p=1, 2, \dots, n$, причем $P_{1,0,\alpha;b}^{m,p,1}(x, y) = P_{1,0,\alpha;b}^{m,p,2}(x, y)$.

Полиномы (3) и (4) обладают многими удобными аналитическими и вычислительными свойствами, аналогичными свойствам H_q -полиномов, построенных и изученных в работах первого из авторов [22].

3. Для сокращения дальнейших записей рассмотрим уравнение (2) при $\nu=1$ и знаке $(-)$, т.е. уравнение

$$(5) \quad K^{(n)} u(x_1, x_2, y) \equiv \left(\frac{\partial^2}{\partial x_1 \partial x_2} - \frac{\partial^2}{\partial y^2} \right)^{(n)} u(x_1, x_2, y) = 0.$$

Полагая в равенствах (3) и (4) $\Delta_\nu = \partial^2/\partial y^2$, $b = m - \alpha - 2p + 2$, вычисляя

$$\frac{\partial^{2i-2p+2}}{\partial y^{2i-2p+2}} \left(\frac{y^{m-\alpha-2p+2}}{(m-\alpha-2p+2)!} \right) = \frac{y^{m-\alpha-2i}}{(m-\alpha-2i)!}$$

и учитывая, что

$$\frac{m!}{i! (i+\alpha)! (m-\alpha-2i)!} = \binom{m}{i, i+\alpha},$$

где символ $\binom{a}{b, c} = \frac{a!}{b! c! (a-b-c)!}$ — триномиальный коэффициент, т.е. коэффициент разложения $(x+y+z)^a$, будем иметь

$$(6) \quad P_{1,0,\alpha}^{m,p,1}(x_1, x_2; y) = \sum_{i=p-1}^{\left[\frac{m-\alpha}{2}\right]} \binom{i}{p-1} \binom{m}{i, i+\alpha} x_1^i x_2^{i+\alpha} y^{m-\alpha-2i},$$

$$(7) \quad P_{1,0,\alpha}^{m,p,2}(x_1, x_2; y) = \sum_{i=p-1}^{\left[\frac{m-\alpha}{2}\right]} \binom{i}{p-1} \binom{m}{i+\alpha, i} x_1^{i+\alpha} x_2^i y^{m-\alpha-2}.$$

Полиномы (6) и (7) представляют собой однородные относительно x_1, x_2, y степени m многочлен. Они обладают многими свойствами; приведем некоторые из свойств.

а. Представления (6) и (7) при $\alpha=0, 1, 2, \dots, m-2p+2$ образуют $2m-4p+5$ линейно независимых полиномов, удовлетворяющих уравнения $K^{(p)}$ и $(x_1, x_2; y)=0$ и неравенству $K^{(p-1)}$ и $(x_1, x_2; y) \neq 0$.

б. Представления (6) и (7) при $\alpha=0, 1, 2, \dots, m-2p+2$ и $p=1, 2, \dots, n$ образуют базисное множество полиномиальных степени m решений уравнения (5), состоящее из $n(2m-2n+3)$ линейно независимых полиномов.

в. Для полиномов (6) и (7) справедливы следующие дифференциальные соотношения (в связи с симметрией приводятся только для полиномов (6)):

$$(8) \quad \frac{\partial}{\partial x_1} P_{1,0,\alpha}^{m,p,1}(x_1, x_2; y) = m P_{1,0,\alpha+1}^{m-1,p,1}(x_1, x_2; y) + m P_{1,0,\alpha+1}^{m-1,p-1,1}(x_1, x_2, y),$$

$$(9) \quad \frac{\partial}{\partial x_2} P_{1,0,\alpha}^{m,p,1}(x_1, x_2; y) = m P_{1,0,\alpha-1}^{m-1,p,1}(x_1, x_2; y), \quad \alpha \neq 0,$$

$$(10) \quad \frac{\partial}{\partial x_2} P_{1,0,0}^{m,p,1}(x_1, x_2; y) = m P_{1,0,1}^{m-1,p,2}(x_1, x_2; y) + m P_{1,0,1}^{m-1,p-1,2}(x_1, x_2; y),$$

$$(11) \quad \frac{\partial}{\partial y} P_{1,0,\alpha}^{m,p,1}(x_1, x_2; y) = m P_{1,0,\alpha}^{m-1,p,1}(x_1, x_2; y).$$

г. Неостанавливаясь на других многочисленных свойствах, аналогичных свойствам H_q -полиномов [5], отметим, что, повидимому можно доказать, что любое регулярное в некоторой замкнутой области D решение уравнения (5) при знаке $+$ между операторами можно равномерно аппроксимировать полиномами (6) и (7).

д. На основе формул дифференцирования (8) и (10) легко получить рекуррентные соотношения, формулы неопределенного интегрирования по каждой переменной и т.п.

е. Для полиномов (6) и (7) можно ввести так называемые „матрицы показателей“ и „матрицы коэффициентов“ в форме несколько отличной от „матриц показателей“ и „матриц коэффициентов“ введенных в работах [5] для полигармонических полиномов и использовать их для вычислений на электронно-вычислительных машинах [22].

ж. Аналогично можно изучить полиномы (3) и (4), а также полиномы для других операторов $\tilde{M}_\mu^{(r)}$ и L .

Поступила 2 IX 1977 г.

Мат. ин-т АН Узб. ССР,
Ташкент, СССР,
Конкордия Университет,
Монреаль, Канада,
Яский политехнический институт и
Албертский университет,
Эдмонтон, Канада

Л И Т Е Р А Т У Р А

1. Picone Mauro, в сб. „Biografie e Bibliografie degli Accademici Lincei“, Accademia Nazionale dei Lincei, Roma, pp. 491 — 505, 1976.
2. Picone M., a) *Sulle funzioni metaarmoniche*. Rend. Accad. Naz. Lincei, Cl. Sci. fis., mat. e nat., (6) 5, 90 — 95 (1927); *Teoremi di media caratteristici per le soluzioni di talune equazioni alle derivate parziali*. Rend. Circ. Mat. Palermo, 51, 25 — 37 (1927); b) *Sulla convergenza delle successioni di funzioni iperarmoniche*. Bull. Soc. Roumaine Math., 38, 105 — 112 (1936).
3. Sbrana F., *Sulle funzioni metaarmoniche in n variabili*. Rend. Circ. Mat. Palermo, 53, 428 — 436 (1929).
4. Nicolescu M., *Les fonctions polyharmoniques*. Hermann, Paris, 54 p., 1936.
5. Вондаренко Б. А., *Полигармонические полиномы*. Изд-во „Фан“ УзССР, Ташкент, 1968 и *Некоторые вопросы теории и применение H_q -полиномов и G_q -функций*. Bul. Inst. polit. Iași, XVII (XXI), 3—4, s. I (1971).
6. Nicolescu M., *Ecuatia ilarată a căldurii*. St. Cerc. Mat., 5, 3 — 4, 243 — 332 (1954).
7. Бондаренко Б. А., *Решение задачи Коши-Николеску для полилинейных уравнений в частных производных*. Bul. Inst. polit. Iași, Sect. I (в печати).
8. Mangeron D., *Problèmes concernant les équations polyvibrantes*. C. r. Acad. Sci. Paris, 266 A, 870 — 873; 976 — 979; 1050 — 1052; 1103 — 1106; 1121 — 1124 (1968); 204, 94 — 96; 544 — 547; 1022 — 1024 (1937). См. также: Rend. Accad. Naz. Lincei, Cl. Sci. fis., mat. e nat., 6 (16), 305 — 310 (1932); Rend. Accad. Sci. fis., mat., Napoli, 4 (2), 29 — 40 (1932); Giorn. Mat., 71, 89 — 139 (1933).
9. Mangeron D., Krivoshein L. E., *New Methods of Numerical Calculation of Various Integro-differential Systems* (I, II, III). Rev. Roum. Sci. Techn., Série Méc. Appl., 9, 1195 — 1221 (1964); 10, 3 — 34 (1965); 11, 733 — 756 (1966).
10. Krivoshein L. E., Mangeron D., Oguztoreli M. N., *Études des systèmes différentiels possédant la structure complexe*. Bull. Soc. Roy. Sci. Liège, 43, 7 — 10, 512 — 516 (1974); Bull. Cl. Sci. Acad. Roy. Belgique, (5) 60, 585 — 592; 387 — 395 (1974).
11. Leung K. V., Oguztoreli M. N., *Numerical Solutions of Various Problems Concerning Polyvibrating or Polywave Equations of Mangeron*. Rend. Accad. Sci. fis., mat., Napoli, 4 (40), 52 — 57 (1973); Bull. Soc. Roy. Sci. Liège, 42, 5 — 6, 269 — 275 (1973); Bull. Acad. Roy. Sci. Belgique, (5) 59, 441 — 447 (1973).
12. Krivoshein L. E., Mangeron D., Oguztoreli M. N., *Calcolo con calcolatrici elettroniche delle funzioni speciali spettanti ai sistemi polivibranti e polivibranti generalizzati ed applicazioni*. Rend. Accad. Naz. Lincei, Cl. sci. fis., mat. e nat., (8) 48, 160 — 169 (1970).
13. Mangeron D., Oguztoreli M. N., *Problema di Goursat per le equazioni polivibranti*. Rend. Accad. Naz. Lincei, Cl. sci. fis., mat. e nat. (в печати).
14. Krivoshein L. E., Leung K. V., Mangeron D., Oguztoreli M. N., *Étude des solutions d'une classe d'équations intégrodifférentielles non linéaires aux opérateurs hyperboliques ayant pour limites des fonctionnelles intégrales*. Bull. Soc. Math. de Grèce (в печати).
15. Bondarenko B. A., Leung K. V., Mangeron D., Oguztoreli M. N., *Studi concernenti le equazioni polilineari*. Alla memoria di Mauro Picone. Rend. Accad. Sci. fis., mat., Napoli (в печати).
16. Nielson G. M., *A Mangeron Theorem for Triangular Domains*. Rev. Roum. Math. pures et appl. (в печати).
17. Berezanski Ju. M., *Expansions in Eigenfunctions of Selfadjoint Operators*. Amer. Math. Soc. Transl. Monographs, Chap. IV, Addenda, p. 756, 787, 1968.
18. Easwaran S., *A Study on Certain Higher Order Partial Differential Equations of Mangeron*. A Doctoral Dissertation. Department of Mathematics, The University of Alberta, 1972.
19. Mangeron D., Krivoshein L. E., *Problemi concernenti sistemi di equazioni in integro differenziali con derivate totali di Picone*. Rend. Sem. Mat. Univ. Padova 33, 226 — 266 (1963); 34, 344 — 368 (1964); 35, 341 — 364 (1965).

20. Oguztoreli M. N., Mangeron D., Easwaran S., *Problèmes aux limites pour certaines systèmes différentiels aux différences, ordinaires ou aux dérivées totales au sens de M. M. Picone*. Archivum Mathematicum, Brno, 3 (VIII), 131 — 136 (1972).
21. Bondarenko B. A., Leung K. V., Mangeron D. J., Oguztoreli M. N., *Operational Representation of Solutions of a Class of Polylinear Equations*. Notices Amer. Math. Soc., 1977, Febr.
22. Bui T. D., Leung K. V., *New Developments in Computer Techniques for Stiff Differential Equations*. Sixth Canadian Congress of Applied Mechanics, May 30 — June 3, 1977. The University of British Columbia, Vancouver, B.C. Abstracts and Programme, p. 19.

STUDIUL ECUAȚIILOR POLILINIARE CU DERIVATE PARȚIALE

I. Soluții polinomiale pentru o clasă de ecuații poliliniare

(Rezumat)

Autorii expun în această lucrare unele rezultate referitoare la soluții polinomiale ale unor clase de ecuații poliliniare, deosebit de utile în rezolvarea problemelor de aprox imare uniformă a soluțiilor unor atare ecuații și pentru programări corespunzătoare la computere.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DIVISION OF THE PHYSICAL SCIENCES
DEPARTMENT OF CHEMISTRY
CHICAGO, ILLINOIS 60637
U.S.A.
JANUARY 1971
TO THE DIRECTOR, NATIONAL BUREAU OF STANDARDS
WASHINGTON, D.C. 20535
FROM: DR. J. H. DUNN, JR.
RE: A LETTER FROM THE NATIONAL BUREAU OF STANDARDS
DATED JANUARY 14, 1971, CONCERNING THE
SUBMISSION OF A PAPER TO THE JOURNAL OF RESEARCH
NATIONAL BUREAU OF STANDARDS, VOL. 76, NO. 1,
PAGES 1-10, 1971.

RE: A LETTER FROM THE NATIONAL BUREAU OF STANDARDS
DATED JANUARY 14, 1971, CONCERNING THE
SUBMISSION OF A PAPER TO THE JOURNAL OF RESEARCH
NATIONAL BUREAU OF STANDARDS, VOL. 76, NO. 1,
PAGES 1-10, 1971.

A REFLEXIVE SUBCATEGORY OF THE CATEGORY OF STOCHASTIC AUTOMATA

BY

VLADIMIR V. TOPENČAROV and KETTY G. PEEVA

The problem of reduction and minimization of automata are examined in category aspect in detail and already solved in broad outlines for deterministic finite automata (see [1], [2]). By the means of the category theory a full description of reduction and minimization of machines by states is given in [3]. These problems remain still open for stochastic automata due to technical and principle difficulties in adapting the methods worked out for deterministic automata to this rather delicate case. There is some doubt about the possibility of solving the general reduction problem.

The object of this paper is the problem of reduction of stochastic automata by input symbols (X -reduction), without any restrictions on the type of automaton. A basic result is the theorem of reflexivity of the category $\bar{A}_r^S$ of the strong X -reduced stochastic automata treated as a subcategory of the category $\bar{A}^S \subset A^S$. (Here A^S is the stochastic automata category with epimorphic state component in every morphism). The paper develops some of the ideas and results given in [6].

The terminology and the notations are as in [5] for the theory of categories and as in [4] for the algebraic theory of automata. In particular we shall denote by capital letters the categories (i.e. C, H); the class of objects for C will be denoted by C_0 , the set of all morphisms of C — by C and the set of the identical morphisms which is isomorphic to C_0 — by C_0 .

1. Categories of Stochastic Automata. Let M be the category of mappings over the universe M_0 . Given the sets X, Q, Y and P ; let

$$VP = \{f; f: P \rightarrow [0,1] \in M, [0,1] \subset R, \sum_{p \in P} f(p) = 1\} \subset M.$$

A *stochastic automaton* (abbreviated *S-automaton*) is a quadruple $A = (X, Q, Y, h)$; $h: X \times Q \rightarrow V(Q \times Y)$ is a mapping of M_0 into M , which assigns to every pair $(x, q) \in X \times Q$ an morphism $h_{(x,q)}: Q \times$

$\times Y \rightarrow [0,1] \in M$, such that $\sum_{(\bar{q}, y) \in Q \times Y^{h(a,x)}} (\bar{q}, y) = 1$ holds; X , Q and Y are finite or numerable sets namely inputs, (internal) states and outputs respectively.

For further examinations it will be important to construct a functorial definition of an S -automaton. It is identical with the above given definition of S -automaton according to [6].

Let EA be a category with two objects a, b and a morphism denoted by (a, b) ; let $\square M$ be the category of commutative squares of M with a horizontal composition and F be the functor from EA to $\square M$.

Definition 1. F is a stochastic realization of the automaton sketch EA , if the following conditions $F((a, b)) = K \in \square M$, $\circ \square(K) = F(a) = i_{X \times Q}$, $\beta \square(K) = F(b) = h$ hold, where $i_{X \times Q}$ is the identical mapping of $X \times Q$ into M , and h is an automaton stochastic mapping.

The notions S -automaton and stochastic realization of an a automaton sketch are equivalent.

Given the stochastic automata A and B ; let their functors-realization of the automaton sketch EA be F_A and F_B respectively.

Definition 2. The natural transformation $\varphi: F_A \rightarrow F_B$ is a morphism of stochastic automata (AS -morphism) from the S -automaton A to the S -automaton B . The category of stochastic automata (denoted by AS) is a subcategory of $\text{Nat}(EA, \square M)$, which is defined by the natural transformations between functors- S -automata.

Proposition 1. Every AS -morphism is uniquely representable by an ordered triple of mappings $\varphi_X: X \rightarrow X'$, $\varphi_Q: Q \rightarrow Q'$ and $\varphi_Y: Y \rightarrow Y'$ making commutative the following diagram

$$\begin{array}{ccc} X \times Q & \xrightarrow{h} & V(Q \times Y) \\ \varphi_X \times \varphi_Q \downarrow & & \downarrow V(\varphi_Q \times \varphi_Y) \\ X' \times Q' & \xrightarrow{h'} & V(Q' \times Y') \end{array}$$

Here $V(\varphi_Q \times \varphi_Y)$ denotes a mapping, which is defined in the following way:

$$V(\varphi_X \times \varphi_Q) h_{(c,e)} = \begin{cases} h''_{(\varphi_X(c), \varphi_Q(e))} & \text{if } h_{(c,e)} \in h(X \times Q), \\ f & \text{if } h_{(c,e)} \notin h(X \times Q), \end{cases}$$

where f is an arbitrary fixed element of $V(Q' \times Y')$.

Let X^* and Y^* be the free semigroups of words over X and Y respectively and let $h^*: X^* \times Q \rightarrow V(Q \times Y^*)$ be an extension of $h: X \times Q \rightarrow V(Q \times Y)$, which is defined as follows:

$$h^*(\Lambda, q) = h^*_{(\Lambda, q)}, \quad \text{where } h^*_{(\Lambda, q)} \in V(Q \times Y^*) \text{ and}$$

$$h^*_{(\Lambda, q)}(\bar{q}, y) = \begin{cases} 1 & \text{if } \bar{q} = q \text{ and } y = 1, \\ 0 & \text{otherwise;} \end{cases}$$

$$h^*(x, q) = h_{(x, q)} \quad \text{for each } x \in X,$$

and with the recursive relation

$$h^*(ux, q) = h^*_{(ux, q)}, \quad h^*_{(ux, q)} \in V(Q \times Y^*),$$

$$h^*_{(ux, q)}(\bar{q}, wy) = \sum_{q \in Q} h^*_{(u, q)}(\bar{q}, w) h^*_{(x, \bar{q})}(\bar{q}, y).$$

Behaviour of the S -automaton $A = (X, Q, Y, h)$ is the mapping $h^* : X^* \times Q \rightarrow V(Q \times Y^*)$ canonically associated to the automaton A . We can without any difficulties construct the functorial representation of the behaviour.

Definition 3. F is a *behaviour of S -automaton* if $F(a) = i_{X^* \times Q}$, $F((a, b)) = K \in \square M$, $F(b) = h^* : X^* \times Q \rightarrow V(Q \times Y^*)$. *Morphism of behaviours* is the natural transformation $\varphi : F_A \rightarrow F_B$, defined by the ordered triple $\varphi = (\varphi_{X^*}, \varphi_Q, \varphi_{Y^*})$, so that the extension of φ_X and φ_Y to φ_{X^*} and φ_{Y^*} respectively make the following diagram commutative

$$\begin{array}{ccc} X_A^* \times Q_A & \xrightarrow{h_A^*} & V_A(Q_A \times Y_A^*) \\ \varphi_{X^*} \times \varphi_Q \downarrow & & \downarrow V(\varphi_Q \times \varphi_{Y^*}) \\ X_B^* \times Q_B & \xrightarrow{h_B^*} & V(Q_B \times Y_B^*) \end{array}$$

Here $\varphi_{X^*} : X_A^* \rightarrow X_B^*$ and $\varphi_{Y^*} : Y_A^* \rightarrow Y_B^*$ are defined as follows

$$\varphi_{X^*}(\Lambda) = \Lambda, \quad \varphi_{X^*}(xu) = \varphi_X(x) \cdot \varphi_X(u),$$

and by analogy for φ_{Y^*} .

The subclass of $\text{Nat}(EA, \square M^*)$, where $\square M^*$ is constituted by the morphisms of behaviours, generates the subcategory B^S of behaviours of stochastic automata.

In particular, let us consider those natural transformations of $\text{Nat}(EA, \square M^*)$, in which the morphisms $\varphi_Q : Q \rightarrow Q'$ are epimorphisms of M . They define the subcategory of B^S , denoted by $\bar{B}^S$.

For our further examinations we define a functor $H : A^S \rightarrow B^S$ as follows: given the S -automata $A = (X, Q, Y, h)$ and $A' = (X', Q', Y', h')$ from A_0^S and the AS -morphism $\varphi : A \rightarrow A'$, then for the objects and for the morphisms we have

$$HA = h^* : X^* \times \dot{Q} \rightarrow V(Q \times Y^*),$$

$$H(\varphi_X, \varphi_Q, \varphi_Y) = (\varphi_{X^*}, \varphi_Q, \varphi_{Y^*}).$$

It can be easily verified that $H(\varphi_X, \varphi_Q, \varphi_Y)$ is a morphism of behaviours. The restriction of H over the subcategory $\bar{A}^S$ defines the functor $\bar{H} : \bar{A}^S \rightarrow \bar{B}^S$; it is quite obvious that this will be a functor: it follows from the condition $\varphi = (\varphi_X, \varphi_Q, \varphi_Y) \in \bar{A}^S$ that $\varphi_Q \in M^e$ and having in mind the construction of $\bar{B}^S$ we obtain $H(\varphi_X, \varphi_Q, \varphi_Y) \in \bar{B}^S$.

If the X -reduction of S -automaton $A = (X, Q, Y, h)$ is considered, then it is possible to build up one more category connected with the two constructed above. For the S -automaton A we introduce the relation r , which is defined for the elements of X :

$x_1 r x_2 \Leftrightarrow h_{(x_1, q)} = h_{(x_2, q)}$ for every $q \in Q$, where $x_1, x_2 \in X$; it could be easily proved, that r is a relation of equivalence, defined for the elements of X . Let X/r be the factorset of X by r and let h_r be the respective mapping, defined so that $h_r([x]_r, q) = h(x, q)$.

Definition 4. The S -automaton $A_r = (X/r, Q, Y, h_r)$ is a strong X -reduced S -automaton belonging to the S -automaton A .

Directly from this definition follows:

Proposition 2. For each stochastic automaton there exist a strong X -reduced S -automaton, unique up to isomorphism.

From the Definition 4 and Proposition 2 it follows that the strong X -reduced S -automata define a subcategory A_r^S of A^S , which we call *Category of strong X -reduced S -automata*. This will give the opportunity to build up a new functor $P: B^S \rightarrow A^S$ as follows

$$Ph^* = A_r = (X/r, Q, Y, h_r), \quad P(\varphi_{X^*}, \varphi_Q, \varphi_{Y^*}) = (\varphi_X, \varphi_Q, \varphi_Y)$$

where $h^* \in B_0^S$ and $(\varphi_{X^*}, \varphi_Q, \varphi_{Y^*}) \in B^S$.

From the commutativity of the following diagram

$$\begin{array}{ccc} X/r \times Q & \xrightarrow{h_r} & V(Q \times Y) \\ \varphi_X \times \varphi_Q \downarrow & & \downarrow V(\varphi_Q \times \varphi_Y) \\ X'/r' \times Q' & \xrightarrow{h'_r} & V(Q' \times Y') \end{array}$$

it follows that $P(\varphi_{X^*}, \varphi_Q, \varphi_{Y^*}) \in A^S$. The verification results from the fact, that the relation r' , defined for each $q' \in Q'$ is compatible with r and that the condition $\varphi_X \times \varphi_Q: X/r \times Q \rightarrow X'/r' \times Q'$ is reduced to the necessity of φ_Q being epimorphism; the last will be always true, as $Ph^* \in \overline{A}_r \cup \overline{A}^S$.

2. Universal Properties of the Functors H and P . Some auxiliary results will be given at the beginning and as there is no principle difficulty in the proves, they will be just sketched out in the text.

Lemma 1. Let $A = (X, Q, Y, h) \in A_0^S$. The mapping $\eta_A: A \rightarrow PHA$ is an AS -morphism and defines a natural transformation $\eta: I_A^S \rightarrow PH$.

Proof. According to the construction of the functor H we have $HA = h^*$ for every $A \in A_0^S$. From the definition of P we obtain, that $PHA = (X/r, Q, Y, h_r)$ for the morphism of behaviours h^* . Then it follows that $\eta_A: A \rightarrow PHA$ is given by the ordered triple of mappings $\eta_A = (\varphi_X, i_Q, i_Y)$, where $\varphi_X: X \rightarrow X/r$, $i_Q: Q \rightarrow Q \in M^i$ and $i_Y: Y \rightarrow Y \in M^i$. Now it is easy to show the commutativity of the diagram

$$\begin{array}{ccc} X \times Q & \xrightarrow{h} & V(Q \times Y) \\ \varphi_X \times i_Q \downarrow & & \downarrow V(i_Q \times i_Y) \\ X/r \times Q & \xrightarrow{h_r} & V(Q \times Y) \end{array}$$

The second part of the Lemma comes by the commutativity of the following diagrams, equivalent between themselves.

$$\begin{array}{ccc}
 A & \xrightarrow{\eta_A} & PHA \\
 \downarrow \varphi & & \downarrow PH\varphi \\
 A' & \xrightarrow{\eta_{A'}} & PHA' \\
 \\
 X \times Q & \xrightarrow{h_A} & V(Q \times Y) \\
 \downarrow \varphi_X \times \varphi_Q & \searrow \varphi_r \times i_Q & \downarrow V(\varphi_Q \times \varphi_Y) \\
 & X/r \times Q & \downarrow h_{A_r} \\
 X' \times Q' & \xrightarrow{\varphi_{X/r} \times \varphi_Q} & V(Q' \times Y') \\
 \downarrow \varphi_{r'} \times i_{Q'} & \searrow h'_{A_r} & \downarrow h'_{A'_r} \\
 & X'/r' \times Q' &
 \end{array}$$

Lemma 2. Let $h^* \in B_0^S$. The mapping $\varepsilon_{h^*} = (\varphi_{X^*}, i_Q, i_{Y^*}) : h_r^* \rightarrow h^*$ defines a morphism of behaviours $\varepsilon_{h^*} : HPh^* \rightarrow h^*$ and a natural transformation $\varepsilon : HP \rightarrow I_{B^S}$.

Proof. From the existence of an embedding $\varphi_{X^*} : X^*/r \rightarrow X^*$ and from the commutativity of the following diagram

$$\begin{array}{ccc}
 X^*/r \times Q & \xrightarrow{h_r^*} & V(Q \times Y^*) \\
 \downarrow \varphi_{X^*} \times i_Q & & \downarrow V(i_Q \times i_{Y^*}) \\
 X^* \times Q & \xrightarrow{h^*} & V(Q \times Y^*)
 \end{array}$$

it follows that $\varepsilon_{h^*} = (\varphi_{X^*}, i_Q, i_{Y^*})$ defines a morphism of behaviours $HPh^* \rightarrow h^*$. The second part of the Lemma results from the commutativity of the two equivalent diagrams

$$\begin{array}{ccc}
 HPh^* & \xrightarrow{\varepsilon_{h^*}} & h^* \\
 \downarrow HPh & & \downarrow \\
 HPh'^* & \xrightarrow{\varepsilon_{h'^*}} & h'^* \\
 \\
 X^*/r \times Q & \xrightarrow{h_r^*} & V(Q \times Y^*) \\
 \downarrow \varphi_{X^*}/r \times \varphi_Q & \searrow & \downarrow V(\varphi_Q \times \varphi_{Y^*}) \\
 & X^* \times Q & \downarrow h_{A_r}^* \\
 X^*/r' \times Q' & \xrightarrow{\varphi_{X^*} \times \varphi_Q} & V(Q' \times Y'^*) \\
 \downarrow & \searrow h'_{A_r} & \downarrow h'^* \\
 & X^* \times Q' &
 \end{array}$$

Proposition 3. *The ordered quadruple $\langle \bar{H}, P, \eta, \varepsilon \rangle$ defines an adjunction $\bar{A}^S \rightarrow \bar{B}^S$.*

Proof. Given the diagrams

$$\begin{array}{ccc}
 H\eta_A & \xrightarrow{\quad} & HPHA \\
 \downarrow & & \downarrow \varepsilon_{HA} \\
 HA & \xrightarrow{\quad} & HA
 \end{array}
 \qquad
 \begin{array}{ccc}
 \eta Ph^* & \xrightarrow{\quad} & HPPh^* \\
 \downarrow & & \downarrow P\varepsilon h^* \\
 Ph^* & \xrightarrow{\quad} & Ph^*
 \end{array}$$

The commutativity of the first one follows from the relations

$$\varepsilon_{HA} = \varepsilon_{h^*} : HPh^* \rightarrow h^*, \quad \varepsilon_{h^*} : h_r^* \rightarrow h^*, \text{ and}$$

$$H\eta_A = H(\eta_A : A \rightarrow PHA) : HA \rightarrow HA_r,$$

which obviously give $\varepsilon_{HA} \circ H\eta_A = 1_h = 1_{HA}$; the commutativity of the second diagram follows from the relations:

$$\varepsilon h^* = \varepsilon_{h^*} : HPh^* \rightarrow h^*, \quad P\varepsilon h^* : Ph_r^* \rightarrow Ph^*, \quad P\varepsilon h^* : A_r \rightarrow A_r,$$

$$Ph^* = A_r, \quad \eta Ph^* : A_r \rightarrow PHA_r, \quad Ph^* : A_r \rightarrow A_r,$$

which also gives: $P\varepsilon h^* \circ \eta Ph^* = 1_{A_r} = 1_{Ph^*}$.

Considering the two Lemmas and the last proposition, we reach to the following basic result:

Theorem. *The category $\bar{A}$, is a reflexive subcategory of $\bar{A}^S$.*

Proof. The statement of the Theorem might be expressed in the following way: for each automaton of $\bar{A}^S$ there exists an X -reduced S -automaton RA and an AS -morphism $\eta_A : A \rightarrow RA \in \bar{A}^S$, so that every AS -morphism $g : A \rightarrow A' \in \bar{A}^S$ is factorized by η_A for a unique morphism $k : RA \rightarrow A' \in \bar{A}_r$, i.e. the following diagram is commutative

$$\begin{array}{ccc}
 A & \xrightarrow{\eta_A} & RA \\
 \downarrow & & \downarrow k \\
 & \xrightarrow{g} & A'
 \end{array}$$

Let $P(\bar{B}^S)$ be an image of the category $\bar{B}^S$ through P in $\bar{A}^S$; it is a reflexive subcategory of $\bar{A}^S$, as for every $A \in \bar{A}_0^S$, the AS -morphism $\eta_A : A \rightarrow PHA$ is an universal arrow from P to A : the last is due to the fact, that $H \dashv P$, each adjunction defines a natural transformation $\eta : I_{\bar{A}^S} \rightarrow PH$ and that for each object $A \in \bar{A}_0^S$ the arrow η_A is universal from P to A . We have to show now that the category $P(\bar{B}^S)$ is equivalent to $\bar{A}_r$; for the purpose let us consider $h, h' \in \bar{A}_0^S$ and the AS -morphism $g : Ph \rightarrow Ph' \in \bar{A}_r$, which gives the commutative diagram:

$$\begin{array}{ccc}
 X/r \times Q & \xrightarrow{h} & V(Q \times Y) \\
 \varphi_{X/r} \times \varphi_Q \downarrow & & \downarrow V(\varphi_Q \times \varphi_Y) \\
 X'/r' \times Q' & \xrightarrow{h'} & V(Q' \times Y') \\
 \\
 X^*/r \times Q & \xrightarrow{h^*} & V(Q \times Y^*) \\
 \varphi_{X^*/r} \times \varphi_Q \downarrow & & \downarrow V(\varphi_Q \times \varphi_{Y^*}) \\
 X^*/r' \times Q' & \xrightarrow{h'^*} & V(Q' \times Y'^*)
 \end{array}$$

Then the functor $P: \bar{B}^S \rightarrow \bar{A}^S$ is full and considered as a functor of embedding — faithful; according to [4] each object $A \in \bar{A}_0^S$ is isomorphic to Ph for a certain object $h \in \bar{B}_0^S$; the arrow $\eta_A: A \rightarrow PHA$ is an isomorphism for every $A \in \bar{A}_{r_0}$, as it is an ordered triple $\eta_A = (\varphi_{X/r}, i_Q, i_Y)$ and $\varphi_{X/r}$ is an isomorphism by the construction of P . Therefore $P(\bar{B}^S)$ is a category, equivalent to $\bar{A}_r$, but $P(\bar{B}^S)$ is a reflexive subcategory of $\bar{A}^S$ and hence $\bar{A}_r$ is a reflexive subcategory of $\bar{A}^S$.

This result is valid also for automata without an output but $V(Q \times Y)$ has to be replaced by VQ . The Theorem will be true also for Moore-type S -automata, as well as for deterministic automata [3].

3. Some Other Problems. By the so proved in this paper Theorem, the decision of the problem for a class of deterministic automata [3] is transferred to the case of strong X -reduction of S -automata. This type of reduction is only one of the possibilities and does not solve the problem as a whole.

Similar results are obtained for the Y -reduction and for the Q -reduction; they are interesting due to both their content and the explored technique. They will be an object of a later announcement.

Much more difficult is the general question for complete reduction of S -automata, i.e. simultaneously by X , Q and Y .

There are some principle difficulties in the case of stochastic automata and there appear two questions: under what conditions for the automaton it could be completely reduced, i.e. is it possible to describe a subcategory of $\bar{A}^S$, whose objects are completely reducible automata; what is the connection of the partial reductions (by X , by Q , by Y) with the complete reduction.

Received August 29, 1977

Center of Applied Mathematics,
Sofia, Bulgaria

REFERENCES

1. Ehrig H., Kiermeir K. D., Kreowski H. J., Kühnel W., *Universal Theory of Automata. A Categorical Approach*. B. G. Teubner, Stuttgart, 1974.

2. Ehrig H., Kreowski H. J., Pfender M., *Kategorielle Theorie der Reduction, Minimierung und Äquivalenz von Automaten*. Math. Nachr., 59, 1 – 6, 105 – 124 (1974).
3. Goguen J., *Realization is Universal*. Math. Syst. Theory, 6, 4 (1972).
4. Mac-Lane S., *Categories for the Working Mathematician*. Springer Verlag, New York – Heidelberg – Berlin, 1971.
5. Starke P., *Abstract Automata*. North-Holland Publ. Comp., Amsterdam – London, 1972.
6. Topenčarov V., Peeva K., *Algebraic Theory of Stochastic Automata. A Categorical Approach* (to appear).

O SUBCATEGORIE REFLEXIVĂ A CATEGORIEI AUTOMATELOR STOCHASTICE

(Rezumat)

Se construiesc categorii de automate stochastice și de acțiuni de automate stochastice. Pentru o pereche de functori convenabili construiți între aceste categorii se demonstrează proprietăți de adjuncție. Se dovedește că categoria de automat strict X -redus, asociat unei subcategorii bine precizate a categoriei automatelor stochastice este o subcategorie reflexivă.

Rezultatele obținute sînt valabile de asemenea atît pentru automatele stochastice cît și pentru automatele deterministe.

SOME ELEMENTARY PROPERTIES OF THE MAPPINGS OF TOPOLOGICAL SPACES

BY

GH. COSTOVICI

1. In this Note we show from properties of the mappings of topological spaces and from properties of the compositions of these mappings with other result properties for the latter. Let X_i , $i \in I$ be a set of topological spaces with the topologies t_i , $i \in I$, respectively, and let $f_i : X_i \rightarrow X$ and $g_i : X \rightarrow X_i$, $i \in I$, be mappings. By $t_{iq}(t_{ir})$ we denote the topology on X defined in the following way: D is open in $t_{iq}(t_{ir})$ if and only if $f_i^{-1}(D)$ is open in t_i (exists D_i open in t_i so that $D = g_i^{-1}(D_i)$). They are called, respectively, the quotient topology relative to f_i and t_i , and, the reciprocal image of t_i by g_i . Also, on X , relative to all f_i , can be introduced the topologies o (from open) and f (from the french for closed) in the following way: $\bar{D}(F)$ is open (closed) in $o(f)$ if and only if $F(D)$ is arbitrary union (intersection) of finite intersections (unions) of $f_i(D_i)$ ($f_i(F_i)$) where i runs in I and $D_i(F_i)$ is open (closed) in t_i . For every i , f_i is open (closed) relative to $o(f)$ respectively. We recall that the set of the topologies defined on a set is complete lattice by the order $u \leq v$ if and only if every open in u is open in v . Then, on X , we have the following topologies: $\inf_i t_{iq} = I_q$, $\sup_i t_{iq} = S_q$, $\inf_i t_{ir} = I_r$, $\sup_i t_{ir} = S_r$, and where D is open in $I_q(S_q)(I_r)(S_r)$ if and only if $f_i^{-1}(D)$ is open for every $i \in I$ (D is arbitrary union of finite intersections of D_i where i runs in I and $f_i^{-1}(D_i)$ is open in t_i) (for every i exists D_i open in t_i so that $D = g_i^{-1}(D_i)$) (D is arbitrary union of finite intersections of $g_i^{-1}(D_i)$ where i runs in I and D_i is open in t_i).

Every $f_i(g_i)$ is continuous relative to t_i and I_q (relative to S_r and t_i), and if $t'(t'')$ is another topology on X with respect to whom every $f_i(g_i)$ is continuous, then, we have $t' \leq I_q \leq t_{iq} \leq S_q$ ($I_r \leq t_{ir} \leq S_r \leq t''$). Generally, $t_{iqr} \leq t_i$ ($t_i \leq t_{irq}$) and if $f_i(g_i)$ is injection (surjection) we have $t_{iqr} = t_i$ ($t_i = t_{irq}$) (for proof one uses $f_i^{-1}(f_i(D_i)) = D_i$ if f_i is injection and $g_i(g_i^{-1}(D_i)) = D_i$ if g_i is surjection).

If g_i is injection and t_i is T_0 -topology (distinct points do not have identical closures), then, t_{ir} is T_0 -topology (easy to prove).

If $h : I \rightarrow \bigcup_i X_i$, put $(x_i) = h(I)$ if and only if $h(i) = x_i \in X_i$ for every $i \in I$ and, also, denote $\Pi X_i = \{(x_i)\}$. The mapping $p_i : \Pi X_i \rightarrow X_i$ so

that $p_i(x_i) = x_i$, is called the projection of the product $\prod X_i$ on X_i . One considers $\prod X_i$ equipped with the topology S_r relative to all p_i and t_i and it is called the product topology. If X is topological space and $k \in I$, then, the mapping $p : \prod X_i \rightarrow X$ is k -continuous (k -open) (k -closed) (k -injection, (k -surjection) if and only if for every $(x_i; i \neq k)$, $x_i \in X_i$, $i \in I$, the mapping $p_{(x_i; i \neq k)} : X_k \rightarrow X$ where $P_{(x_i; i \neq k)}(x'_k) = P(x_i; x_k = x'_k)$ is continuous (open) (closed) (injection) (surjection), respectively.

2. Theorem 1. If X_i , $i = \overline{1, 3}$, are topological spaces with the topologies t_i , $i = \overline{1, 3}$, respectively, Y_k , $k \in K$, are topological spaces with the topologies T_k , $k \in K$, respectively, $f_j : X_j \rightarrow X_{j+1}$, $j = \overline{1, 2}$, $g_k : X_2 \rightarrow Y_k$, $k \in K$, $h_k : Y_k \rightarrow X_2$, $k \in K$, then, we have:

- (1) $f_2 f_1$ continuous, f_1 open or closed, f_1 surjection $\Rightarrow f_2$ continuous;
- (2) $t_2 = 0$ or $t_2 = f$, relative to all h_k , exists h_{k_0} surjection and $f_2 h_{k_0}$ continuous $\Rightarrow f_2$ continuous;
- (3) $t_2 = S_q$ relative to all h_k and T_k , exists $f_2 h_{k_0}$ continuous $\Rightarrow f_2$ continuous;
- (4) $t_2 = I_q$ relative to all h_k and $T_q \Rightarrow (f_2 h_q \text{ continuous for every } k \Leftrightarrow f_2 \text{ continuous})$;
- (5) $f_2 f_1$ continuous, f_2 open or closed, f_2 injection $\Rightarrow f_1$ continuous;
- (6) $t_3 = 0$ or $t_3 = f$, relative to f_2 , $f_2 f_1$ continuous, f_2 injection $\Rightarrow f_1$ continuous;
- (7) $t_2 = I_r$ relative to all g_k and T_k , exists $g_{k_0} f_1$ continuous $\Rightarrow f_1$ continuous;
- (8) $t_2 = S_r$ relative to all g_k and $T_k \Rightarrow (g_k f_1 \text{ continuous for every } k \Leftrightarrow f_1 \text{ continuous})$;
- (9) $f_2 f_1$ open (closed), f_2 continuous injection $\Rightarrow f_1$ open (closed);
- (10) $t_2 = S_r$ relative to all g_k and T_{k_0} , exists g_{k_0} injection, $g_{k_0} f_1$ open (closed) $\Rightarrow f_1$ open (closed);
- (11) $f_2 f_1$ open (closed), f_1 continuous surjection $\Rightarrow f_2$ open (closed);
- (12) $t_2 = I_c$ relative to all h_k and T_k , exists h_{k_0} surjection, $f_2 h_{k_0}$ open (closed) $\Rightarrow f_2$ open (closed).

Proof. We check only (1) the rest following same way. Let f_1 be open and let D_3 be t_3 -open. Then, $(f_2 f_1)^{-1}(D_3) = f_1^{-1}(f_2^{-1}(D_3)) = D_1$ is t_1 -open. Hence, $f_2^{-1}(D_3) = f_1(D_1)$ is t_2 -open. If f_1 is closed and F_3 is t_3 -closed, then, $(f_2 f_1)^{-1}(F_3) = f_1^{-1}(f_2^{-1}(F_3)) = F_1$ is t_1 -closed, and then, $f_2^{-1}(F_3) = f_1(F_1)$ is t_2 -closed.

Remark. The point (3) or (4) when K contains only one element, appears in [1, p. 97] and in Proposition 4.1 [2].

Theorem 2. If A , X , A_i , X_i , $i \in I$ are topological spaces, X_i with the topology t_i , $i \in I$, exists $k \in I$ so that $f_i : A_i \rightarrow X_i$ are surjections for every $i \in (I - \{k\})$ and the following square commutative:

$$\begin{array}{ccc} \prod X_i & \xrightarrow{p} & X \\ \uparrow (f_i) & & \uparrow f \\ \prod A & \xrightarrow{q} & A \end{array}$$

then, we have:

- (1) f_k open or closed, f_k surjection, f continuous, q k -continuous $\Rightarrow p$ k -continuous;

- (2) f_k surjection, $t_k = 0$ or $t_k = f$, relative to f_k , f continuous, q k -continuous $\Rightarrow p$ k -continuous ;
- (3) $t_k = t_{k\gamma}$ relative to f_k , f continuous, q k -continuous $\Rightarrow p$ k -continuous ;
- (4) f continuous, q k -continuous, p k -open or k -closed, p k -injection $\Rightarrow f_k$ continuous ;
- (5) exists $(a_i ; i \neq k)$, $a_i \in A_i$, $i \in (I - \{k\})$ so that $q_{(a_i ; i \neq k)}$ continuous, $p_{(x_i = f_i(a_i) ; i \neq k)}$ injection, the topology on X equals the topology o or f relative to $p_{(x_i = f_i(a_i) ; i \neq k)}$, f continuous $\Rightarrow f_k$ continuous ;
- (6) $t_k = I_r$ relative to all $p_{(x_i ; i \neq k)}$, f continuous, exists $q_{(a_i^0 ; i \neq k)}$ continuous $\Rightarrow f_k$ continuous ;
- (7) $t_k = S$, relative to all $p_{(x_i ; i \neq k)}$, f continuous, q k -continuous $\Rightarrow f_k$ continuous ;
- (8) exists $(a_i ; i \neq k)$, $a_i \in A_i$, $i \in (I - \{k\})$ so that $q_{(a_i ; i \neq k)}$ is closed (open), f closed (open), $t_k = S_r$ relative to all $p_{(x_i ; i \neq k)}$, $p_{(x_i = f_i(a_i) ; i \neq k)}$ injection $\Rightarrow f_k$ closed (open), respectively ;
- (9) f_k surjection, $t_k = t_{kq}$ relative to f_k and the topology on A_k , f open (closed), q k -open (k -closed) $\Rightarrow p$ k -open (k -closed).
- Proof. Given $(x_i ; i \neq k)$, exists $(a_i ; i \neq k)$ so that $f_i(a_i) = x_i$, $i \neq k$. The following square is commutative :

$$\begin{array}{ccc}
 X_k & \xrightarrow{\quad} & X \\
 \uparrow & P_{(x_i ; i \neq k)} & \uparrow \\
 f_k & & f \\
 A_k & \xrightarrow{\quad} & A \\
 & q_{(a_i ; i \neq k)} &
 \end{array}$$

Theorem 2 follows then from Theorem 1.

Remark. The point (3) from Theorem 2 is almost Proposition 4.1 from [2].

Received September 1, 1977

Polytechnic Institute, Jassy,
Department of Mathematics

REFERENCES

1. Costinescu O., Amihăsești C., Bârsan T., *Topologie generală. Probleme*. București, 1974.
2. Lawson J. D., *Joint Continuity in Semitopological Semigroups*. Illinois J. Math., 18, 2, 275 — 285 (1974).

UNELE PROPRIETĂȚI ELEMENTARE ALE APLICĂȚIILOR DE SPAȚII TOPOLOGICE

(Rezumat)

Din proprietăți ale aplicațiilor de spații topologice (cu topologii mai mult sau mai puțin particulare), și ale compuselor acestora cu altele la stînga sau la dreapta, se evidențiază proprietăți pentru acestea din urmă.

1. The first of these is the fact that the American Medical Association has been successful in its efforts to secure the passage of the Federal Food and Drug Act, which has resulted in the establishment of the Food and Drug Administration, a department of the United States Department of Health. This act has been a great success for the medical profession, as it has placed the regulation of the food and drug supply in the hands of a body of experts, and has thus protected the public from the sale of adulterated and misbranded food and drugs.

2. The second of these is the fact that the American Medical Association has been successful in its efforts to secure the passage of the Federal Pure Food and Drug Act, which has resulted in the establishment of the Food and Drug Administration, a department of the United States Department of Health. This act has been a great success for the medical profession, as it has placed the regulation of the food and drug supply in the hands of a body of experts, and has thus protected the public from the sale of adulterated and misbranded food and drugs.

3. The third of these is the fact that the American Medical Association has been successful in its efforts to secure the passage of the Federal Food and Drug Act, which has resulted in the establishment of the Food and Drug Administration, a department of the United States Department of Health. This act has been a great success for the medical profession, as it has placed the regulation of the food and drug supply in the hands of a body of experts, and has thus protected the public from the sale of adulterated and misbranded food and drugs.

4. The fourth of these is the fact that the American Medical Association has been successful in its efforts to secure the passage of the Federal Food and Drug Act, which has resulted in the establishment of the Food and Drug Administration, a department of the United States Department of Health. This act has been a great success for the medical profession, as it has placed the regulation of the food and drug supply in the hands of a body of experts, and has thus protected the public from the sale of adulterated and misbranded food and drugs.

5. The fifth of these is the fact that the American Medical Association has been successful in its efforts to secure the passage of the Federal Food and Drug Act, which has resulted in the establishment of the Food and Drug Administration, a department of the United States Department of Health. This act has been a great success for the medical profession, as it has placed the regulation of the food and drug supply in the hands of a body of experts, and has thus protected the public from the sale of adulterated and misbranded food and drugs.

6. The sixth of these is the fact that the American Medical Association has been successful in its efforts to secure the passage of the Federal Food and Drug Act, which has resulted in the establishment of the Food and Drug Administration, a department of the United States Department of Health. This act has been a great success for the medical profession, as it has placed the regulation of the food and drug supply in the hands of a body of experts, and has thus protected the public from the sale of adulterated and misbranded food and drugs.

7. The seventh of these is the fact that the American Medical Association has been successful in its efforts to secure the passage of the Federal Food and Drug Act, which has resulted in the establishment of the Food and Drug Administration, a department of the United States Department of Health. This act has been a great success for the medical profession, as it has placed the regulation of the food and drug supply in the hands of a body of experts, and has thus protected the public from the sale of adulterated and misbranded food and drugs.

8. The eighth of these is the fact that the American Medical Association has been successful in its efforts to secure the passage of the Federal Food and Drug Act, which has resulted in the establishment of the Food and Drug Administration, a department of the United States Department of Health. This act has been a great success for the medical profession, as it has placed the regulation of the food and drug supply in the hands of a body of experts, and has thus protected the public from the sale of adulterated and misbranded food and drugs.

O EXTINDERE A NOȚIUNII DE TRANSPORT PRIN PARALELISM ÎN S_4

DE

ȘTEFANIA RUSCIOR

În această Notă se extinde noțiunea de transport prin paralelism în sens Levi-Civita din S_3 . Școala de geometrie din Iași a adus contribuții importante în această problemă [1]...[3]. Problema a fost reluată în lucrările [4], [5].

Se știe că pentru a defini transportul prin paralelism de-a lungul unei curbe (γ) de pe o suprafață (S) se consideră un câmp de vectori $\bar{V}(u)$ de-a lungul curbei și variația vectorului $\delta\bar{V}$ din planul tangent (T) dus suprafeței într-un punct curent al curbei (γ) . Dacă $\delta\bar{V} = 0$ și planul tangent descrie o suprafață desfășurabilă, atunci se definește un transport prin paralelism al câmpului $\bar{V}$ de-a lungul curbei (γ) .

Fie în (S_4) o hipersuprafață (Σ) și pe ea o curbă. Considerăm un câmp de vectori $\bar{V}(u)$ de-a lungul curbei (γ) . Impunem condiții de regularitate funcțiilor care determină hipersuprafața (Σ) , curba (γ) și câmpul de vectori. În aceste condiții în fiecare punct nesingular al hipersuprafeței se determină un hiperplan tangent (H) .

Fie M un punct al curbei (γ) și hiperplanul tangent (H) dus în acest punct hipersuprafeței. În punctul M se determină vectorul $\bar{V}$ al câmpului considerat, iar în punctul M_1 vectorul $\bar{V}_1$ al aceluiași câmp. Hiperplanul (H) intersectează vectorul $\bar{V}$ în punctul A și vectorul $\bar{V}_1$ în punctul A_1 . Se determină astfel $\overline{AA_1}$ conținut în (H) pe care-l vom numi variația lui V în hiperplanul tangent de-a lungul curbei (γ) . Fie $\delta\bar{V}$ acest vector. Vom spune că avem un transport prin paralelism al câmpului $\bar{V}$ de-a lungul curbei (γ) dacă $\delta\bar{V} = 0$ și hiperplanul tangent (H) dus de-a lungul curbei descrie o hipersuprafață desfășurabilă. Astfel am extins noțiunea de transport prin paralelism în S_4 .

Ne propunem să determinăm condițiile analitice ca un câmp de vectori să se transporte paralel de-a lungul unei curbe așezată pe o hipersuprafață riglată dată. Ecuația hipersuprafeței este dată vectorial prin

$$(1) \quad \bar{r} = \bar{r}(u, v, w) = \bar{\rho}(u, v) + w \bar{\alpha}(u, v).$$

O curbă oarecare (γ) așezată pe ea poate fi luată ca linie parametrică a hipersuprafeței caracterizată prin relațiile $v = \text{const.}$ și $w = \text{const.}$, fără a restringe generalitatea problemei. Hiperplanul tangent dus într-un punct curent M al curbei este dat de ecuația

$$(2) \quad [\bar{R} - \bar{\rho}, \bar{\rho}_u + w\bar{\alpha}_u, \bar{\rho}_v + w\bar{\alpha}_v, \bar{\alpha}] = 0.$$

Cîmpul de vectori considerat $\bar{V}$ se poate scrie în aceste condiții sub forma

$$(3) \quad \bar{V} = \bar{r} + A\bar{e}_1 + B\bar{e}_2 + C\bar{e}_3 + D\bar{e}_4,$$

unde $\bar{e}_i$ sînt versorii fundamentali și A, B, C sînt scalari ce depind de arcul u de pe curba (γ). Variația vectorului $\bar{V}$ de-a lungul curbei (γ) este conținută în hiperplanul tangent (H). Transportul prin paralelism este caracterizat prin relația

$$(4) \quad \delta\bar{V} = d\bar{r} + dA\bar{e}_1 + dB\bar{e}_2 + dC\bar{e}_3 + dD\bar{e}_4.$$

Impunem și condiția ca hiperplanul tangent dus de-a lungul curbei (γ) să formeze o hipersuprafață desfășurabilă și găsim condițiile de transport prin paralelism. Hiperplanul tangent formează o hipersuprafață desfășurabilă de-a lungul unei curbe, pe hipersuprafețele particulare (V_2^d).

După natura secțiunii improprie Σ_i avem mai multe cazuri:

- a) Σ_i este o suprafață desfășurabilă dacă $\bar{\alpha} = \bar{a}(u) + v\bar{a}'(u)$.
- b) Σ_i este un con dacă $\bar{\alpha} = \bar{a} + v\bar{b}(u)$, cu $\bar{a} = \text{const.}$
- c) Σ_i este un cilindru dacă $\bar{\alpha} = \bar{a}(u) + v\bar{b}$, cu $\bar{b} = \text{const.}$
- d) Σ_i este o curbă dacă $\bar{\alpha} = \bar{a}(u)$.
- e) Σ_i este un punct dacă $\bar{\alpha} = \bar{a}$, cu $\bar{a} = \text{const.}$

Ne propunem să exprimăm aceste condiții pe hipersuprafețe riglate particulare de tipul (V_2^d) cu două puncte singulare pe o generatoare generică cu secțiunea improprie de dimensiune d .

Din aceste hipersuprafețe fac parte cele obținute din mișcarea unui solid rigid fără punct fix în S_4 [6], [7], [8] cu secțiunea improprie o curbă.

Să considerăm ecuația hipersuprafeței

$$(5) \quad \bar{r} = \bar{\rho}(u) + v\bar{a}(u) + w\bar{b}(u).$$

Curba (γ) este dată pe hipersuprafață prin condițiile $v = \text{const.}$ și $w = \text{const.}$ și are ecuația $\bar{\rho} = \bar{\rho}(u)$.

Hiperplanul tangent (H) are ecuația:

$$(6) \quad [\bar{R} - \bar{\rho}, \bar{\rho}' + v\bar{a}' + w\bar{b}', \bar{a}, \bar{b}] = 0.$$

Acest hiperplan descrie o hipersuprafață riglată de-a lungul curbei dacă vectorii $(\bar{a}, \bar{b}, \bar{a}', \bar{b}', \bar{\rho}')$ sînt în același hiperplan. Matricea corespunzătoare componentelor acestor vectori are rangul 3, prin urmare trei dintre acești vectori sînt independenți.

Cîmpul $\bar{V}$ de-a lungul curbei (γ) are ecuația

$$(7) \quad \bar{V} = \bar{\rho} + A(u) \bar{\rho}' + B(u) \bar{a} + C(u) \bar{b},$$

unde A, B, C sînt scalari oarecari, funcție de arcul curbei. Deplasarea vectorului de-a lungul curbei din hiperplaunl tangent este

$$(8) \quad \delta \bar{V} = (\bar{\rho}' + A' \bar{\rho}' + A \bar{\rho}'' + B' \bar{a} + B \bar{a}' + C' \bar{b} + C \bar{b}') du.$$

Transportul prin paralelism de-a lungul curbei (γ) rezultă din $\delta \bar{V} = 0$. Aceasta se exprimă analitic simplu dacă alegem un sistem local convenabil și anume: originea în punctul M iar versorii fundamentali: $\bar{a}(1, 0, 0, 0)$, $\bar{\rho}'(0, 0, 1, 0)$, $\bar{b}(0, 1, 0, 0)$, $\bar{\rho}''(0, 0, 0, 1)$. Vectorii $\bar{a}', \bar{b}'$ care depind linear de vectorii $\bar{a}, \bar{b}$ și $\bar{\rho}', \bar{\rho}''$ au componentele $\bar{a}'(a_1, a_2, a_3, 0)$, $\bar{b}'(b_1, b_2, b_3, 0)$.

Obținem sistemul de condiții pentru transportul prin paralelism:

$$(9) \quad \begin{aligned} B' + Ba_1 + Cb_1 &= 0, \\ C' + Ba_2 + Cb_2 &= 0, \\ 1 + A' + Ba_3 + Cb_3 &= 0, \\ A &= 0. \end{aligned}$$

Din ultima relație a sistemului (9) rezultă că pentru a avea un transport prin paralelism, vectorul $\bar{V}$ are forma:

$$\bar{V} = \bar{\rho} + B\bar{a} + C\bar{b}.$$

Rezultă că versorul său se află pe o direcție așezată în planul de bază (II), determinat de vectorii $\bar{a}$ și $\bar{b}$.

Din primele două ecuații diferențiale din (9) rezultă că funcțiile B și C sînt soluții ale sistemului și conțin două constante arbitrare. Deoarece aceste soluții trebuie să satisfacă și ecuația a treia, între constantele arbitrare introduse apare o relație. Prin urmare problema transportului prin paralelism pe hipersuprafețe riglate de tip V_2^a depinde de o singură constantă arbitrară. Geometric aceasta exprimă faptul că direcția cîmpului $\bar{V}$ de vectori este determinată în planul de bază (II), dacă se cunoaște unghiul pe care-l face cu una din direcțiile $\bar{a}$ sau $\bar{b}$.

Am studiat în continuare modul cum se transportă prin paralelism de-a lungul unei curbe (γ) așezată pe o hipersuprafață un cîmp de vectori, dacă hipersuprafața (Σ) este pusă în corespondență prin hiperplane tangente paralele cu hipersuprafața (Σ^*) din aceeași categorie [6].

Folosind rezultatele obținute prin corespondențe prin hiperplane tangente paralele, cîmpul de vectori $\bar{V}$ se transformă în $\bar{V}^*$ de-a lungul curbei (γ^*) de pe (Σ^*) corespunzătoare lui (Σ) .

Prin urmare dacă un cîmp de vectori se transportă paralel de-a lungul curbei (γ) transformarea prin hiperplane tangente paralele determină pe hipersuprafața (Σ^*) o curbă (γ^*) și un cîmp $\bar{V}^*$ ce se transportă paralel de-a lungul curbei (γ^*) de pe (Σ^*) .

Rezultă următoarea

Teoremă. *Transportul prin paralelism de-a lungul unei curbe (γ) de pe o suprafață riglată (Σ) se păstrează pe o hipersuprafață (Σ^*) pusă în corespondență prin hiperplane tangente paralele de-a lungul unei curbe (γ^*) corespunzătoare lui (γ).*

Rezultatele obținute pot fi extinse în spațiul afin cu n dimensiuni pe varietăți riglate care păstrează hiperplanul fix de-a lungul unei generatoare.

Primită la 30 mai 1977

Institutul politehnic, Iași,
Catedra de matematici

BIBLIOGRAFIE

1. Myller Al., *Le parallélisme au sens Levi-Civita, dans un système des plans*. Ann. Sci. de l'Univ. de Jassy, **XIII**, 1 — 2, 20 — 34 (1924).
2. Myller Al., *Curbe și suprafețe paralele în sens larg*. St. și cerc. Acad. R.P.R. Iași, **V**, 1 — 2, 1 — 15 (1954).
3. Mayer O., *Sur les surfaces réglées*. Ann. Sci. de l'Univ. de Jassy, Section Math. - Physique - Chimie, **XXVI**, 1, 299 — 308 (1940).
4. Constantinescu I. N., Kees W., *Les propriétés du trièdre de Darboux concernant le transport par parallélisme*. Przegląd Naukowy Techniczny Akademii Górniczo-Hutniczej, Kraków, Seria H, 15, 8, 19 — 23 (1965).
5. Constantinescu I. N., Kees W., *Tagung über Grundlagen der Geometrie*, Oberwolfach, 30 Mai — 4 Juni, 1966.
6. Ruscior Șt., *Correspondența prin hiperplane tangente paralele între două hipersuprafețe riglate din S_4 afin*. An. Șt. Univ. „Al. I. Cuza” Iași, **VIII**, 2, 369 — 394 (1962).
7. Ruscior Șt., *Sur une classification affine des hypersurfaces réglées dans E_4* . Bull. Acad. Roy. Belgique, Cl. sci. math., **L**, 309 — 314 (1964).
8. Ruscior Șt., *Caractérisation géométrique des variétés générées par des mouvements d'un solide rigide sans point fixe dans S_4* . Bul. Inst. polit. Iași, **XIII** (XVII), 1 — 2 (1967).

SUR LE TRANSPORT PAR PARALLÉLISME DANS UN E_4 AFFINE

(Résumé)

Dans cette Note on obtient le résultat : la correspondance par hyperplans tangents parallèles qui conservent les génératrices des hypersurfaces réglées (Σ) et (Σ^*) transforme une courbe (γ) située sur (Σ), dans une courbe (γ^*) située sur (Σ^*), et le champ des vecteurs $\bar{V}$ qui se transportent par parallélisme le long de (γ) devient un champ de vecteurs $\bar{V}^*$ qui se transportent par parallélisme le long de (γ^*).

CONEXIUNI FINSLERIE NE CONFORM APROAPE SIMPLECTICE

DE

I. GHINEA

În această lucrare ne propunem să determinăm forma generală a conexiunilor finsleriene compatibile cu o structură conform aproape simplectică, plecând de la definiția conexiunii finsleriene, dată de M. M a t s u m o t o [2], [3].

Notațiile și formulele utilizate sînt cele din [2], [3].

1. Fie M o varietate finsleriană, diferențiabilă, de dimensiune $2n$. Să considerăm pe M o conexiune finsleriană $(N_j^i, F_{jk}^i, C_{jk}^i)$ definită ca în [2], [3], împreună cu algoritmul de derivare covariantă în raport cu această conexiune, pentru cîmpurile de tensori din M . Astfel pentru un cîmp de tensori T_j^i se pot defini următoarele derivate covariante :

$$(1.1) \quad \begin{cases} T_{j|k}^i = \frac{\delta T_j^i}{\delta x^k} + T_j^h F_{hk}^i - T_h^i F_{jk}^h, & h\text{-derivata covariantă,} \\ T_{j|k}^i = \frac{\partial T_j^i}{\partial y^k} + T_j^h C_{hk}^i - T_h^i C_{jk}^h, & v\text{-derivata covariantă,} \end{cases}$$

$$\text{unde } \frac{\delta}{\delta x^k} = \frac{\partial}{\partial x^k} - N_k^j \frac{\partial}{\partial x^j}.$$

O structură finsleriană conform aproape simplectică pe M este definită printr-un cîmp de pseudotensori $a_{ij}(x, y)$, (y fiind elementul de suport în punctul x) cu proprietățile :

1) $a_{ij}(x, y)$ este definit pînă la un factor local pozitiv, arbitrar ;
2) $\rho a_{ij}(x, y)$ este omogen de grad zero în raport cu elementul de suport, deci $\rho(x, y)$ este o funcție omogenă de grad zero în raport cu y ;

$$3) a_{ij}(x, y) = -a_{ji}(x, y); \quad 4) \det a_{ij}(x, y) \neq 0, \quad \forall y \neq 0.$$

Dacă ρa_{ij} este dat, atunci există cîmpul de pseudotensori $\frac{1}{\rho} a^{ij}$ cu proprietatea că

$$(1.2) \quad a_{ij} a^{hj} = \delta_i^h, \quad a_{ji} a^{jh} = \delta_i^h.$$

Asociem structurii conform aproape simplectice ρa_{ij} operatorii

$$(1.3) \quad \theta_{kh}^{ij} = \frac{1}{2} (\delta_k^i \delta_h^j - a_{kh} a^{ji}), \quad \theta_{kh}^{*ij} = \frac{1}{2} (\delta_k^i \delta_h^j + a_{kh} a^{ji}),$$

care sînt omogeni de grad zero în y , sînt invarianți la transformările $a_{ij} \rightarrow \rho a_{ij}$ și satisfac relațiile

$$(1.4) \quad \theta + \theta^* = \delta\delta, \quad \theta\theta = 0, \quad \theta\theta^* = 0, \quad \theta^*\theta = 0, \quad \theta^*\theta^* = \theta^*.$$

2. Ne propunem să căutăm conexiuni finsleriene $(N_j^i, F_{jk}^i, C_{jk}^i)$ cu proprietatea

$$(2.1) \quad a_{ij|k} = 2\omega_k a_{ij}, \quad a_{ij|k} = 2\lambda_k a_{ij},$$

unde $\omega_k = \omega_k(x, y)$ și $\lambda_k = \lambda_k(x, y)$ sînt vectori covarianți omogeni în y de grad 0 respectiv -1 .

Definiția 1. O conexiune finsleriană $(N_j^i, F_{jk}^i, C_{jk}^i)$ se numește compatibilă cu structura conform aproape symplectică ρa_{ij} dacă verifică relațiile (2.1). În acest caz vom spune că $(N_j^i, F_{jk}^i, C_{jk}^i)$ este conexiune finsleriană conform aproape symplectică.

Prin derivarea covariantă a relațiilor (1.2) se obține

Propoziția 1. Dacă $(N_j^i, F_{jk}^i, C_{jk}^i)$ este o conexiune finsleriană conform aproape symplectică atunci avem

$$(2.2) \quad a^{ij}_{|k} = -2\omega_k a^{ij}, \quad a^{ij}|_k = -2\lambda_k a^{ij}.$$

Dacă acum se derivează covariant relațiile (1.3) rezultă

Propoziția 2. Operatorii (1.3) sînt covariant constanți în raport cu orice conexiune finsleriană conform aproape symplectică $(N_j^i, F_{jk}^i, C_{jk}^i)$.

Pentru a găsi conexiunile finsleriene $(N_j^i, F_{jk}^i, C_{jk}^i)$ conform aproape symplectice procedăm astfel: fie $(\hat{N}_j^i, \hat{F}_{jk}^i, \hat{C}_{jk}^i)$ o conexiune fixată pe M . Căutăm câmpurile de tensori $A_j^i, B_{jk}^i, D_{jk}^i$ cu proprietatea că conexiunea $(N_j^i, F_{jk}^i, C_{jk}^i)$ dată de

$$(2.3) \quad N_j^i = \hat{N}_j^i + A_j^i, \quad F_{jk}^i = \hat{F}_{jk}^i + B_{jk}^i, \quad C_{jk}^i = \hat{C}_{jk}^i + D_{jk}^i$$

să verifice relațiile (2.1). Dacă substituim (2.3) în (2.1) obținem

$$(2.4) \quad \begin{cases} a_{hj} B_{ik}^h + a_{ih} B_{jk}^h = \hat{\nabla}_k a_{ij} - 2\omega_k a_{ij} - A_k^h \frac{\partial a_{ij}}{\partial y^h}, \\ a_{hj} D_{ik}^h + a_{ih} D_{jk}^h = \hat{\nabla}_k a_{ij} - 2\lambda_k a_{ij}, \end{cases}$$

unde $\hat{\nabla}_k a_{ij}$ și $\hat{\nabla}_k a_{ij}$ sînt h -derivata, respectiv v -derivata covariantă a tensorului a_{ij} în raport cu conexiunea fixată $(\hat{N}_j^i, \hat{F}_{jk}^i, \hat{C}_{jk}^i)$.

Dacă înmulțim (2.4) cu $\frac{1}{2} a^{il}$ și punem în evidență operatorul θ_{hj}^{*li} dat de (1.3) obținem ecuațiile tensoriale

$$(2.5) \quad \theta_{hj}^{*li} B_{ik}^h = \frac{1}{2} a^{il} \left(\hat{\nabla}_k a_{ij} - 2\omega_k a_{ij} - A_k^h \frac{\partial a_{ij}}{\partial y^h} \right),$$

$$(2.6) \quad \theta_{hj}^{*li} D_{ik}^h = \frac{1}{2} a^{il} (\hat{\nabla}_k a_{ij} - 2\lambda_k a_{ij}).$$

Se verifică ușor că pentru aceste ecuații sînt îndeplinite condițiile de compatibilitate. Rezultă că aceste ecuații au soluții în raport cu B_{ik}^h, D_{ik}^h oricare ar fi tensorul A_k^h omogen de grad 1 în raport cu y , date de

$$(2.7) \quad B_{jk}^h = \frac{1}{2} a^{ph} \left(\overset{\circ}{\nabla}_k a_{pj} - 2\omega_k a_{pj} - A_k^q \frac{\partial a_{pj}}{\partial y^q} \right) + \theta_{jq}^{ph} U_{pk}^q,$$

$$(2.8) \quad D_{jk}^h = \frac{1}{2} a^{ph} (\overset{\circ}{\nabla}_k a_{pj} - 2\lambda_k a_{pj}) + \theta_{jq}^{ph} V_{pk}^q,$$

unde U_{pk}^q și V_{pk}^q sînt tensori arbitrari, omogeni de grad 0 respectiv -1 în raport cu y .

Dacă notăm $P_{jk}^h = \theta_{jq}^{ph} U_{pk}^q$ și $Q_{jk}^h = \theta_{jq}^{ph} V_{pk}^q$ rezultă că P_{jk}^h și Q_{jk}^h sînt tensori hibridi în indicii h și j .

Acum ținînd seama în (2.3) de (2.7) și (2.8) precum și de notațiile precedente obținem

$$(2.9) \quad \begin{cases} N_j^h = \overset{\circ}{N}_j^h + A_j^h, \\ F_{jk}^h = \overset{\circ}{F}_{jk}^h + \frac{1}{2} a^{ph} \left(\overset{\circ}{\nabla}_k a_{pj} - 2\omega_k a_{pj} - A_k^q \frac{\partial a_{pj}}{\partial y^q} \right) + P_{jk}^h, \\ C_{jk}^h = \overset{\circ}{C}_{jk}^h + \frac{1}{2} a^{ph} (\overset{\circ}{\nabla}_k a_{pj} - 2\lambda_k a_{pj}) + Q_{jk}^h. \end{cases}$$

Rezultă

Teorema 1. *Toate conexiunile finsleriene $(N_j^h, F_{jk}^h, C_{jk}^h)$ conform aproape simplectice sînt date de formulele (2.9) în care $(\overset{\circ}{N}_j^h, \overset{\circ}{F}_{jk}^h, \overset{\circ}{C}_{jk}^h)$ este o conexiune fixată, $\overset{\circ}{\nabla}_k$ și $\overset{\circ}{\nabla}_k$ sînt h -derivata și v -derivata covariantă în raport cu această conexiune, iar $A_j^h, P_{jk}^h, Q_{jk}^h$ sînt tensori arbitrari omogeni de grad 0, 1, -1 în raport cu elementul de suport y , ultimii doi fiind hibridi în indicii h și j .*

3. Să considerăm acum drept conexiune fixată $(\overset{\circ}{N}_j^h, \overset{\circ}{F}_{jk}^h, \overset{\circ}{C}_{jk}^h)$ o conexiune aproape simplectică a_{ij} , deci $\overset{\circ}{\nabla}_k a_{ij} = 0$ și $\overset{\circ}{\nabla}_k a_{ij} = 0$, [8]. Atunci formulele (2.9) devin

$$(3.1) \quad \begin{cases} N_j^h = \overset{\circ}{N}_j^h + A_j^h, \\ F_{jk}^h = \overset{\circ}{F}_{jk}^h - \delta_j^h \omega_k - \frac{1}{2} A_k^q a^{ph} \frac{\partial a_{pj}}{\partial y^q} + \theta_{jq}^{ph} U_{pk}^q, \\ C_{jk}^h = \overset{\circ}{C}_{jk}^h - \delta_j^h \lambda_k + \theta_{jq}^{ph} V_{pk}^q. \end{cases}$$

Rezultă astfel

Teorema 2. *Dacă $(\overset{\circ}{N}_j^h, \overset{\circ}{F}_{jk}^h, \overset{\circ}{C}_{jk}^h)$ este o conexiune finsleriană aproape simplectică a lui a_{ij} , atunci mulțimea conexiunilor $(N_j^h, F_{jk}^h, C_{jk}^h)$ compatibile cu structura conform aproape simplectică φa_{ij} este dată de formulele (3.1) unde A_j^h, U_{pk}^q și V_{pk}^q sînt tensori arbitrari pe M , omogeni de grad 0, 1, -1 respectiv în raport cu elementul de suport y .*

Întrucît în (3.1) $A_j^h, U_{pk}^q, V_{pk}^q$ sînt tensori arbitrari, rezultă că se pot impune diverse condiții:

a) Să determinăm conexiunile finsleriene conform aproape simplectice cu proprietatea că N_j^h este fixat, deci

$$(3.2) \quad N_j^h = \dot{N}_j^h, \quad F_{jk}^h = \dot{F}_{jk}^h + B_{jk}^h, \quad C_{jk}^h = \dot{C}_{jk}^h + D_{jk}^h.$$

Rezultă că $A_j^h = 0$ și din (3.1) avem

Teorema 3. Dacă $(\dot{N}_j^h, \dot{F}_{jk}^h, \dot{C}_{jk}^h)$ este o conexiune finsleriană aproape simplectică, atunci toate conexiunile finsleriene $(N_j^h, F_{jk}^h, C_{jk}^h)$ conform aproape simplectice cu proprietatea (3.2) sînt date de :

$$(3.3) \quad \begin{cases} N_j^h = \dot{N}_j^h, \\ F_{jk}^h = \dot{F}_{jk}^h - \delta_j^h \omega_k + \theta_{jq}^{ph} U_{pk}^q, \\ C_{jk}^h = \dot{C}_{jk}^h - \delta_j^h \lambda_k + \theta_{jq}^{ph} V_{pk}^q. \end{cases}$$

b) Să considerăm acum cazul cînd

$$(3.4) \quad A_j^h = 0, \quad U_{pk}^q = 0, \quad V_{pk}^q = 0.$$

Ținînd seama de (3.4) în (3.1) rezultă

Teorema 4. Dacă $(\dot{N}_j^h, \dot{F}_{jk}^h, \dot{C}_{jk}^h)$ este o conexiune finsleriană aproape simplectică atunci conexiunea $(N_j^h, F_{jk}^h, C_{jk}^h)$ dată de

$$(3.5) \quad N_j^h = \dot{N}_j^h, \quad F_{jk}^h = \dot{F}_{jk}^h - \delta_j^h \omega_k, \quad C_{jk}^h = \dot{C}_{jk}^h - \delta_j^h \lambda_k$$

este o conexiune finsleriană conform aproape simplectică.

c) Deoarece U_{pk}^q și V_{pk}^q sînt arbitrari să considerăm

$$U_{pk}^q = -2\delta_k^q \omega_p + U_{pk}^q, \quad V_{pk}^q = -2\delta_k^q \lambda_p + V_{pk}^q$$

și atunci formulele (3.1) devin :

$$(3.1') \quad \begin{cases} N_j^h = \dot{N}_j^h + A_j^h, \\ F_{jk}^h = \dot{F}_{jk}^h - \delta_j^h \omega_k - \delta_k^h \omega_j + a_{jk} a^{ph} \omega_p - \frac{1}{2} A_k^q a^{ph} \frac{\partial a_{pj}}{\partial y^q} + \theta_{jq}^{ph} U_{pk}^q, \\ C_{jk}^h = \dot{C}_{jk}^h - \delta_j^h \lambda_k - \delta_k^h \lambda_j + a_{jk} a^{ph} \lambda_p + \theta_{jq}^{ph} V_{pk}^q. \end{cases}$$

4. Transformări de conexiuni finsleriene conform aproape simplectice. Fie $(N_j^h, F_{jk}^h, C_{jk}^h)$ și $(N_j^h, F_{jk}^h, C_{jk}^h)$ două conexiuni finsleriene conform aproape simplectice. Din (2.9) rezultă

$$(4.1) \quad \begin{cases} N_j^h = \dot{N}_j^h + A_j^h, \quad (a = 1, 2); \\ F_{jk}^h = \dot{F}_{jk}^h + \frac{1}{2} a^{ph} \left(\dot{V}_k a_{pj} - 2\omega_k a_{pj} - A_k^q \frac{\partial a_{pj}}{\partial y^q} \right) + P_{jk}^h, \quad (a = 1, 2); \\ C_{jk}^h = \dot{C}_{jk}^h + \frac{1}{2} a^{ph} \left(\dot{V}_k a_{pj} - 2\lambda_k a_{pj} \right) + Q_{jk}^h, \quad (a = 1, 2). \end{cases}$$

Legătura dintre $(N_j^h, F_{jk}^h, C_{jk}^h)$ și $(N_j^h, F_{jk}^h, C_{jk}^h)$ se obține din relațiile (4.1) prin scădere. Dacă în relațiile obținute notăm $(N_j^h, F_{jk}^h, C_{jk}^h)$ prin $(\bar{N}_j^h, \bar{F}_{jk}^h, \bar{C}_{jk}^h)$ și $(N_j^h, F_{jk}^h, C_{jk}^h)$ prin $(N_j^h, F_{jk}^h, C_{jk}^h)$, iar diferențele de tensori ce mai apar printr-un singur tensor, avem

$$(4.2) \quad \begin{cases} \bar{N}_j^h = N_j^h + A_j^h, \\ \bar{F}_{jk}^h = F_{jk}^h - \frac{1}{2} a^{pj} \frac{\partial a_{pj}}{\partial y^q} A_k^q - \omega_k \delta_j^h + P_{jk}^h, \\ \bar{C}_{jk}^h = C_{jk}^h - \lambda_k \delta_j^h + Q_{jk}^h. \end{cases}$$

Aceste formule dau transformările de conexiuni finsleriene conform aproape symplectice.

Cu ajutorul formulelor de transformare (4.2) se poate arăta ușor că mulțimea transformărilor de conexiuni finsleriene conform aproape symplectice formează grup abelian în raport cu compunerea obișnuită a aplicațiilor: $(N, F, C) \rightarrow (\bar{N}, \bar{F}, \bar{C}) \rightarrow (\bar{\bar{N}}, \bar{\bar{F}}, \bar{\bar{C}})$.

5. Condiții de integrabilitate ale ecuațiilor

$$(2.1) \quad a_{ij|k} = 2\omega_k a_{ij}, \quad a_{ij|k} = 2\lambda_k a_{ij}.$$

Să considerăm formulele care dau legea de comutare pentru derivatele covariante ale tensorului

$$(5.1) \quad \begin{cases} a_{ij|k|l} - a_{ij|l|k} = -a_{hj} R_{i\ k\ l}^h - a_{ih} R_{j\ k\ l}^h - a_{ij|h} R_{k\ l}^h - a_{ij|lh} T_{kl}^h, \\ a_{4j|k|l} - a_{4j|l|k} = -a_{hj} P_{i\ k\ l}^h - a_{ih} P_{j\ k\ l}^h - a_{ij|h} C_{kl}^h - a_{ij|lh} P_{kl}^h, \\ a_{ij|k|l} - a_{ij|l|k} = -a_{hj} S_{i\ k\ l}^h - a_{ih} S_{j\ k\ l}^h - a_{ij|lh} S_{kl}^h. \end{cases}$$

Dacă ținem seama în paranteza (5.1) de (2.1) și relațiile obținute se înmulțesc cu a^{jp} , după contracție și punerea în evidență a operatorului θ_{ih}^{*jp} găsim

$$(5.2) \quad \begin{cases} \theta_{ih}^{*jp} R_{j\ k\ l}^h = -\delta_i^p (\omega_{k|l} - \omega_{l|k} + \lambda_h R_{kl}^h + \omega_h T_{kl}^h), \\ \theta_{ih}^{*jp} P_{j\ k\ l}^h = -\delta_i^p (\omega_{k|l} - \lambda_{l|k} + \omega_h C_{kl}^h + \lambda_h P_{kl}^h), \\ \theta_{ih}^{*jp} S_{j\ k\ l}^h = -\delta_i^p (\lambda_{k|l} - \lambda_{l|k} + \lambda_h S_{kl}^h). \end{cases}$$

Luând $p = i$ în (5.2) rezultă

$$(5.3) \quad \begin{cases} R_{j\ k\ l}^j \equiv X_{kl} = -n(\omega_{k|l} - \omega_{l|k} + \lambda_h R_{kl}^h + \omega_h T_{kl}^h), \\ P_{j\ k\ l}^j \equiv Y_{kl} = -n(\omega_{k|l} - \lambda_{l|k} + \omega_h C_{kl}^h + \lambda_h P_{kl}^h), \\ S_{j\ k\ l}^j \equiv Z_{kl} = -n(\lambda_{k|l} - \lambda_{l|k} + \lambda_h S_{kl}^h). \end{cases}$$

Dacă notăm

$$(5.4) \quad R_{j\ k\ l}^{*h} = R_{j\ k\ l}^h - \frac{1}{n} \delta_j^h X_{kl}, \quad P_{j\ k\ l}^{*h} = P_{j\ k\ l}^h - \frac{1}{n} \delta_j^h Y_{kl}, \quad S_{j\ k\ l}^{*h} = S_{j\ k\ l}^h - \frac{1}{n} \delta_j^h Z_{kl}$$

și ținem seama de (5.2) rezultă

$$(5.5) \quad \theta_{ih}^{*jp} R_{j\ k\ l}^{*h} = 0, \quad \theta_{ih}^{*jp} P_{j\ k\ l}^{*h} = 0, \quad \theta_{ih}^{*jp} S_{j\ k\ l}^{*h} = 0.$$

Dacă luăm h -derivata covariantă în (5.5) putem scrie

$$(5.6) \quad \left\{ \begin{array}{l} \theta^{*jp}_{ih} R^{*h}_{jkl}|_{l_1} = 0, \\ \theta^{*jp}_{ih} P^{*h}_{jkl}|_{l_1} = 0, \\ \theta^{*jp}_{ih} S^{*h}_{jkl}|_{l_1} = 0; \end{array} \right. \quad \left\{ \begin{array}{l} \theta^{*jp}_{ih} R^{*h}_{jkl}|_{l_1} \dots |_{l_r} = 0, \\ \theta^{*jp}_{ih} P^{*h}_{jkl}|_{l_1} \dots |_{l_r} = 0, \\ \theta^{*jp}_{ih} S^{*h}_{jkl}|_{l_1} \dots |_{l_r} = 0. \end{array} \right.$$

În mod analog luând v -derivata covariantă în (5.5) rezultă

$$(5.7) \quad \left\{ \begin{array}{l} \theta^{*jp}_{ih} R^{*h}_{jkl}|_{l_1} = 0, \\ \theta^{*jp}_{ih} P^{*h}_{jkl}|_{l_1} = 0, \\ \theta^{*jp}_{ih} S^{*h}_{jkl}|_{l_1} = 0; \end{array} \right. \quad \left\{ \begin{array}{l} \theta^{*jp}_{ih} R^{*h}_{jkl}|_{l_1} \dots |_{l_r} = 0, \\ \theta^{*jp}_{ih} P^{*h}_{jkl}|_{l_1} \dots |_{l_r} = 0, \\ \theta^{*jp}_{ih} S^{*h}_{jkl}|_{l_1} \dots |_{l_r} = 0. \end{array} \right.$$

Am obținut astfel

Teorema 5. *Tensorii de curbură R^h_{jkl} , P^h_{jkl} , și S^h_{jkl} ai unei conexiuni finsleriene compatibile cu o structură conform aproape symplectică satisfac relațiile (5.6) și (5.7).*

Primită la 30 septembrie 1977

Institutul politehnic, Iași,
Catedra de matematici

BIBLIOGRAFIE

1. Cartan E., *Les espaces de Finsler*. Actualités scientifiques et industrielles, 79, Paris, 1934.
2. Matsumoto M., *The Theory of Finsler Connections*. Publ. of the Study Group of Geometry 5, College of Liberal Arts and Sci., Okayama Univ., Japan, 1970.
3. Matsumoto M., *A Finsler Connection with Many Torsions*. Tensor N.S., 17 (1966).
4. Miron R., *Asupra conexiunilor compatibile cu structuri conform aproape symplectice sau conform metrice*. An. Univ. Timișoara, ser. Șt. mat. fiz., V (1967).
5. Miron R., *Espace a structure conforme presque symplectique*. Coll. math., Warszawa, XXVI (1972).
6. Rund H., *The Differential Geometry of Finsler Spaces*. Springer - Verlag, Berlin, 1959.
7. Ghinea I., *Connexions finsleriennes conformes métriques*. An. Univ. Timișoara, ser. Șt. mat. fiz. (1976) (sub tipar).
8. Ghinea I., *Connexions finsleriennes presque symplectiques*. An. Univ. Timișoara, ser. Șt. mat. fiz. (1977) (sub tipar).

CONNEXIONS FINSLERIENNES CONFORMES PRESQUE SYMPLECTIQUES

(Résumé)

En considérant la définition de la connexion finslerienne dans le fibré finslerien d'après M. Matsumoto [2], [3] on établit la forme générale des connexions finsleriennes compatibles à une structure conforme presque symplectique et on trouve les formules qui donnent les transformations des connexions conformes presque symplectiques et les conditions de compatibilité d'une connexion finslerienne avec la structure conforme presque symplectique.

ON A STOCHASTIC VOLTERRA EQUATION

BY

MARICA LEWIN

This Note aims at proving the existence and uniqueness of a solution for the equation

$$(1) \quad x(t, \omega) = h(t, \omega) + \int_0^t k_1(t, \tau, \omega) f(\tau, x(\tau, \omega)) d\tau + \\ + \int_0^t k_2(t, \tau, \omega) G(\tau, x(\tau, \omega)) dW, \quad t \geq 0$$

where

a) $W(t, \omega)$ is a normalized Wiener process on the probability triple (Ω, U, P) .

b) The free term $h(t, \omega)$ has to be a real function, measurable in (t, ω) with

$$\left(\int_{\Omega} |h(t, \omega)|^2 dP(\omega) \right)^{1/2} = (E |h(t, \omega)|^2)^{1/2} < \infty, \quad t \geq 0;$$

$h(t, \omega)$ is a process independent of $B_+ = U(W_s - W_t, s \geq t)$ the σ algebra generated by the increments of the Wiener process $W_s - W_t, s \geq t$, for every $t \geq 0$.

c) The kernels $k_1(t, \tau, \omega)$ and $k_2(t, \tau, \omega)$ are real functions, measurable in (t, τ, ω) independent of B_+ .

We assume the mapping $(t, \tau) \rightarrow k_1(t, \tau, \omega)$ to be continuous from $\Delta = \{(t, \tau), 0 \leq \tau \leq t < \infty\}$ in $L_{\infty}(\Omega, U, P)$.

d) Let $F_t, t \geq 0$ denote a family of σ algebras which are nonanticipating with respect to the Wiener process $W(t)$ and $F_t \subset U$.

By the σ -algebra F_t , for the equation (1) we shall consider the smallest σ -algebra with respect to which the functions $h(\tau, \omega), k_1(t, \tau, \omega), k_2(t, \tau, \omega), W(\tau)$ are measurable for $0 \leq \tau \leq t$, i.e. F_t is the σ -algebra generated by $h(\tau, \omega), k_1(t, \tau, \omega), k_2(t, \tau, \omega), W(\tau), 0 \leq \tau \leq t$.

e) $G(t, x), f(t, x)$ are continuous for (t, x) , $t \geq 0$, $x \in R$. These conditions are so that the two integrals of the equation be meaningful.

Definition 1. We define $C_2 = C(R_+, L_2(\Omega, U, P))$ as the space of all measurable functions, nonanticipating with respect to the family F_t for every $t \geq 0$, continuous from R_+ into $L_2(\Omega, U, P)$ with the topology of uniform convergence on every interval $[0, t]$.

Similarly we define $C_4 = C(R_+, L_4(\Omega, U, P))$.

The spaces C_2, C_4 are local convex spaces, whose topology is defined by means of the family of seminorms:

$$\sup_{0 \leq t \leq n} \left\{ \int_{\Omega} |x(t, \omega)|^2 dP(\omega) \right\}^{1/2} = \sup_{0 \leq t \leq n} \{E x^2\}^{1/2} = \sup_{0 \leq t \leq n} \|x\|_{L_2(\Omega, U, P)}$$

in C_2 and

$$\sup_{0 \leq t \leq n} \left[\int_{\Omega} |x(t, \omega)|^4 dP(\omega) \right]^{1/4} = \sup_{0 \leq t \leq n} (E x^4)^{1/4} = \sup_{0 \leq t \leq n} \|x\|_{L_4(\Omega, U, P)}.$$

Definition 2. The pair of spaces (B, D) will be called admissible with respect to the operator T , $T: E \rightarrow F$, if $B \subset E$, $D \subset F$, and $TB \subset D$.

Lemma 1. Let T be a continuous operator from C_4 into C_2 . If B, D are two Banach spaces, $B \subset C_4$, $D \subset C_2$, and the pair (B, D) is admissible with respect to the operator T , then T is a continuous operator from B into D . The result remains valid for $T: C_2 \rightarrow C_2$, and $B, D \subset C_2$.

This result follows easily from the closed graph theorem.

Definition 3. $x(t, \omega)$ is called a solution of (1) if:

- a) $x(t, \omega)$ is F_t measurable, for every $t \geq 0$;
  - b) The integrals of the equation (1) are defined;
  - c) The equation (1) is satisfied for every $t \in R_+$, with probability 1.
- We shall look for a solution in the space C_2 .

Let the operator $T_2 x = \int_0^t k_2(t, \tau, \omega) x(\tau, \omega) dW$, $k_2(t, \tau, \omega)$ is a measurable function in (t, τ, ω) so that

$$\sup_{(t, \tau)} \left(\int_{\Omega} k_2(t, \tau, \omega)^4 dP(\omega) \right)^{1/4} < \infty.$$

Lemma 2. Under the previous conditions, the operator

$$T_1: x \rightarrow \int_0^t k_1(t, \tau, \omega) x(\tau, \omega) d\tau$$

is a linear continuous operator from the space C_2 into itself and the operator

$$T_2: x \rightarrow \int_0^t k_1(t, \tau, \omega) x(\tau, \omega) d\tau$$

is a linear, continuous operator from C_4 into C_2 .

We shall prove for the operator T_2 (for T_1 is proved in [3]).

For proving the continuity of T_2 , we must show that $\sup_{t \leq n} (E x^4(t, \omega))^{1/4}$, $x(t, \omega) F_t$ measurable implies

$$(2) \quad \sup_{t \leq n} \left(E \left(\int_0^t k_2(t, \tau, \omega) x(\tau, \omega) dW \right)^2 \right)^{1/2} < \infty$$

so, applying the a) property of the Wiener integral [5]

$$(3) \quad E \left(\int_0^t k_2(t, \tau, \omega) x(\tau, \omega) dW \right)^2 = \int_0^t E (k_2(t, \tau, \omega))^2 x(\tau, \omega)^2 d\tau,$$

which, by Schwarz-Buniakovsky inequality, becomes

$$\begin{aligned} & \int_0^t (E k_2^4(t, \tau, \omega))^{1/2} (E (x(\tau, \omega))^4)^{1/2} d\tau \leq \\ & \leq \left(\sup_{\substack{\tau > 0, t > 0}} \|k_2(t, \tau, \omega)\|_{L_4(\Omega, U, P)}^2 \left(\sup_{t \leq n} \|x(t, \omega)\|_{L_4(\Omega, U, P)}^2 \right) t, \text{ for } t \leq n; \end{aligned}$$

(3) implies (2).

The linearity of T_2 is obvious, knowing the properties of the Wiener integral.

Theorem 1. Given equation (1) where h, k_1, k_2 are the functions considered above, and the following conditions are fulfilled:

1) B and D are Banach spaces $B, D \subset C_2$ stronger than $C_2 = C(R_+, L_2(\Omega, U, P))$ so that, they are admissible with respect to the operator T_1 defined above.

2) There is a Banach spaces $B, D \subset C_2$ stronger than C_4 , so that the pair (B_1, D) be admissible in point of the operator T_2 ,

3) $x \rightarrow f(t, x)$ is an operator on

$$S = \{x(t, \omega), x(t, \omega) \in D, \|x(t, \omega)\|_D \leq \rho\}$$

with values in the Banach space B , which satisfies $\|f(t, x) - f(t, y)\|_B \leq \lambda_1 \|x - y\|_D$, for $x(t, \omega), y(t, \omega) \in S$ and λ_1 constant; $x \rightarrow G(t, x)$ is an operator defined on S with values in the Banach space B_1 , and

$$\|G(t, x) - G(t, y)\|_{B_1} \leq \lambda_2 \|x(t, \omega) - y(t, \omega)\|_D;$$

$$4) \quad h(t, \omega) \in D.$$

Then there exists a unique solution of the equation (1), provided that

$$a) \quad \lambda_1 k_1 + \lambda_2 k_2 \leq 1, \quad \text{where} \quad k_1 = \|T_1\|, k_2 = \|T_2\|$$

and

$$b) \quad \|h(t, \omega)\|_D + \|f(t, 0)\|_B + \|G(t, 0)\|_{B_1} \leq (1 - \lambda_1 k_1 - \lambda_2 k_2) \rho.$$

Proof. Let V be the operator

$$V(x) = h(t, \omega) + \int_0^t k_1(t, \tau, \omega) f(\tau, x) d\tau + \int_0^t k_2(t, \tau, \omega) G(\tau, x) dW,$$

operator defined on $S \subset D$, with values in D , V is a contraction operator from S into S , so that we can apply the Banach fixed point theorem and the equation (1) has a unique solution.

In fact $V_x - V_y \in D$

$$(4) \quad \begin{aligned} \|V_x - V_y\|_D &\leq \left\| \int_0^t k_1(f(\tau, x) - f(\tau, y)) d\tau \right\|_D + \\ &+ \left\| \int_0^t k_2(G(\tau, x) - G(\tau, y)) dW \right\|_D. \end{aligned}$$

Because of the linearity and continuity, T_1 and T_2 are bounded and (4) becomes

$$\begin{aligned} \|V_x - V_y\|_D &\leq k_1 \|f(t, x) - f(t, y)\|_B + k_2 \|G(t, x) - G(t, y)\|_{B_1} \leq \\ &\leq (\lambda_1 k_1 + \lambda_2 k_2) \|x - y\|_D. \end{aligned}$$

Now, let us prove $VS \subset S$

$$\|V(x)\|_D \leq \|h(t, \omega)\|_D + k_1 \|f(t, x(t, \omega))\|_B + k_2 \|G(t, x)\|_{B_1}.$$

Because $\|f(t, x)\|_B \leq \|f(t, x) - f(t, 0)\| + \|\rho(t, 0)\|_B$ and similarly for $G(t, x)$ and using the Lipschitz conditions and the conditions (a), (b), we obtain:

$$1) \|V(x(t, \omega))\|_D \leq \rho, \quad V_x \text{ belongs to } S.$$

Because V is a contraction operator and $VS \subset S$, one can apply the Banach fixed theorem, which implies the existence and uniqueness of a function $x(t, \omega) \in S$ so that $V_x(t, \omega) = x(t, \omega)$; $x(t, \omega)$ found is a solution for the equation (1) i.e. fulfils the conditions of the definition 1.

Remark. If $k_2(t, \tau, \omega)$ does not depend on ω , the theorem remains true and the operator $T_2 = \int_0^t k_2(t, \tau) x dW$ is a linear continuous operator from C_2 into C_2 .

The solutions of the equation (1) can be thought as a stochastic process on $[0, \infty)$ and it can be regarded as a set of compatible, finite dimensional distributions

$$P(X_{t_1} \in B_1, \dots, X_{t_n} \in B_n) = P_{t_1, t_2, \dots, t_n}(B_1, B_2, \dots, B_n).$$

The solution of the equation (1) is a Markov process.

R E F E R E N C E S

1. Corduneanu C., *Problèmes globaux dans la théorie des équations intégrales de Volterra*. Ann. Mat. Pura Appl., **67**, 349—363 (1965).
2. Corduneanu C., *Stability of some Linear Time-Varying Systems*. Mathematical Systems Theory, **3**, 2, 151 — 156 (June 1969).
3. Tsokos C. P., *On a Stochastic Integral Equation of the Volterra Type*. Mathematical Systems Theory, **3**, 3, 222 — 232 (September 1963).
4. Gheorghiu N., *Introducere în analiza funcțională*. Ed. Acad. R. S. R., Buc., 1974.
5. Гихман и Скороход, *Введение в теорию случайных процессов*. Изд. „Наука“, М., 1965.
6. Arnold L., *Stochastic Differential Equations. Theory and Applications*. J. Wiley, Interscience, 1974.

ASUPRA UNEI ECUAȚII STOCHASTICE DE TIP VOLTERRA

(Rezumat)

Obiectul acestei Note îl constituie ecuația integrală stohastică de forma (1), unde $W(t)$ este un proces Wiener și cea de-a doua integrală din membrul al doilea este o integrală Itô. Se studiază existența și unicitatea soluției care se caută într-un anumit spațiu de funcții. Se folosește în acest scop metoda admisibilității introdusă pentru ecuații integrale deterministe de către C. Corduneanu.

REFERENCES

1. *Journal of the American Historical Association*, Vol. 1, No. 1, 1907.
2. *Journal of the American Historical Association*, Vol. 1, No. 2, 1907.
3. *Journal of the American Historical Association*, Vol. 1, No. 3, 1907.
4. *Journal of the American Historical Association*, Vol. 1, No. 4, 1907.
5. *Journal of the American Historical Association*, Vol. 1, No. 5, 1907.
6. *Journal of the American Historical Association*, Vol. 1, No. 6, 1907.
7. *Journal of the American Historical Association*, Vol. 1, No. 7, 1907.
8. *Journal of the American Historical Association*, Vol. 1, No. 8, 1907.
9. *Journal of the American Historical Association*, Vol. 1, No. 9, 1907.
10. *Journal of the American Historical Association*, Vol. 1, No. 10, 1907.

RESEARCH REPORTS ON THE HISTORY OF THE UNITED STATES

The following are the titles of the research reports on the history of the United States, arranged in alphabetical order of the author's name. The reports are published in the *Journal of the American Historical Association*, Vol. 1, No. 1, 1907.

SENSITIVITY SYNTHESIS OF OPTIMAL STRATEGIES FOR DISTRIBUTED PARAMETER DIFFERENTIAL GAMES

I. SENSITIVITY FUNCTIONS, SENSITIVITY EQUATIONS, COMBINED SYSTEMS

BY

VICTOR FLORIN POTERAȘU

1. Introduction. As for distributed parameter differential games, there are works by R. J. Landy [2], L. C. Westphal, A. R. Stubberud [6], H. W. Kuhn, G. P. Szegő [5]. These works, however, were done for the systems with no system parameter variations and no uncertainty. Therefore it is necessary to consider another synthesis of optimal strategies with consideration of sensitivity to make up for the undesirable effects caused by system parameter variations and uncertainty. In this sensitivity synthesis, the central role is played by the combined system which consists of a model equation and its parameter sensitivity equation. By giving examples, the effectiveness of the present sensitivity synthesis is illustrated. Another point of view, the differential game is regarded as the optimal control problem with an uncertainty g which is the opposite player to the control designer.

By considering this we can make up for the undesirable effects caused by system parameter variations and uncertainty in some sense large.

It is studied the case of two players zero sum distributed parameter differential games.

2. Sensitivity Functions and Sensitivity Equations. In this part, the sensitivity synthesis of optimal strategies is considered to make up for the state variations corresponding to various system parameter variations. This sensitivity synthesis was studied for optimal control problems in [7]. Only feedforward strategies are also here considered.

a) *α -sensitivity function and α -sensitivity equation.* We shall deal with the sensitivity for ordinary parameter variation without variation of initial conditions and the order of the system. Consider a system presented by

$$(1) \quad \frac{du}{dt} + A(t; \alpha) u = B_1(\alpha) f + B_2(\alpha) g, \quad u(0) = u_0,$$

where α is a variable parameter, $\alpha \in H_\alpha$; H_α being a Hilbert space. We shall regard the system (1) with parameter value α as the model system for a physical one. On the other hand we describe the actual system by (1) with parameter value $\alpha + \Delta\alpha$, $\Delta\alpha \in H_\alpha$. The difference in the state between the actual system and the model system corresponding to certain controls is described by

$$\Delta u(t; \alpha) = u(t; \alpha + \Delta\alpha) - u(t; \alpha) = v(t) \Delta\alpha + o[\|\Delta\alpha\|_{H_\alpha}^2],$$

where $v(t) = u_\alpha(t; \alpha)$ is the α -sensitivity function. If A , B_1 and B_2 are differentiable in the parameter α , the sensitivity function satisfies

$$(2) \quad \frac{dv}{dt} + A(t; \alpha) v + A(t; \alpha) u = B_{1\alpha}(\alpha) f + B_{2\alpha}(\alpha) g, \quad v(0) = 0.$$

Equation (2) is the α -sensitivity equation.

b) β -sensitivity function and β -sensitivity equation. Consider the case there is a difference Δu_0 only with respect to the initial condition between the model system and the actual one.

Here $\Delta u_0 = \varepsilon h$, $h \in I$ and ε is a scalar in some sense small. That is, the model system is described by

$$\frac{du}{dt} + A(t) u = B_1 f + B_2 g, \quad u(0) = u_0.$$

The actual system is denoted by

$$(3) \quad \frac{du}{dt} + A(t) u = B_1 f + B_2 g, \quad u(0) = u_0 + \Delta u_0.$$

Then the difference in the state between both systems is denoted by $\Delta u(t; u_0) = w(t) \Delta u_0 + o(\|\Delta u_0\|_t^2)$, where $w(t) = u_{u_0}(t, u_0)$ is the β -sensitivity function. The β -sensitivity equation

$$(4) \quad \frac{dw}{dt} + A(t) w = 0, \quad w(0) = h$$

is obtained.

c) γ -sensitivity function and γ -sensitivity equation. Suppose that the actual system is described by a differential difference equation:

$$(5) \quad \frac{du}{dt} + A(t) u + u(t - \varepsilon) = B_1 f + B_2 g,$$

$$(6) \quad u(t) = h(t), \quad t \in (-\varepsilon, 0), \quad u(0) = u_0,$$

where ε is a scalar time delay parameter which is positive and in some sense small. Consider the model system

$$(7) \quad \frac{du}{dt} + A(t) u + u = B_1 f + B_2 g, \quad u(0) = u_0,$$

which is obtained by letting $\varepsilon = 0$ in (5) and (6). Then the difference in the state between both systems is denoted by $\Delta u(t; \varepsilon) = \varepsilon v(t) + o(\varepsilon^2)$, where $u(t) = u_\varepsilon(t; 0)$ is the γ -sensitivity function. The γ -sensitivity equation

$$(8) \quad \frac{dv}{dt} + A(t) v + v + A(t) u + u = B_1 f + B_2 g, \quad v(0) = 0$$

is obtained, which is not a differential-difference equation.

3. Combined Systems. Consider the model equation and the sensitivity equation simultaneously, which is simply called the combined systems; then it may be recognized that there is a possibility to control not only the model state but also its sensitivity function by choosing proper controls.

That is, we can take the effect of the small system parameter variations in the model equations into consideration at the initial stage of the synthesis. This is the basis of the sensitivity synthesis of optimal control. We extend this sensitivity synthesis to the differential games with terminal constraints. In cooperative games, the meaning of this synthesis can be easily understood. As in our minimax game the terminal state is previously given by a rule of the game, we can consider that both players want to make the state sensitivity small cooperatively. This is because they do not want to change the system state which has been synthesized once.

Combining the model equation and the α -sensitivity equation, we can get the α -combined system:

$$(9) \quad \begin{aligned} \frac{du}{dt} + A(t)u &= B_1 f + B_2 g, \\ \frac{dv}{dt} + A(t)v + A_\alpha(t)u &= B_{1\alpha} f + B_{2\alpha} g, \quad u(0) = u_0, \quad v(0) = 0, \end{aligned}$$

which governs the extend state (u, v) .

Similarly we can get the β -combined system and the γ -combined one. We consider, for example, the α -combined system.

Let

$$X = \begin{pmatrix} u \\ v \end{pmatrix}, \quad V = \begin{pmatrix} A & 0 \\ A_\alpha & A \end{pmatrix}, \quad Y = \begin{pmatrix} B_1 f + B_2 g \\ B_{1\alpha} f + B_{2\alpha} g \end{pmatrix},$$

and then (9) reduces to

$$(10) \quad \frac{dX}{dt} + VX = Y, \quad X(0) = \begin{pmatrix} u_0 \\ 0 \end{pmatrix}.$$

If $X(0) = 0$, then

$$\int_0^T \left(\frac{dX}{dt}, X \right) dt = \int_0^T \left\{ \left(\frac{du}{dt}, u \right) + \left(\frac{dv}{dt}, v \right) \right\} dt = \frac{1}{2} [|u(T)|^2 + |v(T)|^2] \geq 0.$$

Moreover if $A \in L(v, v')$, $A_\alpha \in L(v, v')$, $(Au, u) \geq \beta_1 \|u\|_v^2$ and $((A + A_\alpha)u, u) \geq \beta_2 \|u\|_v^2$, $\beta_1, \beta_2 > 0$, $\forall u \in V$,

$$(11) \quad \int_0^T (VX, X) dt = \int_0^T \{ ((A + A_\alpha)u, u) + (Av, v) \} dt \geq \beta_2 \int_0^T \|u\|_v^2 dt + \beta_1 \int_0^T \|v\|_v^2 dt \geq 0.$$

Hence the existence and uniqueness of a solution of (10) is assured. This is true for the β and the γ -combined systems.

The sensitivity synthesis of optimal strategies for the problem is developed to make up for the undesirable effects caused by the system parameter variations. In the following part of this work we will study the sensitivity games with numerical examples — the comparison of trajectories for the sensitivity synthesis and conventional synthesis.

Received July 28, 1977

Polytechnic Institute, Jassy,
Department of Mechanics

REFERENCES

1. Chang T. M., Wen C. Y., *Sensitivity Analysis in Optimal Systems Based on the Maximum Principle*. Ind. Eng. Chemistry Fundamentals, 7, 3, 422 — 429 (1968).
2. Landy R. J., *Distributed Parameter Differential Games: A Dynamic Programming Approach*. Int. J. Control, 14, 3, 429 — 441 (1971).
3. Ichikawa K., Kanai K., *Optimal Control Synthesis of Distributed Parameter Systems*. Bull. of the JSME, 13, 66, 1426 — 1439 (1970).
4. Wang P. K. C., *Theory of Stability and Control for Distributed Parameter Systems* (a bibliography). Int. J. Control, 7, 2, 101 — 116 (1968).
5. Kuhn H. W., Szegö G. P., *Differential Games and Related Topics*. North. Holland, 1971.
6. Westphal L. C., Stubberud A. R., *On the Computation of Solutions of Certain Dynamic Games*. Int. J. Control, 21, 2, 193 — 202 (1975).
7. Poterașu V. F., *Sensitivity Synthesis of Optimal Control for Distributed Parameter Systems* (I). Bul. Inst. polit. Iași (in print).

SINTEZA SENZITIVITĂȚII STRATEGIILOR OPTIMALE PENTRU JOCURI DIFERENȚIALE CU PARAMETRI DISTRIBUIȚI

I. Funcții de senzitivitate, ecuații de senzitivitate, sisteme combinate

(Rezumat)

Este studiată sinteza senzitivității strategiilor optimale pentru jocuri diferențiale cu parametri distribuiți pentru doi jucători cu sumă nulă. Se consideră variațiile parametrilor ecuațiilor modelului, se definesc tipurile de senzitivitate, funcțiile și ecuațiile de senzitivitate. Pentru studiu se consideră sistemul alcătuit din ecuația modelului și ecuația senzitivității parametrilor, sistem numit combinat.

HARMONIC SOLUTIONS OF DUFFING'S EQUATION FORCED BY PERIODIC IMPULSES

BY

NORMAN J. FINIZIO

1. Introduction. Response diagrams for the forced Duffing's equation

$$(1.1) \quad \ddot{x} + \alpha x + \beta x^3 = F(t),$$

where α and β are real constants with $\dot{x} \equiv dx/dt$, $\alpha > 0$ and $F(t) = G \cos \omega t$, G a positive constant, are well known [4]. These response diagrams, obtained via an iteration scheme aimed at constructing a harmonic solution of Eq. (1.1), relate the amplitude, A , of this harmonic solution to its frequency ω .

In this paper we consider the case $F(t) = \mu \delta_s(t)$, where $\delta_s(t)$ is a periodic superposition of impulses and μ , the „amplitude” of F , is a constant. Our main objective is to construct harmonic motions the response diagrams of which exhibit the same characteristics as those for the classical case $F(t) = G \cos \omega t$.

In case $F(t) \equiv 0$, the phase plane trajectories associated with Eq. (1.1) are also well known [4]. We use these trajectories as building blocks for the construction of harmonic solutions of Eq. (1.1) for our $F(t)$ since phase plane trajectories in this case can be obtained from those in the case $F(t) \equiv 0$ by suitable instantaneous displacements in the velocity direction at the “impulse points”.

We include in our discussion motions wherein the “impulse points” are taken on the velocity axis of the phase plane. A curious phenomenon exhibited by these motions is that the property of the solution as being in phase with the forcing function or out of phase with it reverses if β changes sign. This characteristic is not present in the classical case and does not occur in the other motions constructed here.

2. Harmonic Solutions to the Forced Duffing's Equation. 2.1. The classical case $F(t) = G \cos \omega t$. The equation

$$(2.1.1) \quad \ddot{x} + \alpha x + \beta x^3 = F(t),$$

where α and β are real constants, $\alpha > 0$, and $\dot{x} \equiv d/dt$ is known as the forced Duffing's equation [4]. The case $\beta > 0$ ($\beta < 0$) is referred to as the case of hard (soft) springs. Closed form solutions of Eq. (2.1.1) are not known but in the case $F(t) \equiv 0$ a phase plane analysis demonstrates the existence of periodic solutions [4]. The period and amplitude of such a pe-

riodic solution can be calculated once the system parameters are known [4]. The case $F(t) = G \cos \omega t$, G a positive constant, is well known and is presented in detail in the book by Stoker [4]. In this case if one seeks a harmonic solution of Eq. (2.1.1) which has amplitude A and frequency ω , then an iteration scheme yields the relations for the response diagrams, i.e., a plot of A versus ω . The case $G = 0$ is referred to as the free vibration.

One notes from these response diagrams that it is convenient to assume the amplitude of the response as known and to compute the corresponding value(s) of the frequency. Furthermore, if the amplitude A is given then it is possible to obtain two different harmonic solutions one which is in phase with the external force (in case $\omega_{\text{force}} < \omega_{\text{free}}$) and one which is out of phase with the external force (in case $\omega_{\text{free}} < \omega_{\text{force}}$). It is this fact which motivates our subsequent constructions.

In case $F(t) \equiv 0$ and $\beta > 0$, the phase plane geometry for Eq. (2.1.1) is also well known [4]. The closed trajectories in the phase plane are represented by the expression

$$v^2 + \alpha x^2 + \frac{\beta}{2} x^4 = h,$$

where $v = \dot{x}$ and h , the curve parameter, is twice the total energy of the system. Thus each closed trajectory represents a periodic solution of Eq. (2.1.1) whose amplitude A_{h_i} ($\equiv x_{\text{max}}$) is given by [4]

$$(2.1.2) \quad A_{h_i}^2 = \frac{1}{\beta} \left[-\alpha + (\alpha^2 + 2\beta h_i)^{\frac{1}{2}} \right],$$

and whose period T_{h_i} is given by [4]

$$(2.1.3) \quad T_{h_i} = 4 \int_0^{A_{h_i}} \left[h_i - \alpha x^2 - \frac{\beta}{2} x^4 \right]^{-\frac{1}{2}} dx.$$

The circular frequency ω_{h_i} is defined to be the ratio $2\pi/T_{h_i}$. The substitution $x = A_{h_i} \sin \theta$ transforms (2.1.3) to the following [4]

$$(2.1.4) \quad T_{h_i} = 4\sqrt{2} \int_0^{\frac{\pi}{2}} \left[2\alpha + \beta A_{h_i}^2 + \beta A_{h_i}^2 \sin^2 \theta \right]^{-\frac{1}{2}} d\theta.$$

The phase curves in the case $\beta < 0$ are somewhat more complicated [4]. In this case, though, if one restricts the total energy to be such that $h_i < \alpha^2/(-2\beta)$ the phase curves are closed and resemble those for the case $\beta > 0$. For this restriction on h formulas (2.1.2) — (2.1.4) remain valid.

2.2. The case $F(t) = \mu \delta_s(t)$. We see easily that one can obtain phase curves for Eq. (2.1.1) with $F(t) = \mu \delta_s(t)$, from the phase plane trajectories in the case $F(t) \equiv 0$ since the presence of an impulsive forcing function in Eq. (2.1.1) causes, in the phase plane, an instantaneous action in the vertical direction only. Thus it is a simple matter to construct periodic solutions of Eq. (2.1.1) in case $F(t)$ is a periodic impulse, e.g., the periodic motion depicted in Fig. 1.

P_1 and P_2 represent the points (in time) at which the impulse is to be applied, that is, the "impulse points". At P_1 the application of the impulse has the effect of removing energy from the system (since $h_1 > h_2$) and at P_2 that of putting energy back into the system. Clearly this motion is periodic and its period could be computed once h_1 , h_2 , P_1 , and P_2 (and of course known, fixed α and β) are known (it is to be realized that only

three of these parameters are independent since in order to guarantee periodicity the magnitude of the strength of the impulse is to be the same at P_1 as at P_2). Contrary to the classical phase plane motions, the motion in Fig. 1 does not possess a symmetric amplitude. Thus one would have to define what is meant by the amplitude of such a motion. Furthermore it is not immediately clear that any such definition would admit two motions with the same amplitude but different frequencies. (Indeed this cannot be accomplished with this motion).

Thus it is clear that it is easy to produce periodic solutions of Duffing's equation with periodic impulsive forcing function but the production of such motions which exhibit the characteristics of the classical case require some care.

We consider first the motions depicted in Fig. 2 and 3 which we refer to respectively as motion *I* and motion *II*.

Clearly both motions have the same (well defined) amplitude A_{h_2} ; x_1 is to be chosen so that $0 < x_1 < A_{h_3}$.

One can imagine that both motions originate at the point P_4 and then depending on whether the "initial impulse" is positive or negative we obtain, respectively, motion *I* or motion *II*. Thus

$$T_{I(II)} = 2\tau_{h_1(3)} + T_{h_2} - 2\tau_{h_2},$$

where T_{h_2} is given by formula (2.1.3) with $i = 2$ and

$$(2.2.1) \quad \tau_{h_i} = \int_0^{\sin^{-1}(x_1/A_{h_i})} \left[h_i - \alpha x^2 - \frac{\beta}{2} x^4 \right]^{-\frac{1}{2}} dx = \\ = \sqrt{2} \int_0^{\sin^{-1}(x_1/A_{h_i})} [2\alpha + \beta A_{h_i}^2 + \beta A_{h_i}^2 \sin^2 \theta]^{-\frac{1}{2}} d\theta.$$

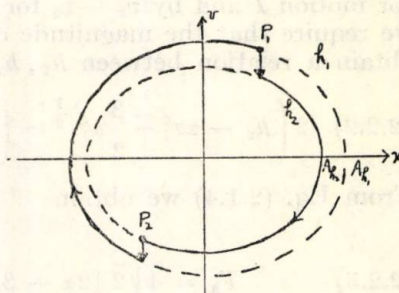

Fig. 1

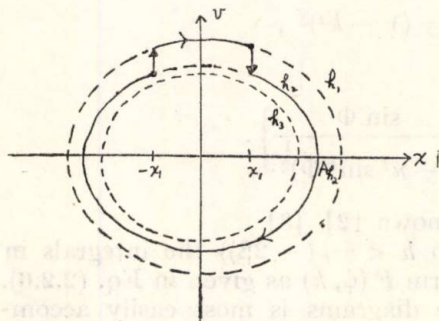

Fig. 2

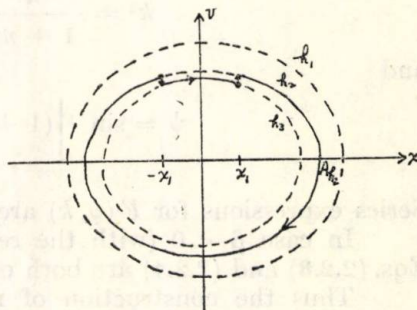

Fig. 3

Clearly $P_i \equiv \left(x_1, v_i = \left| h_i - \alpha x_1^2 - \frac{\beta}{2} x_1^4 \right|^{\frac{1}{2}} \right)$, $i = 1, 2, 3$. Using impulse momentum relations [1] the strength of the impulse is given by $v_2 - v_1$ for motion *I* and by $v_2 - v_3$ for motion *II*. In order to achieve periodicity we require that the magnitude of the strengths be the same and hence we obtain a relation between h_1, h_2 , and h_3 which must hold, namely,

$$(2.2.2) \quad 2 \left(h_2 - \alpha x_1^2 - \frac{\beta}{2} x_1^4 \right)^{\frac{1}{2}} = \left(h_1 - \alpha x_1^2 - \frac{\beta}{2} x_1^4 \right)^{\frac{1}{2}} + \left(h_3 - \alpha x_1^2 - \frac{\beta}{2} x_1^4 \right)^{\frac{1}{2}}.$$

From Eq. (2.1.4) we obtain

$$(2.2.3) \quad T_{h_i} = 4\sqrt{2} [2\alpha + \beta A_{h_i}^2]^{-\frac{1}{2}} \int_0^{\pi/2} [1 + n^2 \sin^2 \theta]^{-\frac{1}{2}} d\theta,$$

with $n^2 = \beta A_{h_i}^2 / (2\alpha + \beta A_{h_i}^2)$ and from Eq. (2.2.1) we obtain

$$(2.2.4) \quad \tau_{h_i} = \sqrt{2} (2\alpha + \beta A_{h_i}^2)^{-\frac{1}{2}} \int_0^{\sin^{-1}(x_1/A_{h_i})} [1 + n^2 \sin^2 \theta]^{-\frac{1}{2}} d\theta,$$

with n^2 as above. Thus the quantities T_{h_i} and τ_{h_i} may be calculated using well known formulas for elliptic integrals. The results differ depending on whether β is positive or negative.

In case $\beta > 0$ the integrals in Eqs. (2.2.3) and (2.2.4) are both of the form [2]

$$(2.2.5) \quad \int_0^{\Phi} [1 + n^2 \sin^2 \theta]^{-\frac{1}{2}} d\theta = lF(\psi, k),$$

where

$$(2.2.6) \quad F(\psi, k) = \int_0^{\psi} [1 - k^2 \sin^2 \theta]^{-\frac{1}{2}} d\theta, \quad k^2 < 1,$$

$$k^2 = \frac{n^2}{1 + n^2}, \quad l = (1 - k^2)^{\frac{1}{2}},$$

and

$$\psi = \sin^{-1} \left[(1 + n^2)^{\frac{1}{2}} \frac{\sin \Phi}{(1 + n^2 \sin^2 \Phi)^{\frac{1}{2}}} \right].$$

Series expressions for $F(\psi, k)$ are well known [2], [3].

In case $\beta < 0$ (with the restriction $h < \alpha^2 / (-2\beta)$) the integrals in Eqs. (2.2.3) and (2.2.4) are both of the form $F(\psi, k)$ as given in Eq. (2.2.6).

Thus the construction of response diagrams is most easily accomplished with the aid of a digital computer. The computing procedure that

we followed was to prescribe α and β and consider them fixed. Then an initial value h_3 was prescribed and an acceptable x_1 computed, i.e., $x_1 = bA_{h_3}$, $0 < b < 1$. Considering x_1 now to be fixed we next prescribe an initial value of μ (assumed positive) and h_2 , h_1 calculated on the basis of Eq. (2.2.2). With these values we then compute A_{h_2} (the amplitude), T_I , T_{II} , T_{h_2} (the free period), ω_I , ω_{II} , and ω_{h_2} . Next with μ fixed, h_3 is given a new initial value (greater than the previous h_3 so as to increase the amplitude) without changing x_1 , and the above calculations made once again. The procedure is repeated to obtain a sufficient number of points to graph A_{h_2} versus ω_I , A_{h_2} versus ω_{II} , and A_{h_2} versus ω_{h_2} for this given value of μ . Next a new initial value for μ is taken and the process repeated (once again without changing x_1). Clearly one can take new initial values for μ as often as one pleases, each time two curves are obtained for the response diagram. Finally the entire process can be repeated (and a new response diagram obtained) with a different (acceptable) x_1 . For both $\beta > 0$ and $\beta < 0$ if one fixes the amplitude and fixes μ one finds that $\omega_{II} < \omega_{h_2} < \omega_I$. Thus analogous to the classical case [4] one says that motion *II* is in phase with the external force and motion *I* is out of phase with the external force. That this should be the case appeals to our intuition since Fig. 2, for example, demonstrates that when the "amplitude" of the external force is negative the corresponding value of the response is positive and vice versa.

The response diagrams, Figs. 4 and 5 obviously are schematically the same as the classical case. These diagrams are drawn for $\alpha = 9$, $\beta = +1$ and $\alpha = 9$, $\beta = -1$. It is important to note that classical response diagrams are an approximation to the actual response diagrams [4] in that they derive from the first few terms in the iteration process, whereas Figs. 4 and 5 are accurate within the evaluation of the elliptic integrals.

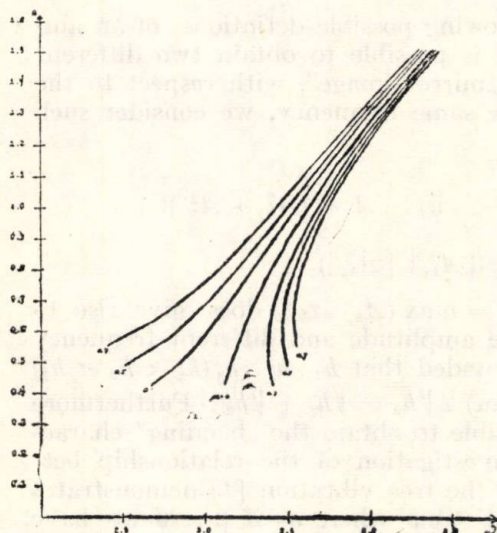

Fig. 4

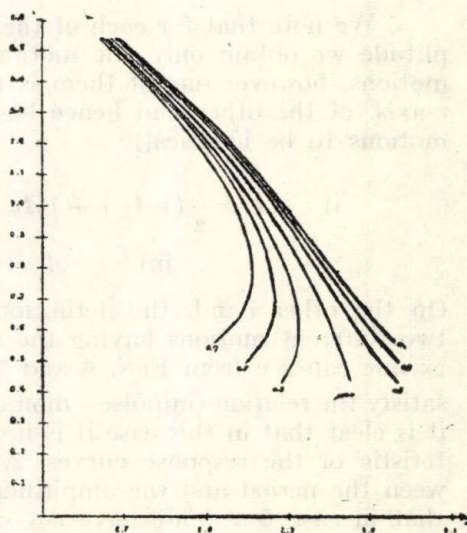

Fig. 5

A natural motion to consider would be that for which the "impulse points" are on the v -axis, but, as in Fig. 1, difficulties (with respect to obtaining the characteristics of the classical response diagrams) arise concerning the proper definition of an amplitude. To begin with if one tries to consider $x_1 \rightarrow 0$ in Figs. 2 and 3, the corresponding motions are not well defined (the limiting case that is) unless we require that at the "impulse points" the same amount of energy be alternately taken out of and put into the system. Even with this requirement (regardless of the definition of the amplitude) we obtain two motions with different amplitude. We conclude then that if motions corresponding to "impulse points" on the v -axis exist, they can not be obtained from the motions of Figs. 2 and 3 by taking $x_1 \rightarrow 0$.

With the "impulse points" on the v -axis one possibility is depicted in Figs. 6 and 7 (referred to respectively as motion *I* and motion *II*).

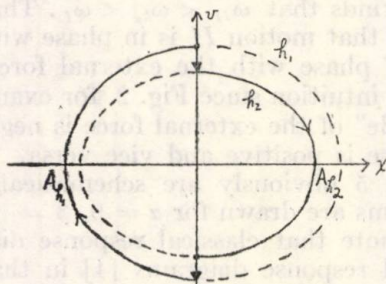

Fig. 6

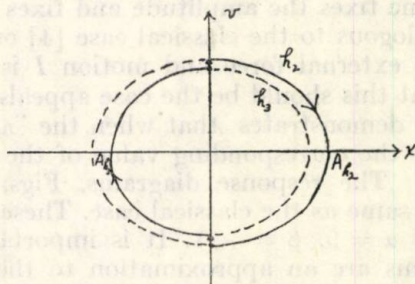

Fig. 7

We note that for each of the following possible definitions of an amplitude we obtain only one motion (it is possible to obtain two different motions, however one of them is the „mirror image”, with respect to the v -axis, of the other and hence has the same frequency, we consider such motions to be identical):

$$\begin{aligned} \text{i)} \quad A &= \frac{1}{2} (|A_{h_1}| + |A_{h_2}|); & \text{ii)} \quad A &= (A_{h_1}^2 + A_{h_2}^2)^{\frac{1}{2}}; \\ \text{iii)} \quad A &= \max(|A_{h_1}|, |A_{h_2}|). \end{aligned}$$

On the other hand, the definition $A = \max(A_{h_1}, A_{h_2})$ does give rise to two different motions having the same amplitude and different frequency as one can see from Figs. 6 and 7 provided that h_1, h_3, h_2 ($h_3 < h_2 < h_1$) satisfy the relation (impulse-momentum) $2\sqrt{h_2} = \sqrt{h_3} + \sqrt{h_1}$. Furthermore it is clear that in this case it is impossible to obtain the „bending” characteristic of the response curves. An investigation of the relationship between the period and the amplitude of the free vibration [4] demonstrates that in case $\beta > 0$ we have $\omega_{II} < \omega_{\text{free}} < \omega_I$ where as if $\beta < 0$ we have $\omega_I < \omega_{\text{free}} < \omega_{II}$. Thus we observe a curious phenomenon (within our definition of amplitude) in that the property of these motion as being in phase or out of phase with the external forcing function depends on the sign of β .

(Actually the same is true for the motions of Figs. 6 and 7 regardless of the definition of the amplitude). We remark that this phenomenon does not occur in the classical case nor did it occur in the motions of Figs. 2 and 3 where the order of magnitude of the frequency is independent of the type of spring considered (i.e., the sign of β).

Another type of motion (not obtainable from Figs. 2 and 3) whose response diagrams are schematically the same as the classical case Figs. 1 and 2 is given in Figs. 8 and 9 (referred to respectively as motion *I* and motion *II*).

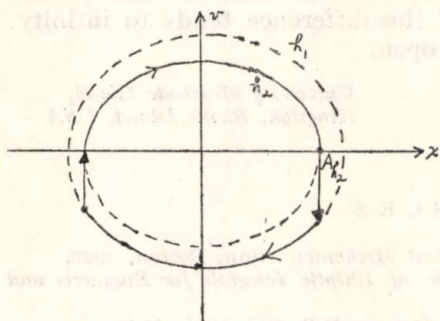

Fig. 8

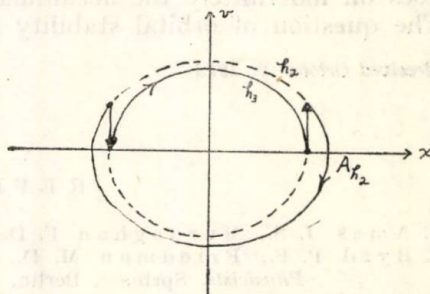

Fig. 9

It is clear that both of these motions have the same (well defined) amplitude A_{h_2} . In order that the magnitude of the strength of the impulse be the same in both cases, h_1 , h_2 , and h_3 ($h_3 < h_2 < h_1$) must satisfy the relation

$$h_3 = \alpha y^2 + \frac{\beta}{2} y^4,$$

where

$$(2.2.7) \quad y^2 = \frac{1}{\beta} [-\alpha + (\alpha^2 + 2\beta(2h_2 - h_1))^{-\frac{1}{2}}].$$

In case $\beta > 0$ we must further restrict $h_1 < 2h_2$. Thus we have

$$T_I = \frac{1}{2} T_{h_2} + 2\tau_{h_1}, \quad T_{II} = \frac{1}{2} T_{h_3} + T_{h_2} - 2\tau_{h_2}$$

and

$$T_{\text{free}} = T_{h_2}.$$

T_{h_i} is given by Eq. (2.1.4), τ_{h_1} is given by Eq. (2.2.1) with x_1 replaced by A_{h_2} and τ_{h_2} is given by Eq. (2.2.1) with x_1 replaced by y (the positive square root of Eq. (2.2.7)). The evaluation of T_{h_i} and τ_{h_i} is accomplished once again through the use of Formulas (2.2.5) — (2.2.6). A computing scheme analogous to that described for the motions of Figs. 2 and 3 (without any reference to x_1) can be set up and response diagrams obtained.

Clearly there are many other different types of periodic motions that one can construct, e.g., the motion of Fig. 1. However, with the exception of those we have discussed (or "mirror" images of those discussed), one encounters the difficulty of suitable defining an amplitude and also the difficulty of producing two motions of different frequency but with the same amplitude exhibiting the characteristics of the classical case.

Finally we remark that each of the periodic motions of Figs. 2, 3, 6, 7, 8, and 9 are not asymptotically stable since a small perturbation in the initial point, e.g., P_4 in Figs. 2 and 3, produces a motion whose period differs from that of the unperturbed motion by a finite amount. Thus as time goes on indefinitely the accumulation of this difference tends to infinity. The question of orbital stability is still open.

Received October 2, 1975

University of Rhode Island,
Kingston, Rhode Island, USA

REFERENCES

1. Ames J. S., Murnaghan F. D., *Theoretical Mechanics*. Ginn, Boston, 1929.
2. Byrd P. F., Friedman M. D., *Handbook of Elliptic Integrals for Engineers and Physicists*. Springer, Berlin, 1954.
3. Franklin P., *Methods of Advanced Calculus*. McGraw-Hill, New York, 1944.
4. Stoker J. J., *Nonlinear Vibrations in Mechanical and Electrical Systems*. Interscience, New York, 1950.

SOLUȚII ARMONICE ALE ECUAȚIEI DUFFING PRODUSE DE IMPULSURI PERIODICE

(Rezumat)

Se studiază soluțiile ecuației (1) cind $F(t) = \mu \delta_a(t)$, în care $\delta_a(t)$ este o suprapunere periodică de impulsuri și $\mu = \text{const}$. Pentru construcția soluțiilor armonice se utilizează traiectoriile de fază bine cunoscute [4] din cazul $F(t) \equiv 0$, care sînt convenabil translate în direcția vitezei.

DETERMINAREA VECTORULUI DEPLASĂRII CONSTRUCȚIILOR PRIN MĂSURĂRI INDIRECTE PONDERATE

DE

GH. NISTOR și ANETA BRAIER

1. Introducere. La determinarea simultană a vectorului deplasării orizontale a punctelor de control, de pe construcția observată, în raport cu o serie de puncte fixe din rețeaua de microtriangulație, cea mai acceptabilă cale de urmat în operația de compensare a măsurărilor ar fi următoarea.

Cu coordonatele cunoscute ale punctelor din rețeaua de microtriangulație se compensează toate măsurările executate, separat, în toate ciclurile de observație, obținând de fiecare dată coordonatele punctelor de control. Din distribuția coordonatelor acestor puncte, obținute în diferitele cicluri de observații, se pot constata mărimile deplasărilor relative și absolute.

Acest mod de rezolvare a problemei propuse, acceptat în mod firesc și conducând la rezultate din cele mai bune, este extrem de anevoios, necesitând un volum mare de calcule.

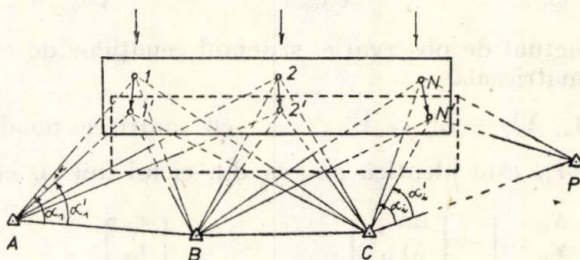

Fig. 1

Deoarece o serie de elemente ale operației de tratare a măsurărilor efectuate sînt comune tuturor ciclurilor de observație, în cele ce urmează se va expune o metodă de determinare a vectorului deplasării în funcție directă de elementele măsurate pe teren. Trebuie subliniat că, datorită condițiilor dificile în care se realizează urmărirea comportării unor construcții mari, supuse la diferite solicitări, din punctele fixe ale rețelei de microtriangulație, cea mai indicată metodă de tratare riguroasă a măsurărilor efectuate în diferite cicluri de observație, este metoda măsurărilor indirecte ponderate. Aceasta face obiectul cercetării de față.

2. Stabilirea algoritmului general de calcul. Se analizează determinarea componentelor deplasării orizontale a unui număr de N puncte de control, de pe construcția observată, în raport cu P puncte fixe din rețeaua de microtriangulație, prin metoda intersecției multiple înainte, cazul măsurării unghiurilor.

În ciclul inițial de observație, pentru determinarea poziției punctelor de control 1, 2, ..., N , prin intersecție înainte, se scrie sistemul ecuațiilor de erori, ce sînt exprimate prin ecuația matriceală

$$(1) \quad A_{nk} X_{kl}^0 + L_{nl}^0 = V_{nl}^0, \quad \text{cu matricea pondere } P_{nn}^0,$$

unde s-a notat cu: n — numărul unghiurilor orizontale măsurate și care este egal cu numărul ecuațiilor de erori; k — numărul corecțiilor coordonatelor, egal cu numărul necunoscutelor ($k = 2N$); A_{nk} — matricea coeficienților ecuațiilor de erori, unde $n > k$; X_{kl}^0 — vectorul corecțiilor ce se aplică coordonatelor aproximative pentru obținerea coordonatelor compensate; L_{nl}^0 — vectorul termenilor liberi ai ecuațiilor de erori; V_{nl}^0 — vectorul corecțiilor de aplicat unghiurilor măsurate pentru obținerea mărimilor compensate ale acestora. Aceste matrice se pot scrie

$$A_{nk} = \begin{bmatrix} a_1 & b_1 & \dots & h_1 \\ a_2 & b_2 & \dots & h_2 \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_n & b_n & \dots & h_n \end{bmatrix}, \quad X_{kl}^0 = \begin{bmatrix} X_{11} - X_{01} \\ Y_{11} - Y_{01} \\ \dots \\ X_{1N} - X_{0N} \\ Y_{1N} - Y_{0N} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \Delta X_{01} \\ \Delta Y_{01} \\ \dots \\ \Delta X_{0N} \\ \Delta Y_{0N} \end{bmatrix},$$

$$L_{nl}^0 = \begin{bmatrix} l_{01} \\ l_{02} \\ \dots \\ l_{0n} \end{bmatrix}, \quad V_{nl}^0 = \begin{bmatrix} v_{01} \\ v_{02} \\ \dots \\ v_{0n} \end{bmatrix}, \quad P_{nn}^0 = \begin{bmatrix} p_{01} & 0 & \dots & 0 \\ 0 & p_{02} & \dots & 0 \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ 0 & 0 & \dots & p_{0n} \end{bmatrix}.$$

În ciclul actual de observație, sistemul ecuațiilor de erori este exprimat de ecuația matriceală

$$(2) \quad A_{nk} X_{kl}^1 + L_{nl}^1 = V_{nl}^1, \quad \text{cu matricea pondere } P_{nn}^1,$$

unde matricea A_{nk} este identică cu cea din ciclul inițial, iar celelalte sînt

$$X_{kl}^1 = \begin{bmatrix} X_{21} - X_{01} \\ Y_{21} - Y_{01} \\ \dots \\ X_{2N} - X_{0N} \\ Y_{2N} - Y_{0N} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \Delta X_{11} \\ \Delta Y_{11} \\ \dots \\ \Delta X_{1N} \\ \Delta Y_{1N} \end{bmatrix}, \quad L_{nl}^1 = \begin{bmatrix} l_{11} \\ l_{12} \\ \dots \\ l_{1n} \end{bmatrix}, \quad V_{nl}^1 = \begin{bmatrix} v_{11} \\ v_{12} \\ \dots \\ v_{1n} \end{bmatrix},$$

$$P_{nn}^1 = \begin{bmatrix} p_{11} & 0 & \dots & 0 \\ 0 & p_{12} & \dots & 0 \\ \dots & \dots & \dots & 0 \\ 0 & \dots & \dots & p_{1n} \end{bmatrix}.$$

În ecuațiile (1) și (2) s-a notat cu: X_{0j} ($j = 1, 2, \dots, k$) coordonatele aproximative ale punctelor de control; X_{1j} — coordonatele compensate

corespunzătoare ciclului inițial; X_{2j} — coordonatele compensate corespunzătoare ciclului actual.

Vectorul deplasărilor orizontale ale punctelor de control, între cele două cicluri de observații, va fi dat de relația

$$(3) \quad X_{kl} = \begin{bmatrix} X_{21} - X_{11} \\ Y_{21} - Y_{11} \\ \dots \\ X_{2N} - X_{1N} \\ Y_{2N} - Y_{1N} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \Delta X_1 \\ \Delta Y_1 \\ \dots \\ \Delta X_N \\ \Delta Y_N \end{bmatrix}.$$

Așa cum s-a arătat în partea introductivă, acest mod de rezolvare presupune un volum mare de calcule, fiind complet neeconomic și deci, nerecomandabil de aplicat în special când numărul punctelor de control, folosite la determinarea deplasării orizontale a construcției observate, este mare.

Întrucât doar mărimea elementelor măsurate pe teren diferă de la un ciclu la altul, celelalte fiind comune, se va căuta exprimarea unei relații directe între mărimile componentelor deplasării orizontale a punctelor de control și variația în mărimea unghiurilor orizontale, măsurate în punctele fixe ale rețelei de microtriangulație. În acest scop se procedează astfel:

Se scade ecuația (1) din ecuația (2)

$$A_{nk}(X_{kl}^1 - X_{kl}^0) + (L_{nl}^1 - L_{nl}^0) = (V_{nl}^1 - V_{nl}^0),$$

care se mai poate scrie

$$(4) \quad A_{nk} X_{kl} + L_{nl} = V_{nl}, \quad \text{cu matricea pondere } P_{nn},$$

unde matricea A_{nk} rămâne aceeași ca în ecuațiile (1) și (2) iar celelalte sînt

$$X_{kl} = \begin{bmatrix} (X_{21} - X_{01}) - (X_{11} - X_{01}) \\ (Y_{21} - Y_{01}) - (Y_{11} - Y_{01}) \\ \dots \\ (X_{2N} - X_{0N}) - (X_{1N} - X_{0N}) \\ (Y_{2N} - Y_{0N}) - (Y_{1N} - Y_{0N}) \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \Delta X_{11} - \Delta X_{01} \\ \Delta Y_{11} - \Delta Y_{01} \\ \dots \\ \Delta X_{1N} - \Delta X_{0N} \\ \Delta Y_{1N} - \Delta Y_{0N} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \Delta X_1 \\ \Delta Y_1 \\ \dots \\ \Delta X_N \\ \Delta Y_N \end{bmatrix},$$

$$L_{nl} = L_{nl}^1 - L_{nl}^0 = \begin{bmatrix} l_{11} - l_{01} \\ l_{12} - l_{02} \\ \dots \\ l_{1n} - l_{0n} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} l_1 \\ l_2 \\ \dots \\ l_n \end{bmatrix}, \quad V_{nl} = V_{nl}^1 - V_{nl}^0 = \begin{bmatrix} v_{11} - v_{01} \\ v_{12} - v_{02} \\ \dots \\ v_{1n} - v_{0n} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} v_1 \\ v_2 \\ \dots \\ v_n \end{bmatrix}.$$

În ecuația (4) matricea X_{kl} reprezintă vectorul componentelor deplasării orizontale a fiecărui punct de control, produsă între două cicluri de observații, L_{nl} — vectorul termenilor liberi, ale cărui elemente sînt formate de diferențele dintre mărimile unghiurilor orizontale măsurate în ciclurile de observație actual și inițial; V_{nl} — vectorul corecțiilor de aplicat diferențelor provizorii dintre unghiurile orizontale pentru a se obține valorile lor cele mai probabile.

Ecuația astfel obținută poartă denumirea de ecuație de deformare sau de deplasare deoarece prin rezolvarea ei se obține vectorul deplasării în funcție directă de diferențele unghiurilor orizontale măsurate. Conside-

rînd mărimile direct măsurate pe teren l_i ($i = 1, 2, \dots, n$) ca independente și că au erorile medii pătratice egale cu

$$(5) \quad m_i^2 = m_{0i}^2 + m_{1i}^2,$$

unde: m_{0i} — eroarea medie pătratică a unghiului orizontal, l_{0i} , măsurat în ciclul inițial; m_{1i} — eroarea medie pătratică a unghiului orizontal, l_{1i} , măsurat în ciclul actual, matricea pondere a ecuației de deformății va fi

$$(6) \quad P_{nn} = \begin{bmatrix} \frac{\lambda^2}{m_{01}^2 + m_{11}^2} & 0 & \dots & 0 \\ 0 & \frac{\lambda^2}{m_{02}^2 + m_{12}^2} & \dots & 0 \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ 0 & 0 & \dots & \frac{\lambda^2}{m_{0n}^2 + m_{1n}^2} \end{bmatrix}.$$

Cînd precizia de măsurare a unghiurilor orizontale, în ambele cicluri de observație, este aceeași, erorile medii pătratice ale diferențelor unghiulare, l_i , sînt egale cu

$$(7) \quad m_i^2 = m_{0i}^2 + m_{0i}^2 = 2m_{0i}^2 = 2m_{\alpha_i}^2,$$

iar matricea pondere capătă formă

$$(8) \quad P_{nn} = \begin{bmatrix} \frac{\lambda^2}{2m_{\alpha_1}^2} & 0 & \dots & 0 \\ 0 & \frac{\lambda^2}{2m_{\alpha_2}^2} & \dots & 0 \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ 0 & 0 & \dots & \frac{\lambda^2}{2m_{\alpha_n}^2} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \frac{\lambda^2}{m_1^2} & 0 & \dots & 0 \\ 0 & \frac{\lambda^2}{m_2^2} & \dots & 0 \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ 0 & 0 & \dots & \frac{\lambda^2}{m_n^2} \end{bmatrix}.$$

Determinarea vectorului deplasării punctelor de control, între cele două cicluri de observații, se face sub condiția

$$(9) \quad V^T P V \rightarrow \min.$$

care, pentru cazul cercetat, se va exprima prin

$$(10) \quad V^T P V = X^T A^T P A X + 2X^T A^T P L + L^T P L \rightarrow \min.$$

Condiția de minim va fi îndeplinită prin anularea derivatelor parțiale

$$\frac{\partial (V^T P V)}{2\partial(X)} = A^T P A X + A^T P L = 0,$$

sau

$$(11) \quad A_{kn}^T P_{nn} A_{nk} X_{ni} + A_{kn}^T P_{nn} L_{ni} = 0.$$

Ecuația matriceală obținută corespunde sistemului de ecuații normale ale componentelor deplasării orizontale a punctelor de control.

Notînd cu $N_{kk} = A_{kn}^T P_{nn} A_{nk}$, ecuația (11) se poate scrie

$$(12) \quad N_{kk} X_{kl} + A_{kn}^T P_{nn} L_{ni} = 0.$$

Prin înmulțirea la stînga a ecuației matriceale (12) cu inversa matricei N_{kk} se obține vectorul deplasărilor (necunoscutelor)

$$(13) \quad X_{kl} = -N_{kk}^{-1} A_{kn}^T P_{nn} L_{nl}.$$

Făcînd notația

$$(14) \quad Q_{kk} = N_{kk}^{-1} = \begin{bmatrix} Q_{11} & Q_{12} & \dots & Q_{1k} \\ Q_{21} & Q_{22} & \dots & Q_{2k} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ Q_{k1} & Q_{k2} & \dots & Q_{kk} \end{bmatrix},$$

aceasta fiind matricea coeficienților de pondere, și de asemenea

$$(15) \quad Z_{kn} = Q_{kk} A_{kn}^T P_{nn},$$

se obține pentru vectorul deplasării relația

$$(16) \quad X_{kl} = -Z_{kn} L_{nl},$$

sau

$$\begin{bmatrix} \Delta X_1 \\ \Delta Y_1 \\ \dots \\ \Delta X_N \\ \Delta Y_N \end{bmatrix} = - \begin{bmatrix} Z_{11} & Z_{12} & \dots & Z_{1n} \\ Z_{21} & Z_{22} & \dots & Z_{2n} \\ Z_{k-1,1} & Z_{k-1,2} & \dots & Z_{k-1,n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ Z_{k1} & Z_{k2} & \dots & Z_{kn} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} l_1 \\ l_2 \\ \dots \\ l_{n-1} \\ l_n \end{bmatrix}.$$

Relația (16) îndeplinește pe deplin condiția impusă de exprimare a vectorului deplasării în funcție directă de elementele măsurate pe teren.

La determinarea componentelor deplasării orizontale a punctelor de control, corespunzător mai multor cicluri de observații succesive, prin păstrarea preciziei de măsurare a unghiurilor orizontale în toate ciclurile de observații, matricea Z_{kn} va rămîne constantă. În acest fel, vectorul deplasării, corespunzător fiecărui ciclu de observații, se va obține prin înmulțirea matricei Z_{kn} , de mărime constantă, cu vectorul termenilor liberi L_{nl} , ale cărui elemente se obțin direct din diferența unghiurilor orizontale măsurate în cele două cicluri de observații considerate.

Vectorul deplasării orizontale a fiecărui punct de control se calculează pe baza componentelor astfel

$$(17) \quad \alpha_{N1} = \alpha_{k/2,1} = \begin{bmatrix} L_1 \\ L_2 \\ \dots \\ L_N \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \sqrt{\Delta X_1^2 + \Delta Y_1^2} \\ \sqrt{\Delta X_2^2 + \Delta Y_2^2} \\ \dots \\ \sqrt{\Delta X_N^2 + \Delta Y_N^2} \end{bmatrix}.$$

În funcție de aceleași elemente se calculează și orientările vectorilor deplasării

$$(18) \quad \theta_{N1} = \theta_{k/2,1} = \begin{bmatrix} \theta_{L1} \\ \theta_{L2} \\ \vdots \\ \theta_{Ln} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \arctg \frac{\Delta Y_1}{\Delta X_1} \\ \arctg \frac{\Delta Y_2}{\Delta X_2} \\ \vdots \\ \arctg \frac{\Delta Y_N}{\Delta X_N} \end{bmatrix}.$$

În acest fel, problema propusă a fost rezolvată.

3. Concluzii. 1. Algoritmul propus permite obținerea rapidă a vectorului deplasării orizontale a punctelor de control, de pe construcția observată, funcție directă de elementele măsurate pe teren. Prin tratarea prin metoda celor mai mici pătrate, mărimile obținute sînt cele mai probabile.

2. Cu algoritmul prezentat, calculul se poate efectua în întregime la mașina electronică de calcul sau se poate calcula la mașina electronică doar matricea constantă, Z_{kn} , vectorul deplasării orizontale, X_{ki} , obținîndu-se pentru fiecare ciclu de observație, direct pe teren, cu ajutorul unei mașini obișnuite de calcul.

3. Chiar în condițiile în care precizia de măsurare a unghiurilor orizontale, în diferite cicluri de observații, diferă cu puțin, se poate păstra constantă matricea pondere, P_{nn} , și deci, și matricea Z_{kn} , avînd în vedere că variații ale ponderilor cu 10–15% determină modificări nesemnificative în rezultatele compensării.

Primută la 5 septembrie 1977

Institutul politehnic, Iași,
Laboratorul de topografie și
fotogrammetrie

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ВЕКТОРА СМЕЩЕНИЯ СООРУЖЕНИЙ ПРИ ПОМОЩИ КОСВЕННЫХ ВЕСОВЫХ ИЗМЕРЕНИЙ

(Резюме)

Предлагается алгоритм для прямого вычисления вектора горизонтального смещения сооружений находящихся под горизонтальными напряжениями, в зависимости от повторных измерениях элементов в поле, при помощи косвенных весовых измерений.

ON THE THERMODYNAMICS OF SOME LINEAR FLOWS OF
SIMPLE FLUIDS WITH MEMORY

BY

C. FETECĂU

1. Introduction. The aim of this work is to present some results in the thermodynamic of incompressible simple fluids with memory [1]. Such a class of linear flows, whose velocity field is given by (2.1) is investigated. It is found that the behaviour of a fluid in such flows is completely determined by five scalar material functionals.

In Sec. 3 the field equations for the determinance of the functions v and θ are specified. Finally, the steady case is considered and the field equations are completely solved.

2. Representations of the Constitutive Functionals. The types of flows to be considered here are one-dimensional or lineal flows, for which the velocity field $\dot{x}(x, t)$ in a Cartesian co-ordinate system (x, y, z) has the form

$$(2.1) \quad \dot{x} = 0, \quad \dot{y} = v(x, z, t), \quad \dot{z} = 0.$$

Assuming that θ is a function of x, z and t only, we get the following constitutive equations (see [2])

$$(2.2) \quad (T = S + p1, \psi, \eta) = (\mathcal{H}, \underset{s=0}{\overset{\infty}{\psi}}, \eta)(\alpha^t(s), \beta^t(s), \theta^t(s)), \quad \varepsilon = \psi + \theta\eta,$$

$$q = \underset{s=0}{\overset{\infty}{\mathcal{F}}}(\alpha^t(s), \beta^t(s), \theta^t(s); g_1 g_3), \quad g_1 = \partial_x \theta, \quad g_3 = \partial_z \theta,$$

where $S, T, q, \varepsilon, \psi$ and η are respectively, the stress tensor, the extra stress tensor, the heat flux, the internal energy, the free energy and the entropy at time t , p is indeterminate pressure, $\theta^t(\cdot)$ is the temperature history and

$$(2.3) \quad \alpha^t(s) = \int_t^{t-s} \partial_x v(x, z, \sigma) d\sigma, \quad \beta^t(s) = \int_t^{t-s} \partial_z v(x, z, \sigma) d\sigma.$$

It is well-known that the functionals from (2.2) are not arbitrary, they are restricted by the isotropy condition [1], [2]. Such, employing so-

me orthogonal transformations (see [2]) and following Caswell [3] we conclude that

$$(2.4) \quad \begin{aligned} \mathcal{H}_{11} &= \xi_1(\gamma^t, \mathcal{L}(\alpha^t), \theta^t), & \mathcal{H}_{22} &= \xi_2(\gamma^t, \theta^t), \\ \mathcal{H}_{33} &= \xi_1(\gamma^t, \mathcal{L}(\beta^t), \theta^t), & \mathcal{H}_{12} &= t(\gamma^t, l(\alpha^t), \theta^t), \\ \mathcal{H}_{23} &= t(\gamma^t, l(\beta^t), \theta^t), & \mathcal{H}_{13} &= \xi_1(\gamma^t, \mathcal{L}(\alpha^t \beta^t), \theta^t), \\ (\psi, \eta) &= (\psi, \eta)(\gamma^t, \theta^t), & \gamma^t &= \alpha^t + \beta^t, \quad \alpha^t = (\alpha^t)^2, \end{aligned}$$

where the notations $l(\alpha)$ and $\mathcal{L}(\alpha\beta)$ are meant to indicate the linear and bilinear symmetric dependence of α and β , respectively.

Remark 1. From (2.4)₁₋₆ we conclude that, the stress field in the linear flow (2.1) of a heat conducting incompressible simple fluid is determined by only three independent functionals¹.

Now, returning to (2.2) and using some representation theorems from [5] we obtain in the same way

$$(2.5) \quad \begin{aligned} q_1 &= k_1(\gamma^t, \omega^t, \mathcal{L}(\alpha^t \omega^t), \theta^t; g^2) + g_1 k_2(\gamma^t, \omega^t, \theta^t; g^2), \\ q_2 &= k_3(\gamma^t, \omega^t, l(\omega^t), \theta^t; g^2), \quad q_3 = q_1(\beta^t, \alpha^t, \theta^t; g_3, g_1), \end{aligned}$$

where $\omega^t = \alpha^t g_1 + \beta^t g_2$ and $g^2 = g_1^2 + g_2^2$.

Remark 2. The heat flux in our linear flow (2.1) is completely determined by only two independent functionals.

So far, we have determined the nature of the response functionals, but for the proof of the existence of such motions it must be shown the compatibility of these functionals with the dynamical equations and the two laws of thermodynamics.

In the next section we reduce this problem to a system of two differential equations. In a well set problem, these equations and initial and boundary conditions are sufficient to determine v and θ .

3. Basic Balance Equations. In the usual assumption that the body force is $b = \text{grad } \psi$ the equations of motion and energy balance become

$$(3.1) \quad \begin{aligned} \partial_x T_{11} + \partial_z T_{13} - \rho \partial_x \varphi &= 0, & \partial_x T_{13} + \partial_z T_{33} - \rho \partial_z \varphi &= 0, \\ \partial_x T_{12} + \partial_z T_{23} - \rho \partial_y \varphi &= \rho \partial_t v, \end{aligned}$$

$$(3.2) \quad S_{12} \partial_x v + S_{23} \partial_z v - \partial_x q_1 - \partial_z q_3 + \rho r = \rho \varepsilon_t,$$

where $\varphi = \frac{P}{\rho} + \psi$ and ρ is the constant density. A simple analysis, using (2.2)₁, (2.3) and (3.1) lead us to

$$(3.3) \quad \begin{aligned} S_{11} &= \partial_x h(x, z, t) + f(z, t) + a(t)y + \rho \psi, \\ S_{22} &= f_2(x, z, t) + a(t)y + \rho \psi, \\ S_{33} &= \int \partial_x^2 h(x, z, t) dz + g(x, t) + a(t)y + \rho \psi, \\ S_{13} &= -\partial_x h(x, z, t), \\ \partial_x S_{12} + \partial_z S_{23} + a(t) &= \rho \partial_t v, \end{aligned}$$

¹ The same result was obtained in [4, § 106] for locally viscometric flows ($\partial_z v = 0$) in the absence of the termic effects.

where a , f , g , h and f_2 are arbitrary functions of their arguments.

Along with (3.3) we have also (see [2])

$$\begin{aligned}
 S_{12} &= 2\rho\delta_{\gamma^2}\psi(\gamma^{t^2}, \theta_d^t; \theta/\alpha^t), & S_{23} &= 2\rho\delta_{\gamma^2}\psi(\gamma^{t^2}, \theta_d^t; \theta/\beta^t), \\
 \eta &= -\partial_\theta\psi(\gamma^{t^2}, \theta_d^t; \theta) + \delta_\theta\psi(\gamma^{t^2}, \theta_d^t; \theta/1^t), & 1^t(s) &\equiv 1, \\
 (3.4) \quad \gamma &= \sigma - \frac{1}{\rho\theta}(q_1g_1 + q_2g_2) \geq 0, \\
 \sigma &= -\delta_\theta\psi(\gamma^{t^2}, \theta_d^t; \theta, \partial_x\theta^t) - 2\delta_{\gamma^2}\psi(\gamma^{t^2}, \theta_d^t; \theta/\alpha^t\partial_xv^t + \beta^t\partial_zv^t), \\
 \theta_d^t(.) &= \theta^t(.) - \theta 1^t(.),
 \end{aligned}$$

where r is the heat supply per unit mass and $\delta_{\gamma^2}\psi$ and $\delta_\theta\psi$ are Fréchet derivatives of ψ .

Remark 3. The relations (3.4) are the restrictions imposed by the entropy inequality (in suitable smoothness assumptions upon the constitutive functionals). Together with (2.4) and (2.5) they are material restrictions and limit the classes of fluids which can flow in accordance with (2.1).

Remark 4. In view of (2.4), (2.5) and (3.4)₁₋₅, it may be said that the behaviour of our fluid in the flow (2.1) is determined by only five scalar material functionals.

Remark 5. For a given problem, (3.2) and (3.3)₅ form a complete system of functional differential equations for the functions v and θ (a is the driving force per unit volume in the y direction [2]).

4. Steady Linear Flows. In this case the functions v and θ do not depend of t and the relations (3.3) become

$$\begin{aligned}
 S_{11} &= \partial_z h(x, z) + f(z) + ay + b(t) + \rho\psi, & S_{13} &= -\partial_x h(x, z), \\
 S_{22} &= f_2(x, z) + ay + b(t) + \rho\psi, & S_{12} &= \partial_z f_1(x, z), \\
 (4.1) \quad S_{33} &= \int \partial_x^2 h(x, z) dz + g(x) + ay + b(t) + \rho\psi, \\
 S_{23} &= -a - \partial_x f_1(x, z),
 \end{aligned}$$

where f_1 is also an arbitrary function.

From (3.2) one obtains in the absence of the external radiation

$$\begin{aligned}
 (4.2) \quad q_1 &= v(x, z) \partial_z f_1(x, z) - \partial_z \kappa(x, z), \\
 q_2 &= -(a + \partial_x f_1(x, z)) v(x, z) + \partial_x \kappa(x, z),
 \end{aligned}$$

with κ an arbitrary function of x and z . In (3.4) $\sigma \equiv 0$. The functions v and f must also satisfy ([4], § 108) $\partial_x v \partial_z f_1 - \partial_z v \partial_x f_1 - a \partial_z v \geq 0$.

Received August 30, 1976

Polytechnic Institute, Jassy,
Department of Mathematics

REFERENCES

1. Coleman B. D., *Thermodynamics of Materials with Memory*. Arch. Rational Mech. Anal., 17, 1 - 46 (1964).
2. Fetecău C., *On the Thermodynamics of General Curvilinear Flows* (in print).
3. Caswell B., *Kinematics and Stress on a Surface of Rest*. Arch. Rational Mech. Anal., 26, 384 - 399 (1967).

4. Truesdell C., Noll W., *The Non-Linear Field Theories of Mechanics*. Handbuch der Physik, Vol. III/3, Springer, Berlin—Heidelberg—New York, 1965.
5. Wang C. C., *On Representations for Isotropic Functions* (I). Arch. Rational Mech. Anal., **33**, 249 — 267 (1969).

ASUPRA TERMODINAMICII UNOR CURGERI LINIARE ALE FLUIDELOR SIMPLE CU MEMORIE

(Rezumat)

În această Notă sînt prezentate cîteva rezultate din termodinamica fluidelor simple în cazul unei curgeri liniare.

Utilizînd condiția de izotropie se dă o reprezentare pentru funcționalele de răspuns și se stabilesc unele proprietăți ale mișcării.

EXTENSION FORMULAS FOR $SL(n, C)$: THE PRINCIPAL NONDEGENERATE SERIES

BY

GH. ZET and I. GOTTLIEB

1. Introduction. The unitary infinite-dimensional representations of certain noncompact Lie groups may be used in elementary particle physics. For such purposes, it is need to have the relevant representations in a basis made up of vectors belonging to finite-dimensional unitary irreducible representations of the maximal compact subgroup. In the cases of groups of the form $SU(p, q)$ and $SO(p, q)$ with p and q greater than unity, or $SL(n, R)$ and $SL(n, C)$ for $n \geq 3$, possible to be used as symmetry groups in physics, there is the multiplicity problem. Namely, in general, a unitary irreducible representation (UIR) of one of these groups contains a given finite-dimensional UIR of the maximal compact subgroup more than once. This problem is difficult and in fact there seems to be very few, if any, examples of noncompact groups whose UIR's involve multiplicity, and whose UIR'S have been completely worked out in a basis of UIR's of the maximal compact subgroup.

In some previous papers [1], [2] it has been outlined a method by which this problem can be solved. Namely, a noncompact Lie group G can be related, via group contraction, to another Lie group $S = K \times T$ which is also noncompact but has a semidirect product structure. Here K denotes the maximal compact subgroup of G , and T an invariant subgroup of S . For suitably related UIR's of these two groups (G and S), the multiplicity structure of K representations is the same for G and S . To be specific, corresponding to UIR's of G , there are UIR's of S obtained from the former by group contraction, with property that the spectrum of K representations is the same in both cases and is not affected by contraction procedure.

In the case of the representations of S , a simple method [3] exist choosing labels to take care of the multiplicity problem. We can now take this advantage to solve the multiplicity problem for the group G . Namely, the generators of G can be written as polynomial functions (the extension formulas) of the generators of suitably chosen unitary representations of S . Since the representations of S in a K basis are known [3], this provides a solution for UIR's of G .

In this work we construct the extension formulas, expressing the $SL(n, C)$ generators as functions of the $S = SU(n) \times T_{n^2-1}$ generators, in the principal nondegenerate series. Here T_{n^2-1} denotes an $n^2 - 1$ -dimensional invariant subgroup of S . The maximally degenerate series of UIR of $SL(n, C)$ have been treated in a previous work [4], and the principal degenerate series will be taken elsewhere.

2. The Principal Nondegenerate Series of $SL(n, C)$. We consider the following two subgroups of $SL(n, C)$:

$$(2.1) \quad Z \ni z = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \dots 0 \\ z_1^2 & 1 & 0 \dots 0 \\ z_1^3 & z_2^3 & 1 \dots 0 \\ \dots & \dots & \dots \\ z_1^n & z_2^n & z_3^n \dots 1 \end{bmatrix}, \quad K \ni k = \begin{bmatrix} k_1^1 & k_2^1 & k_3^1 \dots k_n^1 \\ 0 & k_2^2 & k_3^2 \dots k_n^2 \\ 0 & 0 & k_3^3 \dots k_n^3 \\ \dots & \dots & \dots \\ 0 & 0 & 0 \dots k_n^n \end{bmatrix},$$

where z_q^p ($p > q$) are arbitrary complex numbers and $\det k = 1$. Then, almost every element $g \in SL(n, C)$ may be written in a unique way as the product of one element in K and one element in Z [5]:

$$(2.2) \quad g = kz, \quad k \in Z, \quad z \in Z.$$

Namely, if we denote by $G_{q_1, q_2, q_3, \dots, q_m}^{p_1, p_2, p_3, \dots, p_m}$ the determinant of the minor composed from the matrix elements of g which are placed at intersection of the lines $p_1, p_2, p_3, \dots, p_m$ with the columns $q_1, q_2, q_3, \dots, q_m$, then

$$(2.3) \quad k_q^p = \frac{G_{p, q+1, \dots, n}^{p, q+1, \dots, n}}{G_{q+1, q+2, \dots, n}^{q+1, q+2, \dots, n}} \quad (p \leq q), \quad z_q^p = \frac{G_{q, p+1, \dots, n}^{p, p+1, \dots, n}}{G_{p, p+1, \dots, n}^{p, p+1, \dots, n}} \quad (p > q).$$

In particular, the element $zg \in SL(n, C)$ may be written as

$$(2.4) \quad zg = kz', \quad z' \in Z.$$

The representations $g \rightarrow R(g)$ of the principal nondegenerate series of $SL(n, C)$ are characterized by the integer numbers $m_2, m_3, \dots, m_n$ and the real numbers $\rho_2, \rho_3, \dots, \rho_n$. They are constructed in the Hilbert space $L^2(Z)$ of all functions $f(z)$ which are square-integrable; the action of the unitary operator $R(g)$ on a such function $f(z)$ is given by formula [5]:

$$(2.5) \quad [R(g)f](z) = \alpha(k)f(z'); \quad f(z), f(z') \in L^2(Z),$$

where

$$(2.6) \quad \alpha(k) = |k_2^2|^{m_2 + i\rho_2 - 2} (k_2^2)^{-m_2} |k_3^3|^{m_3 + i\rho_3 - 4} (k_3^3)^{-m_3} \dots |k_n^n|^{m_n + i\rho_n - 2(n-1)} (k_n^n)^{-m_n}.$$

Now, the formula (2.5) has the disadvantage that its right-hand side has a dependence on the continuous parameters $\rho_2, \rho_3, \dots, \rho_n$, when g is in $SU(n)$. Or it is known that the UIR's of $SU(n)$ are characterized by discrete indices only. This dependence may be removed if we consider an equivalent representation $R'(g) = SR(g)S^{-1}$, where S is a transformation in $L^2(Z)$, defined as:

$$(2.7) \quad (Sf)(z) = \exp[i\Phi(z)]f(z),$$

where

$$(2.8) \quad \Phi(z) = \sum_{p=2}^n \left[\frac{1}{2} (\rho_{p-1} - \rho_p) \ln A_p \right], \quad A_p = \sum_{\substack{v_p, \dots, v_n=1 \\ (v_p < v_{p+1} < \dots < v_n)}}^n |Z_{v_p, v_{p+1}, \dots, v_n}^{p, p+1, \dots, n}|^2.$$

Here, $Z_{v_p, v_{p+1}, \dots, v_n}^{p, p+1, \dots, n}$ is the determinant of the minor composed from the matrix elements of $z \in Z$ which are placed at intersection of the lines p ,

$p+1, \dots, n$ with the columns $v_p, v_{p+1}, \dots, v_n$. Then, the equivalent representation $R'(g)$ is given by

$$(2.9) \quad [R'(g)f](z) = \exp i [\Phi(z) - \Phi(z')] f(z').$$

We will now write the representation $R'(g)$ for the Lie algebra of $SL(n, C)$. This Lie algebra is $2(n^2 - 1)$ -dimensional, being spanned by the generators J_β^α ($\alpha, \beta = 1, 2, \dots, n$ and $J_\alpha^\alpha = 0$) of its maximal compact subgroup $SU(n)$ and by "noncompact" generators K_β^α ($\alpha, \beta = 1, 2, \dots, n$ and $K_\alpha^\alpha = 0$). Everywhere in this work the sum convention over repeated indices is made. The structure equations of the Lie algebra of $SL(n, C)$ are:

$$(2.10) \quad \begin{cases} [J_\beta^\alpha, J_\mu^\lambda] = \delta_\mu^\alpha J_\beta^\lambda - \delta_\beta^\lambda J_\mu^\alpha, \\ [J_\beta^\alpha, K_\mu^\lambda] = \delta_\mu^\alpha K_\beta^\lambda - \delta_\beta^\lambda K_\mu^\alpha, \\ [K_\beta^\alpha, K_\mu^\lambda] = -\delta_\mu^\alpha J_\beta^\lambda + \delta_\beta^\lambda J_\mu^\alpha, \end{cases}$$

where δ_β^α is the Kronecker symbol. In addition, the following Hermiticity properties are satisfied

$$(2.11) \quad (J_\beta^\alpha)^\dagger = J_\alpha^\beta, \quad (K_\beta^\alpha)^\dagger = K_\alpha^\beta.$$

If we consider g in (2.9) to be an element close to the identity the following expressions of the infinitesimal generators J_β^α and K_β^α are obtained:

$$(2.12) \quad \begin{aligned} J_\beta^\alpha = & \sum_{p=2}^n \frac{m_p}{n} \delta_\beta^\alpha - \frac{m_p + 2(p-1)}{2} (T_{p\beta}^\alpha - T_{p+1\beta}^{\alpha+1}) - \\ & - \frac{m_p - 2(p-1)}{2} (T_{p\alpha}^{\beta*} - T_{p+1\alpha}^{\beta+1*}) \Big] + \sum_{\substack{\rho, \sigma=1 \\ (\rho < \sigma)}}^n (T_{\rho\beta}^{\alpha\sigma} - z_\rho^\sigma T_{\sigma\beta}^{\alpha\sigma}) \frac{\partial}{\partial z_\rho^\sigma} - \\ & - \sum_{\substack{\rho, \sigma=1 \\ (\rho < \sigma)}}^n (T_{\rho\alpha}^{\beta\sigma*} - z_\rho^{\sigma*} T_{\sigma\alpha}^{\beta\sigma*}) \frac{\partial}{\partial z_\rho^{\sigma*}}, \end{aligned}$$

$$(2.13) \quad T_{\rho\beta}^{\alpha\sigma} = Z_{\beta, \sigma+1, \dots, n}^{\sigma, \sigma+1, \dots, n} \delta_\rho^\alpha + Z_{\rho, \beta, \dots, n}^{\sigma, \sigma+1, \dots, n} \delta_{\sigma+1}^\alpha + \dots + Z_{\rho, \sigma+1, \dots, \beta}^{\sigma, \sigma+1, \dots, n} \delta_n^\alpha,$$

$$(2.14) \quad K_\beta^\alpha = \rho_2 P_\beta^\alpha + i N_\beta^\alpha,$$

$$(2.15) \quad \begin{aligned} N_\beta^\alpha = & -i \sum_{p=2}^n \left[\frac{2(p-1)}{n} \delta_\beta^\alpha - \frac{m_p + 2(p-1)}{2} (T_{p\beta}^\alpha - T_{p+1\beta}^{\alpha+1}) + \right. \\ & \left. + \frac{m_p - 2(p-1)}{2} (T_{p\alpha}^{\beta*} - T_{p+1\alpha}^{\beta+1*}) \right] - i \sum_{\substack{\rho, \sigma=1 \\ (\rho < \sigma)}}^n (T_{\rho\beta}^{\alpha\sigma} - z_\rho^\sigma T_{\sigma\beta}^{\alpha\sigma}) \frac{\partial}{\partial z_\rho^\sigma} - \\ & - i \sum_{\substack{\rho, \sigma=1 \\ (\rho < \sigma)}}^n (T_{\rho\alpha}^{\beta\sigma*} - z_\rho^{\sigma*} T_{\sigma\alpha}^{\beta\sigma*}) \frac{\partial}{\partial z_\rho^{\sigma*}}, \end{aligned}$$

$$(2.16) \quad P_\beta^\alpha = \sum_{p=2}^n s_{2p} (A_p)_\beta^\alpha, \quad s_{2p} = \frac{\rho_p}{\rho_2},$$

$$(2.17) \quad (A_p)_\beta^\alpha = \frac{1}{(n-p)!} \frac{1}{A_p} \sum_{\nu_{p+1}, \dots, \nu_n=1}^n Z_{\beta, \nu_{p+1}, \dots, \nu_n}^{p, p+1, \dots, n} Z_{\alpha, \nu_{p+1}, \dots, \nu_n}^{p, p+1, \dots, n*} - \\ - \frac{1}{(n-p-1)!} \frac{1}{A_{p+1}} \sum_{\nu_{p+2}, \dots, \nu_n=1}^n Z_{\beta, \nu_{p+2}, \dots, \nu_n}^{p+1, p+2, \dots, n} Z_{\alpha, \nu_{p+2}, \dots, \nu_n}^{p+1, p+2, \dots, n*} - \frac{1}{n} \delta_\beta^\alpha.$$

We observe that

$$(2.18) \quad (A_p)_\alpha^\alpha = (A_p)_1^1 + (A_p)_2^2 + \dots + (A_p)_n^n = 0, \quad p = 2, 3, \dots, n.$$

Obviously, by the following contraction

$$\lim_{\rho_2 \rightarrow \infty} \frac{1}{\rho_2} K_\beta^\alpha = P_\beta^\alpha,$$

we obtain the quantities P_β^α which, together with J_β^α 's, generates a class of unitary representations of the Lie algebra of $SU(n) \times T_{n^2-1}$. The structure equations of this algebra are on the form:

$$(2.19) \quad \begin{cases} [J_\beta^\alpha, J_\mu^\lambda] = \delta_\mu^\alpha J_\beta^\lambda - \delta_\beta^\lambda J_\mu^\alpha, \\ [J_\beta^\alpha, P_\mu^\lambda] = \delta_\mu^\alpha P_\beta^\lambda - \delta_\beta^\lambda P_\mu^\alpha, \\ [P_\beta^\alpha, P_\mu^\lambda] = 0. \end{cases}$$

The UIR's of Lie algebra of $SU(n) \times T_{n^2-1}$, may be written in a $SU(n)$ basis, in which the problem of reduction to the subgroup $SU(n)$ is solved. The advantage of a such solution may be used for $SL(n, C)$ if it is possible to obtain some formulas so that the generators of $SL(n, C)$ can be written as polynomial functions of the generators of suitable chosen unitary representations of $SU(n) \times T_{n^2-1}$. Such formulas, named the extension formulas [1], [2], gives the possibility to relate the principal nondegenerate series of $SL(n, C)$ with a suitable chosen class of unitary representations of $SU(n) \times T_{n^2-2}$. In other words, the extension formulas depends, in general, on the considered series of $SL(n, C)$. For example, in the case of the maximally degenerate series of $SL(n, C)$ on applies the Gell-Mann formula [4], while for the principal nondegenerate series it is the formula which will be given below.

3. The Extension Formulas. In any unitary representation of $SL(n, C)$ belonging to the principal nondegenerate series the generators K_β^α can be expressed as functions of $SU(n) \times T_{n^2-1}$ generators J_β^α and P_β^α . (The $SU(n)$ part is carried over unchanged from one group to the other). We refer to these formulas as expansion formulas. To obtain the expansion formulas, we consider the following expressions:

$$(3.1) \quad (Q_i)_\beta^\alpha = P_{\gamma_1}^\alpha P_{\gamma_2}^{\gamma_1} \dots P_{\gamma_{i-2}}^{\gamma_{i-3}} - \frac{1}{n} \delta_\beta^\alpha P_{\mu_1}^\lambda P_{\mu_2}^{\lambda_1} \dots P_{\lambda_{i-2}}^{\lambda_{i-3}}, \quad (i = 2, 3, \dots, n).$$

If we use Eqs. (2.16) and (2.17), then it is easy to see that $(Q_i)_\beta^\alpha$'s can be written as

$$(3.2) \quad (Q_i)_\beta^\alpha = \sum_{p=2}^n s_{ip} (A_p)_\beta^\alpha, \quad (i = 2, 3, \dots, n).$$

The coefficients s_{ip} can be computed if the following properties of $(A_p)_\beta^\alpha$'s are used

$$(3.3) \quad (A_p)_\beta^\alpha (A_q)_\beta^\gamma = \frac{n\delta_{pq} - 2}{2n} [(A_p)_\alpha^\gamma + (A_q)_\alpha^\gamma] + \frac{n\delta_{pq} - 1}{n^2} \delta_\alpha^\gamma.$$

For example, if $i = 2$ then $(Q_2)_\beta^\alpha = P_\beta^\alpha$ and Eq. (3.2) is equivalent with (2.16). Then, for $i = 3, 4$ we obtain

$$(3.4) \quad s_{3p} = \sum_{q=2}^m s_{2p} s_{2q} \frac{n\delta_{pq} - 2}{n}, \quad p = 2, 3, \dots, n$$

and

$$(3.5) \quad s_{4p} = \sum_{q,r=2}^n s_{2p} s_{2q} s_{2r} \left(\frac{n\delta_{pq} - 2}{2n} \frac{n\delta_{pr} - 2}{n} + \frac{n\delta_{qr} - 2}{n} \frac{n\delta_{pq} - 2}{2n} + \frac{n\delta_{qr} - 1}{n^2} \right).$$

$p = 2, 3, \dots, n.$

Using $(Q_i)_\beta^\alpha$'s we try to express the generators K_β^α as linear combinations of J_β^α and P_β^α :

$$(3.6) \quad K_\beta^\alpha = \rho_2 P_\beta^\alpha + i \sum_{j=2}^n a_j (Q_j J - J Q_j) + i \sum_{\substack{j,k=2 \\ (j>k)}}^n a_{jk} (Q_j J Q_k - Q_k J Q_j)_\beta^\alpha,$$

where the coefficients a_j and a_{jk} ($j > k$) are determined by identification of Eqs. (2.14) and (3.6). In this way, one gets:

$$(3.7) \quad \sum_{j=2}^n s_{jp} a_j = \frac{2(p-1)}{n}, \quad p = 2, 3, \dots, n;$$

$$(3.8) \quad \sum_{\substack{j,k=2 \\ (j>k)}}^n (s_{jp} s_{kq} - s_{jq} s_{kp}) a_{jk} = 1, \quad p, q = 2, 3, \dots, n, \quad p > q.$$

If $n = 3$ we reobtain the results of [1] for $SL(3, C)$ and if $n = 4$ those of [2] for $SL(4, C)$.

For every n it is necessary to solve the system of equations (3.7) and (3.8) in order to determine the coefficients a_j and a_{jk} . Thus, the extension formulas (3.6) are completely determined. It remains to identify the parameters that define the $SU(n) \times T_{n^2-1}$ representation generated by J_β^α and P_β^α . This will be taken elsewhere.

Received August 25, 1977

Polytechnic Institute, Jassy,
Department of Physics
and
University „Al. I. Cuza”, Jassy

REFERENCES

1. Mukunda N., J. Math. Phys., **10**, 897 (1969).
2. Zet Gh., Bull. Inst. polit. Iași, XX (XXIV), 3 - 4, s. I (1974).

3. Goebel C., Phys. Rev. Lett., 16, 1130 (1966).
4. Zet G., C. R. Acad. Sc. Paris, 276, Série A, 789 (1973).
5. Naimark M., in *High Energy Physics and Particles Theory*, Kiev, 1967 (in Russian).

FORMULE DE EXTENSIUNE PENTRU $SL(n, C)$: SERIA PRINCIPALĂ NEDEGENERATĂ

(Rezumat)

Se construiesc formulele de extensiune care leagă generatorii infinitesimali ai grupului $SL(n, C)$ în reprezentările din seria principală nedegenerată, de generatorii grupului $SU(n)$ $\times$ T_{n-1}^{2-1} dintr-o clasă de reprezentări unitare convenabil alese. Pentru cazurile particulare $n = 3, 4$ se reobțin rezultatele din lucrările anterioare [1], [2].

PHYSICAL TETRADS AND A NEW DERIVATION OF SCHWARZSCHILD'S METRIC

BY

CORNELIU D. CIUBOTARIU

1. Introduction. Einstein's equations for the gravitational field are valid for any system of coordinates and make it difficult for one to distinguish physical effects from effects of the curvature of the coordinate system. To avoid this difficulty one has been proposed to obtain a unique definition of the physical system of reference.

Cattaneo (1958) has defined a physical system of reference as a fluid of reference, that is ∞^3 ideal particles whose time tracks are the coordinate lines $x^0 = \text{var}$. The congruence of these coordinate lines determines a unique field $u^\mu \equiv \lambda_{(0)}^\mu$ of unit tangents, whose expression in local coordinates is

$$(1.1) \quad u^\mu = \left(\frac{1}{\sqrt{-g_{00}}}, 0, 0, 0 \right).$$

In any point of the space-time this vector may be identified with the 4-velocity of a stationary object in the gravitational field determined by $g_{\alpha\beta}$.

The purpose of the present paper is to provide a unique definition of the observer field associated to a given gravitational field, and to indicate a method of generating the solutions of the Einstein equations without using these equations. These results are obtained by means of a suitable definition of the tetrad field of orthonormal vectors, and with the use of the principle of equivalence.

2. Static Gravitational Field with Spherically Symmetry. Let us consider the general spherically symmetric static line element (we use the signature $(-+++)$):

$$(2.1) \quad ds^2 = g_{00} c^2 dt^2 + g_{11} dr^2 + r^2 (d\theta^2 + \sin^2 \theta d\varphi^2).$$

For easy reference we give the surviving components of the Christoffel symbols:

$$(2.2) \quad \begin{aligned} \Gamma_{10}^0 &= \frac{1}{2} (\ln g_{00})_{,1}, & \Gamma_{11}^1 &= \frac{1}{2} (\ln g_{11})_{,1}, \\ \Gamma_{22}^1 &= -\frac{r}{g_{11}}, & \Gamma_{33}^1 &= -\frac{r \sin^2 \theta}{g_{11}}, \end{aligned}$$

$$(2.2) \quad \begin{aligned} \Gamma_{00}^1 &= -\frac{g_{00,1}}{2g_{11}}, & \Gamma_{12}^2 &= \Gamma_{13}^3 = \frac{1}{r}, \\ \Gamma_{33}^2 &= -\sin \theta \cos \theta, & \Gamma_{23}^3 &= \operatorname{ctg} \theta, \end{aligned}$$

where $x^0 = ct$, $x^1 = r$, $x^2 = \theta$, $x^3 = \varphi$, and partial derivative is denoted by subscript, .

From the invariant Frenet-Serret formulas (Synge, 1960):

$$(2.3) \quad \begin{aligned} \frac{\delta \lambda_{(0)}^\mu}{\delta s} b &= b \lambda_{(1)}^\mu, & \frac{\delta \lambda_{(1)}^\mu}{\delta s} &= c \lambda_{(2)}^\mu + b \lambda_{(0)}^\mu, \\ \frac{\delta \lambda_{(2)}^\mu}{\delta s} &= d \lambda_{(3)}^\mu - c \lambda_{(1)}^\mu, & \frac{\delta \lambda_{(3)}^\mu}{\delta s} &= -d \lambda_{(2)}^\mu, \end{aligned}$$

(1.1), (2.1) and (2.2) we obtain the following tetrad of orthonormal vectors:

$$(2.4) \quad \begin{aligned} u^\mu &\equiv \lambda_{(0)}^\mu = \left(\frac{1}{\sqrt{-g_{00}}}, 0, 0, 0 \right), & n^\mu &\equiv \lambda_{(1)}^\mu = \left(0, \frac{1}{\sqrt{g_{11}}}, 0, 0 \right), \\ b^\mu &\equiv \lambda_{(2)}^\mu = \left(0, 0, \frac{1}{r}, 0 \right), & N^\mu &\equiv \lambda_{(3)}^\mu = \left(0, 0, 0, \frac{1}{r \sin \theta} \right), \end{aligned}$$

where n^μ , b^μ , and N^μ are the first, second, and third (space-like) unit normal. ((0), (1), (2), and (3) label the vector; $\mu, \nu, \dots = 0, 1, 2, 3$ are the vector index). The scalar

$$(2.5) \quad b = \frac{1}{2\sqrt{g_{11}}} (\ln g_{00})_{,1}$$

is the first curvature, and $c = d = 0$ are the second and third curvature. $r = \text{const}$ implies $b = \text{const}$ and hence on each sphere around the field center the coordinate line $x^0 = \text{var.}$ is a hyperbola of constant curvature.

The tetrad (2.4) of orthonormal vectors may be interpreted physically as the local Lorentz frame of an observer whose 4-velocity is the time-like frame vector u^μ and whose Cartesian axes are the space-like frame vector n^μ , b^μ and N^μ respectively. Measurement of a tensor by this observer yield its physical components in this frame. The procedure of taking the components of a tensor with respect to the local tetrad on the world line of an observer is equivalent to transforming the tensor to the instantaneous rest frame of that observer.

Furthermore, the tetrad (2.4) is easily shown to satisfy the Fermi-Walker transport and, therefore, it is this frame of reference which must appear to give the correct relativistic generalization of the Newtonian concepts.

3. The Derivation of the Schwarzschild Metric without the Field Equations. With the use of the principle of equivalence and the conservation of energy in the Newtonian approximation, in 1944 W. Lenz (see Sommerfeld, 1952) has obtained the Schwarzschild metric without the field

equations. Latter, T a n g h e r l i n i (1962), and E r i k s s o n (1963) have derived analogous results completed with additional comments on measurable quantities.

The derivation of Schwarzschild line element presented here differs from that of the preceding authors in the application of the equivalence principle and in the fact that there is no need to justify that an infinitesimal rod oriented transversally preserves its length unchanged relative to the system of coordinates, as it is done in the works of Lenz, and Eriksson.

Let us consider the central gravitational field of a mass M located at the origin of the spherically coordinate system. To a first approximation it is easily to show from an elementary application of the Doppler effect and the equivalence principle (see, for example, W e b e r, 1961, and T a n g h e r l i n i, 1961) that for a clock at rest (supported clock) in the gravitational field created by M , the proper time is given by

$$(3.1) \quad ds^2 = -\left(1 - \frac{A}{r}\right) c^2 dt^2,$$

where $A = \frac{2kM}{c^2}$, and k is the gravitational constant. The 4-velocity of the supported clock is given by (1.1) and hence, according to (3.1), we have

$$(3.2) \quad g_{00} = -\left(1 - \frac{A}{r}\right),$$

and

$$(3.3) \quad u_0 = -\frac{1}{u^0} = -\sqrt{1 - \frac{A}{r}},$$

after having made use of equation $u_\mu u^\mu = -1$.

Next we propose to find g_{11} as a function of r , by use of (3.2). For this purpose we obtain from (2.2) and (2.3) the relation

$$(3.4) \quad \frac{\delta \lambda_{(0)}^\nu}{\delta s} = \Gamma_{00}^\nu u^0 u^0 = b \lambda_{(1)}^\nu.$$

Since $\frac{\delta \lambda_{(0)}^\nu}{\delta s} = a^\nu$, where a^ν is the 4-acceleration vector of the supported observer, for a weak field we may consider that (L a n d a u and L i f s h i t z, 1951)

$$(3.5) \quad a^\nu = \left(0, \frac{\alpha}{c^2}, 0, 0\right) = b n^\nu,$$

where $\alpha = \frac{kM}{r^2}$ is the proper acceleration of an observer gravitationally equivalent to the supported observer.

The only nonvanishing Γ_{00}^ν for the metric (2.1) is Γ_{00}^1 , and hence from (2.2) and (3.4) we find

$$(3.6) \quad \Gamma_{00}^1 = -\frac{1}{2} \frac{g_{00,1}}{g_{11}} = \frac{\alpha}{c^2} \left(1 - \frac{A}{r}\right) = \frac{A}{2r^2} \left(1 - \frac{A}{r}\right).$$

Substituting (3.2) in (3.6) we get

$$(3.7) \quad g_{11} = \left(1 - \frac{A}{r}\right)^{-1}.$$

Thus we arrive at the Schwarzschild's external solution of Einstein's equations :

$$(3.8) \quad ds^2 = -\left(1 - \frac{A}{r}\right) c^2 dt^2 + \left(1 - \frac{A}{r}\right)^{-1} dr^2 + r^2 (d\theta^2 + \sin^2 \theta d\varphi^2).$$

4. Conclusions. The main conclusions of this work are as follows :

(i) The orthonormal vectors of the tetrad field of supported observers are the unit tangent to the world line, the first, second and third unit normal.

(ii) The Schwarzschild line element may be obtained from the applications of the Doppler effect, the equivalence principle, and the relativistic generalization of the acceleration vector. The "problem" of the transformation of an infinitesimal rod oriented transversely, in the derivation, does not exist.

(iii) Schwarzschild's exterior solution to Einstein's field equations corresponds to a weak gravitational field.

Acknowledgements. The author wishes to thank Professor Dr. I. Gottlieb for many valuable discussions.

Received July 20, 1977

Polytechnic Institute, Jassy,
Department of Physics

REFERENCES

1. Cattaneo C., *Il Nuovo Cimento*, X, 2, 319 (1958).
2. Eriksson K. E., *Arkiv för Physik*, 25, 15, 167 (1963).
3. Landau L., Lifshitz E., *The Classical Theory of Fields*. Adison-Wesley, Cambridge, Mass., 1951.
4. Sommerfeld A., *Lectures on Theoretical Physics*. Vol. III, New York, 1952.
5. Synge J. L., *Relativity: The General Theory*. North-Holland Publishing Company, Amsterdam, p. 10, 1960.
6. Tangherlini F. R., *Il Nuovo Cimento*, XXV, 5, 1081 (1962).
7. Tangherlini F. R., *Supplemento Nuovo Cimento*, 20, serie X, 1 (1961).
8. Weber J., *General Relativity and Gravitational Waves*. New York, 1961.

TETRADE FIZICE ȘI O NOUĂ DEDUCERE A METRICEI LUI SCHWARZSCHILD

(Rezumat)

Se dă o interpretare fizică a tetradelor vectorilor ortonormali asociați metricii statice generale cu simetrie sferică și se cercetează proprietățile de transport ale vectorilor. Se propune o nouă deducere a metricii lui Schwarzschild fără utilizarea ecuațiilor de câmp ale lui Einstein.

HEAT OF DIAMAGNETIC CRYSTALS IN MAGNETIC FIELD

BY

GH. MAFTEI and G. POPESCU-BOTEZ

1. Introduction. The magnetic field influences the motion of ions and consequently the thermal oscillations of an ionic, crystalline lattice as well. As in magnetohydrodynamics [2], [4] for conducting fluids, the dispersion equation of the waves propagating in the presence of the magnetic field through the ionic crystal, will be expected to differ from the dispersion equation corresponding to the absence of this field.

Thus, a deviation may appear in the very spectrum of stationary oscillations of the crystal in the presence of the magnetic field as compared to the spectrum corresponding to the absence of this field. Therefore, in the presence of the magnetic field, the conclusions of [1], [3], [5], [6] concerning the oscillation spectrum of cubic lattices are no longer entirely accurate. To find out the spectrum, the influence of the magnetic field on the ions motion should be considered, too.

This influence has been envisaged in a previous work for a linear lattice in a homogeneous magnetic field, parallel to the lattice [6]. A deviation has been brought out with respect to the absence of the magnetic field in the low frequency range, the distribution function, for $\nu \rightarrow 0$, tending to infinity, instead of staying limited.

A deviation from the oscillation spectrum in the presence of the magnetic field as against the absence of this field is expected to appear also in tridimensional crystalline lattices at the limit of low frequencies. This kind of deviations is pointed out in the present paper.

We show that in the presence of the magnetic field the density of the normal vibrations at low frequency is proportional to the frequency and not to the square of the frequency, hence a deviation from Debye law. This deviation is also reflected in the variation of the specific heat with temperature. Since at low temperatures only the low frequency oscillations are actually excited, the influence of the magnetic field on the variation of the specific heat with the temperature for diamagnetical ionic crystals, is expected to appear at the limit of the low temperatures i.e. at such temperatures where $kT < \hbar\omega_H$, where k and $\hbar$ are Boltzmann and Planck constants and ω_H is the angular cyclotron frequency of the lattice ions.

A critical temperature may be thus introduced

$$(1.1) \quad T_c = \frac{\hbar \omega_H}{k},$$

at which one should expect the existence of a deviation in the law of variation of the specific heat of ionic diamagnetic crystals as compared to the proportionality $C_v \sim T^3$. At $T < T_c$ temperatures, if we consider the above mentioned deviation of the oscillation spectrum of the ionic lattice, the proportionality $C_v \sim T^2$ is obtained in the presence of the magnetic field.

Therefore, in the presence of the magnetic field, in the range $T < T_c$, the T^2 law will result, and at $T > T_c$ one should apply the T^3 law.

If we consider for the maximum intensity of available fields $H \sim 10^5$ Oe, for T_c we obtain values of $\sim 10^{-2}$ K.

The present paper will be concerned with the oscillations of the ionic, diamagnetic cubic lattice in a homogeneous magnetic field parallel to an edge of the cube. We shall construct, based on the dispersion equation, the density of the normal vibrations and we shall deduce the $C_v \sim T^2$ law for the already mentioned temperature range.

2. Dispersion Equation of the Oscillations of the simple, cubic, ionic Bravais lattice in the presence of the magnetic field. The following equations may be formulated for the ions oscillations with order $N^\circ l, m, n$ in the cubic crystalline lattice, where we denote the coefficient characteristic of the elastic interaction forces among the ions in the immediate neighbourhood by α , and that characteristic of the interaction among remoter ones by γ :

$$\begin{aligned}
 M\ddot{\xi}_{l,m,n} &= \alpha(\xi_{l+1,m,n} + \xi_{l-1,m,n} - 2\xi_{l,m,n}) + \gamma(\xi_{l+1,m,n+1} + \xi_{l-1,m,n-1} + \xi_{l+1,m,n-1} + \\
 &+ \xi_{l+1,m+1,n} + \xi_{l+1,m-1,n} + \xi_{l-1,m,n+1} + \xi_{l-1,m,n-1} - 8\xi_{l,m,n} + \eta_{l+1,m,n} + \eta_{l-1,m,n} + \\
 &+ \eta_{l,m+1,n} + \eta_{l,m-1,n} - \eta_{l+1,m-1,n} - \eta_{l-1,m+1,n} - \zeta_{l+1,m,n} - \zeta_{l-1,m,n} - \zeta_{l,m+1,n} - \zeta_{l,m-1,n}) + \\
 &+ QB\dot{\eta}_{l,m,n}, \\
 M\ddot{\eta}_{l,m,n} &= \alpha(\eta_{l,m+1,n} + \eta_{l,m-1,n} - 2\eta_{l,m,n}) + \gamma(\eta_{l+1,m+1,n} + \eta_{l,m+1,n+1} + \eta_{l,m+1,n-1} + \\
 &+ \eta_{l-1,m+1,n} + \eta_{l+1,m-1,n} + \eta_{l,m-1,n+1} + \eta_{l,m-1,n-1} + \eta_{l-1,m-1,n} - 8\eta_{l,m,n} + \xi_{l+1,m,n} + \\
 &+ \xi_{l-1,m,n} - \xi_{l+1,m-1,n} - \xi_{l-1,m+1,n} - \zeta_{l+1,m,n} + \zeta_{l-1,m,n} - \zeta_{l,m+1,n} - \zeta_{l,m-1,n} - \zeta_{l,m,n+1} - \\
 &- \zeta_{l,m,n-1}) - QB\dot{\xi}_{l,m,n}, \\
 M\ddot{\zeta}_{l,m,n} &= \alpha(\zeta_{l,m,n+1} + \zeta_{l,m,n-1} - 2\zeta_{l,m,n}) + \gamma(\zeta_{l+1,m,n+1} + \zeta_{l,m+1,n+1} + \zeta_{l-1,m,n} + \\
 &+ \zeta_{l,m-1,n+1} + \zeta_{l,m-1,n-1} + \zeta_{l+1,m,n-1} + \zeta_{l,m+1,n-1} + \zeta_{l-1,m,n-1} - 8\zeta_{l,m,n} + \xi_{l+1,m,n+1} + \\
 &+ \xi_{l-1,m,n-1} - \xi_{l+1,m,n-1} - \xi_{l-1,m,n+1} + \eta_{l+1,m,n+1} + \eta_{l,m-1,n-1} - \eta_{l,m+1,n-1} - \eta_{l,m-1,n+1}).
 \end{aligned}
 \tag{2.1}$$

We have denoted by Q the charge of the ion and by B the magnetic induction.

The oscillations of the lattice may be considered as an overlapping of the harmonic oscillations. For a single normal oscillation one may write

$$\xi_{l,m,n} = e^{-i(\omega t - \mathbf{k}\mathbf{r}_{l,m,n})}, \quad \eta_{l,m,n} = \eta e^{-i(\omega t - \mathbf{k}\mathbf{r}_{l,m,n})}, \quad \zeta_{l,m,n} = \zeta e^{-i(\omega t - \mathbf{k}\mathbf{r}_{l,m,n})}
 \tag{2.2}$$

if we take into account that $\mathbf{r}_{l,m,n} = l\mathbf{i} + m\mathbf{j} + n\mathbf{k}$ are the vector radii of the lattice points, from (2.1) and (2.2) we have the system

$$\begin{aligned}
 &[(1 - \cos k_x)\omega_0^2 + (2 - \cos k_x \cos k_z - \cos k_x \cos k_y)\omega_1^2 - \omega^2]\xi - \\
 &- (\cos k_x \cos k_y \omega_1^2 - i\omega\omega_H)\eta - \cos k_x \cos k_z \omega_1^2 \zeta = 0, \\
 &-(\cos k_x \cos k_y \omega_1^2 + i\omega\omega_H)\xi + [(1 - \cos k_y)\omega_0^2 + (2 - \cos k_y \cos k_x - \\
 &- \cos k_y \cos k_z)\omega_1^2 - \omega^2]\eta - \cos k_y \cos k_z \omega_1^2 \zeta = 0, \\
 &-\cos k_x \cos k_z \omega_1^2 \xi - \cos k_y \cos k_z \omega_1^2 \eta + [(1 - \cos k_z)\omega_0^2 + (2 - \\
 &- \cos k_x \cos k_z - \cos k_y \cos k_z)\omega_1^2 - \omega^2]\zeta = 0,
 \end{aligned}
 \tag{2.3}$$

where

$$\omega_0^2 = \frac{2\alpha}{M}, \quad \omega_1^2 = \frac{4\gamma}{M} \quad \text{and} \quad \omega_H = \frac{QB}{M}.$$

Taking account of the fact that at a cubic crystal, with N ions along an edge one may write conditions of the form $\xi_l = \xi_{l+N}$, it results that the wave vector $\mathbf{k}$ may have only discrete values with the components

$$(2.4) \quad k_x = \frac{2\pi}{N} p, \quad k_y = \frac{2\pi}{N} q, \quad k_z = \frac{2\pi}{N} r,$$

where p, q and r are whole numbers.

Using notation (2.4), the dispersion equation results from the compatibility of the system (2.3)

$$(2.5) \quad \begin{vmatrix} \left(1 - \cos \frac{2\pi}{N} p\right) \omega_0^2 + & & \\ + \left(2 - \cos \frac{2\pi}{N} p \cos \frac{2\pi}{N} q - \sin \frac{2\pi}{N} p \sin \frac{2\pi}{N} q \omega_1^2 + i \omega \omega_H \right. & \sin \frac{2\pi}{N} p \sin \frac{2\pi}{N} r \omega_1^2 & \\ \left. - \cos \frac{2\pi}{N} p \cos \frac{2\pi}{N} r\right) \omega_1^2 - \omega^2 & & \\ & \left(1 - \cos \frac{2\pi}{N} q\right) \omega_0^2 + & \\ \sin \frac{2\pi}{N} p \sin \frac{2\pi}{N} q \omega_1^2 - i \omega \omega_H & + \left(2 - \cos \frac{2\pi}{N} p \cos \frac{2\pi}{N} q - \sin \frac{2\pi}{N} q \sin \frac{2\pi}{N} r \omega_1^2 \right. & \\ & \left. - \cos \frac{2\pi}{N} q \cos \frac{2\pi}{N} r\right) \omega_1^2 - \omega^2 & \\ & & \left(1 - \cos \frac{2\pi}{N} r\right) \omega_0^2 + \\ \sin \frac{2\pi}{N} p \sin \frac{2\pi}{N} r \omega_1^2 & \sin \frac{2\pi}{N} q \sin \frac{2\pi}{N} r \omega_1^2 & + \left(2 - \cos \frac{2\pi}{N} p \cos \frac{2\pi}{N} r - \right. \\ & & \left. - \cos \frac{2\pi}{N} q \cos \frac{2\pi}{N} r\right) \omega_1^2 - \omega^2 \end{vmatrix} = 0.$$

Because of $\omega_0^2 \gg \omega_1^2$ and $\omega_0^2 \gg \omega_H^2$ in the first approximation according to the variable ω_1^2 and ω_H^2 , it results from (2.5) the following solutions:

$$\omega_{(1)}^2 = \left(1 - \cos \frac{2\pi}{N} r\right) \omega_0^2 + \left(2 - \cos \frac{2\pi}{N} p \cos \frac{2\pi}{N} r - \cos \frac{2\pi}{N} q \cos \frac{2\pi}{N} r\right) \omega_1^2,$$

$$\omega_{(2)}^2 = \left(1 - \cos \frac{2\pi}{N} p\right) \omega_1^2 + \left(2 - \cos \frac{2\pi}{N} p \cos \frac{2\pi}{N} q - \cos \frac{2\pi}{N} p \cos \frac{2\pi}{N} r\right) \omega_1^2 + \frac{1 - \cos \frac{2\pi}{N} p}{\cos \frac{2\pi}{N} q - \cos \frac{2\pi}{N} p} \omega_H^2,$$

(2.6 a)

$$\omega_{(3)}^2 = \left(1 - \cos \frac{2\pi}{N} q\right) \omega_0^2 + \left(2 - \cos \frac{2\pi}{N} p \cos \frac{2\pi}{N} q - \cos \frac{2\pi}{N} q \cos \frac{2\pi}{N} r\right) \omega_1^2 + \frac{1 - \cos \frac{2\pi}{N} q}{\cos \frac{2\pi}{N} p - \cos \frac{2\pi}{N} q} \omega_H^2,$$

$$\text{if } \cos \frac{2\pi}{N} p \neq \cos \frac{2\pi}{N} q;$$

$$(2.6b) \quad \omega_{(2)} = \sqrt{1 - \cos \frac{2\pi}{N} p} \omega_0 + \frac{1}{2} \omega_H, \quad \omega_{(3)} = \sqrt{1 - \cos \frac{2\pi}{N} p} \omega_0 - \frac{1}{2} \omega_H,$$

$$\text{if } \cos \frac{2\pi}{N} q = \cos \frac{2\pi}{N} p,$$

(in the approximation up to the first order according to ω_1).

The deviation from the dispersion equation without the magnetic field is due to the term which contains cyclotronic frequency.

3. Qualitative Study of the influence of the term depending from the intensity of the magnetic field. If we assume ω_1 negligible as to ω_0 and ω_H , equations (2.6a) are simplified and may be written as :

$$(3.1) \quad \omega_{(1)}^2 = \left(1 - \cos \frac{2\pi}{N} r\right) \omega_0^2,$$

$$\omega_{(2)}^2 = \left(1 - \cos \frac{2\pi}{N} p\right) \omega_0^2 + \frac{1 - \cos \frac{2\pi}{N} p}{\cos \frac{2\pi}{N} q - \cos \frac{2\pi}{N} p} \omega_H^2,$$

$$\omega_{(3)}^2 = \left(1 - \cos \frac{2\pi}{N} q\right) \omega_0^2 - \frac{1 - \cos \frac{2\pi}{N} q}{\cos \frac{2\pi}{N} q - \cos \frac{2\pi}{N} p} \omega_H^2.$$

By representing graphically the intersection of surfaces $\omega_{(2)}^2 = \text{const.}$ and $\omega_{(3)}^2 = \text{const.}$ with the plane pOq in the range $0 < p < N/2$ and $0 < q < N/2$ we get the following :

i) if $\omega_H \rightarrow 0$, the intersections become the straight lines represented by dashed lines in Fig. 1. (The vertical straight line corresponds to $\omega_{(2)} = \text{const.}$ and the horizontal one to $\omega_{(3)} = \text{const.}$);

ii) if $\omega_H \neq 0$ there appears a deviation from the straight lines represented by dashed lines. The deviation is only a small correction where $p/q \ll 1$ or $p/q \gg 1$. If $p \approx q$, the approximation on whose basis relations (3.1) and (2.5) have been obtained, is no longer correct. Instead of the last

two relations of the system (3.1) we get for $p=q$ the last two relations from (2.6). Therefore in the vicinity of the diagonal $p=q$ the correction related to ω_H in the expression of ω is no longer of the second order, but of the first order.

Consequently the curves corresponding to the intersection of the surfaces $\omega_{(3)}^2 = \text{const.}$ with the plane pOq will be curves similar to those in Fig. 1 represented by solid lines. The appearance of the deviation in the neighbourhood of the diagonal results in the following consequences :

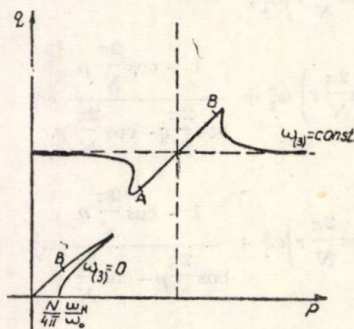

Fig. 1

The total number of states inside the domains obtained by the intersection of the surfaces $\omega_{(1)}^2 = \text{const.}$, $\omega_{(2)}^2 = \text{const.}$ and $\omega_{(3)}^2 = \text{const.}$ is changing as a function of the intensity of the magnetic field, because, due to the appearance of distortions, the volume of these domains is changing too.

The variation of the number of states at low frequency may be appreciated qualitatively as a function of frequency. If no magnetic field would exist, according to (3.1), at the limit of low frequency, we had the proportionalities $r \sim \omega_{(1)}$, $p \sim \omega_{(2)}$ and $q \sim \omega_{(3)}$, therefore the volume in the space of wave vectors, where there are points corresponding to the states with frequencies lower than $\omega = \omega_{(1)} = \omega_{(2)} = \omega_{(3)}$, is proportional to ω^3 , and the number of states with the frequency between ω and $\omega + d\omega$ is proportional to the derivatives of the volume limited by the surfaces $\omega = \omega_{(1)} = \omega_{(2)} = \omega_{(3)}$ related to ω . Therefore, for the density of the normal vibrations, we actually get the proportionality with ω^2 corresponding to Debye theory.

However, in the presence of the magnetic field, at the limit of low frequency peculiarity will appear. For $\omega = \omega_{(1)} = \omega_{(2)} = \omega_{(3)} \rightarrow 0$ the A intersection point of those surfaces $\omega = \text{const.}$ is moving to negative domains of the phase space and point B remains on the diagonal $p = q$, having, on the basis of the last relation in the system (2.6) at the limit, the coordinate

$$(3.2) \quad p = \frac{N}{4\pi} \frac{\omega_H}{\omega_0}.$$

Considering that $\omega_{(3)} = 0$ in (3.1) it results equation

$$(3.3) \quad \cos \frac{2\pi}{N} q - \cos \frac{2\pi}{N} p = \frac{\omega_H^2}{\omega_0^2};$$

for the intersection of the surface $\omega_{(3)} = 0$ with the plane pOq we get a curve with the same shape as in Fig. 1. The long shape of surfaces closed by curves $\omega_{(3)} = \text{const.}$ is maintained also for smaller $\omega_{(3)}$ values.

The intersections of the surfaces $\omega_{(2)} = \text{const.}$ with the plane pOq are obtained from those represented in Fig. 1 by reflection with respect to the diagonal $p = q$. Hence, at the limit of low frequency, the domain corresponding to frequencies smaller than $\omega = \omega_{(2)} = \omega_{(3)}$ will become longer

towards the diagonal with lengths of the order of the $\frac{\sqrt{2}N}{4\pi} \frac{\omega_H}{\omega_0}$ value,

and the width proportional to ω , therefore the area is also proportional to ω . The volume with the points corresponding to frequency states smaller than $\omega = \omega_{(1)}$ towards the axis Or is limited by the plane $r = \text{const.}$ Since at the limit of low frequency $r \sim \omega_{(1)}$, and the area of the surface from the pOq plane is also proportional to ω , the volume corresponding to low frequencies in the space of wave vectors in the presence of the magnetic field, will be proportional to ω^2 . Considering that the density of the normal vibrations is the derivative of this volume with respect to the frequency, for the density of the normal vibrations we get that in the presence of the magnetic field, at low frequencies, this should be proportional to ω .

Taking account of the fact that based on Einstein-Bose distribution, the total energy of the oscillations may be written as

$$(3.4) \quad E = \int \frac{\hbar \omega g(\omega)}{e^{\frac{\hbar \omega}{kT}} - 1} d\omega$$

for the domain where the density of the normal vibrations $g(\omega)$ is proportional to ω from (3.4) the proportionality

$$(3.5) \quad E \sim T^3$$

will result, i.e. for the specific heat we get at low temperatures, in the presence of the magnetic field, the proportionality

$$(3.6) \quad C_v \sim T^2.$$

It is obvious from (3.4) that (3.6) is satisfied when only frequencies lower than ω_H are actually excited, for which we may use the above approximation for $g(\omega)$. Hence, condition (1.1) results from (3.4).

4. Spectrum of the Oscillations of the simple, ionic, cubic crystalline lattice in the presence of the magnetic field. By dividing the space of the wave vectors for the range $0 < p < N/2$, $0 < q < N/2$, $0 < r < N/2$ into 27 000 cells, G. Popescu-Botez has calculated the 81 000 numerical values of the functions (2.6) by means of the electronic computer for $\omega_H^2 = \omega_1^2 = 0,05 \omega_0^2$. On the basis of these values Gh. Maftai has constructed the intersections of the surfaces $\omega_{(3)} = \text{const.}$ with the plane pOq , as well as the spectrum of the lattice oscillations. These are represented on Figs. 2-4 and, as it ensues from the following, they are in perfect agreement with the theoretical results previously.

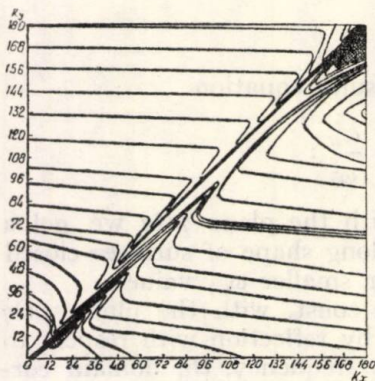

Fig. 2

Fig. 2 shows that curves $\omega_{(3)} = \text{const.}$ actually correspond to those represented in Fig. 1. Some shifts are appearing only due to the value of ω_1 , that is different from zero.

Fig. 3 represents the appearance probability of an oscillation with the frequency between ω and $\omega + d\omega$ with respect to ω^2 . The curve a corresponds to $\omega_{(1)}^2$, curve b to $\omega_{(2)}^2$ and $\omega_{(3)}^2$, and curve c to the resulting probability. The probability resulting in the neighbourhood of the value $\omega=0$ may be approximated with respect to ω^2 by an oblique straight line, i.e. for small ω values we get

$$(4.1) \quad w = A + B\omega^2.$$

Considering that in Fig. 3 the independent variable is ω^2 , the number of oscillations between ω and $\omega + d\omega$ may be written as

$$(4.2) \quad dN_\omega = w d\omega^2 = (A + B\omega^2) d\omega^2, \quad dN_\omega = 2\omega (A + B\omega^2) d\omega.$$

Therefore the density of the normal vibrations may be written as

$$(4.3) \quad g(\omega) = 2\omega(A + B\omega^2),$$

being proportional, at low frequency, to ω ; this corresponds to the previous conclusions.

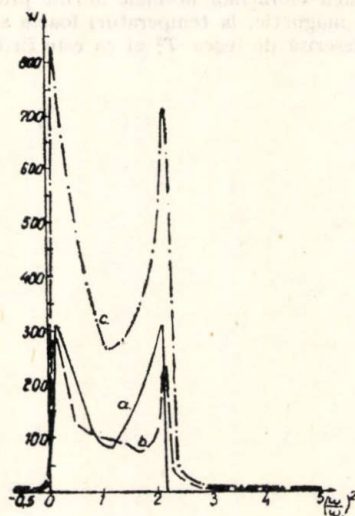

Fig. 3

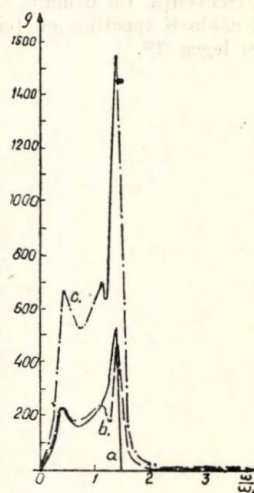

Fig. 4

An additional confirmation is the fact that in the case of the resulting density of the normal vibrations obtained on the basis of the 81 000 numerical values, the tangent to the curve $g = g(\omega)$ in point $\omega = 0$ is an oblique.

The density of the normal vibrations $g = g(\omega)$ is represented in Fig. 4. Curve *a* corresponds likewise to $\omega_{(1)}$, curve *b* to $\omega_{(2)}$ and $\omega_{(3)}$, and curve *c* to all the oscillations of the lattice.

Received July 19, 1976

Polytechnic Institute, Jassy,
Department of Physics

REFERENCES

1. Blackman M., Proc. Roy. Soc. London, A 159, 416 (1937).
2. Denisse J., Delcroix F. L., *Théorie des ondes dans les plasmas*. Dunod, Paris, 1961.
3. Fine P. C., Phys. Rev., 56, 355 (1939).
4. * * * *Handbuch der Physik*. B. 7, T. 1, Springer-Verlag, Berlin, 1955.
5. Landau L. D., Lifșiț E. M., *Electrodinamica mediilor continue* (transl. from Russian). Ed. tehn., Buc., 1968.
6. Maftai Gh., Bul. Inst. polit. Iași, XVI (XX), 1 - 2, 59 (1970).

CĂLDURA SPECIFICĂ A CRISTALELOR DIAMAGNETICE ÎN CÂMPURI MAGNETICE

(Rezumat)

Autorii arată că datorită mișcării ciclotronice a ionilor din rețeaua cristalină, spectrul oscilațiilor de frecvență joasă se schimbă iar densitatea vibrațiilor normale devine proporțională cu frecvența. Ca urmare, în prezența cîmpului magnetic, la temperaturi foarte scăzute, variația căldurii specifice cu temperatura nu este descrisă de legea T^3 ci ea este în concordanță cu legea T^2 .

SUR LES EFFETS D'AUTOCONCENTRATION DANS LES FERROFLUIDES

PAR

EMIL LUCA, V. BĂDESCU, C. COTAE et R. RABINOVICI

1. Introduction. Le dernier temps, de nombreuses études sur les ferrofluides ont traité spécialement leur double caractère, de liquide et de matériel magnétique. Ainsi, présente intérêt l'étude des effets de nonuniformisation spatiale et temporelle de la fraction volumétrique du matériel magnétique solide en suspension.

Quoique les ferrofluides sont définis par Neuringer et Rosenzweig comme des suspensions colloïdales ultrastables [1], la pratique de laboratoire a mis en évidence d'effets d'autoconcentration de ceux-ci. Bibik et ses collaborateurs [2] ont observé par voie optique d'effets d'agglomération réversible dans des ferrofluides très dilués, fait important pour la réalisation des dispositifs à moduler l'intensité des faisceaux lumineux. Peterson et Krueger [3] ont observé d'effets d'agglomération irréversible dans le cas des ferrofluides à base de l'eau, fait qui limite le domaine d'aplicabilité de ces derniers.

Dans l'ouvrage présent on donne quelques résultats concernant les effets d'autoconcentration dans d'autres ferrofluides, de différents fractions volumétriques et liquides de base.

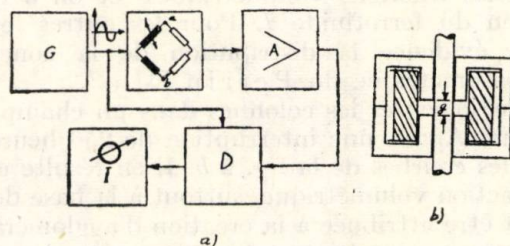

Fig. 1 — Le schéma principal de l'installation de mesure.

2. La technique expérimentale. Pour mesurer les concentrations volumiques dans les ferrofluides étudiés, on a réalisé une installation (fig. 1), fondée sur la proportionnalité entre leur perméabilité et la fraction volumétrique du matériel magnétique en suspension.

Les ferrofluides testés ont été introduits dans des tubes en verre longs de 100 mm et de 8 mm diamètres intérieurs. Ces colonnes ont constitué le noyau mobil verticalement d'un traducteur inductif appartenant à un pont de c.a. (fig. 1 *a*). Le traducteur inductif est un solénoïde à noyau pot, ayant les colonnes intérieures ainsi réalisées qu'il est possible d'obtenir un entrefer haut de 2 mm. Ce circuit magnétique s'enferme par une zone limitée de la colonne en ferrofluide (fig. 1 *b*), la fraction volumétrique étant mesurée sur cette portion ci. Le déséquilibre du pont c.a. dépend de la fraction volumétrique du matériel magnétique existant dans le ferrofluide situé dans l'ouverture du traducteur.

On a étaloné l'installation à l'aide des épreuves en ferrofluide à fraction volumétrique connue par des mesures de l'aimantation à la saturation.

3. Données expérimentales et discussions. On a étudié des ferrofluides préconisés à être utilisés pour l'étanchement dynamique des machines-outils et dans les systèmes d'amortissement liquide. On trouve leur présentation générale dans le tableau 1.

Tableau 1

No. crt.	Liquide de base	Agent stabilisant	Aimantation à la saturation M_s , A/m
1	Dioctil adipat	Acide oléique	$8 \cdot 10^3$
2	Huile de transformateur	Acide oléique	$8 \cdot 10^3$
3	Huile de transformateur	Acide oléique	$16 \cdot 10^3$
4	Pétrole	Acide oléique	$8 \cdot 10^3$
5	Pétrole	Acide oléique	$16 \cdot 10^3$

L'étude comprend les étapes suivantes :

I) Le tracement des formes des fractions volumétriques sur l' hauteur des colonnes pour chaque ferrofluide. Ces profils correspondent aux courbes 1, 2, 3, 4 et 5 de la fig. 2 *a*. Après 250 heures on a tracé de nouveau les profils des mêmes fractions volumétriques et on a constaté une très faible sédimentation du ferrofluide 1. Pour les autres ferrofluides on n'a pas pu mettre en évidence la distribution de la concentration conformément à la loi barométrique du Perrin [4].

II) On a placé 5 heures les colonnes dans un champ magnétique uniforme de $8 \cdot 10^5$ A/m. Après une interruption de 250 heures, on a tracé les profils décrits par les courbes de la fig. 2 *b*. Il en résulte une évidente non-uniformité de la fraction volumétrique, surtout à la base des colonnes. Cette sédimentation peut être attribuée à la création d'agglomérats, par le renforcement des interactions magnétiques dipolaires entre les particules magnétiques, dans le cas de leur alignement dans un champ magnétique. On a démontré théoriquement qu'on peut former d'agglomérats en chaînes, en anneaux ou en grappes, en fonction des dimensions des particules en suspension ainsi que de la nature du solvant.

III). Au début de la deuxième étape, on a créé dans le haut des colonnes un gradient de champ magnétique de $2 \cdot 10^8$ A/m². Les profils tracés

immédiatement après l'extraction des colonnes du champ magnétique correspondent aux courbes de la fig. 2 c. Il en résulte une concentration du matériel magnétique dans le haut des colonnes due à l'entraînement des agglomérats formés en présence du champ magnétique vers la zone à champ maximum. Les épreuves ainsi obtenues ont été mis à part pendant 250

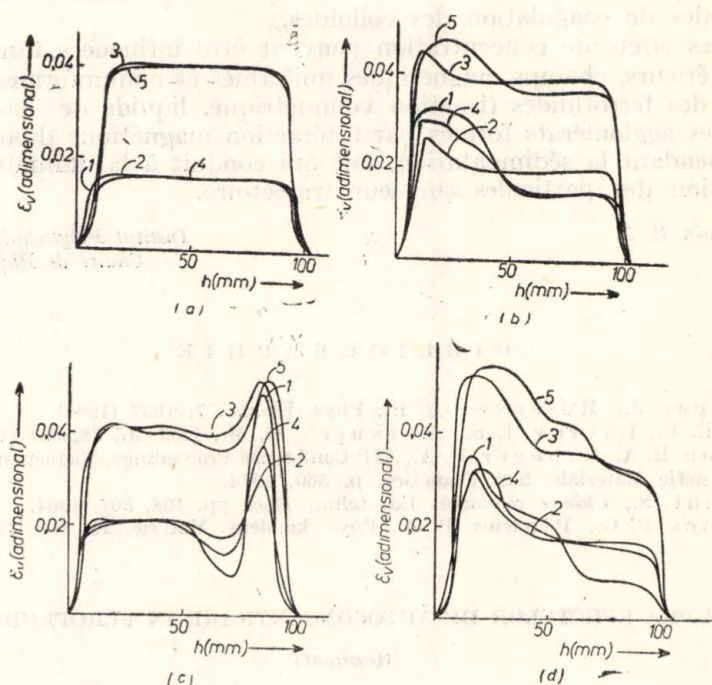

Fig. 2 — Les profils spatiaux des fractions volumétriques $\varepsilon_v = \Sigma v_i/v$ du matériel magnétique solide en suspension, pour les ferrofluides étudiés.

heures, après quoi on a tracé les profils correspondants aux courbes de la fig. 2 d. On peut observer que les paquets d'agglomérats ont descendu à cause de la gravitation et, ce qu'est important, une fraction de la totalité des particules magnétiques en suspension a été entraînée dans leur descente, fait confirmé par la diminution de la concentration des particules après la sédimentation des agglomérats vis-à-vis de celle qui précédait la sédimentation.

En comparant les quatre groupes de courbes de la fig. 2, on observe que les effets signalés dépendent tant de la nature des ferrofluides que de leur concentration initiale. L'interaction magnétique dipolaire entre les particules en suspension dépend du degré d'absorption des molécules de l'agent dispersif et du solvant sur celles-ci. Ainsi, dans la I-ère étape, il est évident que le ferrofluide à base d'octil-adipat est moins stable que les deux autres.

Dans la fig. 2b on voit que les effets d'agglomération en présence d'un champ magnétique sont plus considérables pour les ferrofluides moins concentrés. La même chose peut être observée dans les courbes de la fig. 2 c.

4. Conclusions. 1. Quoique les ferrofluides sont définis comme des suspensions colloïdales ultrastables des particules magnétiques solides dans différents liquides de base, il est évident qu'ils se conduisent d'après les lois normales de coagulation des colloïdes.

2. Les effets de concentration peuvent être influencés tant par des agents extérieurs, champs magnétiques uniformes et nonuniformes, que par la nature des ferrofluides (fraction volumétrique, liquide de base).

3. Les agglomérats formés par interaction magnétique dipolaire augmentent pendant la sédimentation, fait qui conduit à la diminution de la concentration des particules sur leur trajectoire.

Reçue le 7 juin 1977

Institut Polytechnique, Jassy,
Chaire de Physique

BIBLIOGRAPHIE

1. Neuringer J., Rosensweig R., Phys. Fluids., 7, 1927 (1964).
2. Bibik E. E., Lavrov I. S., Merkuşev O. M., Koll. J., 28, 631 (1966).
3. Peterson B. A., Krueger D. A., AIP Conference Proceedings, Magnetism and Magnetic Materials, San Francisco, p. 560, 1974.
4. Tilenschi S., *Chimie coloidală*. Ed. tehn., Buc., pp. 108, 367, 1964.
5. de Gennes P. G., Pincus P. A., Phys. kondens. Materie, 11, 189 (1970).

ASUPRA EFECTELOR DE AUTOCONCENTRARE ÎN FEROFLLUIDE

(Rezumat)

În prezenta lucrare sint prezentate comparativ rezultatele studiilor asupra efectelor de autoconcentrare in cîteva ferrofluide de interes practic. S-a constatat dependența acestor efecte de natura ferrofluidelor și de concentrația lor unițială, precum și influențarea lor de către factori externi, cum sint cîmpurile uniforme și neuniforme.

RECHERCHES SUR L'EMPLOI DE CERTAINS TYPES D'ÉLECTRODES ET SUR LES ÉCHANTILLONS DE PÂTE DANS L'ANALYSE SPECTROGRAPHIQUE DES ÉMISSIONS DES MINÉRAUX

PAR

GH. TACU

1. Introduction. Dans l'analyse spectrographique d'émission des traces de certains éléments d'un minéral, qui représente un complexe de sels, oxides, éléments sous forme d'inclusions et d'autres combinaisons chimiques, il apparaît des phénomènes multiples qui ont lieu dans le plasma de la décharge et qui conduisent à une certaine émission des lignes spectrales.

Ces phénomènes sont conditionnés par la nature des essais analysés, du type de la décharge, de la forme et de la nature des électrodes de l'atmosphère dans laquelle a lieu la décharge etc.

Pour l'analyse des quantités très petites des éléments d'un minéral on utilise d'habitude la décharge par arc électrique de courant continu. Ce type de décharge donne une grande sensibilité pour déceler les traces de certains éléments, mais elle est très influencée par les processus qui ont lieu spécialement au moment de l'entrée des éléments dans le plasma de la décharge.

L'arc de courant continu présente en général des fluctuations, qui mènent à une précision diminuée dans le cadre d'une analyse quantitative.

Pour l'amélioration des conditions de l'analyse on a réalisé divers types d'électrodes, divers types de décharge, diverses méthodes pour introduire l'échantillons dans la décharge.

Dans ce travail on présente une série de résultats obtenus par l'introduction des nouveaux types d'électrodes et par l'emploi d'échantillons sous forme de pâte, dans le cadre de l'analyse spectrographique de certains éléments d'un minéral.

La forme et la grandeur de la cavité de l'électrode où on introduit l'échantillon influence les phénomènes de pénétration des éléments dans le plasma des décharges, les phénomènes de volatilisation sélective, la température des électrodes.

D'autre part au moment de l'amorçage de la décharge grâce à certaines variations instantanées du champ électrique, une quantité variable d'échantillons sous forme de poudre est projeté en dehors de la décharge.

En visant une amélioration des conditions d'analyse, on a réalisé quatre types d'électrodes de charbon et une nouvelle méthode de préparation des échantillons.

2. Réalisation des formes d'électrodes et des échantillons de pâte.

Vis à vis des deux types classiques d'électrodes 1A et 1B (fig. 1) on a réalisé quatre nouveaux types d'électrodes, c'est à dire : 2A, 2B, 3A, 3B.

Le volume des cavités exécutées dans les électrodes a été le même de 19 mm^3 et la profondeur 2 mm.

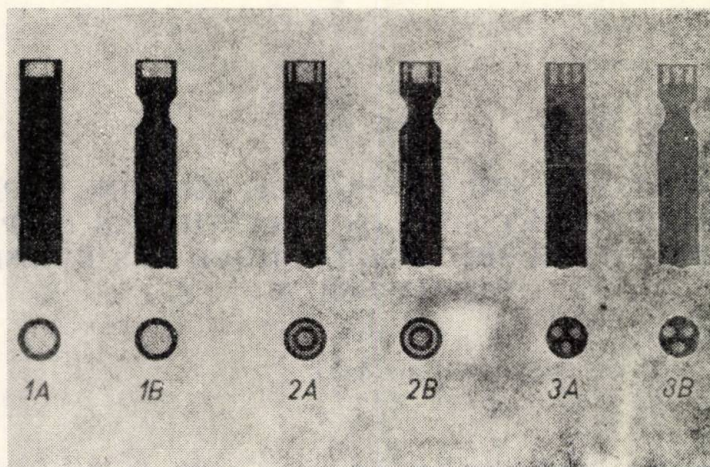

Fig. 1

Ces formes de cavités ont été réalisées à l'aide de mandrins munis de forets et de couteaux spéciaux, que nous présentons dans la fig. 2. Le foret 1 avec la tête de mandrin C_1 produit le type d'électrode 1A ; le système de foret avec couteau 2 et la tête de mandrin C_1 produit le type 2A ; le foret 3 avec tête de mandrin C_2 produit le type 3A. Les types 1B, 2B, 3B sont réalisés de la même façon. Une opération préalable avec un dispositif simple réduit la section sous la cavité de l'électrode.

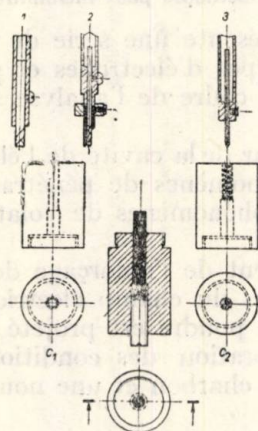

Fig. 2

Avec ces dispositifs on assure une bonne reproduction de ces formes d'électrodes.

L'analyse a été effectuée sur un minéral de pyrite de notre pays, qui présentait de grandes fluctuations pendant sa combustion. Des échantillons de ce minéral ont été introduits tant sous forme de poudre que sous forme de pâte dans la cavité des électrodes.

La poudre a été obtenue par le concassage du minéral dans un mortier d'agate, jusqu'à une granulation moyenne de $3\mu\text{m}$.

La pâte a été obtenue en mélangeant de la poudre avec de l'eau bidistillée en certaines proportions. Pour le minéral recherché, pour 1 g de poudre on a additionné à l'aide d'une micropipette 0,18 ml d'eau bidistillée.

La pâte d'une certaine consistance, a été introduite dans la cavité de l'électrode avec une spatule de quartz.

Le système d'électrodes avec les échantillons sous forme de poudre et de pâte ont été soumis à un traitement thermique pendant une heure, dans un four à la température de 120°C . Après cet intervalle de temps la pâte se solidifie, formant corps commun avec l'électrode.

Le degré de solidification de la pâte dépend de la nature du minéral et de la grosseur des granules de la poudre.

On a vérifié que chaque type d'électrode contient la même quantité d'échantillon.

L'introduction des échantillons sous forme de poudre par pression dans la cavité de l'électrode est chargée de grandes erreurs de masse. À l'introduction des échantillons sous forme de pâte, on a constaté que dans chaque cavité d'électrode indifféremment de sa forme, entre la même masse. Dans ce cas on peut éliminer les opérations difficiles de pesage de chaque échantillon (comme il est nécessaire dans le cas des poudres).

3. Appareillage et matériaux employés. Les expériences ont été effectuées avec un spectrographe type F.D-S Row—Rathenow, R.D.G., avec trois prismes, ayant le champ spectral entre $3\,850\text{ \AA}$ et $6\,000\text{ \AA}$, et une dispersion variant entre $3,5\text{ \AA/mm}$ pour une longueur d'onde de $5\,700\text{ \AA}$.

Comme type de décharge on a employé l'arc électrique pour courant continu à la tension de 120 V, produit entre deux électrodes de charbon. On a maintenu un courant de 6 A pour une distance constante entre électrodes de 4 mm.

Les électrodes utilisés ont été des charbons spectrales de type S.U. (R.S.C.) avec le diamètre de 5 mm.

Comme récepteurs de radiation on a employé des plaques spectrales de type ORWO WP-1.

L'analyse spectrographique qualitative a été effectuée avec un spectroprojecteur type SP-2 et la photomésuration des plaques avec un microphotomètre MF-2 Karl Zeiss—Jena.

L'enregistrement des spectres a été fait dans les mêmes conditions pour tous les types d'électrodes et d'échantillons.

4. Résultats des expériences. Le minéral étudié contenant des traces de gallium, indium et thallium, on a observé la reproduction des noircissements des lignes de ces éléments dans les conditions données.

Dans les fig. 3—11 sont présentées les diagrammes de reproduction pour Ga — 4 172, 056 Å, In — 4 511, 323 Å et Tl — 5 350, 46 Å, en utilisant les quatre types d'électrodes avec poudre et pâte, prenant dans l'abscisse le nombre des échantillons et dans l'ordonnée les noircissements correspondants.

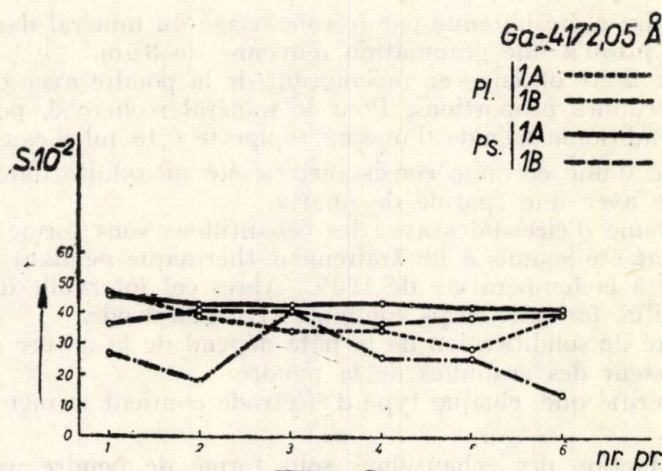

Fig. 3

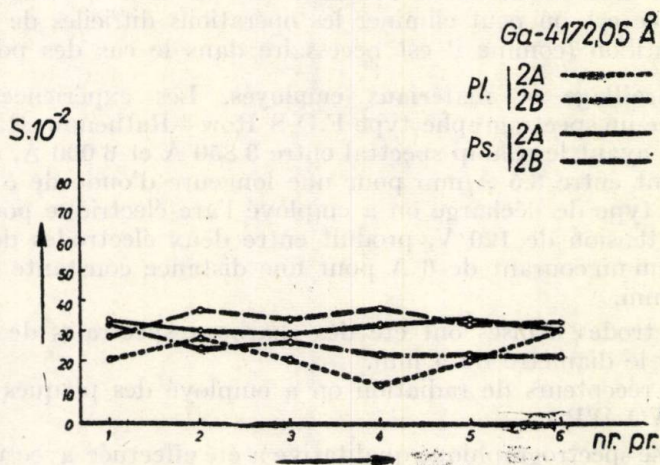

Fig. 4

On observe en général une reproduction meilleure, pour les lignes des éléments étudiés, pour les types d'électrodes 2A et 3A avec poudre et un amélioration particulière de la reproduction des noircissements des lignes pour tous les types d'électrodes quand on utilise des échantillons sous forme de pâte.

Les erreurs relatives calculées par rapport à la valeur moyenne des noircissements sont plus petites dans le cas des échantillons avec pâte que dans le cas des échantillons sous forme de poudre (tableau 1).

Tableau 1

Nr.	Elément	Type d'électrode avec du poudre	Erreur relative $\pm \%$	Type d'électrode avec de la pâte	Erreur relative $\pm \%$
1	Ga-4172 Å	1A	4,3	1A	1,69
		1B	15,0	1B	2,1
		2A	12,8	2A	2,2
		2B	7,0	2B	4,0
		3A	6,3	3A	1,9
		3B	5,7	3B	4,1
2	In-4511 Å	1A	2,0	1A	1,29
		1B	6,3	1B	2,4
		2A	2,3	2A	1,0
		2B	2,8	2B	1,9
		3A	5,0	3A	1,1
		3B	3,84	3B	1,4
3	Tl-5350 Å	1A	1,1	1A	0,47
		1B	7,0	1B	1,06
		2A	0,8	2A	0,61
		2B	1,9	2B	0,98
		3A	1,8	3A	0,91
		3B	2,2	3B	1,3

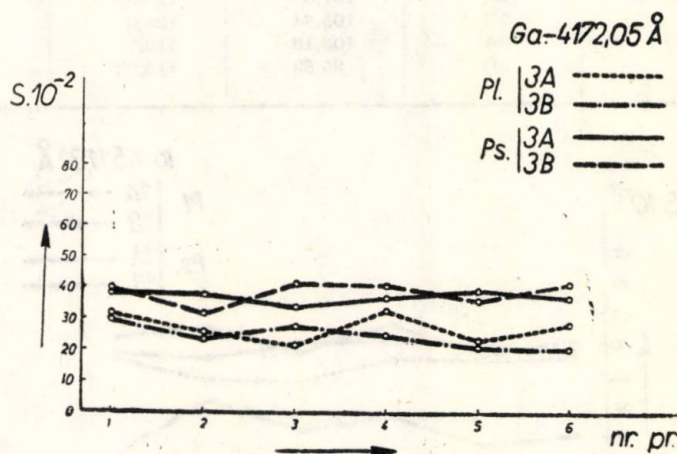

Fig. 5

Un résultat particulier obtenu par l'introduction des échantillons de pâte, est l'intensification des lignes spectrales de certains éléments parmi lesquelles Ga, In et Tl.

Pour chaque type d'électrode on a calculé le degré d'intensification de la ligne, donné par le rapport entre le noircissement de la ligne pour les échantillons de pâte et le noircissement de la ligne pour les échantillons avec poudre

$$(1) \quad G = \frac{S_{\text{pâte}}}{S_{\text{poudre}}}$$

Les valeurs de G en fonction des types d'électrodes sont données dans le tableau 2.

Tableau 2

Nr.	Élément	Type d'électrode	Le noircissement $S \cdot 10^{-2}$		Degré d'intensification donné par (1)
			Poudre	Pâte	
1	Ga-4172 Å	1A	37,8	43,6	1,15
		1B	25,45	39,0	1,53
		2A	20,68	31,1	1,4
		2B	24,4	33,58	1,38
		3A	27,48	37,7	1,37
		3B	25,1	39,1	1,55
2	In-4511 Å	1A	64,54	70,1	1,08
		1B	43,94	72,9	1,65
		2A	46,5	57,4	1,23
		2B	48,82	63,32	1,28
		3A	50,26	58,8	1,16
		3B	49,4	65,1	1,31
3	Tl-5350 Å	1A	128,24	140,8	1,1
		1B	102,04	133,7	1,31
		2A	107,6	120,06	1,11
		2B	105,84	128,0	1,2
		3A	103,19	113,7	1,1
		3B	95,59	115,23	1,2

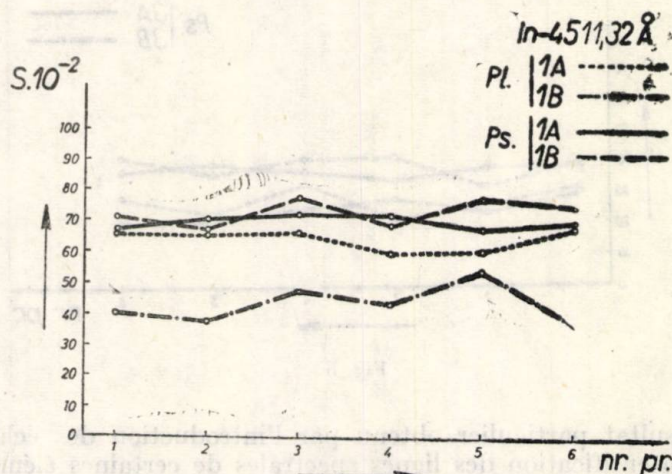

Fig. 6

Ainsi pour Ga—4 172 Å le degré d'intensification varie entre 1,15 avec l'électrode 1A et 1,55 avec l'électrode 3B, pour In—4 511 entre 1,08 avec 1A et 1,65 avec 1B, et pour Tl—5 350 entre 1,1 avec 1A et 1,31 avec 1B.

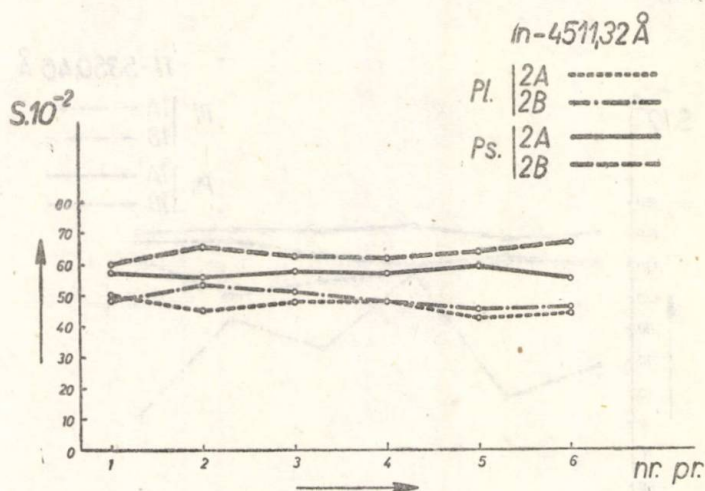

Fig. 7

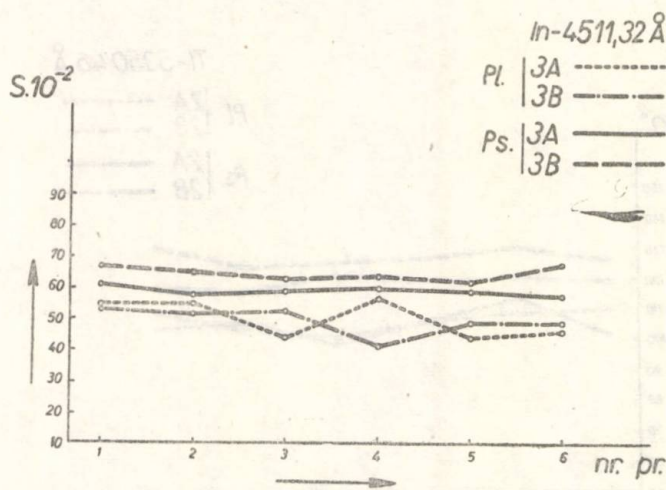

Fig. 8

Par l'introduction des échantillons sous forme de pâte dans l'analyse spectrographique de l'émission des traces de certains éléments des minéraux, la sensibilité de l'analyse augmente.

Parce qu'on observe aussi la dépendance entre les phénomènes de volatilisation des éléments dans le plasma de la décharge, en fonction de la forme des échantillons et du type de l'électrode, on a enregistré et mesuré les noircissements à différents moments, et on a tracé les courbes de volatilisation.

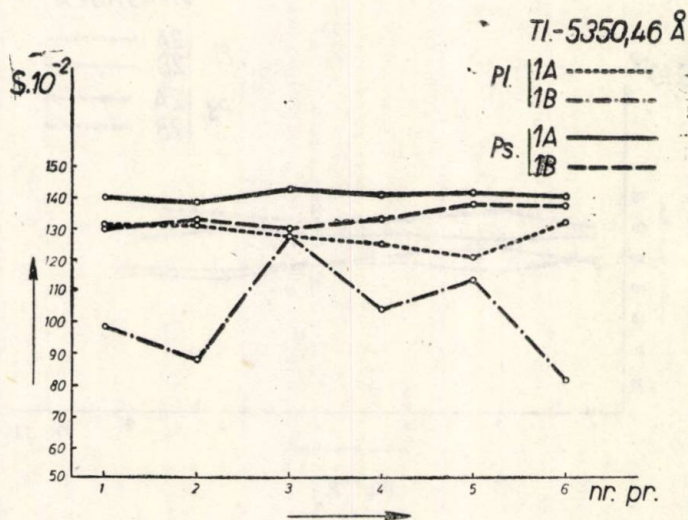

Fig. 9

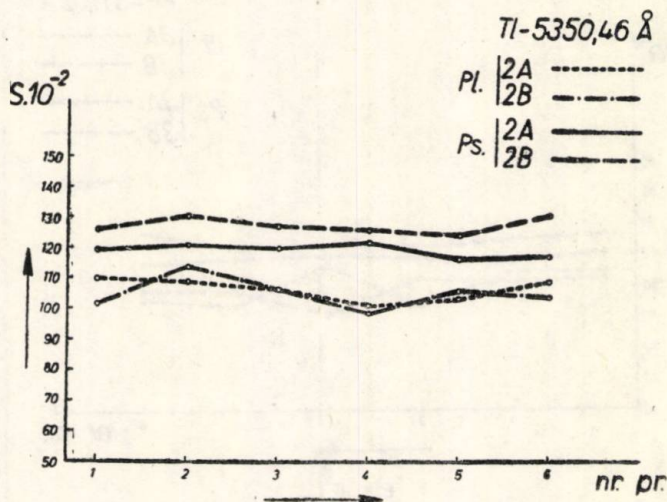

Fig. 10

Dans les fig. 12...14 sont données les courbes de volatilisation pour In-4511 Å.

Pour les types d'électrodes 1A, 1B, 2A, 2B, avec de la poudre, apparaissent des maxima accentués du noircissement de la ligne après un intervalle de temps de 8 s (4 s précombustion et 4 s combustion).

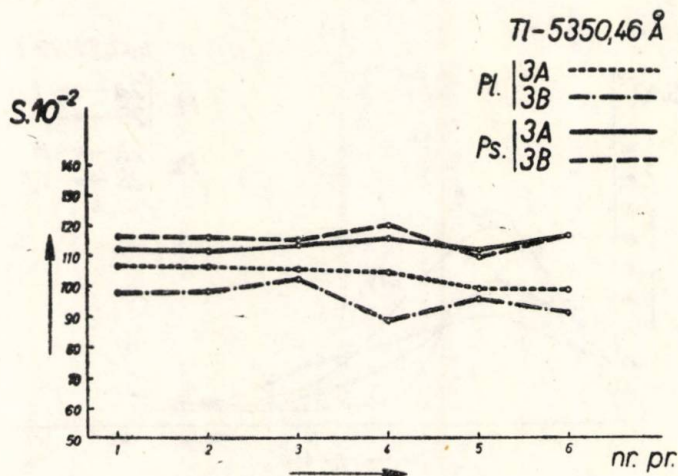

Fig. 11

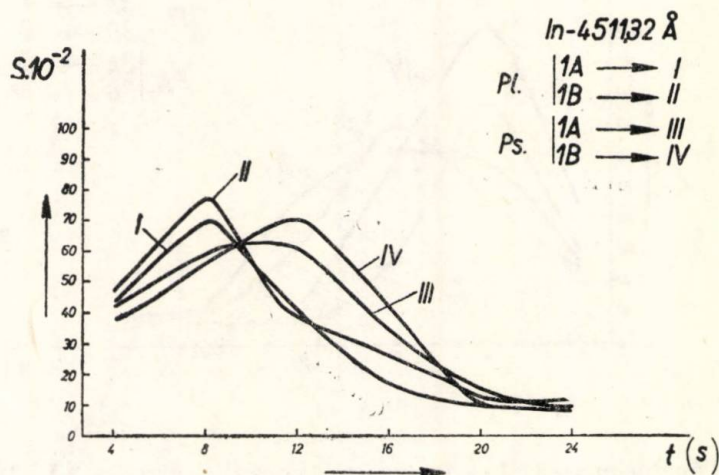

Fig. 12

Pour le type 3A avec de la poudre le maximum est enregistré après 12 s de combustion. Ces maxima indiquent l'existence d'une volatilisation rapide spécialement pour les types d'électrodes avec poudre 1A, 1B, 2B, 3A et 3B.

Dans le cas d'électrodes avec de la pâte, spécialement pour les types 2A et 3A on constate un aplatissement des courbes, indiquant un diminution de la vitesse de volatilisation, donc une pénétration plus uniforme des éléments dans le plasma de la décharge.

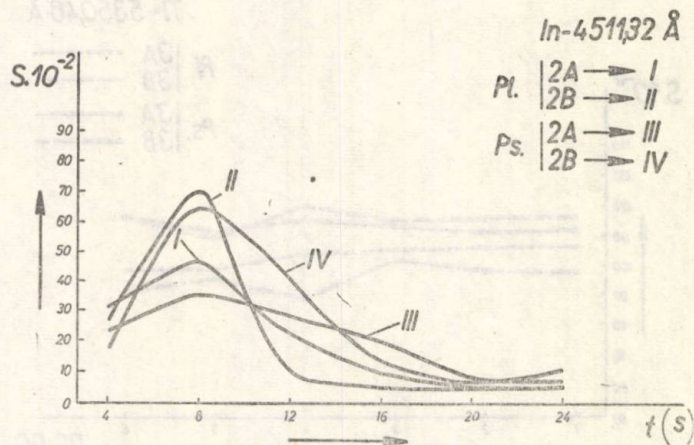

Fig. 13

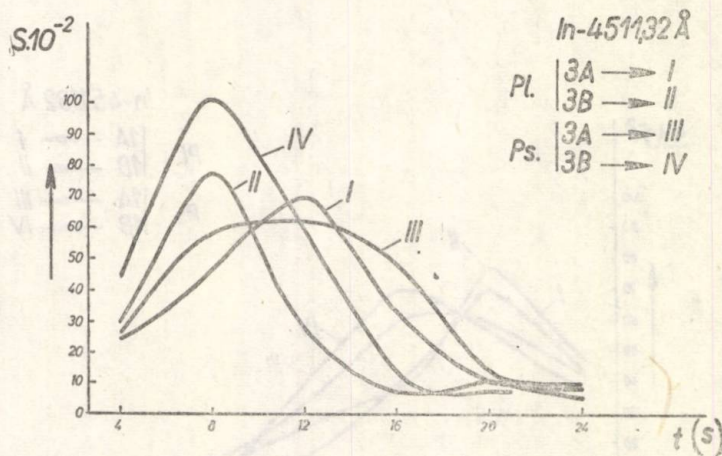

Fig. 14

5. Conclusions. 1. Les nouveaux types d'électrodes 2A, 2B, 3A, 3B, avec des échantillons sous forme de poudre réduisent les pertes d'échantillon à l'amorçage des décharges. Pour ces types d'électrodes on constate une légère amélioration de la reproduction des enregistrements.

2. L'introduction des échantillons sous forme de pâte, généralement pour tous les types d'électrodes, mène à une évidente amélioration de la reproduction des enregistrements et conduit à une augmentation de la précision des analyses quantitatives spectrographiques d'émission.

3. On constate que le plus grand noircissement des lignes a lieu dans tous les cas pour le type d'électrode 1A, en utilisant des échantillons sous forme de pâte.

4. Un résultat particulier est obtenu par l'introduction des échantillons sous forme de pâte, à savoir l'intensification de certains lignes spectrales qui conduit à une augmentation de la sensibilité de l'analyse et à une augmentation des limites de détection de certains éléments.

Reçue le 17 juin 1977

Institut Polytechnique, Jassy,
Chaire de Physique

B I B L I O G R A P H I E

1. Ahrens L. H., Taylor S. R., *Spectrochemical Analysis*. London, 1961.
2. Moenke H., *Spektralanalyse von Mineralien und Gesteinen*. Geest und Portig, Leipzig, 1962.
3. Ruthard S., *Chemische Spektralanalyse*. Springer Verlag, Berlin, 1970.
4. Русанов А. К., *Основы количественного спектрального анализа руд и минералов*. Изд. „Недра“, М., 1971.
5. Slavin Morris, *Emission Spectrochemical Analysis*. Wiley-Interscience, New York—London—Sydney—Toronto, 1971.
6. Shoushiro Sakai, J. of the Spectroscopical Soc. of Japan, **15**, 55 (1966).
7. Moise M., Tăcu Gh., *Bul. Inst. polit. Iași*, **XV (XIX)**, 1—2, 157 (1969).
8. Гусельников А. А., Русанов А. К., *Ж. прикл. спектроск.*, **15**, 1, 1—18 (1971).
9. Tăcu Gh., Moise M., *Bul. Inst. polit. Iași*, **XVIII (XXII)**, 1—2, 156 (1972).

CERCETĂRI ASUPRA UTILIZĂRII UNOR TIPURI DE ELECTROZI ȘI A PROBELOR PASTĂ ÎN ANALIZA SPECTROGRAFICĂ DE EMISIE

(Rezumat)

Se prezintă o serie de rezultate obținute prin introducerea unor noi tipuri de electrozi și a utilizării probelor pastă, în cadrul analizei spectrografice a unor elemente (Ga, In, Tl) dintr-un minereu.

Noile tipuri de electrozi cu probe sub formă de pulbere micșorează pierderile de probă la amorsarea descărcării, ducând la o anumită îmbunătățire a reproductibilității înregistrărilor.

Introducerea probelor sub formă de pastă, o nouă metodologie în analiza spectrografică de emisie, produce o netă îmbunătățire a reproductibilității înregistrărilor.

Un rezultat deosebit obținut prin introducerea probelor sub formă de pastă îl constituie intensificarea unor linii spectrale, ceea ce mărește limita de decelare a unor elemente

On the other hand, the fact that the introduction of the new type of vaccine is being made in a very rapid manner, and that the vaccine is being distributed in a very rapid manner, is a very important factor in the success of the campaign. The vaccine is being distributed in a very rapid manner, and the vaccine is being distributed in a very rapid manner.

THE JOURNAL OF THE AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION
PUBLISHED WEEKLY
CHICAGO, ILL., MAY 1, 1919

THE JOURNAL OF THE AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION
PUBLISHED WEEKLY
CHICAGO, ILL., MAY 1, 1919

THE JOURNAL OF THE AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION
PUBLISHED WEEKLY
CHICAGO, ILL., MAY 1, 1919

THE JOURNAL OF THE AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION
PUBLISHED WEEKLY
CHICAGO, ILL., MAY 1, 1919

INTERDEPENDENȚA ÎNTRE STRUCTURĂ ȘI CONTRACȚIA TERMICĂ A UNOR FIRE DE POLIETILENTEREFTALAT (PET)

DE

SOFIA MELINTE, M. LEANCĂ, MARCEL MOISE și N. MATEESCU

1. Introducere. Proprietățile firelor de PET depind de caracteristicile structurale ale macromoleculelor conținute în polimer și de condițiile de prelucrare la formarea firelor. Intervenția condițiilor de prelucrare se manifestă prin importante modificări ale structurii polimerului.

S-a constatat că, de obicei, o proprietate nu este determinată de un singur factor structural și totodată un anumit factor structural poate modifica un număr mai mare de proprietăți. Din această cauză, datele obținute cu privire la structura unui polimer, prin diferite metode de cercetare, sînt greu de corelat cu proprietățile lui. Problema relației între structură și proprietăți, prezintă o mare importanță teoretică și practică. Elaborarea unei teorii generale în această direcție ar permite de exemplu, evitarea unor experimente empirice și costisitoare pentru alegerea unor parametri tehnologici.

În această lucrare, s-a urmărit corelația între o serie de parametri structurali determinați de noi și contracția termică pentru firele de PET, obținute în diferite condiții.

2. Partea experimentală. În această lucrare, ca material de studiu s-a folosit firul filat de PET, care apoi a fost etirat sub diverse rapoarte de etirare la aproximativ 76°C.

2.1. Determinarea birefringenței. Birefringența este o măsură a orientării moleculare totale a sistemului. Într-o probă orientată uniaxial, cum este cazul firelor de PET, birefringența este asociată cu diferența între indicii de refracție ai celor două direcții principale de vibrație, a vectorului electric din unda polarizată liniar, respectiv paralel cu direcția de etirare, $n_{||}$ și normal la această direcție $n_{\perp}$. Dacă toate moleculele anizotrope sînt distribuite la întîmplare în mostră adică mostra nu este orientată, media contribuției indicilor de refracție va fi aceeași în toate direcțiile și birefringența totală $\Delta n = n_{||} - n_{\perp}$ va fi nulă. Dacă toate moleculele sînt perfect orientate paralel cu direcția de etirare, birefringența va fi maximă. Pentru mostre orientate, birefringența va avea valori intermediare între aceste extreme, depinzînd de orientarea și cantitatea fiecărui faze din mostră.

În cazul orientării uniaxiale (pentru fire considerate ca fiind formate din două faze : amorfă și cristalină) birefringența totală poate fi definită prin relația

$$(1) \quad \Delta_T = X \Delta_c^0 f_c + (1 - X) \Delta_{AM}^0 f_{AM} + \Delta_f,$$

unde Δ_c^0 este birefringența intrinsecă a regiunilor cristaline (a cristalitelor perfect orientate) și Δ_{AM}^0 — birefringența intrinsecă a regiunilor amorse perfect orientate (a legăturilor amorse), X este fracțiunea de material cristalin conținut în polimer care a fost determinată prin măsurători de densitate, Δ_f este birefringența de formă care exprimă devierile de la aditivitate și provine din deformarea câmpului electric (din unda electromagnetică luminoasă) la frontiera între fazele cu formă anizotropică. Acestea pot fi de exemplu granițele între fazele cristalină și amorfă, sau pot fi granițele unor microgoluri în structura polimerului. În general contribuția acestei birefringențe este mică în comparație cu ceilalți doi termeni încît în această lucrare ea a fost neglijată nefiind determinabilă.

Orientarea cristalitelor în fir a fost determinată prin tehnica difracției de raze X și mărimea orientării lor este specificată prin funcțiile

$$(2) \quad f_c^{(2)} = \frac{3 \langle \cos^2 \theta \rangle - 1}{2},$$

unde θ este unghiul între axa c a cristalitei și direcția de etirare. Această funcție are valoarea zero pentru orientări întîmplătoare ale unității structurale (cristalitei, moleculei) și unu pentru o orientare perfectă (adică paralel cu direcția de tragere). Valorile obținute sînt date în tabelul 1.

Pentru determinarea birefringenței totale Δ_T s-au folosit două metode : metoda imersiei (liniei Becke) [10] și metoda compensării [10] folosind compensatorul de „calcit” tip Ehringhaus ce furnizează un domeniu de măsură de 133 ordine. Toate determinările s-au realizat la aceeași lungime de undă $\lambda = 546$ nm. Rezultatele sînt date în fig. 1 pentru metoda imersiei.

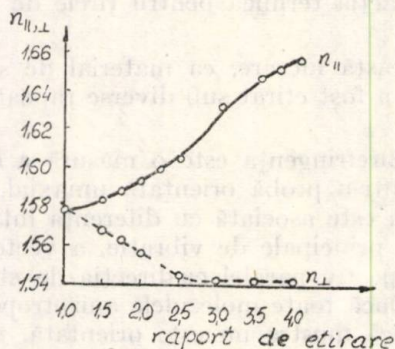

Fig. 1

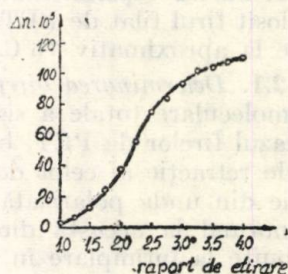

Fig. 2

Fig. 1 redă indicii de refracție pe cele două direcții pentru diverse rapoarte de etirare. Fiecare punct reprezintă o valoare medie a unui număr mare de determinări pentru același tip de probă. Diferența pe verticală între cele două curbe, estimează birefringența totală, redată în fig. 2.

Pentru determinarea orientării amorse respectiv f_{AM} din relația (1) s-a utilizat $\Delta_c^0 = 0,220$ și $\Delta_{AM}^0 = 0,275$ determinați de [1] și X din determinări de densități.

2.2. Determinarea densității. Densitatea constituie unul din parametrii importanți ce caracterizează starea de ordonare moleculară a unui polimer, implicit a unei fibre. Acest parametru este mult utilizat în estimarea cristalinității polimerilor filabili [5], [6] întrucât determinarea lui nu necesită aparatură complexă și rezultatele sînt reproductibile. Conținutul cristalin din polimer se poate calcula dacă se cunosc densitățile regiunilor cristaline ρ_c și amorfă ρ_a precum și densitatea medie a polimerului ρ . Din literatura de specialitate se cunoaște pentru PET că $\rho_c = 1,455 \text{ g/cm}^3$ pentru 100% cristalin și $\rho_a = 1,334 \text{ g/cm}^3$ pentru 100% amorf; determinîndu-se în cazul acestei lucrări densitatea probei prin metoda coloanei de gradient, s-a putut stabili proporția în greutate a conținutului cristalin, numită și cristalinitate masică, prin relația

$$(3) \quad X_m = X = \frac{\rho - \rho_a}{\rho_c - \rho_a} \frac{\rho_c}{\rho}$$

În fig. 3 este redată variația densității polymerului funcție de raportul de etirare.

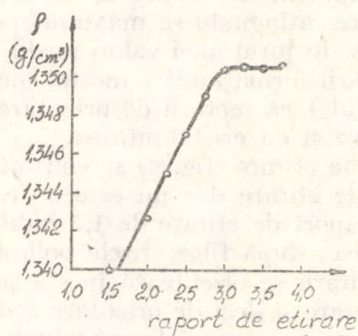

Fig. 3

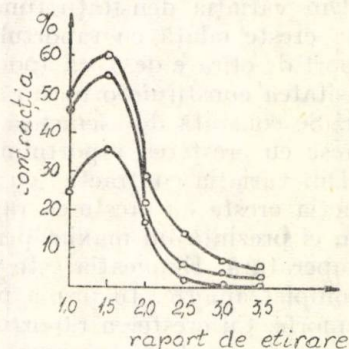

Fig. 4

2.3. Influența contracției asupra orientării cristalitelor din polimer. Contracția firelor produsă prin intermediul diverselor fluide calde (aer, apă, ulei) se datorește relaxării forțelor intermoleculare, încît lanțurile moleculare mai mult sau mai puțin orientate ale polimerilor iau foarte probabil o anumită stare energetică, care duce la pierderea orientării și răsucirii lor. Acest fapt duce de asemenea la reducerea lungimii firului. În produsul finit, acest fenomen este în general considerat de nedorit, deoarece duce la implicații negative în fabricarea produsului. Pentru a ști cum să acționăm pentru înlăturarea efectelor nedorite asupra produselor finite este necesar să studiem comportarea firelor din care sînt confecționate aceste produse, la diverse temperaturi.

S-a constatat că dacă firele de PET etirate sînt supuse unui tratament termic în aer cald sau apă, ele se contractă. Diferența între lungimea

inițială și finală a firului, ca urmare a efectului termic, este contracția propriu-zisă. Determinarea acesteia s-a efectuat asupra firelor etirate sub diverse rapoarte de etirare, pentru diverse temperaturi (70° , 85° , 100°C) suspendate liber în apă timp de 15 minute.

S-a menținut firul în apă un timp relativ scurt, insuficient ca apa să fie absorbită de probă, ceea ce modifică forța de contracție. Rezultatele obținute sînt transpuse în graficele din fig. 4.

3. Discuții. Din fig. 1 se constată că indicii de refracție $n_{||}$ crește cu raportul de etirare, deci putem spune că acest parametru constituie o măsură a orientării formațiunilor morfologice ale firelor. Indicele de refracție transversal $n_{\perp}$ scade cu raportul de etirare, atingînd o valoare minimă pentru 2,5 ca apoi să se mențină aproximativ constant. Trebuie să reținem faptul că, chiar în cazul unei orientări uniaxiale, apare totuși și o orientare de suprafață, și că $n_{\perp}$ este de fapt media celor doi indici de refracție principali, perpendiculari pe axa firului. Din fig. 2 se observă că birefringența totală crește cu creșterea raportului de etirare pînă la un raport de 3,5, ca apoi creșterea să fie mult mai lentă. Aceasta arată că datorită creșterii etirării se orientează atît domeniile amorfe cît și cele cristaline, și pentru un anumit grad de etirare se produce un fel de saturație (adică cristalitele sînt complet orientate).

Din variația densității funcție de raportul de etirare se observă că aceasta crește odată cu raportul de etirare, atingîndu-se maximul pentru un raport de etirare de 3, ca apoi să oscileze în jurul unei valori medii. Deci și densitatea constituie o măsură a orientării formațiunilor morfologice ale firului. Se constată de asemenea din tabelul 1 că factorii de orientare f_c și f_{AM} cresc cu creșterea raportului de etirare și cu cristalinitatea.

Din variația contracției cu raportul de etirare (fig. 4) se constată că, contracția crește cu creșterea raportului de etirare dar nu este o creștere liniară, ci prezintă un maxim pentru un raport de etirare de 1,5 indiferent de temperatură. Explicația este următoarea: după filare firele poliesterice sînt complet amorfe. În prima parte a etirării se orientează în special zonele amorfe. Cu creșterea raportului de etirare și deci de orientare a domeniilor amorfe, crește și tensiunea în fir, care micșorează temperatura cristalizării la rece (pentru PET amorf este 125°C) și astfel firele tind către o structură cristalină. Pentru rapoarte de etirare mai mari, contracția este simțitor redusă, dar ea este totdeauna asociată cu dezorientarea considerabilă a regiunilor amorfe, ceea ce sugerează că aceasta constituie principalul mecanism al contracției.

Diversi autori [7], [8] arată că pentru un raport de etirare de 2,5—3, orientarea domeniilor amorfe se menține aproape la același nivel, dar în același timp devine măsurabilă orientarea domeniilor cristaline, care manifestă o creștere lentă, concomitent cu creșterea gradului de etirare, fapt confirmat și de determinările noastre (fig. 2 și fig. 3), în care se observă că atît birefringența cît și densitatea, cresc foarte lent după acest raport.

4. Concluzii. Etirarea firelor sintetice mărește rezistența lor și reduce elasticitatea. Între cristalinitate și densitate există o strînsă corelație la firele etirate și tratate termic. Cu ajutorul cristalinității și a birefringenței optice se poate calcula orientarea zonelor amorfe.

De remarcă este faptul că, contracția este unul din parametrii importanți care poate explica comportarea polimerilor înalți etirați. Întrucât birefringența firelor contractate scade cu creșterea contracției, se poate conchide că modificarea dimensiunilor firului este datorată dezorientării moleculelor polimerului.

Primită la 4 mai 1977

Institutul politehnic, Iași,
Catedra de fizică

B I B L I O G R A F I E

1. Samuel R. J., J. Polymer Sci., part. A 2, **10**, 781 (1972).
2. Sweeting O. J., *The Science and Technology of Polymer Films*. Vol. 1.
3. Sack R. S., J. Polymer Sci., **54**, 543 (1961).
4. Desper C. R., Stein R. S., J. of Applied Physics, **37**, *11*, 3990 (1966).
5. Ceaușescu E., Lebădă P., Hinte M., Materiale plastice, Elastomeri, Fibre sintetice, **12**, 615 — 622 (1970).
6. Fischer E. W. et al., Himieichsen Polymer, **7**, *4*, 195 — 198 (1966).
7. Новиков А. С., Иванова Р. С., Химические волокна, **6**, 54 (1961).
8. Dambeton J. H., J. Polymer Sci., A 2, **6**, 795 (1968).
9. Nobbs J. H. et al., J. Polymer Sci., **17**, *1*, 25 (1975).
10. Melinte S., și colab., *Metode de determinare a birefringenței optice la fibre*. Comunicare prezentată la Simpozionul C.F.S., Iași, 1976.

L'INTERDÉPENDANCE ENTRE LA STRUCTURE DES FIBRES DE PET ET LA CONTRACTION THERMIQUE

(Résumé)

On détermine divers paramètres structuraux des fibres de PET comme la biréfringence, la densité, la cristallinité et les fonctions d'orientation en établissant une corrélation entre ceux-ci et le mécanisme de l'étirage, la principale cause de l'orientation du polymère. On détermine aussi la contraction thermique des fibres de PET, paramètre important qui modifie la structure interne du polymère.

The first of these is the fact that the...
the second is the fact that the...
the third is the fact that the...

...

...

THE CONCLUSION OF THE MATTER

...

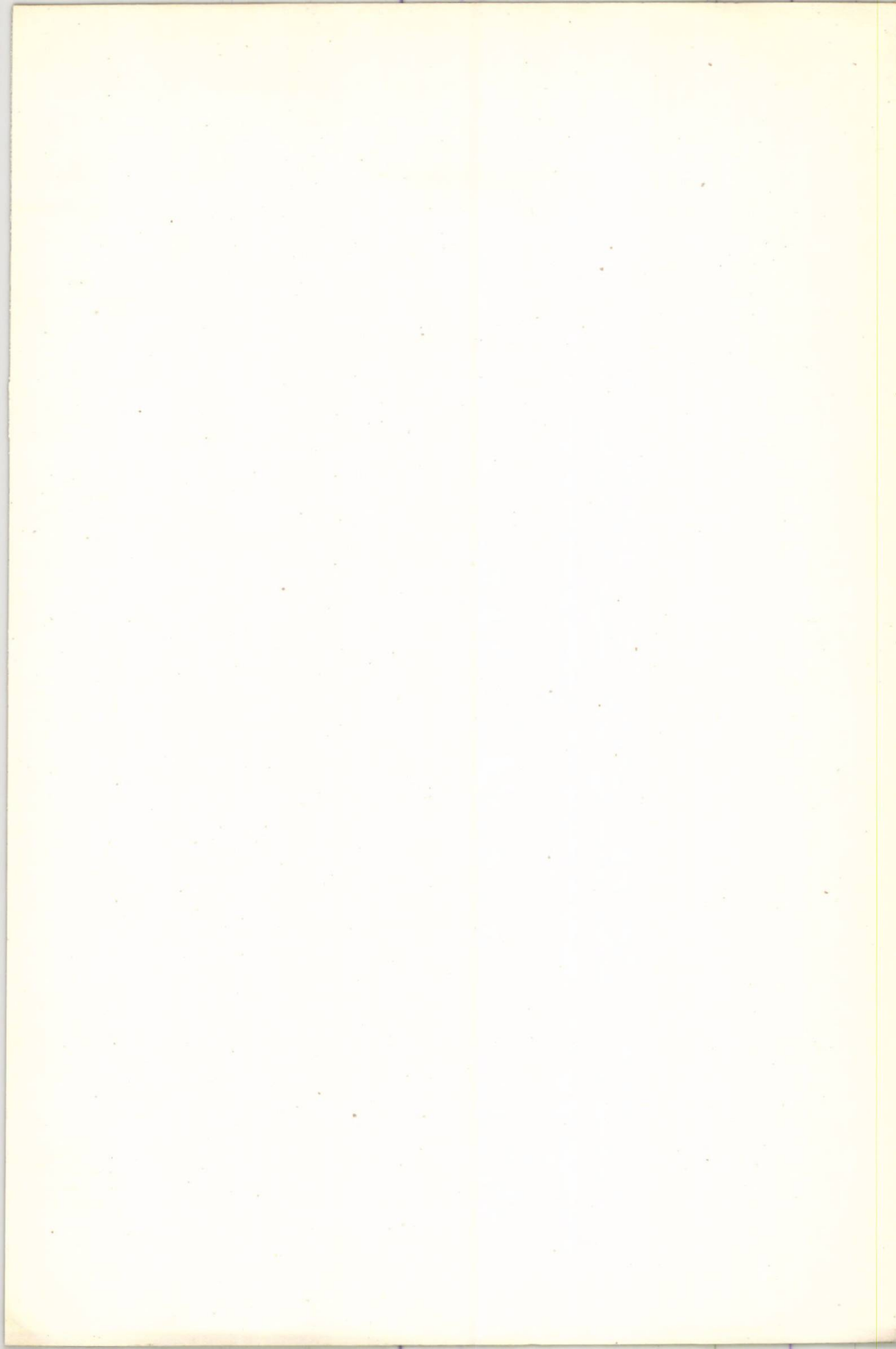

Executat la Intreprinderea
Poligrafică Iași
Str. Vasile Alecsandri nr. 6 Iași
ROMANIA
REPUBLICA SOCIALISTĂ
Comanda nr. 426

RECEIVED
JAN 10 1900
U. S. DEPT. OF AGRICULTURE
WASHINGTON, D. C.

1978 AUG 8

40822